T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PLATON'DA DEMOKRATİA KAVRAMI

Tez Danışmanları

Prof. Dr. Bedia Demiriş
Doç. Dr. O. Faruk Akyol

Hazırlayan:

Çiğdem Yıldızdöken
2501091034

İSTANBUL, 2011

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz **FELSEFE ANABİLİM** Dalında ders dönemindeki Eğitim - Öğretim Programını başarı ile tamamlayan **2501091034** numaralı **ÇİĞDEM YILDIZDÖKEN**'in hazırladığı **"PLATON'DA DEMOKRATİA KAVRAMI"** konulu **YÜKSEK LİSANS / ~~DOKTORA~~ TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca **12.07.2011 SALI** günü **saat:09.00**'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ..Kabulü.....'ne (1) **OYBİRLİĞİ** /~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.AYHAN BIÇAK	Kabulü	
PROF.DR.TEOMAN DURALI	KABULÜ	
DOÇ.DR.FARUK AKYOL	Kabulü	
YRD.DOÇ.DR.YÜCEL YÜKSEL	Kabul	
YRD.DOÇ.DR.NEDİM YILDIZ	Kabul	

Adres: Besim Ömerpaşa Caddesi Kaptan-ı Derya Sokağı 34452 Beyazıt/İstanbul
Tel: 0212 440 00 00 / 14219-14220-14221-14222-14226-14227-14243
Fax: 0212 440 03 40 e-mail: sbe@istanbul.edu.tr

ÖZ

Bu çalışmada *demokratia* (demokrasi) kavramının Eski Yunan'da nasıl bir eylem ve düşünce alanı bulduğu Platon'un **Devlet**, **Devlet Adamı**, **Yasalar** diyalogları temel alınarak araştırılmıştır. Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, *demokratia*'nın etimolojisi üzerinde kısaca durulmasının yanı sıra, Platon'un demokrasiye ilişkin kaygılarını daha iyi anlayabilmek için, Eski Yunan'ın demokrasi anlayışı ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Platon'un *demokratia* anlayışını temellendirmek amacıyla, *demokratia*'nın dayanakları olan siyaset, devlet felsefesi üzerinde durularak Platon'un devlet, hukuk, toplum görüşlerine yer verilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise *demokratia* kavramı irdelenerek Platon'un *demokratia* eleştirisinin temelleri ele alınıp tartışılmıştır. Bu bölümde demokratik yönetimin bilgisinin Eski Yunan'da sofistler aracılığıyla yayılımı dikkate alınarak demokratik retoriğin eleştirisi ve Thukydides'in '**Peloponnessos Savaşları**' adlı eserinde yer verdiği Perikles'in 'Cenaze Töreni Söylevi' göz önünde bulundurularak Platon'un **Meneksenos** diyaloğu ele alınmış ve son olarak da *demokratia* ile *paideia* arasındaki ilişki gösterilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonunda, Platon'un söz konusu temel diyalogları dikkate alındığında onun ilk başta antidemokrat bir anlayış içerisinde olduğu anlaşılmakla birlikte, aslında onun demokrasi ya da *demos* düşmanı değil de bazı *demagogos*ların düşmanı olduğu görüşüne varılmıştır. Bu görüş doğrultusunda Platon'un, *demokratia* kavramını ontolojik, epistemolojik ve ethik açıdan değerlendirdiği sonucuna varılmıştır.

ABSTRACT

This study examines the concept of *demokratia* (democracy) in Ancient Greece, analyzing how kind of a space of action and thought this concept has filled, based on the Plato's dialogues **Republic, Statesman** and **Laws**. My study consists of three chapters. In the first chapter the apprehension about democracy in Ancient Greece is handled in order to have a better understanding of Plato's worries about democracy, as well as a short survey of the etymology of *demokratia.* In the second chapter is given place to Plato's thoughts about state, justice and society, pointing on the philosophy of politics and state as the bases of *demokratia*, in order to establish the Plato's *demokratia* concept. The third and the last chapter handles and discusses the bases of Plato's critic of *demokratia*, researching on the concept of *demokratia*. This chapter handles the critic of democratic rhetoric, paying attention to the spreading of the knowledge of democratic governance by sophists in Ancient Greece, and Plato's dialogue **Meneksenos,** considering the "Funeral Oration" of Pericles in Thucydides' work **'Peloponnesian Wars',** and finally tries to demonstrate the relation between *demokratia* and *paideia*. At the end of this study is concluded that Plato wasn't actually an enemy of democracy or *demos* but he was an enemy of some *demagogos,* although it is obvious that he had first an antidemocratic view in the fundamental dialogues given. In respect of this view it is concluded that Plato has evaluated the concept of *demokratia* with ontological, epistemological and ethical aspects.

Önsöz

Bu tez çalışmasının amacı, Eski Yunan'ın demokrasi anlayışına ilişkin genel bir perspektif sunmak ve Platon'un yaşadığı dönemin Atina demokrasisini dikkate alarak, onun demokrasi anlayışını temellendirmektir. Bu genel çerçeve içinde Platon'un *demokratia*'ya ilişkin yaklaşımı epistemolojik, ontolojik ve ethik açıdan temellendirilmeye çalışılmış ve onun *demokratia*'ya yönelik eleştirisinin çıkış noktası olan değişim sorunu dikkate alınarak değişimin toplumdaki, devletteki, insan ruhundaki sonuçları üzerinde durulmuş ve çalışma esnasında karşılaşılan felsefi sorunlara ilişkin yanıt denemelerine girişilmiştir.

"Platon'da *demokratia* kavramı" konulu bu tez çalışmam sırasında oluşan felsefi sorunları benimle tartışarak sorunları görmemde bana yardımcı olan arkadaşlarıma, tez boyunca benden desteklerini esirgemeyen anneme ve babama, üniversite öğrenimim boyunca yardımlarını benden esirgemeyen ve tez çalışmam boyunca Türk dilinin gerekleri hakkında büyük bir sabırla beni bilgilendiren, tezimin düzeltilmesinde büyük yardımları dokunan, insana ilişkin verdiği değerden kendime pay biçtiğim değerli hocam Prof. Dr. Bedia Demiriş'e, beni öğrenmeye teşvik eden, onurlandıran değerli hocam Doç. Dr. O. Faruk Akyol'a ve çalışmam sırasında oluşan felsefi sorunların çözümüne ilişkin beni engin bilgileriyle yönlendiren değerli hocam Prof. Dr. Ayhan Bıçak'a şükranlarımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Öz i
Abstract ii
Önsöz iii
İçindekiler iv
Kısaltmalar Listesi v
Giriş 1
1. BÖLÜM: ANTİK YUNAN DEMOKRASİSİNE GİRİŞ
1.1. *Demokratia* Kavramı 7
1.2. Antik Yunan'da Demokrasinin Doğuşu 8
2. BÖLÜM: PLATON'UN HUKUK, DEVLET, TOPLUM GÖRÜŞÜ
2.1. Platon'un Siyaset Felsefesinin Ana Hatları Ve Sorunları 29
2.2. İdeaların Siyasal Olarak Temellendirilmesi 38
2.3. Yönetim 49
2.3.1. Yönetim Biçimleri 51
2.3.1.1. Patriarşi 53
2.3.1.2. Timokrasi (Timarşi) 57
2.3.1.3. Oligarşi 62
2.3.1.4. Tiranlık 65
2.3.2. Yöneticiler 69
2.3.2.1. Filozof-Kral Egemenliği 69
2.3.2.2. Tanrı-Kral Egemenliği 75
2.3.2.3. Yasa Bekçileri 79
2.3.2.4. Gece Konseyi 84
2.3.3. Toplumsal Siyasal Kurumlar 85
3. BÖLÜM: PLATON'UN *DEMOKRATİA* ANLAYIŞI
3.1.*Demokratia* *102*
3.2. *Demokratia* Eleştirisi 116
3.3. Demokratik Retoriğin Eleştirisi 148
3.3.1. Perikles'in Cenaze Töreni Söylevine Yönelik *Demokratia* Eleştirisi;Meneksenos 163
3.4. *Demokratia* Ve *Paideia* 173
Sonuç 191
Kaynakça 196

Kısaltmalar Listesi

A.e. :Aynı eser

a.g.e. :Adı geçen eser

AÜHFY :Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları

bkz. :Bakınız

bs. :Baskı

C: :Cilt

Çev. :Çeviren

İÜHFY :İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları

İÜHFM :İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası

İÜEFY :İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları

MEB: :Milli Eğitim Basımevi

MÖ. :Milattan Önce

NO: :Numara

s. :Sayfa

Trans. By :Çeviren

TTK :Türk Tarih Kurumu

t.y. :BasımTarihi Yok

v.b. :Ve Benzeri

Vd. :Ve Devamı

GİRİŞ

'Halkın elinde bulundurduğu kamusal güç' olarak tanımını yapabileceğimiz demokrasi, yaklaşık 2500 yıldır tartışılan bir kavramdır. Demokrasinin ayırıcı özelliği özgürlük ve eşitlik ilkeleridir. İnsanların, yasalar önünde eşit ve özgür olduğunun kabul edilmesi bağlamında, demokrasi ya doğrudan ya da temsilcileri aracılığıyla kendi kendini yöneten özgür insanların yönetimi olarak tanımlanabilir.[1] Eski Yunancada *eleutheria* olarak ifade edilen özgürlük kavramının ve *isonomia* olarak ifade edilen eşitlik kavramının ilkeleri birbirleriyle yakından ilişkilidir, yani birinin ilkelerinde olan değişiklik diğerinin ilkelerinde de değişikliğe yol açacaktır.

Eski Yunan demokrasisinde tüm yurttaşların katıldığı bir meclis (*ekklesia*), halk mahkemeleri (*heliaia*), vatandaşların kura (*klerosis)* ile belirlenerek kısa bir süre için getirildikleri kamu görevleri, bu görevlerin Perikles dönemine kadar ücretsiz oluşu gibi özellikler Eski Yunan demokrasisinin ayrıntılarıdır. Eski Yunan demokrasisi doğrudan azınlık demokrasisidir. Bunun nedeni toplumu oluşturan bireylerin ancak onda birinin o demokraside yönetime katılma hakkının bulunmasıdır. Ancak yönetime katılanlar, bu görevi temsilcileri aracılığıyla değil de bizzat yerine getirdikleri, temsilci niteliğindeki kişiler de kurayla ve sırayla saptandığı için, bunlar aynı zamanda doğrudan demokrasiye ait özelliklerdir. Eski Yunan'da özgürlük, siyasal yaşama katılma anlamına gelmektedir.[2] Sartori, Eski Yunan'ın demokrasi anlayışını modern dönemin demokrasi anlayışıyla karşılaştırarak şöyle demektedir:

"…biz polisin vatandaşlarının özgürlük olarak ele aldığımız güvenlik ve bağımsızlığa sahip olmadığını söylerken, bu yargıya Yunan demokrasilerinin hepsini ele alarak varıyoruz. Kanımca doğru olan da budur… Yunan uygarlığı üzerine konuşurken yalnız Atina'yı ele alır ve Perikles'in Atina'sını düşünürsek, arzu ettiğimiz her şeyi

---

[1] G. Schmidt Manfred, **Demokrasi Kuramına Giriş**, Çev. Emin Köktaş, Vadi Yayınları, Ankara, 2001 s. 13

[2] Robert A. Dahl, **Demokrasi Eleştirileri**, Çev. Levent Köker, Ankara, Türk Demokrasi Vakfı, Yetkin Basımevi, 1993 s. 27-28

kolaylıkla kanıtlayabiliriz; çünkü Perikles'in dönemi tarihin olağanüstü ve en mutlu anlarından biri olup, çeşitli unsurların ve çeşitli olayların rast gele birleşiminden mükemmel bir uyum doğmuştur."[3]

Atina demokratik rejiminin vatandaşlar için olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Öyle ki ayda üç kez bir vatandaşın tüm gün mecliste hazır bulunmasının gerekliliği, üç yılda tam zamanlı olarak mahkemelerde jüri görevinin üstlenilmesinin gerekliliği, 4 yılda bir ücretsiz kamu görevinde bulunulmasının ya da ağır vergiler verilmesinin gerekliliği dikkate alındığında bunlar demokrasinin vatandaşlara getirdiği zorluklar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu olumsuzluklar, doğrudan demokrasinin sorumluluklarının yurttaşlara ağır gelmesi sonucunu doğurmaktadır. Öte yandan, Atinalı yurttaşların yaşamlarının yarısını parasız kamu hizmetiyle geçirmeleri, varlıklı olmayanlar için ciddi sorunlar yaratmaktaydı. Perikles ile birlikte kamu görevlerine ücret bağlanması, yoksulların yaşam koşullarının iyileşmesi de başka sorunları meydana getirmişti.[4] Bu sorunlar arasında en önemlisi, eğitimsizlerin, bilgisizlerin devleti yönetmeye kalkmalarıdır. Popper'a göre anti demokratlar için Atina'nın demokrasisi eğitilmişlerden nefret eden, onlara nefretle bakan ve onları baskı altında tutan eğitilmemişlerin yönettiği bir yönetim biçimi olmaktadır.[5]

Atina demokrasisinde eğitimsizlerin başa gelmesine neden olan ülkü olarak özgürlük Platon'a göre bir değer olmasına rağmen, özgürlükteki ölçülülük (*sophrosyne*) ilkesinin çiğnenmesiyle aşırı özgürlük haline dönüşerek pek çok tehlikeyi doğurur. Ona göre aşırı özgürlük, bir tiranın hâkimiyetinde vatandaşların köleliğini doğurmakta, halk tiranın keyfine, zulmüne, arzu ve iradesine bağlı bir köle durumuna düşmektedir. Özgürlüğün doğurduğu demokrasi, amacı olan özgürlükle yıkılır hale gelir.[6] Herkesin istediğini yaptığı bir toplum da devlette anarşizmin oluşmasına neden olur. Diğer yandan devlette *isonomia* ilkesiyle, vatandaşların kamu

---

[3] Giovanni Sartori, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, Çev. Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan, Türk Demokrasi Vakfı, Yetkin Basımevi, 1993, s. 310

[4] Ahmet Taner Kışlalı, "Eski Yunan'da Demokrasi ve Demokratik Düşünce," **Amme İdaresi Dergisi**, ,No:1,1984, s. 70,71

[5] Carl R. Popper, **Açık Toplum Ve Düşmanları**, Çev. Mete Tuncay, 1.bs, Ankara, Sevinç Matbaası, 1967, s. 193, 194

[6] Recai G. Okandan, "İlkçağda Demokratik Ve Antidemokratik Görüşler,"C.14, s.3-4, **İÜHFM**, 1948, s. 510

çıkarlarından çok, bireysel çıkarları düşünmeye başlaması sonucunda toplum, devlet, insan yozlaşır. Buradaki yozlaşma, demokrasinin çok yönlü oluşunda, her an değişim içerisinde olmasında aranmalıdır. Yönetim biçimindeki değişim ve çok yönlülük toplumdaki, insandaki çok yönlülüğü ve değişimi meydana getirecektir. Değişim, bozuluşa neden olacaktır. Platon'a göre, demokrasi çok yönlülüğü ile türlü renklere boyanmış bir kaftan gibi insana hoş gelse de, hatta ilk başta yönetim biçimlerinin en iyisiymiş gibi görünse de böylesine bir yönetim biçimiyle sağlıklı gerçek bir devlet oluşturulamaz.[7] Ona göre demokrasi dejenereleşmekte, devlette disiplinsizlik hakim olmakta ve kuru vaatlerle halkı kandırmaya çalışan *demagogos*lar (halk önderleri) devlette belirmektedir.[8]

Bu anlamda Platon için demokrasi en iyi yönetim biçimi değildir. Onun için ferdin hak ve özgürlüklerinin bir değeri yoktur. Önemli olan bireyin değil, devletin iyiliği, mutluluğudur. Bu anlamda Platon, halkın yönetimini reddederek erdeme[9] ve bilgiye dayananların, adaletin hükmünün oluşmasını mümkün kılanların yönetimde söz sahibi olacağı bir devlet tasarlar.[10] Siyaset alanında bozulmaya doğru giden genel bir tarihsel yönelim söz konusu olduğunda Platon'un bütün siyasal değişimi, bozulmayı durdurmak istemesindeki amacı, soysuzlaşmayan ve soysuzlaşmadığı için de başka bütün devletlerin kötülüklerinden arınmış yetkin, en iyi bir devlet kurmaktır: "Bu, değişiklik nedir bilmeyen Altınçağın devletidir. Bu, durdurulmuş devlettir."[11] Atina köleci demokrasisinin bir bunalımına tanıklık eden[12] Platon'un ideal devlet tasarımı bu durumda, "çözülmenin eşiğinde görünen bir uygarlık için düşünüş ve davranış ölçülerini yeniden kurma yolunda bir girişim sayılabilir."[13] Amaç doğru siyasal düzeni bulmaktır. Bu düzen arayışının kaygısı ise insanların kendi iddialarını değerlendirme açısından onları –devlette herkesin kendi işini yapması koşuluyla- özgür bırakarak istikrârlı siyasal bir düzen için, asgari koşulları

---

[7] Platon, **Devlet**, Çev. Hüseyin Demirhan, 1.bs, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2006, 557 c,d
[8] Okandan, a.g.e., s. 509
[9] Arete, erdem anlamında kullanılan, varlığın varoluş amacını gerçekleştirmek suretiyle ulaştığı payayı gösterir deyimdir.
[10] A.e., s. 509
[11] Carl R. Popper, **Açık Toplum Ve Düşmanları**, Çev. Mete Tuncay, 1.bs, Ankara, Liberte Yayınları, 2008, s. 183
Yeni 28
[12] V. Diakov, S. Kovalev, **İlkçağ Tarihi**, Çev, Özdemir İnce, 1.bs, Ankara, V Yayınları, Mayıs 1987, s. 455
[13] Popper, a.g.e., 3. Bölüm/ Not 7, s. 280

parçalamadan bireylerin ahlaki iddialarını, bu anlamda siyasal düzene yönelik yükümlülüklerini tanımaktır. **Devlet** böyle bir amacın ürünü olarak felsefi bilgelik ile siyasal yönetimi birleştirme denemesidir. Platon, **Devlet** diyaloğunda ideal devlete yakınlık ölçüsünde, yönetim biçimleri sıralamasında demokrasiye dördüncü sırada yer vermektedir. Buna göre en iyi yönetime –yetkin devlete- benzer olandan, en aşağı yönetime gidişteki sıralama, monarşi- aristokrasi, timokrasi ya da timarşi, oligarşi, demokrasi, tiranlık şeklinde olmaktadır. Platon **Devlet Adamı** diyaloğunda ise sıralamayı monarşi (tekin yasalı yönetimi), aristokrasi (azınlığın yasalı yönetimi), yasalı demokrasi (çoğunluğun yasalı yönetimi), yasasız demokrasi (çoğunluğun yasasız yönetimi), oligarşi (azınlığın yasasız yönetimi) ve tiranlık (tekin yasasız yönetimi) şeklinde yapmaktadır. **Yasalar** adlı eserinde ise yeni bir yönetim biçimi olarak patriarşiden söz eder ve ideal devletten sonra, en iyi ikinci devletin yönetim biçimi olarak monarşiyi ve demokrasiyi birleştirerek karma yönetimi ileri sürer.

Dikkat edilmesi gereken Platon'un yaklaşık altmışlı yaşlarında tamamladığı **Devlet** adlı eserinde demokrasiye karşı sert bir tavır içerisindeyken, **Devlet**'ten sonra yazdığı **Devlet Adamı** ve **Yasalar** da daha ılımlı bir tavır içerisinde olmasıdır. Öyle ki **Devlet**'te demokrasi, en iyi devlete yakınlık sırasında oligarşiden sonra gelirken, **Devlet Adamı** diyaloğunda oligarşi demokrasiden daha alt seviyede gelecek şekilde tasarlanmıştır. **Devlet Adamı**'nda önemli bir husus, Platon'un ideal devlette önemsemediği yasaları **Devlet Adamı**'nda önemsemesi, yönetim biçimlerinde yasaları uygulaması ve yasalılığın yasasızlıktan üstün olduğunu belirtmesidir. Bu anlayışla yasalı demokrasi, yasasız demokrasiden üstündür. Platon'un **Yasalar** diyaloğunda yasalara, diğer diyaloglardan daha da önem verdiği anlaşılır. Onun, **Devlet Adamı**'ndan sonra yazdığı ve son eseri olan **Yasalar**'da demokrasiye karşı daha ılımlı olduğu söylenebilir. Ne baskıcı yönetim olarak tek başına monarşi, neden demokrasi bireylere sağladığı aşırı özgürlük ilkesiyle devletin iyiliğini, mutluluğunu sağlayabilir; ancak en iyi yönetim her iki yönetim biçiminin birleşmesiyle, karma yönetimin oluşturulmasıyla gerçekleşebilir. Söz konusu diyaloglarında Platon'un farklı beklentiler içerisinde olmasının, yaşının, tanık olduğu olayların, deneyimlerinin, onun düşüncesini etkilemede ve kendisini yönlendirmesinde önemli etkenler olduğu anlaşılır. İdeal devletini uygulamak üzere yaptığı Syrakusai yolculuklarında yaşadığı olumsuzluklar Platon'un, filozof- kralın yönetiminin

olamayacağını düşünmesine neden olmuştur. Platon **Devlet Adamı** diyaloğunda ise Tanrı- kral egemenliğinde, ideal olandan sonra, uygulaması daha mümkün olan yönetimi önermektedir. Son kitabı **Yasalar**'da ise Magnesia kenti örneğini vererek, ideal devletle mukayese edildiğinde, pratik hayatta uygulanabilirlik açısından daha kolay bir yönetim biçimi önermektedir. Platon her ne kadar son kitabında diğer diyaloglara oranla, demokrasiye karşı çok daha ılımlı bir tavır içerisinde görülse de, Atina demokratik devletinin, deniz kıyısında kurulmuş, deniz ticaretine dayalı bir site olmasına karşılık, en iyi ikinci devlet olarak Magnesia kentinin deniz kıyısında kurulmaması dikkate alındığında, bu durumun Atina imperyalizminin bireyde, devlette oluşturduğu ölçüsüzlüğe Platon'un karşı çıkışının göstergesi olduğu anlaşılır. Öte yandan, sosyal sınıf ayırımında ilk iki sınıfı meclislere katılmadıkları takdirde para cezasıyla cezalandırmasına karşın, işçi sınıfını (*thet*leri) bu mecburiyete dahil etmemesi, Platon'un erdemli bir devlet olarak aristokratik yönetimi savunduğunun kanıtıdır.

Antik Yunan tarihi içinde ilk doğrudan demokrasi örneği olan Atina kent devletinde yaşayan Platon'un demokrasiyi nasıl temellendirdiği, demokrasiye karşı neden olumsuz tavır içerisinde olduğu konusunun araştırıldığı bu çalışmada söz konusu sorunlar, onun **Devlet**, **Devlet Adamı**, **Yasalar** diyalogları temel diyaloglar ve **Protagoras**, **Gorgias**, **Timaios**, **Theaitetos**, **Birinci Alkibiades**, **İkinci Alkibiades**, **Kriton**, **Phaidros**, **Sokrates'in Savunması**, **Lysis**, **Parmenides**, **Sofist**, **Symposion**, **Menon**, **Euthydemos**, **Euthpyhron**, **Meneksenos**, **Mektuplar, Kratylos** diyalogları da yan diyaloglar olarak kullanılıp sorunlara ilişkin yanıt denemelerine girişilecektir. Aynı zamanda sorunların yanıt denemelerine girişebilmek için Platon'un demokrasi ve siyaset, devlet felsefelerine ilişkin olarak yorumcuların değerlendirmelerine de başvurulacaktır. Temel diyalogların Türkçe tercümelerinden yararlanılmış; fakat Platon'un kullandığı özel kavramların Eski Yunanca'daki karşılıklarının tespiti için Platon'un diyaloglarının, Harward University Press'in Loeb Classical Library serisinde yer alan iki dilli (Eski Yunanca-İngilizce) edisyonlarından yararlanılmıştır. Şunu da belirtmek gerekir ki tezin konusu 'Platon'da demokratia kavramı' olmasından dolayı çalışma boyunca tarihsel bir anlam taşımadığı sürece demokrasi, *demokratia* kavramı olarak ifade edilecektir. Platon'un diyaloglarında yer alan ve Türkçeye patriarşi, timokrasi yada timarşi,

aristokrasi, tiranlık olarak çevrilen kavramların ise çalışmada sadece ilk geçtikleri yerde parantez içinde Eski Yunancaları belirtilecek ve çalışmamız boyunca Türkçedeki karşılıklarıyla ifade edilecektir.

1.BÖLÜM: ANTİK YUNAN DEMOKRASİSİNE GİRİŞ

1.1.*Demokratia* Kavramı

Türkçe'ye Batı dillerinden geçmiş ve "halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi"[1] anlamına gelen demokrasi sözcüğü, Eski Yunanca kökenli bir sözcük olup, *demos*[2] ve *kratos* sözcüklerinin birleşiminden meydana gelmiştir. *Demos*, bir topluluğa ait toprak parçası (part de territoire appartenant à une communauté), ülke (contree, pays), toprak (terre), halk (peuple)[3] anlamlarına gelmektedir. *Demos* kavramı insanların yaşadığı bölge ismine karşılık gelmekle birlikte o bölgenin insanlarını nitelemek için de kullanılmıştır.[4] Ancak *demos* kavramı o bölge insanlarının tümünü içermemektedir.[5] Burada *demos*la kastedilen o bölgenin özgür insanlarıdır. Bir Atinalı hangi *demos*'a bağlıysa babasının soyuyla değil de o *demos*la anılmıştır. Dolayısıyla bir Atinalı *demos* üzerinden kendisini tanımlamıştır. Hellenler bazen *demos*'u 'fakirler', 'çoğunluklar' anlamını verecek şekilde kullanırlarken, bazen de 'insanlar', 'halk' ve 'Atinalılar' olarak kullanmışlardır. Buradan anlaşılıyor ki Şenel'in aktardığı üzere demokrasi onu eleştiren aristokratlar tarafından sıradan halkı küçümsemek için kullanılmıştır; ancak yine de bu sözcük özellikle Atina ve diğer kent devletlerini açıklamak için kullanılmıştır.[6] Platon için *demos*, gerçek bilgiden uzak, sanılarına hapsolan kalabalıktır.[7]

---

[1] İsmail Parlatır, v.d.,**Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Basımevi, 9. bs, Ankara, TTK Basımevi, 1998, s. 552

[2] Demos, eril bir kavram olup,Dor lehçesinde *damos* olarak ifade edilir. Bkz. Liddll And Scott, **Grek-English Lexicon**, 2.Edition, New York, Oxford At The Clarendon Press, 2003 s.157

[3] Bkz. Emile Boisacq, **Langue Grecque, Dictionnaire Etymologique**, Librairie C. Klincksieck, Paris, 1938. 182-183

[4] Simon Horn Blower, Antony Spawforth, **The Oxford Classical Dictionary**, Third Edition, New York, Oxford University Press, 1996, s. 451

[5] Boisacq, a.g.e., s. 182-183

[6] Yavuz Özdemir, Ufuk Şimşek, Elif Aktaş, "Demokrasi Üzerine", Sayı:14, **KKEFD/JOKKEF**, 2006, s. 2

[7] Platon, devlet diyaloğunda halk için Eski Yunanca, kalabalık anlamında *(to) plethos*, çoğunluk anlamında *(ta) polla* ve halk anlamında *demos* kavramlarını kullanmıştır.

Demokrasi sözcüğünün Eski Yunanca kökenli diğer dayanağı olan *kratos*[8] ise, kusursuz (excellent), kuvvetli (fort), sağlam (robuste; solide), güçlü[9] (puissant), dinç (vigoureux), coşkulu (vehement) anlamlarına gelmektedir.[10]

Bu bağlamda demokrasi sözcüğünün etimolojisinden hareketle bir kavram olarak 'demokrasi'ye ilişkin yapılacak bir tanım onun, halkın elinde bulundurduğu kamusal güç, halkın egemenliği anlamını da kapsamaktadır.

1.2. ANTİK YUNAN'DA DEMOKRASİNİN DOĞUŞU

Demokrasi kavramı, insanların her dönemde ilgilendiği, içeriğine farklı anlamlar yüklediği bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Demokrasi, Eski Yunan'da felsefenin ortaya çıkış koşullarını hazırlayıcı bir etkinliği de kendisinde bulındırmaktadır. Bu etkinliğin nedeni "demokratik düşüncenin evriminin, insanın <akıllı> bir yaratık olduğu inancından kaynaklanan, insana saygı anlayışına dayanan, iyimser bir dünya görüşünün evrimi" olmasıdır.[11]

Eski Yunan sitelerindeki Antik demokrasi kavramı sayıca az demokratik rejimi ifade etmenin yanında, bu demokratik rejimler içerisinde en çok bilgi sahibi olduğumuz site Atina'dır. Bu anlamda Atina polisi hakkında bilgi sahibi olduğumuz kaynaklar arasında, şairlerin, filozofların, komedya yazarlarının eserleri ve resmi bilgiler yanında o dönemden günümüze dek ulaşan doğrudan kaynaklardan büyük çoğunluğu da bulunmaktadır.[12] Bunlar içinde en önemlileri, Aristoteles'in '**Atinalıların Devleti'**[13] adlı eseri, Herodotos'un '**Tarih**'inin 5.kitabı,[14] Thukydides'in '**Peloponnesos Savaşları'** adlı eserinin 2. kitabında yer alan

---

[8] İon lehçesinde bu kelime *kartos* ifadesine karşılık gelmektedir. Bkz. Liddell And Scott, a.g.e., s.392 ve Emile Boisacq, a.g.e., s.510.

[9] Güçle fırlatmak (lance avec force), parçaları (aux pieces), güçlü konu (fortement assujetties), kayalık (rocailleux), taş (pierre), sağlam zemin (au sol ferme), güçlü saçlar (a la chevelure vigoureuse), sağlam ayaklar (aux pieds robustes), sürüler (gros betail), çırılçıplak (au cuir epais) anlamlarını içerir.

[10] Boisacq, a.g.e., Paris, 1938, s.510-511

[11] Kışlalı,a.g.e., s.63

[12] Oktay Uygun, **Demokrasinin Tarihsel Felsefi ve Ahlaki Boyutları**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2003, s.19

[13] Bkz.,Aristoteles, **Atinalıların Devleti**, Çev. Furkan Akderin, 1.bs,Alfa Basın Yayın Dağıtım, Kasım 2005, 8.,18., 23., 29., 34., 38., 40., 41.

[14] Karş., Herodotos, **Herodot Tarihi**, Çev. Müntekim Ökmen; Yunanca Aslıyla Karşılaştıran ve Sunan, Azra Erhat, 2.bs, İstanbul Remzi Kitabevi, 1983, 3.81, 3.82, 4.137, 6. 43, 6. 131

‘Perikles’in Cenaze Töreni Söylevi’[15] önem taşımaktadır. Bunlardan Aristoteles’in ‘**Atinalıların Devleti’** adlı eseri büyük bir araştırma projesi olarak hazırlanan, Antik demokrasi anlayışının ne olduğu hakkında fikir yürütmemizi ve dönemin siyasal kurumlarının neler olduğu konusunda bilgilere sahip olmamızı sağlayan bir eser olarak tarih yazımına ilişkin bir deneme olmaktadır.[16]

Söz konusu yazarların eserleri Antik Atina demokrasisi hakkında bize bilgiler vermektedir; ancak Fenikeliler üzerinden yapılan araştırmalar tarihte ilk demokratik devlet örneğinin Eski Yunan sitelerinde ortaya çıktığı yönündeki bilgimizin ne derece kesin olduğunu da sorgulamamıza neden olur. Bunun nedeni ilk demokratik kurumların Eski Yunan’da değil, Fenike sitelerinde ortaya çıkmasıdır. Ancak bazı yazarlarca Eski Yunan kurumlarının döneminde, Fenikelilerin olması muhtemel olsa da Fenikeliler üzerine yapılan araştırmaların henüz tartışmadan çıkarılacak bir boyuta ulaşamamasından ötürü, Eski Yunan siteleri ve onlar içinde Atina demokrasisinin tarihte bilinen ilk doğrudan demokrasi örneği olduğu kabul edilmektedir.[17] Ancak şurası da bir gerçektir ki kent devletinin özellikleri, bulunduğu konum, ilk demokrasinin özelliklerine uygun olarak demokrasinin gelişimini sağlamıştır. Bu anlamda Eski Yunan uygarlığından önce demokrasi var olsa da –Mezopotamya’da- kent devletlerinin başlangıç aşamasında görülen ilkel demokratik kurumlar, Eski Yunan’ın kent devletlerinde gelişme olanağı bulmuştur.[18] Coğrafi olarak Eski Yunan kent devleti, karada genişleme olanağı olmayan deniz ticaretine dayalı bir ekonomiye, ekonomik farklılaşmaya ve yurttaşların birbirini tanımasına olanak verecek sosyal bilinçlenmeyi hızlandırıcı bir örgütlenmeye sahiptir. Bu anlamda siyasal örgütleniş, siyasal düşüncenin gelişimine yol açmıştır.[19]

Bu çalışmada Eski Yunan demokrasi anlayışının anlatımı, Atina kent devleti üzerinden söz konusu olacaktır. Demokrasinin gelişme olanağını bulduğu Eski Yunan demokrasisini anlayabilmek için söz konusu anlayışın doğduğu topluma, toplumdaki siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik oluşumların nasıl oluştuğuna ve yayılım

---

[15] Bkz., ,Thukydides, **Peloponnessos Savaşları**, Çev. Furkan Akderin, 1.bs, İstanbul, Belge Yayınları, Kasım 2010, 2.35-2.47
[16] Uygun, a.g.e., s. 19
[17] Robin Asborne, Simon Hornblower, **Athenian Democratic Accounts; Ritual, Finance, Politics,** New York, Oxford Unıversity Press, 1994, s. 2
[18] Alâeddin Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara, SBF Yayınları, 1982, s.136-137
[19] Kışlalı, a.g.e. s. 63

gösterdiğine bakmamız gerekliliğinin yanı sıra demokratik anlayışın düşünüş açısından nasıl olgunlaştığına bakmak da yararlı olacaktır.

Eski Yunan'da ilk kez Atina'da demokrasinin ortaya çıkışı, henüz bir düşünce olarak Drakon'la (MÖ.624-621) başlayıp, bir yönetim biçimi olarak Solon, Peisistratos ve esas olarak söz konusu yönetim biçiminin olgunlaştığı Kleisthenes'e kadarki dönemi kapsamaktadır.

MÖ.7. yüzyıl'da oluşan kan davalarını önlemek için Miletos'lu Drakon –en eski yasa koyucu- bir anayasa olmasa da ağır bir ceza yasası hazırlamıştır. Bu ceza kan davalarında, gruplar arasındaki öç almaları azaltmakla birlikte soruna ilişkin kökten bir çözüm getirmemiştir.[20] Drakon'un yasalarıyla demokrasi adına olumlu bir gelişme, Atina'da o zamana kadar var olan aristokratik içerikli sözlü yasalar olan *thesmoi* yerini insan eliyle yazılmış somut, belgelenebilir, kanıtlanabilir olan *nomos*ların almasıdır. Bu anlamda sözlü hukuk, yerini yazılı hukuka bırakmıştır.[21] Bu, polis için yeni bir düzendir.[22] Böylelikle Atina polisi kendi iktidarını belirleyici bir olguyu da meydana getirmiştir.[23] Siyasal alanda *nomoi*'un yer almasıyla yasalar karşısında özgür kişilerin eşit olması fikri oluşmuş ve birey-devlet arasında somut bir bağ kurulmuştur.[24] Drakon'un yasalarının demokrasi açısından bir diğer önemi, bilinçli olarak adam öldürme ile kasten adam öldürme eyleminin yapılmaması arasında bir ayırım yapmasıdır.[25] Çünkü demokrasilerde insanın akli varoluşa sahip bir inancı bulunmaktadır.[26] Drakon yasasına göre öldürme eyleminin kasten yapılıp yapılmamasına göre verilecek ceza belirlenmiştir. Aynı suçlara, aynı cezalar verme ilkesi kaldırılmıştır. Diğer bir ifadeyle ceza eşitliği ortadan kaldırılmıştır.[27] Platon'un 'hiç kimse bilerek kötülük etmez' sözünde bilmeyerek kötülük eden o şeyden

---

[20] A. Müfid Mansel, **Ege ve Yunan Tarihi**, 8.bs, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2004, s. 185
[21] Alâeddin Şenel, **Eski Yunan'da Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1970, s. 99
[22] Herodotos, Eski Yunanların kanunların kendilerince üstün gördüklerini Spartalı Demaratos ağzından Kserkses'e karşı belirtir. Bkz., Herodotos, a.g.e., 7.104
[23] Kışlalı, a.g.e., s.64
[24] Mehmet Ali Ağaoğulları, **Kent Devletinden İmparatorluğa**, 5.bs, İstanbul, İmge Kitabevi, 2006, s. 29
[25] Oğuz Tekin, **Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş**, 1.bs, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, s. 75
[26] Kışlalı, a.g.e., s.63
[27] Şenel, a.g.e., s.100

sorumlu tutulamazken, Drakon'un kanunlarında kasten adam öldürmeyen[28](öldürme eyleminin tasarlamadan gerçekleşmesi) sürgün cezasına çarptırılmıştır.[29]

Drakon'un yaptığı kanunların dönemin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz oluşuyla, daha fazla siyasi ve ekonomik bağlamda gelişmiş kanunlar yapılabilmesi için ve aristokratlarla köylüler arasında arabulucu olarak kendisine geniş yetkiler verilen Solon, demokrasinin kendi içinde barındırdığı nitelikleri (*isonomia-eleutheria*) düşünüş olarak reformlarında barındırması dolayısıyla Atina demokrasisinin gelişmesinde büyük bir rol oynamıştır.

Drakon'un dönemindeki toplumsal hareketliliğin sonunda soylular, ticaret ve zanaat erbabı anlaşarak tiranlığı yıkarken, zenginlerle yoksullar arasında mevcut olan gerilimi bir uzlaşmayla çözmek ve orta sınıfın aşağı sınıflarla işbirliği yapmasını önlemek için[30] MÖ. 504'te Eksekesli Atinalı Solon'u[31] görevlendirmişlerdir. *Arkhon* (Atina'nın en büyük otuz *magistrat'*ına verilen isim) seçilerek yasa koyucu olarak atanan Solon'[32] yasalarıyla:

"Sosyal, ekonomik ve siyasal alanda büyük reformlar gerçekleştirdi: Çiftçilerin durumunun iyileştirilmesi amacıyla, tarlalar üzerindeki ipotekler kaldırıldı. Borçlar silindi, borç yüzünden köle haline getirilen kişiler azat edildi. Genel af çıkarıldı. Site dışına köle olarak satılan Atinalılar, kamu kaynakları kullanılarak satın alındı ve özgürlüklerine kavuşturuldu. Köle emeğine dayanan üretim biçimi, yalnızca dışarıdan getirilen kölelerle yürütüldü. Soyluların tekelci iktidarına son verildi. Tüm yurttaşların yasama faaliyeti için Halk Mahkemesine, katılması sağlandı. Yurttaşların siyasi yaşama katılımı kökenlerine göre değil, mali durumlarına göre dört kategoriye ayrılarak yeniden düzenlendi. Mali durum sermayeye göre değil, her yıl üretilen tarımsal ürün miktarına göre belirlendi."[33]

---

[28] Bilincin eyleme karışmış olması meydana gelen oluşumun ahlâki değer taşıyıp taşımamasını gerektirir. Suç, ahlâki alanda yer alıp, iyinin karşıtı olan kötülüğün eyleme dönüştürülmesiyle, başkalarına zarar verme noktasında ortaya çıkar. Suç, ahlâki yasalarda insanın kendisinde varolan vicdanla; hukuk karşısında ise anayasadaki yasalarla karşılığını bulur.
[29] Tekin, a.g.e., s. 75
[30] Alâeddin Şenel, **Eski Yunanda Siyasal Düşünüş**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1968, s. 49-50
[31] Diogenes Laertios, **Ünlü Filozofların Yaşamları Ve Öğretileri**, Çev. Candan Şentuna, 3.bs, İstanbul, YKY, 2007, s. 28
[32] Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, s. 17
[33] Uygun, a.g.e., s. 24

Solun'un yapmış olduğu reformlarda onun demokrasi açısından önemi, sosyal hayatın düzenlenmesiyle ilgilidir. Yeni sosyal düzene göre insanların siyasal, ekonomik hakları belirlenmiştir. Solon'a kadar toplum, asilliklerine göre ayrılmıştır. Burada doğuştan asil oluş, aristokrat oluş anlamına gelir. Solon'un getirdiği yeni sosyal düzen, bu türden düzene karşı olup insanları asilliklerine göre değil de, ekonomik varlığına göre ayırmıştır.[34] Siyasal hakları asalet ölçüsüne göre değil de servet ölçüsüne göre dağıtan yasalar oluşturulmuştur.[35] Buna göre toplum 500 *medimnoi*[36] ürün elde edenlerden (*pentakosioimedimnoi*), 300-500 *medimnoi (hippeis;atlılar*) elde edenlerden, 200-300 ürün elde edenlerden (*zevgit*ler; ağır silahlı piyadeler) ve 200 kileden az ürün elde edenlerden *(thet*lerden; işçi, fakir köylüler, toprağa bağlı köylüler) oluşmuştur. Burada ilk 3 sınıfın askerlikle ilgili sorumlulukları bulunmaktadır. *Thet*ler ise tüm bunlardan muaftır. Dört sınıfın hükümetle ilgili, işlere katılma hakkı bulunmakla birlikte sadece ilk üç sınıfın devlet memuru olma vasfı bulunmaktadır.[37]

Böylece Solon bireyler arasında para aristokrasisini savunup doğumla gelen asillik anlayışına karşı gelmiş, para aristokrasisinin doğumla gelen aristokrasiden ayrı derecede olmasını sağlayarak, para aristokrasisinin toplum içinde barışı ve uzlaşımı tesis edeceğini bireylere söylemiş ve bunu dahası demokratik ilkelerin meydana gelişini mümkün kılacak bir faaliyette göstermiştir.[38] O, sitede mutlak iktidarın yönetimine karşı çıkarak, "istibdadı bütün kuvvetiyle tenkit eylemiş, daha evvelce Pittakos'un da söylediği gibi <istibdat iyi bir memlekettir, fakat ondan çıkacak bir yol mevcutu değildir> diyerek, bu sistemi adeta içine düşülen bir tuzak olarak vasıflandırmış; halkın hakimiyetine müstenit bir cumhuriyet rejimiyle taraftar gözükmüştür."[39]

Solon'un siyasi oluşumunu ve kurumsallaşmayı sağlamak amacıyla kurduğu meclisler, demokrasinin kurumsallaşması açısından önemlidir. Çünkü siyasi

---

[34] Aristoteles, a.g.e., 7
[35] Alâeddin Şenel, **Eski Yunan'da Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne**, s.100
[36] Eski Yunanca bir kavram olan *medimnoi*'un tekil hali olarak *medimnos*, ölçek anlamına gelir. *Medimnos*, 38 kg ya da 50 litre demektir. Bkz. Tekin, a.g.e., s. 77
[37] Ağaoğulları, a.g.e., s. 190
[38] Okandan, a.g.e., s. 504
[39] A.e., s. 504

oluşumun sağlanmasında hak, adalet (*dikaiosyne*) eşitlik sorgulaması, talep bağlamında birey tarafından yapılacak böylece birey, hukuk varlığı konumuna gelecektir. Solon'un kurduğu meclisler arasında *ekklesia, heliaia, areopagos, boule* bulunmaktadır.[40] Bu meclislerden *ekklesia* tüm sınıflara açık olmaktadır. Şenel'e göre, "halk sınıflarının bütün vatandaşlara açık oluşu demokratik özelliktir,"[41] ancak Şenel şunu da belirtmektedir ki, "memurlukların servet sınıflarına göre dağıtılması (bu ara en alt sınıfa bütün memurlukların kapalı tutulup, yüksek memurlukların ancak en yüksek sınıf üyelerine açılışı) oligarşik özelliktir."[42] Yine ona göre halk egemenliğini elinde tutar görünen *ekklesia*, kalabalık olduğundan dolayı hiç de egemen değildir. Bu nedenle önemli meselelerin görüşülmesi imkânsızdır. Bu yüzden "çoğu önemli meseleler hükümetin insiyatifine bırakılmıştır. Sonra meclisin arkasında partiler (demokratik ve oligarşik partiler) gerçeği vardı. Sonra da parti liderleri gerçeği vardı… özetle egemenlik doğrudan demokratik halk meclisinin sözde elinde idi;"[43] ancak tüm bu eylemlere ilişkin *ekklesia'*da memurlukların seçiminin hem oligarşi seçim aracı olan oy ve hem de demokratik seçim aracı olan kura ile; karma sistemle yapılışı Solon anayasasının karma anayasa- demokratik ve aristokratik anayasanın karışımı olmak üzere- oluşturduğu ifade edilebilir.[44] "Oligarşik ve demokratik özelliklerin birlikte oluşu ise, eşitlikçi ve eşitsizlikçi ilkelerin birlikte izlenişi demektir." *Ekklesia* şu durumda toplumun oligarşik niteliklerini kendisinde barındırmasıyla toplumun demokratlaşmasında önemli bir etkisinin bulunmasının yanında, "bütün yurttaşların az da olsa siyaset yapabilmelerine olanak tanıyarak, Atina toplumunun hızlı bir biçimde politize olmasında epey etkili oldu."[45]

Ekklesia'nın çok fazla kalabalık üyesi olduğundan Solon, *ekklesia*'nın yasa tasarılarını saptanması, gündem maddelerini hazırlanması amacıyla her kabileden 100'er kişi seçerek dört yüzler meclisini oluşturmuştur.[46] *Boule* olarak adlandırılan

---

[40] Ağaoğulları, a.g.e., s.189
[41] Şenel, a.g.e., s. 119
[42] A.e., s.119
[43] Şenel, **Eski Yunanda Siyasal Düşünüş**, s.65
[44] Şenel, **Eski Yunanda Eşitlik Ve Eşitsizlik Üstüne**, s. 119
[45] Mansel, a.g.e., s. 33. Ayrıca Bkz, Aristoteles, **Atinalıların Devleti**, 8
[46] Ağaoğulları, a.g.e., s.34

bu meclisin devlet işlerini denetleme ve yasalara aykırı davrananları cezalandırma, sürgün edebilme, vatandaşlıktan çıkarma yetkisi de bulunmaktadır.[47] "Dört yüzler meclisinde aristokratik unsur ağır basmaktadır."[48]

Solon'un, siyasi kurumlarının oluşturulmasında bir diğer önemli katkısı *areopagos* ve *heliaia* mahkemesini kurmasıdır. *Areopagos*, görev süresi dolan *arkhon*ların daha sonraki hayatlarında yaşamlarının sonuna değin üstlenebilecekleri bir sorumluluğu gerçekleştirecekleri bir kurumdur.[49] *Heliaia* ise Atina demokrasisinin Solon'un kurduğu en demokratik bir kurum değerini taşımaktadır. Halk mahkemesi olarak ifade edilebilecek *heliaia* 301 ya da 501 kişilik kalabalık yargıçların toplanmasıyla oluşan meclise 30'unu doldurmuş her Atina vatandaşının sınıfına bakılmaksızın seçilmektedir. Solon zamanında, aşağı sınıfın işini bırakıp mahkemeye gelebilmesi için yargıçlara verilen ödeneği almak üzere toplumun en alt tabaka kesimi sıraya girmiştir. Aristokratlar bu faaliyetten kendilerini çekerek adaletin alt sınıflarla sağlanacağını küçümsemişlerdir. Böylece toplumda aristokratlar ve alt sınıflarlardaki insanlar arasında öteden beri gelen gerilim fazlalaşmıştır.[50] *Heliaia,* kararlarında asillere karşı halkın tarafını tutup Atina'nın siyasal arenasında büyük bir rol oynamıştır.[51] Bunun için Aristoteles, "mahkemelerde oyu elinde tutan halk, devleti de elinde tutuyordu"[52] ifadesinde bulunur.

Solon'un bir diğer önemi borç köleliğini kaldırmış olmasıdır.[53] *Seisahteia*, bir yükü silip atmak anlamına gelir. Bu kavram "özgür bir babadan olan hiç kimsenin köle konumuna getirilemeyeceğini"[54] ifade etme olarak da değerlendirilebilir. Diogenes'in belirttiğine göre bu konuda uygulama açısından ilk örnek Solon olmuştur: "İlk olarak Solon babasından kalan 7 *talant*lık alacağını bağışladı ve başkalarını da böyle yapmaya özendirdi ve bu yasaya 'borç affı yasası' adı verildi."[55]

---

[47] Aristoteles, a.g.e., 8
[48] Şenel, a.g.e., s.122
[49] Ağaoğulları, a.g.e., s. 34, Karş. Aristoteles, a.g.e., 8
[50] Şenel, **Eski Yunanda Siyasal Düşünüş**, s. 66
[51] Şenel, **Eski Yunanda Eşitlik Ve Eşitsizlik Üstüne**, s. 118
[52] Aristoteles, a.g.e.,19
[53] Alaeddin Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara, Bilim Ve Sanat Yayınları, 2008, s. 163
s. 125
[54] Ağaoğulları, a.g.e., s. 30
[55] Laertios, a.g.e., s. 28

Borç köleliği, borcunu ödemeyen köylünün bedenini borcu karşılığında hizmet vermesidir. Solon'un yaptığı reformla toplumda köylüler, birden zengin oluvermişlerdir, aristokratlar ise ellerindeki gücün sarsılmasından ve verdikleri ödünç paralardan yakınmıştır.[56]

Seisakhteia ile *demokratia* arasında kişinin özgürlüğü, haklarının korunumu bağlamında önemlidir. Seisakhteia ile herhangi bir kimsenin borcu karşılığı köle olması durumunda, bir kişinin haksızlığa uğradığında ya da bir memurun verdiği karar karşısında mahkemeye kavuşabilmesi ve haklarının korunması söz konuısu olmuştur. Bunlar *demos'*un gücünü arttırmaktadır ki bu güç halkın egemenliğini geliştirmede, *demos'*u koruma da aranmalıdır.[57] Bu bağlamda Solon reformları, Atina demokrasisinin henüz başlangıcını oluşturmaktadır. Reformlar bir dereceye kadar Atina'ya hukuki ve siyasal eşitlik getirmiştir. Söz konusu hukuki ve siyasi eşitlik, ekonomik güçlerin oranlı bir şekilde siyasal ve sosyal alana yayılımını sağlamıştır.[58] Solon'un reformları merkezi yönetimde ağır olduğu halde, aristokratik niteliğe sahip kabilelerde eskisi gibi aristokratik yerel hükümetler hüküm sürmektedir. Solon'un reformları bu '*genos*' örgütlenmesiyle uzlaşı sağlamaktan öte bu saldırıyı Kleithenes *genos'*un yerine *deme* örgütlenmesini oluşturarak yapacaktır. Bu ise *demokratia*'ya giden yolda hızla gerçekleşecektir.[59]

Solon'un borç köleliliğini kaldırması demokraside olumlu bir gelişme olmuşsa da yoksulluk ve işsizlik toplumda varlığını sürdürmüştür.[60] Beklentilerin aksine alt tabakadaki insanlara toprak dağıtılmaması üzerine toplumda gerilim oluşmuştur. Sonunda Atina sosyal hayatına topraksız köylüler, Peisistratos'un kendilerine önderlik etmeleriyle Atina siyasal hayatına katılmışlardır.[61] Bu hareket,

---

[56] Mansel, a.g.e., s. 192
[57] Aristoteles, a.g.e., 9
[58] Şenel, **Eski Yunanda Eşitlik Ve Eşitsizlik Üstüne**, s.122
[59] A.e., s.281
[60] Kışlalı, a.g.e., s.65
[61] Mansel, a.g.e., s.193, Bkz., Plutarkhos, **Yaşamlar 2;** Perikles, Çev. Meriç Mete, 1.bs, İstanbul, İdea Yayınevi, Mayıs 2005, 57

demokratik partinin başlangıcının bir hareketi olup, ekonomik reformlar ve düzenlemelerin oluşması için peşinden koştukları bir gruba karşılık gelir.[62]

Peisistratos Atina için bir dönüm noktası olmuştur. Bir tiran olmasına karşılık tiranlığın getirdiği gurur ve kibirden uzak kalmaya çalıştığını şu sözlerinden anlıyoruz:

"Yunanlılar içerisinde tiranlığa soyunan bir tek ben değilim. Çünkü ben Atinalıların yemin ederek Kadmosla ve onun soyuna bıraktıkları, sonra da geri kaldıkları şeye el koydum. Bundan öte ne tanrılara ne de insanlara karşı bir kusurum var. Hatta bıraktım. Atinalılar koyduğu yasalar doğrultusunda yöneltilsinler. Kesinlikle demokrasiden daha iyi yönetiliyorlar; çünkü hiç kimsenin çizgiyi aşmasına izin vermiyorum; ben bile tiran olduğum halde gereğinden fazla saygınlık ve onur peşinde değilim; eski krallara tanınan ayrıcalıklar ne kadarsa, bana da o kadar."[63]

Peisistratos, Solon'un reformlarına olduğu gibi karşı çıkmamıştır. Peisistratos'un mevcut aristokratik yönetime karşı tavır almış olduğunu söyleyebiliriz. O, büyük çiftliklere el koymuş, toprakları köylüye dağıtmış ve bazı asilleri ortadan kaldırmıştır. Bu dönemde aristokratların mevcudiyetini oluşturduğu *areopagos'*un eski gücünü kaybetmeye başladığı görülür. Böylece aristokratik yönetimin nüfuzunu kaybetmeye başlamış olması demokratik yönetime giden yolda önem taşır.[64] Aristoteles'e göre ateşli bir halkçı olarak "Peisistratos, kenti bir tirandan daha çok yasalara uyan bir vatandaş gibi yönetmiştir."[65] Ona göre Solon:

"…Atinalıların işlerini ölçülü bir biçimde ve bir tirandan daha çok yasalara uyan bir vatandaş gibi yapıyordu. Herkesin iyiliği için çalışan, yumuşak, hata yapanların kusuruna bakmayan bir insandı. Toprağı işleyerek kendilerini beslemeleri ve işlerini görebilmeleri amacıyla fakirlere borç para veriyorlardı. Bunu yapmasının iki nedeni vardı; birincisi vatandaşların şehirde boş vakit geçirmemeleri, kırsal alana dağılmaları; iyi sayılabilecek

[62] Plutarkhos, a.g.e., 59
[63] Laertios, a.g.e., s. 31
[64] Mansel, a.g.e., s.194
[65] Aristoteles, a.g.e., 19

devlet işlerine karışmak için ne istekleri ne de zamanlarının kalmaması. İkinci nedeni ise devlete gelir sağlayabilmektir."[66]

Peisistratos, ekonomik bağlamda toplumun aşağı tabakadakilerini yükseltmek ve Atina toplumsal hayatında söz sahibi olmalarına olanak sağlamak amacıyla *Attika* toprakları kendilerine yetemediğinden şehre inen köylülere iş güç sahibi olmaları için ticareti ve endüstriyi destekleyecek bir filo kurmuştur. Deniz aşırı bir ticaretin gelişimi ticaret yollarının güvenceye alınma zorunluluğunu, bu da *Hellaspontos'*u ele geçirerek Atina emperyalizmini başlatmış olacaktır. Atina emperyalizmin ve demokrasisinin gelişimi birbirine paraleldir.[67] Solon'un soya bağlı olarak değil de servete bağlı olarak sınıfları birbirinden ayırmasına karşılık Peisistratos, "Atina ticaret ve sanayisini canlandırarak en alt tabaka (küçük köylüler ve işçiler), ile burjuvazinin (tüccarların ve sanayicilerin) aristokratlara karşı koalisyonunun bir temsilcisi idi."[68] Bu anlamda Peisistratos, en alt seviyedeki (vatandaşların) sınıfın bir öncüsü durumundadır. O, Solon'un reformlarındaki sınıf dengesi politikasıyla uğraşmaktan öte *demos'*un siyasal katılımda hakkını sağlamlaştırmak için ekonomik bağlamda dayanak sağlamaya çalışmıştır.

Peisistratos öldüğü zaman Atina, hellen dünyasının önemli polislerinden biri durumuna gelmiştir.[69] Onun ölümünden sonra oğulları Hippias ve Hipparkhos yönetimi ele almışlardır. Hippias'ın bir suikast sonucu öldürülmesiyle Hipparkhos, can korkusuyla kendi kabuğuna çekilmiş ve halkın aleyhine bir siyaset izlemiştir.[70] Öyle ki halkın silahlarını toplatmış, keyfi hareketlerde bulunmuş ve idamların gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Öte yandan Perslerde bir güvence aramak kaygısıyla onlarla görüşmesi üzerine halkın gözünden iyice düşmüş ve tiranlara karşı Kleisthenes başkanlığında birleşerek tiranı devirme yollarlı aramışlar, onun katili için ödüller koymuşlardır.[71]

Atina'da tiranlığın devrilmesinde sadece soylular değil, ekonomik güçleri dolayısıyla iktidarda etkili olmaya çalışan orta sınıfların da rolü vardır. Varlıklı olan

---

[66] Aristoteles, a.g.e., 16
[67] Şenel,a.g.e., s. 221
[68] A.e., s. 222
[69] Ağaoğulları, a.g.e., s. 36
[70] Aristoteles, a.g.e., 19
[71] Mansel, a.g.e., s. 194

soylu ve orta sınıf, karşısında mülk sahibi olmayan sınıfın sayısının giderek artışı toplumsal güç dengesini de etkilemiştir. Kışlalı'nın belirttiği üzere:

"…hiçbir sınıfın kendi iktidarını topluma kabul ettirebilecek güce sahip bulunmadığı bu ortamda, toplumsal güçler arası denge <demokrasi> olarak adlandırılan yönetim biçiminin doğmasına olanak verdi. Tiranlık, bu dengenin doğmasında ve bilincine varılmasında önemli bir işlevi yerine getiren, kurumlaşma fırsatını bulmadığı için de demokrasiye geçişi zorlaştırmayan bir aşama oldu"[72]

Bu koşullarda "tiranların dostu olan Teisandros oğlu İsagoras ile Alkmeonoğulları soyundan gelen Kleisthenes"[73] MÖ.508-507 yılında aristokratik yönetimi yıkarak, halkın yönetime katılmasını sağlayıp yeni bir yönetim şekli oluşturmuştur.[74]Aristoteles, Kleisthenes'in reformlarını anlatırken şöyle söylemektedir:

"Halk partisinin başına geçen Kleisthenes tiranların devrilmesinden üç yıl sonra İsagoras'ın *arkhon*luğu yılında şu değişiklikleri yaptı. Daha önceden dört kabileye ayrılmış olan *arkhon*ları on kabileye böldü. Bunu yaparken halkı birbirine karıştırmayı ve daha fazla kişinin devlet yönetimine katılmalarını sağlamayı planlıyordu."[75]

Kleisthenes'in böldüğü 10 *phyle* içinde, *demos* adını taşıyan birlikler oluşturulmuştur (köyler, kasabalar, şehirler) *demos* içinde bulunan insanlar o *demos'*un adını taşımışlardır. İnsanlar yurttaşlıklarından o *demos* içinde yararlanabilmektedir. *Demos'*taki insanlar, o *demos'*a ait olup, eşittirler.[76] Kleisthenes'in yaptığı reformlarda insanların soyları ile değil, ön isimleri ve soyadı olarak bağlı bulundukları *deme* ismiyle çağrılma zorunluluğunun getirilişi aristokratik yönetime yıkıcı bir etkidir.[77] Buna göre:

---

[72] Kışlalı, a.g.e., s. 65
[73] Aristoteles, a.g.e.,24
[74] Mansel, a.g.e., s. 201
[75] Aristoteles, a.g.e., 22
[76] Mansel, a.g.e., s. 202
[77] Uygun, a.g.e., s.25

"Kleisthenes'in, yaptığı, her *deme*'de (nahiye) oturan insanları, seçimle gelen bir başkanı (*demarkhos*) olan ve yaşı gelince her erkeğin adının kaydedileceği bir nüfus kaydının sürdürülmesi de dahil birçok lonca işlevlerini görecek bir lonca (*corparate*) olarak örgütlemekti."[78]

Kleisthenes çok sayıda yabancı ve köleyi vatandaşlığa geçirmiştir. Solon reformlarındaki topluma ilişkin yapılan dört sınıf ayırımında, yönetimde *arkhon* olabilme ilk sınıfa aitken, Peisistratos da *zeugit*leri de kapsamış, Kleisthenes zamanında ise *hippeus*lere de yer verilmiştir.[79] Ancak Şenel'e göre bu, tam bir demokratik reform değildir. Çünkü vatandaşlık kapasitesi genişletilmiş ve bu, vatandaşlık MÖ.508'de yapılan devrimde vatandaş olanların soylarına hissettirilmiştir ve soy ölçüsüne dönülmüştür.[80] Böylece o, yapmış olduğu devrimle "aristokratik jeneoloji yerine İÖ.508'deki atanın ikâmetgahına dayanan <demokratik jeneoloji>yi koymuştur."[81] Yine O, Solon'un kurduğu demokratik yönetimi sağlamlaştırmak için kalabalık halk meclisinin işlevini hızlandırabilme amacıyla 400'ler meclisinin sayısını 500'e çıkarmıştır.

Demokrasiyi sağlamlaştırmaya çalışan Kleisthenes tiranlığın bir daha geri gelmemesi için *osrakismos* uygulamıştır. Ostrasizm yasayla on yıl bir kişinin sürgün edilmesini kapsamaktadır.[82] *Ostrakismos*, Kleisthenes'in çokluğu kazanmak için çıkarttığı yasalardan biridir.[83] Kalabalık, demokratik parti lideri aşırı zengin oligarşik rakiplerini sürmek için bu yolu kullanmıştır.[84] Ye De Coulanges'e göre *ostrakismos*, Atina'dan başka başlıca Megara, Argos, Syrakusai ve bütün Yunan şehirlerinde uygulanan siyasi bir yöntemdir.[85]

Bu bağlamda Kleisthenes demokrasinin kuruluşunda önemli bir yönetici olmakla birlikte bazı aristokratik kurumlara dokunmamıştır; ancak şurası da bir gerçektir ki o, reformlarıyla aristokratik örgütlenişi ortadan kaldırmış, aristokratik

---

[78] George Thomson, **İlk Filozoflar**, Çev. Mehmet H. Doğan, 2.bs, İstanbul Payel Yayınevi, Kasım 1997, s. 249
[79] Mansel, a.g.e., s. 202-203
[80] Şenel, a.g.e., s. 225
[81] A.e., s. 225
[82] Plutarkhos, a.g.e., X
[83] Aristoteles, a.g.e., 22
[84] Şenel, a.g.e., s. 229
[85] Fustel De Coulangen (Edward Gorey), **The Ancient City**, New York, Doubleday, t.y. s.123

nüfuzu kırmıştır. Örneğin O, *arkhon*luk görevini tamamlayanların daha sonra ömür boyu görev yapacakları *areopagos'*un nüfuzunu azaltarak, onun karşısında *ekklesia'*yı güçlendirmiştir. Onun reformlarıyla Atina'da oturan *metoikos*lar hariç egemen *demos'*tur. Bu şekilde, halkın yönetime katılma hakkı olan bu yönetim biçimi demokrasi adını almıştır.[86] Atina'yı demokratlaştırma çabası komutan-devlet adamı Perikles'le devam etmiştir. Plutarkhos'a göre Perikles, "yaşamı boyunca Atinalıların lehine aldığı sorumlulukları tinsel soyluğu ile düşmanlarına hiçbir zaman uslanmaz düşman olarak davranmamış *olympian* soyadını yeteneği ve yaşama duruşuyla kazanmıştır."[87] Yine ona göre Perikles *areopag* üyesi olmadığından, o da halkın duygularını güvenini kazanmaya çalışarak partisini *areopag*os'a karşı yönetmiştir. *Areopag* sadece *ephialtes* aracılığıyla pek çok konuda yargılama yetisinden mahkum bırakılmıştır.[88]

Perikles, MÖ.457 yılında herkesin *ekklesia'*ya katılımın sağlamak amacıyla bunu bir ödenek verme yoluyla gerçekleştirmiştir.[89] O, halkın meclise ve mahkemelere katılmaları şartıyla ödenek vermesiyle *arkhon*luğun daha geniş sınıflara yayılımını sağlamıştır. Halk mahkemeleri ve halk meclisi en halkçı biçimlerini almışlardır.[90] Perikles halkı serbest bırakarak *demos'*u hoşnut etmeye çalışmıştır. Onlar için poliste büyük kamu gösterileri, ziyafetler ve geçit törenleri düzenleyerek onları eğelendirmiştir.[91] Onun döneminde devlet yoksulların tiyatro ücretlerini bile ödemiştir. Yine her yıl 60 tekne denize göndererek yurttaşların sekiz ay boyunaca denizcilik sanatını öğrenmelerini sağlamıştır. Öte yandan Perikles kentlere yerleşimci göndererek kenti başıboşluktan uzak bir yaşama tarzına kavuşturmayı da amaçlamıştır.[92]

Perikles demokrasinin emperyalist bir politikayla ekonomik temelde sağlamlaşmasını sağlamıştır.[93] Onun, deniz aşırı ülkelere kentlere yerleşimci göndermedeki amacı bu anlamda Atina'nın denizaşırı ticaretinin güvenliğini almak,

---

[86] Mansel, a.g.e., s. 204
[87] Plutarkhos, a.g.e., XXXIX
[88] A.e., IX
[89] Aristoteles, a.g.e., 27
[90] Plutarkhos, a.g.e., XVII
[91] Mete Tuncay, **Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara, SBF Yayınları, 1969, s. 23
[92] Plutarkhos, a.g.e., XI
[93] Şenel, a.g.e., s. 245

Attika-Delos deniz birliğinin üyesi olan devletlerde stratejik yerlere *kleruhia*lar kurup, buralara Atina'ya bağlı olan Atina vatandaşlığını koruyan göçmenleri yerleştirmektir.[94] Hem emperyalist hem de panhellenist bir politika izleyen Perikles, Atina'nın sadece Attika-Delos deniz birliğinin önderi değil, tüm Hellas'ın önderi olma amacındadır.[95] Bu amaçla o, bütün polislere elçiler gönderip panhellenist bir kongre düzenlemeye çalışmış olsa da birliğin hazinesinin Pers savaşlarında yıkıma uğrayan Atina'nın onarımı bahanesiyle kullanması, üstelik harcanan paradan üye polislere hesap vermeyişi, Sparta'nın kendisine karşı olumsuz tutumuna neden olacak ve tarihte Peloponnessos Savaşları olarak adlandırabilecek savaşların başlamasına neden olacaktır.[96]

Anlaşılacağı üzere Atina'nın demokratlaşmasında Drakon'un çıkarttığı ceza yasaları ile başlayan bu süreç Solon'un, Peisitratos'un, Kleisthenes'in, Perikles'in yaptığı reformlarla devam etmiştir. Yapılan reformlarla kan bağına dayanan kabile örgütlenmesine son verilerek, yerini temel alan ve *deme* olarak adlandırılan mahalle örgütlenmesi kurulmuş; toplum, soya değil de servete göre ayrılmış, borç köleliği ortadan kaldırılmış, *ekklesia'*nın yetkileri arttırılarak halkın mahkemelere katılımı için bir ödenek çıkartılmıştır. Bu reformlar, aristokrasinin toplumdaki etkinliğine vurulan önemli darbeler olup, demokrasinin Atina'da ortaya çıkışını sağlamıştır.[97]

Atina demokrasisinde söz konusu yapılan reformlar önemli olmakla birlikte Atina demokrasisinin oluşumunda durumun ekonomik boyutu da önem taşır. Bu noktada kölelerin etkinliği bulunmaktadır. Kışlalı bu konuda şunları belirtmektedir:

"Nasıl ki bugün, birçok kişiye yetecek kadar üretim yapan makinalar olmadan çoğulcu bir demokrasinin varlığı düşünülemezse, köleler olmadan da eski yunan demokrasisi varolamazdı. Ama o günkü teknolojinin düzeyi, kölelerin varlığına karşın Atinalı yurttaşın doğrudan demokrasiyi yürütebilmek için daha sade bir yaşam biçimine razı olmasını zorunlu kılmaktaydı. Elimizdeki bilgilere göre en görkemli döneminde, <siyasal haklara sahip> her

[94] Mansel, a.g.e., s. 239
[95] Şenel, a.g.e., s. 246, Karş. Mansel, a.g.e., s. 293-294
[96] Şenel, a.g.e., s. 246
[97] Tuncay, a.g.e., s. 23

yurttaşa ortalama 1,5 köle düşüyordu. Başka bir deyişle, her üç kölenin varlığı, iki yurttaşın devlet yönetimine doğrudan katılmasına olanak veriyordu."[98]

Artık yeni kabilesel örnek meta üretimi artışını önündeki engelleri ve onlarla birlikte ilkel toplumsal ilişikleri de toplumda bertaraf etmiştir.[99]

Atina demokrasisinde nüfusa ilişkin bilgiler çeşitlilik göstermekle birlikte nüfusun onda birinin (150.000-200.000) siyasal haklardan yararlandığı konusunda bir uzlaşı vardır. Kadınlar, çocuklar ve köleler bu haklardan yoksundurlar. Siyasal haklara sahip olan yurttaşlar *ekklesia'*ya katılma, siyasal haklara sahip olmaktadırlar. Her yurttaş birbirine eşit olup görevler kura yöntemiyle saptanmıştır.[100] *Ekklesia'*nın önemli bir özelliği bahsedilen isimlerin yaptığı reformların gelişim sürecinde söz konusu meclise, her yurttaşın katıldığı bir meclis olma niteliğine sahip oluşudur. Atina köleler, yabancılar ve kadınlar dışında eşit siyasal haklara sahip yetişkin kimselerin katıldığı, "ilk ve en yetkin doğrudan demokrasi örneği olarak tarih sahnesinde yerini almıştır."[101] Atina'da doğrudan demokrasi kurum ve kurullarıyla yetkin olarak demokrasinin sağlamlaştığı İÖ. 403'ten sonra özellikle de Perikles'in yönetiminde söz konusu olmuştur.[102]

Yeni Atina demokrasisinin en önemli iki özelliği yunanca transliterasyonuyla eşitlik olarak ifade edilebilecek *isonomia* ve özgürlük olarak ifade edilebilecek *eleutheria* ilkeleridir.[103] Bunlar, demokrasinin parolalarıdır.[104] Helenlerde gerek özgürlük anlayışında gerekse eşitlik anlayışında ikilik bulunmaktadır. Bunlardan birincisi demokratik kurumlarda söz alabilme, söz konusu kurumlara katılabilme esasına dayanan politik özgürlük bir diğeri de mutluluğu sağlayıcı yaşama esasına dayanan bireye özgü, kişisel özgürlüktür.[105] Özgürlüğün en önemli yanı kamusal alanda her vatandaşın politik toplantılarda muhatabı olan vatandaşlara hitap edebilme

---

[98] Kışlalı, a.g.e., s. 66
[99] Thomson, a.g.e., s. 250
[100] Kışlalı, a.g.e., s.66
[101] Uygun, a.g.e., s.25
[102] Simon Homblower And Antony Spawforth,**The Oxford Classical Dictionary**, 3. Edition, Oxford New York, Oxford University Press., 1996, s. 451-453
[103] A.e., s.451
[104] Thomson, a.g.e., s. 251
[105] Aristoteles, **Politika**, Çev. Mete Tuncay, 6.bs, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2002, 6.2.
Karş. Thukydides, a.g.e. 7.69.2.

ve özel alanda da her vatandaşın düşüncesini ifade edebilme anlamını içeren konuşma özgürlüğünün (*parrhesia*) olmasıdır. Helenlerin *isonomia* anlayışı, özgürlük anlayışıyla bir bütünlük arz etmektedir. *İsonomia'*nın biri politikada eşitlik,[106] diğeri konuşmada eşitlik olmak üzere iki dayanağı bulunmaktadır.[107] Konuşmada eşitlik (*İsegoria*), insanların meclislerde mahkemelerde kendisini savunma hakkının oluşudur.[108] Demokratlar tarafından herkesin politik toplantılarda konuşabilmesine olanak verilmesini ve herkesin kanun önünde eşit olmasını istemişlerdir.

Atina demokratik yönetiminin insanların meclislerde, mahkemelerde özgürce kendini savunması hakkında Erhat, sanığın yargıç karşısına çıkıp kendisini savunduğunu belirtir. Bunun nedeni Kleon'un hak ve hukuk işlerini ele geçirmek için ödeneği üç *obolos'*a (Attike *drakhme*'sinin –bir tutam madeni bastoncuk, geçer akçe- 1/6 çıkarması değerinde gümüş para) ve bu durumda yargıçlığın kazançlı bir iş oluvermesidir. Böylesine bir ortamda herhangi bir yurttaş yargıcın karşısına çıkara ve kendini savunurdu.[109] Erhat bu konuda şunları belirtmektedir:

"Bu durumda bir insanı cezaya çarptırmak çok kolaydı. 5. yüzyılın sonlarına doğru, Atina demokrasisi soysuzlaşmaya başlayınca, şehirde '*sykophaktes*' denilen kimseler türedi. 'incir kaçakçılarını ele veren' anlamına gelen bu kelime gammazlar, curnacılar, her fırsatta hır çıkarıp, yurttaşlarını suçlayan kimseler için kullanılır."[110]

Demokratik yönetimin Erhat'ın belirttiği üzere insanların soysuzlaşmasına neden olduğu bir dönemde demokratik teoriden evvel demokratianın eleştirisi denilecek bir düşünce gelişmiştir.[111] Demokrasinin iyi ve kötü yanları üzerindeki bir tartışmaya 'Herodotos Tarihi'nin 3. cildinde rastlanır.[112] MÖ.5. yüzyılda yazılmış olan bu eserde demokrasi <halkın yönetimi…yasalar önünde eşitlik…bütün

---

[106] Politikada eşitlik, kanun önünde eşitlik demektir. 'Kata tous nomous'. Bkz. Simon Homblower And Antony Spawforth, a.g.e., s. 451, Karş. Herodotos, a.g.e., 5.78
[107] Thomson, a.g.e., s. 251
[108] Simon Homblower And Antony Spawforth, a.g.e., s.451
[109] Aristophanes, **Eşek Arıları**, Çev. Sebahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, 1.bs, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları; Hasan Ali Yücel Dizisi, 2006, s. 1-2
[110] A.e., s. 2
[111] Kışlalı, a.g.e., s. 71
[112] Thukydides, a.g.e., 3.80

sorunlarını açık tartışmaya sunulması…yöneticilerin makamlarındaki hareketlerinden sorumlu tutulmaları…> olarak nitelendirilmiştir.[113] Aynı yüzyılın sonlarına doğru yaşamış olan Demokritos'a göre ise devletin kaynağında insanların ortak gereksinimlerini karşılamak için başvurdukları bir iş birliği bulunmaktadır. Bu noktadan hareketle Demokritos'un eşitlikçi ve dolayısıyla demokratik düşünceye vardığı söylenebilir. Devlet, toplumda insanların iyi bir yaşam sürmesi ve korunması için gerekli yasaları yapmalıdır. Devlet, insanlar tarafından korunması gereken yapay bir kurumdur. Bu yönüyle devlet amaç değil, araçtır.[114] Demokritos bir fragmentinde:

"Her şey için eşitlik (ölçülülük) doğrudur, aşırılık ve azlık kanımca böyle değildir… bir demokrasideki yoksulluk, aristokrasideki sözde bahtlılığa, özgürlüğün köleliğe üstün tutulduğu kadar yeğlenmelidir."[115]

Demokritos soyluluğa, servete önem vermemekle birlikte yaşayışın aklın sağlayabileceği bir bilgelikle olacağı düşüncesiyle toplumun, azlık olan bilgelerce yönetilmesi gereği fikrinden yana olmasından dolayı tam demokrat olmayıp, yönetimin en iyi vatandaşların elinde olduğu ılımlı bir demokrasiden yana olduğunu belirtmektedir.[116] Demokritos'un demokratik düşüncenin gelişmesinde sofistlere ilişkin önemli bir katkısı, sosyal kurum ve yasaların değişmez olduğunu öne süren aristokratik inancın sarsılmasına neden olmasıdır.[117] Aristokratik kültürün yıkılışında ve demokratik düşüncenin gelişmesinde önemli akım sofizmdir. Sofistlerin değişmez tek bir doğru olarak öne sürülen dogmaları yıkmak için çaba göstermeleri, böylece eski geleneğe duyulan inancın sarsılması; bilgide göreceliği oluşturmalarıyla demokrasideki çok yönlü anlayışı yaymaları, demokrasiye giden yolda önemli katkılardır. Platon **Devlet** adlı diyaloğunda sofistlerin düşüncelerini özetlemektedir:

"Her toplumda yönetim kimde ise güçlü odur… her yönetim yasalarını işine geldiği gibi koyar. Demokratlar demokratlığa uygun yasalar, zorbalık zorbalığa uygun yasalar,

---

[113] Tuncay, a.g.e., s. 2,3
[114] Ağaoğulları, a.g.e., s. 76
[115] Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, s. 157-158
[116] Gaetano Mosca, **Siyasi Doktrinler Ve Tarihi**, Çev. Samih Tiryakioğlu, İstanbul, Varlık Yayınları, 1963, s.38
[117] Şenel, **Eski Yunanda Eşitlik Ve Eşitsizlik Üstüne**, s. 321

ötekilerde öyle. Bu yasaları koyarken kendi işlerine gelen şeylerin, yönetilenler için de doğru olduğunu söylerler. Kendi işlerine gelenden ayrılanları da yasaya, doğruluğa aykırı diye cezalandırırlar… doğruluk her yerde birdir: yönetenin işine gelendir."[118]

Yine sofist Antiphon'un günümüze ulaşan şu sözleri onun demokrasinin dayanağı olan eşitlik anlayışını yansıtmaktadır:

"Toplumsal yasaların buyrukları dileğe göredir, doğanın yasaları ise zorunludur. Toplumsal yasaların buyrukları sözleşme ile kararlaştırılmış buyruklardır, doğanın yasaları ise doğaldır. Toplumsal yasalara göre haklı sayılan şeylerin çoğu doğa yasalarına aykırıdır… örneğin sözler doğada dilediklerini görürler, dil dilediğini söyler. Ama toplumsal yasalar, neleri görüp neleri görmememiz gerektiği yolunda yasalar,kurallar koymuşlardır… aristokrat babaların çocukları olanları sayıyor, onlardan çekiniyoruz, aristokrat aileden olmayanları da sayıyoruz. Çünkü doğada hepimiz her şeyde aynı yaratılmışızdır. Hepimiz havayı ağız ve burun yollarından içeriye çekeriz ve hepimiz ellerimizle yemek yeriz."[119]

Sokrates de Atina demokrat anlayışın gelişmesinde katkıda bulunan isimler arasındadır. O, bilge kişilerin yönetiminde olduğu bir devlet anlayışı savunmaktadır. Erdem (*arete*) eski geleneği savunduğu üzere kalıtsal değil, öğretilebilir bir şeydir. Onun bilge kişilerin yönetimini savunmasıyla azınlık yönetimi savunduğu ve demokrasi karşıtı olduğu düşünülebilir; ancak O, toplumu yönetme hakkını doğuştan erdeme sahip olarak öne sürülen kişi yada kişileri değil, erdemin öğretilebilirliliği dolayısıyla herkesin yönetici olacağını da savunmuştur.[120]

Öğrencisi Platon ise Sokrates'in bilgelerin yönetiminde[121] olduğu devlet anlayışını kabul etse de demokrasiye karşı olumsuz bir tavır içindedir. Bunun nedeni demokrasinin eşit olmayanlara eşit hak vermesidir. Eşitlik soya bağlı olarak verilmelidir.[122] Ona göre demokrasi ileride ayrıntılı olarak ele alacağımız üzere yasalı ve yasasız demokrasi olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Yasalı demokrasi

---

[118] Eflatun, **Devlet**, Çev. Sebahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimcoz, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1962, s. 338-339
[119] Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, s. 167
[120] Kışlalı, a.g.e., s.74
[121] Platon, **Yasalar**, Çev. Candan Şentuna- Saffet Babür, 3.bs, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, Nisan 2007, 540 d
[122] Şenel, **Eski Yunanda Eşitlik Ve Eşitsizlik Üstüne**, s. 409-410

döneminde çoğunluk (*demos*) yasalara saygılıdır; ancak özgürlüklerin aşırı bir hal alması yasalara olan bağlılığın bertaraf edilmesine neden olmuştur.[123] Popper'e göre

"Platon, derin bir sosyolojik sezgi yolundan, çağdaşlarının ağır bir bunalım altından acı çektiklerini, bu bunalımın da demokrasi ve bireyciliğin ortaya çıkmasıyla başlayan toplumsal devrimden kaynaklandığını görmüştü."[124]

Bu anlamda Platon, eski kabile geleneğine dayalı aristokratik yönetimi savunmuştur. Ona göre devlet yönetimi, filozof kralların önderliğinde olursa ancak toplum bunalımın üstesinden gelebilir ve yeniden mutluluğa kavuşabilir.[125]

Platon eski geleneği savunurken öğrencisi Aristoteles de (MÖ.384-322) eşitlikçi bir düşünce yapısına sahip olamamıştır; ancak orta sınıfın değer ve yargılarından etkilenmesinden ve onun bilimsel yöntem olarak gözlemi savunmasından dolayı demokratik düşünceye katkısı olduğu ifade edilebilir.[126] Ona göre, "demokrasi herhangi bir bakımdan eşit olan insanların mutlak olarak eşit oldukları düşüncesine dayanır."[127] Onun için en iyi yönetim, siyasal haklara sahip olmak için ılımlı bir mülkiyet koşulunun arandığı ve çiftçiler sınıfının ağır bastığı demokrasidir. O, asillerin yönetim konusunda edemin kalıtsal olduğu düşüncesine karşı kuşkuludur. Bu anlamda ona göre:

"Helenler nasıl insandan insan, hayvandan hayvan doğarsa, iyi insandan(bu asilden demektir; çünkü bir önceki konuda Helenler için de olduğu gibi barbarlar arasında da asil olan ve olmayanların bulunduğu söylenmiştir) iyi insan çıktığına inanıyorlar. Fakat bu doğanın istese bile her zaman gerçekleştiremeyeceği bir şeydir."[128]

Aristoteles çoğunluğun yönetiminin, azınlığa dayalı yönetimden daha iyi olacağı sonucuna varır. Düşüncesini şöyle savunmaktadır:

---

[123] Platon, **Devlet Adamı**, Çev. Dr. Behice Boran, Mehmet Karasan, 2.bs, MEB, İstanbul 1992, 300 c, d
[124] Popper, a.g.e.,1967, s. 183
[125] Şenel, a.g.e., s. 378
[126] Kışlalı, a.g.e., s.75
[127] Ağaoğulları, a.g.e., s.362
[128] Aristoteles, a.g.e., I.,II, 19

"… nasıl birçok kimselerin parası ile hazırlanan bir ziyafet bir kişinin hazırlayacağı ziyafetten daha iyi ise bir çok şeyler hakkında kitle tek kişiden daha iyi hüküm verir. Bundan başka, çokluk azlıktan daha az bozulmaya elverişlidir. Az miktardaki su, çok miktardaki sudan daha çabuk bozulur… oysa bir kitlelerinin bireylerinin hepsinin birden ihtirasa kapılacağını ve hep birden yanılacağını öne sürmek güçtür."[129]

Bu bağlamda Atina'da reformları gerçekleştiren devlet adamlarının katkılarıyla *demos'*un hakimiyetini sağlayıcı yönelim, düşünürlerin demokratik teorileri ve demokrasi eleştirileriyle devam etmiştir. Eski Yunan demokrasisi anlayışı, hem tarihi hem de felsefi görüş bağlamında değerlendirilmelidir. Felsefi görüşte demokrasi eleştirisi ve demokrasi teorileri demokrasinin ilkeleri olan *isonomia* ve *eleutheria*'nın görünümünü belirgin kılınır. Eski Yunan demokrasisi kurumlarıyla oluşturduğu çok yönlü bilgi anlayışıyla "sınırlı mülkiyet odaklı şeklen cumhuri, erkek cinsiyetli, kent doğumlu, seçim yöntemli yurttaşlık, yerlik ve eşitlik üzerine oturuyordu."[130] Eski Yunan demokrasisi meclisleri, mahkemeleri herkese kura ile belirlenen kısa süreli kamu görevi, bu görevlerin uzun süre ücretsiz oluşuyla doğrudan bir azınlık demokrasi anlayışı sergiler. Eski Yunan'ın azınlık demokrasi anlayışını oluşturmasında bireylerin ancak onda birinin demokratik yönetime katılım hakkı bulunmaktadır.[131] Eski Yunan demokrasisinin en önemli özelliği eşitliktir. Bu konuda Ayni şunları ifade etmektedir:

"Onlara göre özgür olmak demek, yasaların düzenlemesine karışmak demektir, o yasalar bireyin özgürlük ve bağımsızlığını kısıtlasa ve tatil etse bile…"[132].

Bireyin inançları ve ekonomik faaliyetleri de devletin denetimi altındadır.[133] Ancak özel yaşam devletin kontrolünde olsa da yurttaşların konuşma ve düşünme özgürlüğü bulunmaktadır. Atina demokrasisinde insanın birey yönünün ağır basmasına ve insanların sorgulamasına neden olan bir dönem olsa da felsefenin ve

---

[129] Aristoteles, **Politika**, Çev. Niyazi Berkes, İstanbul, Maarif Matbaası, 1944, s. 11-16
[130] Yavuz Özdemir, Ufuk Şimşek, Elif Aktaş, a.g.e., s. 264
[131] Kışlalı, a.g.e., s. 68
[132] Mehmet Ali Ayni, **Demokrasi Nedir? Tarihi Ve Felsefi**, İstanbul, Gazetecilik Ve Matbaacılık TAŞ, 1934, s.19
[133] Göze Ayferi, **Siyasal Düşünce Tarihi**, İstanbul, İÜHFY, 1982, s. 287

demokrasinin bir arada olan gelişim süreci dikkat çekicidir. Bu durumda Atina demokrasisinde, "bütün kötülükler ve güzelliklerin olduğu ama aynı zamanda insan toplumunun yüreğindeki yara olduğu"[134] söylenebilir.

[134] Thomson, a.g.e., s. 251

2.BÖLÜM; PLATON'UN HUKUK, DEVLET, TOPLUM GÖRÜŞÜ

2.1.PLATON'UN SİYASET FELSEFESİNİN ANA HATLARI VE SORUNLARI

Platon, çağdaş yazarlar tarafından edinilen bilgilere göre 'siyaset' kavramına olumlu bir anlam yüklemiş, yaşadığı dönemdeki siyasal alanda varlığını sürdüren demokrasiye ve onun payandaları olan eşitlik ve özgürlüğe karşı çıkarak bu siyasal yönetimi eleştirmiştir.[1] Platon'un siyaset kavramına olumlu bir anlam yüklemesi tam bu durumda, demokrasiye olan olumsuz tutumundan kaynaklanır. Bu anlamda Platon, siyasal alanda varlığını sürdüren demokrasinin ahlaksızlıklarına karşı[2] siyaseti, durgun, değişmeyen bir ilkeye, varlığa bağlı kalarak, ahlaklı olmaya davet eder. Burada onun siyasal düşünceleri ve idealar felsefesi arasında bir ilişki bulunmaktadır;

"Ona göre toplumsal ve siyasal sorunların çözüme kavuşturulabilmesi, yaşamın felsefeye dayandırılmasıyla, bir başka deyişle gerçek bilimin, olguların, nesnelerin aldatmacasından kurtulmuş ve akılla elde edilen salt teorik bilimin her alanda egemen olmasıyla mümkündür."[3]

Bu bağlamda siyaset, ahlak temelli olup, ahlaktaki ele alınması gereken temel kavram ise adalettir, diğer bir ifadeyle doğruluğun ne olduğu sorunudur. Platon, adalet kavramının ne olduğu arayışı içerisindeyken önemli bir ayırımı yapmaktadır: *doksa-episteme*. Bu ayırım, çok yönlülüğü ve değişkenliği[4] kendinde barındıranların bilgisi olarak *doksa*'lara karşı, değişmez evrensel özlerin yada idealların - daimi iyinin - varlığının bulunmasına yönelik olmaktadır.[5]

Platon idealların kurulu olduğu evreni, sabit, değişmez, mutlu bir âlem olarak tasarlarken, sanılar alemini de mümkün olduğu kadar idealları taklit etmeye yönelik

---

[1] John R. Wallach, **A Study Of Critical Reason And Democracy, Political Art**, 4.bs, Pennsylvania, The Pennsylvania State University Press, 2001, s. 20
[2] Platon, **Devlet**, 2006, 562 e, 563 a-e
[3] Ağaoğulları, a.g.e., s. 189
[4] Platon, a.g.e. 561 c, d
[5] Ağaoğulları, a.g.e., s. 189

bir alem olarak gösterme çabası içindedir.[6] Bu anlamda Platon, **Devlet**'inde sanıların varlık alanında bulunan yönetim biçimleri olarak timokrasiyi, oligarşiyi, *demokratia*'yı, tiranlığı eleştirerek yetkin yada ona benzeyen bir devlet (devlet yönetimi biçimi) kurma arayışı içine girer. Ona göre toplum, idealar âlemine yeterince benzemek amacıyla, yönetimi idealar aleminin ne olduğuna ilişkin en yüksek derecede muktedir olan kimselere, filozoflara bırakmalıdır. Bu anlamda toplum, bilgelerin yönetiminde, değişmeyen kanunlarla yönetilmelidir.[7] Şunu da belirtmek gerekir ki Platon, siyaset felsefesinde ideal devleti, onun diliyle söylenecek olursa
'eski gelenekler' olarak ifade edebileceğimiz aristokratik inançlar üzerine kurmuştur.

Platon'da siyaset sanatı yada bilimi kavramının ne anlama geldiğini anlamak için onun düşüncelerinin, çağının ve polisinin koşulları çerçevesinde, döneminin siyasi düşüncelerinden farklılıklarının ne olduğuna bakılmalıdır. Bugünün teknolojik olarak ilerlemiş demokrasisinden onun zamanındaki Atina demokrasisi ile Platon'un kendi demokratik yönetim anlayışı arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır.[8] Demokrasinin adaletsizliğine; erdemsizliğine karşılık[9] Platon'un **Devlet** adlı diyaloğu adaletin ne olduğuna dair yanıt denemesine girişilen bir araştırma olarak tüm zamanların en önemli politik araştırmasıdır. **Devlet** bize siyaset-devlet, siyaset-ahlak ilişkileri arasında bilgi sunmaktadır.[10]

Cassirer'e göre ise Platon **Devlet** adlı eseriyle ilk kez devlet kuramı sunan düşünürdür. Platon'un yaşadığı dönem itibariyle, siyasal bilge olma eğilimi göstermiş sofistler olarak adlandırılan bilgiciler, öğretilerini en doğru en iyi öğreti olarak kabul etmekteydiler.[11] Başarılı bir yurttaşın ne olduğu, buna bağlı olarak en yetkin olan, dolayısıyla en iyi olan adaletli bir devletin ne olduğu sorunu, dönemin

---

[6] Alâeddin Şenel, **Eski Yunanda Siyasal Düşünüş**, 1.bs, Ankara, Sevinç Matbaası, 1968, s. 173
[7] A.e. s.174
[8] Wallach, a.g.e. s.17
[9] Sabine'ye göre Platon, 'Peloponnesos savaşları'nın sona erdiği sıralarda erginliğe ermesinden dolayı ondan Perikles'in demokrasisinin rahat, çok yönlülüğüne yönelik iyimserliği göstermesinin beklenemeyeceğini belirtmektedir. Bkz. George Sabine, **Siyasal Düşünceler Tarihi** I, Çev. Mete Tuncay, Ankara, Sevinç Matbaası, 1969, s. 52
[10] Leo Strauss, **The City And Man**, Chicago, The University Of Chicago Press, 1984, s. 62
[11] Platon, **Protagoras**, Çev. Tanju Gökçöl, 5.bs, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2009, 313 c, d, e

başlıca sorunları arasındadır. Platon, döneminin bir adım ilerisine geçmiş, bu sorunlara ek olarak en iyi olanı değil, ideal devlet arayışı içerisine girmiştir.[12]

Platon'un **Devlet**'inde baş tacı edilen felsefi sorun olarak adalet kavramı ideal –yetkin- devletin payandası olarak sunulur. Hem özel hem de toplumsal erdem olarak adalet kavramının temelinde, Platon'a göre, 'herkese hakkını verme' anlayışı vardır.[13] Platon'un siyaset felsefesinde, geleneğe karşı uzlaşımsal ve geleneksel ölçütleri yadsımış olmasıyla beliren adalet sorunu kaygısı onun, siyasal ve toplumsal dünyayı tümüyle yeni bir temele oturtma kaygısından kaynaklanmaktadır. Bu kuram, geleneksel ölçütlerde 'kuvvet haktır' savına dayanan güç devleti görüşü tartışmalarına son verebilecek akla uygun köktenci bir formül olarak Atinalı siyaset liderlerine çekici gelen bir kuramdır. Bu anlamda Platon bu kurama adeta saldırarak onu eleştirmekte **Devlet** diyaloğunda gerçek adalet arayışı içinde olmaktadır.[14] Batı felsefesinin bu anlamda Platon'un ideal devlet anlayışını ortaya koyduğu Devlet adlı eserinde Sokrates tarafından tartışmaya açılan 'adalet nedir?' sorusuyla başladığı söylenilebilir.[15] Platon'un bu eserinin, siyasal düşünce tarihinde adalet üzerine yazılmış en ayrıntılı kitap olduğu söylenebilir. **Devlet**'te bir taraftan toplumsal düzeni sağlamak için temel ilke olarak evrensel ve edebi bir ahlak anlayışı savunan Sokrates, diğer taraftan ise geleneklere ve zamana göre değişebilen relativist bir adalet anlayışını savunan sofistler yer almaktadır. Platon'un başlattığı tartışma siyaset felsefesinde adaletin; doğruluğun ne olduğu sorununa ek olarak siyaset felsefesinin ana problemlerinden olan ahlak ve siyaset arasında bir ilişkinin olup olmadığı, devleti kimin yöneteceği, en iyi yönetim biçiminin ne olduğu, devletin kaynağı, amacı, bunlara bağlı olarak polis- yurttaş arasındaki ilişkinin ve en iyi yurttaşın ne olduğu sorunları diyalogda ele alınmaktadır.[16]

Platon'a göre, gerçek bir devleti görmek istersek mağaradan çıkıp gerçek devlete vücut verecek olan ebedi modeli; adaleti görmemiz gerekmektedir. Bunun nedeni gerçek devletin olabilmesi için adaletin öğrenilmesinin gerekliliğidir.[17] Bu

---

[12] Ernest Cassirer, **Devlet Efsanesi**, Çev. Necla Arat, 1. bs, İstanbul, Say Yayınları, 2005, s. 278
[13] Sabine, a.g.e., s. 50
[14] Cassirer, a.g.e., s. 282
[15] Popper, a.g.e., s. 198
[16] Tuncay Ceylan, "Siyaset Felsefesinin Temel Problemlerinden Biri ve Birlikte Yaşamanın Koşulu Olan Adalet", Sayı:14, Erzurum, **KKEFD/JOKKEF**, 2006, s.160
[17] Mehmet Karasan, **Eflatun'un Devlet Görüşü**, 1.bs, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1947, s. 12

durumda sorulması gereken, 'adalet nedir?' sorusu hem siyaset felsefesinin hem de devlet felsefesinin temel sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. **Devlet** diyaloğunda söz konusu soruna ilişkin ilk yapılan tanım, adaletin birinin borcunu geri ödemesi ve doğruyu konuşmasıdır[18] Geleneksel ahlak anlayışı üzerine temellenen bu tanım, iyilik ve şerefle adalet arasında bir ilişki kurar. Birinin borcunu ödemesi, doğruyu konuşması, ülkesini sevmesi, iyi davranması tanrılara saygı göstermesi adalet olarak tanımlanmaktadır. Ancak Sokrates, karşı bir örnek sunarak bu tanımı reddeder. Eğer biz zımmen adaletin iyilikle ilişkili olduğunu kabul edersek bu her iki taraf için de zararlı olabilir.[19] Sokrates, Polemarkhos tarafından yapılan adaletin ikinci tanımında kavramlar üzerinden tartışmayı yürüterek adaleti yeniden tanımlar. Buna göre, "dosta iyi ise iyilik etmek, düşmana kötüyse kötülük etmek adalettir."[20] Bu tanım üzerine Sokrates, adaletin adaletsizlik üretmeyeceğinden hareketle birine zarar vermenin adaletli bir davranış olamayacağı sonucuna varır. Böylece o, Polemarkhos'un adaletle ilgili yaptığı tanımı reddeder. Devletin birinci kitabı adaletin ne olduğu sorusuna ilişkin tarafların bir uzlaşma sağlayamamasıyla son bulur. Adalete ilişkin yapılan tanımlar adaletin ne anlama geldiğini anlamamıza kısmen yardımcı olmasına rağmen, onun ne olduğunu ifade etmede başarısız olmuşlardır. Bu nedenle söz konusu tanımlar, adaletin ne anlama geldiğini yeniden anlamak ve açıklığa kavuşturmak için başka bir tanımla desteklenmelidir.

Adaletin "dostlara iyi, düşmanlara kötü davranmak" olarak tanımlanması Platon için hem çok sınırlı olduğundan yetersiz hem de yanlış bir inanç üzerine temellendirilmiş olduğundan hizipliğe yol açması dolayısıyla yanlış bir tanımdır. Sokrates böyle bir tanımı bilge insanların değil, yalnızca tiranların savunabileceğini ifade eder.[21] Bu nedenle diyaloğun devamında konuşmacılar arasında inançların eleştirel bir değerlendirmesi ile kavramsal analizler arasında bir ilişki kurulmaya çalışılır, ardından adaletin ne anlama geldiğine yönelik tanımı ortaya koyma görevi sofist Trasymakhos tarafından üstlenilir.

Platon sofistleri retorik yeteneği olan gezgin bireyler olarak tasvir eder. Sofistler dinsel inançları ve geleneksel ahlaki değerleri reddeden kişilerdir. Onlar

---

[18] Platon, **Devlet**, 331 c
[19] A.e., 331 d
[20] A.e., 335 b
[21] A.e., 336 a

para karşılığında retoriğin ustalıklarını gençlere öğretirlerken, Platon Sokrates aracılığıyla erdemin ve bilginin ne olduğunu öğretmeye kendini adamıştır.[22] Trasymakhos kibirli bir tavırla hiçbir maddi karşılığı olmadan adalet konusundaki bilgileri aktaracak olmaktan duyduğu sıkıntıyı dile getirerek söze başlamakta ve Sokrates'in 'adalet nedir?' sorusuna "adalet güçlünün işine gelendir,"[23] tanımını yapmaktadır. Ona göre her yönetim yasaları işine geldiği şekilde yapar. Demokratik yönetim demokrasiye, zorba yönetim (tiranlık) zorbalığa (tiranlığa) ve diğer yönetimler de kendi çıkarlarına uygun yasalar yaparlar.[24] Bu adalet tanımına göre egemenliği elinde tutan yönetici, iktidar yada sosyal gruplar, yasalarını kendi çıkarları doğrultusunda yaparlar ve uygularlar.[25] Trasymakhos'un yaptığı tanımdan anlaşılan, adaletin egemen gurupların çıkarlarıyla ilgili bir kavram olarak evrensel bir değer taşımadığıdır. Buna ek olarak Trasymakhos'un yaptığı adalet tanımı, egemen gurupların güçsüzler üzerine baskı kurmak, hatta zarar vermek için kullandığı bir tanım olarak karşımıza çıkmaktadır. Platon'un **Devlet**'te Trasymakhos üzerinden devletin ne olduğuna ilişkin verdiği yanıt **Gorgias**'taki tabiata göre olarak tanımlanan adalet tanımıyla uzlaşır.[26] Bu görüşe göre adalet hükümetin menfaatinedir. Platon için güce yönelik olarak duyulan istek (*pleoneksia*) daha fazlası için duyulan açlık- kötülüğün en açık örneğidir. Bu istek, insanı ölçüsüzlüğe vardıracaktır. Halbuki ölçü, 'doğru orantı ve doğru eşitlik' olarak hem özel hem de genel yaşamın sağlıklı ölçütü olmaktadır. Güç istencinin öteki itilimlere egemen

---

[22] Richard Winton, "**Herodotos , Thukydides And The Sophists**" The Cambridge History Of Grek And Roman Political Thought, Ed. By., Christopher Rowe And Malcolm Schofielld, Cambridge University Pres, 2005, s. 92

[23] Platon, a.g.e., 338 c

[24] A.e., 338 e

[25] A.e., 338 e

[26] **Gorgias** diyaloğunda 'yasalara göre olan' ve 'tabiata göre olan' şeklinde iki çeşit adaletten bahsedilir. Çünkü "kötülük görmek, tabiat kurallarına göre , en büyük mutsuzluktur, neden dersen, en büyük fenalık odur. Ama yasalara göre, kötülük etmek daha çirkindir. Çünkü kötülük görmek,insana değil, köleye yakışır; köle kendini de sevdiklerini de kötülüğe karşı koruyamaz, bu yüzden onun ölmesi, yaşamasından yeğdir. Bence yasaları yapanlar, güçsüz kimselerdir; onların yasaları yapmaları, yasaları övmeleri, vermeleri hep kendilerine, çıkarlarına göredir. Onlar aha çok kazanabilecek olanları, en güçlü olanları kendilerinden daha çok kazanmasınlar diye korkuturlar, alçaktır bu derler. Oysa doğru değildir dedikleri, bir adamın, komşularından daha fazla kazanmak istemesidir; böyle diyenler, kendilerinin aşağılık kimseler olduklarını bilirler, sanırım onları en çok eşitlik sevindirir. İşte bu yüzden, başkalarından daha çok kazanmaya çalışmak, yasalara göre ayıptır, yanlıştır, doğru değildir, denir. Oysa tabiata göre, en iyinin en kötüden, en güçlünün en güçsüzden daha varlıklı olması doğrudur": Bkz. Platon, **Gorgias**, Çev. Melih Cevdet Anday, 5. bs, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2009, 483 a, b, c
Bu görüş **Devlet**'te Trasymakhos'un görüşüyle uzlaşır.

olması durumunda toplumu yozlaşmaya ve yıkıma götürecektir. Bu durumda Platon güç ve adalet tutkusunu iki zıt kutup olarak kabul etmektedir. Adalet ruhun soylu bölümlerini bir arada tutan dayanakken güç istenci temel bozuklukları içerir.[27] Platon'un Trasymakhos üzerinden vermiş olduğu *dikaiosyne* tanımı hukuksal anlamı olan bir kavram olmaktan öte ahlaki bir kavram konumundadır. Sabine'ye göre, bu kavram "hiçbir bakımdan hukuksal bir tanım değildir. Çünkü Latince 'ius' ve Türkçe 'hak' sözcüklerinin anlamında bulunan insanın, kanunla korunup devletin otoritesiyle desteklenecek olan, iradi eylemlerinden söz etmemektedir."[28]

Trasymakhos'un görüşü üzerine Sokrates her sitede yanılmaz kişilerin de bulunacağını, yöneticilerin yasa çıkardıkları zaman çıkarılan yasalardan bazılarının iyi, bazılarının ise kötü olacağı sonucuna varır. Dolayısıyla adalet sadece güçlünün işine yarayan olmayıp zaman zaman onun işine yaramayan da olmaktadır. Hâlbuki yönetici, yönetici oldukça yanılmayarak kendi işine yarayanı değil, yönetilenin yararına olanı uygulamalıdır.[29] Buna göre yönetici, "...her ne yaparsa, her ne söylerse, o kişinin yarayanı ve yaramayanı göz önünde tutarak yapar ve söyler."[30] Diyalogda Sokrates'e meydan okumakla başlayan Trasymakhos, adalet hakkında son sözü söylediğini ifade ederek toplantıyı terk etmek istemesine rağmen adaletin tanımı konusunda Sokrates'i ikna edememiştir.

Devlet, ideal devletin ne olduğuna ilişkin bir araştırma olmasına rağmen adalet sorunu etrafında şekillenmiştir. Bu nedenle ideal devlet görüşü geleneksel değer ve iyilikle ilişkili olarak adalet etrafında biçimlendirilmeye çalışılır.[31] Diyalog boyunca adaletin ne olduğuna ilişkin arayış, adalete ilişkin yapılan çeşitli tanımlar IX. kitaba kadar devam eder. Tanımların akla uygun olup olmadıkları irdelenir. Sonunda da iyi bir siyasal düzenin olabilmesi için herkesin ortak iyiliğinin dikkate alınmasının zorunlu olduğu çıkarımı yapılır. Adalet herkese uygun düşeni, hakkı olanı vermektir. Adalet, haklı olanın hakkını almasını, haksız olanın ise cezasını çekmesini gerektirir. Adalet ancak devlet gücüyle sağlanabilir. Şunu da belirtmek gerekir ki Platon'da adalet, herkese eşit hak vermek değildir. Aksi halde bu

---

[27] Cassirer, a.g.e., s. 282
[28] Sabine, a.g.e., s. 50
[29] Platon, **Devlet**., 340 e, 341a
[30] A.e., 342 e
[31] Ceylan, a.g.e., s.165

adaletsizlik olur ki, bu da en büyük suçtur. Platon adaleti toplumda işbölümünden doğan uyum olarak görmektedir; ancak bu uyumda herkesin kendi işini yapıp başkasının işine karışmaması en önemli ilkedir. Adalet, devleti oluşturan unsurların birbirleriyle anlaşması sonucunda doğan şeydir.[32] Platon **Devlet**'te adil kavramını 'devletin çıkarına uygun olan,' anlamında kullanmıştır. Devletin çıkarı ise "katı sınıf bölünmesi ve sınıf yönetimi olmasını sağlayarak bütün değişimi durdurmaktır."[33] Bu durumda, adalet tabiatın getirdiği khaosu önlemek, haksızlığa karşı huzuru sağlamak için devlete bırakılmış olan bir anlaşmadır.

Platon adaletin ne olduğunu daha iyi tartışabilmek ve onun özünün ne olduğunu anlayabilmek için, onun ancak ideal bir devlette gerçekleşeceğine dayalı akıl yürütmesiyle, büyük harflerle yazılmış adaleti, diğer bir ifadeyle ideal devleti araştırır. Bu nedenle ideal site kurulur. İhtiyaçlardan doğan ideal sitede öncelikle zorunlu ihtiyaçlardan olan yiyecek, barınma, giyecek daha sonra kültürel, ekonomik ihtiyaçlar ve onların giderilmesi söz konusu olur. Sitede herkes farklı yaratılışlarda olduğu için farklı işler yapacaklardır. Önemli olan burada adaleti sağlayıcı ilke olarak herkesin yeteneğine uygun olan işi yapması, başkasının işine karışmaması ilkesidir.[34] Adalet bu anlamda devlette hiyerarşik yapıda yer alan üç sınıfın - yöneticiler, koruyucular (*phulakes*), işçiler (*thet*ler)- her birinin kendi işini yapması, birbirlerinin işine karışmamasıdır.[35] Adalet bu üç sınıfın her birinin sahip olduğu farklı yetenekleri ölçüsünde, birbirinin işine karışmayarak kendi işini yapacağı birliktir. Bu anlamda "devletin kanunu adalet olduğu gibi, adaletin kanunu da birliktir. O halde, devlette adaleti kurmak veyahut da adalet devleti kurmak iyi fikrinin gerektirdiği birliği kurmaktır."[36]

Devletle insan arasında benzerlik gören Platon devletteki adaletin insandaki doğrulukla benzer olduğunu, doğru bir adamın doğruluk bakımından adaletli bir devletten ayrı olamayacağını ifade eder. "Bireydeki adalet, aynı devletteki adalet gibi gerçek temeldir".[37]

---

[32] Sabine, a.g.e., s. 50-51
[33] Popper, a.g.e., s. 96
[34] Platon, **Devlet**., 433 b
[35] A.e., 434 b, c
[36] Karasan, a.g.e., s. 27
[37] O. Dahl Norman , "**Plato's Defence Of Justice", Plato 2 Ethics, Politics, Religion, And The Soul,** Ed. By Gail Fine, Oxford University Press, New York, 1999, s. 209

Devlet ve insan biri büyük, diğeri küçük olmakla birlikte aynı şeydir.[38] Devlet düzeninde doğal olan sınıf farklılığı, insandan kaynaklanır; devlet bu özelliğini insandan alır. İnsanda varolan üç bölüm –akıl, cesaret (soylu istek), iştaha (maddi istek) – devlete sınıfsal bir özellik kazandırır.[39] Devlet'teki her bir sınıf insan ruhundaki bir bölüme karşılık gelir. Devletin adil, insanın doğru olması bu sınıf ve bölümler arasındaki harmoniye bağlıdır. Sınıflar arasında ahengin olması devlette adaletin; ruhun bölümleri arasında adaletin olması da insanda doğruluğun olması anlamına gelir. İnsanda doğruluk her bir bölümün kendi işini görmesi, içindeki üç ilkenin her birinin sınırını aşıp bir diğerinin sınırına müdahale etmemesidir. Doğru adam, içinde düzen kuran; kendini yöneten, kendi kendisinin dostu olandır.[40]

Platon'a göre adalet, eşitlikten bağımsız düşünülebilecek bir kavram değildir. Platon aynı adı taşımakla beraber, taban tabana zıt iki tür eşitlik olduğunu savunur. Bunlardan birincisi sayısal eşitliktir ki, hiçbir ayrıcalık gözetmeksizin herkese eşit değerlerin dağıtılması ve yöneticilerin kurayla belirlenmesi anlamına gelir. Diğeri oranlı eşitliktir ve gerçek eşitlik budur. Oranlı eşitlik daha büyük olana daha fazla, daha küçük olana daha az veren eşitliktir. Adaleti gerçekleştirecek olan eşitlik oranlı eşitliktir. Oranlı eşitlik herkese hak ettiğinin verilmesidir ve adalet ancak bu yolla sağlanır.[41] Eşit olmayanlar için eşitlik, eşitsizlik demektir.[42] Değerlerin herkese aynı sayıda paylaştırılması eşitsiz bir paylaştırmadır ve doğal duruma uygun davranmaktır ki, bunun zorunlu sonucu ise adaletsizliktir.

Platon için adalet sadece sonuçları açısından değil, aynı zamanda kendisi için de arzu edilir. Çünkü adalet eylemleri gerçekleştirmede etkin bir rol oynamakla kalmaz, ruhsal durumun da önemli bir konusudur.[43] Dolayısıyla adalet sadece devletin düzenini değil, bireyin iç dünyasını da açıklayan bir niteliğe sahiptir. Hem devleti hem de ruhu oluşturan unsurların ahenk içinde olması bireyde aklın, devlette

---

[38] Platon, a.g.e., 435 a, b
[39] A.e., 443 d
[40] A.e., 443 d
[41] Ağaoğulları, a.g.e., s. 165-166
[42] Platon, **Laws**, Trans. By Taylor, The Collected Dialogues Of Plato Ed. By. Edith Hamilton And Huntıngton Caırns, Prınceton Universıty Press, New Jersey, 1980, 757 a
[43] Julia Annas, **An İntroduction To Plato's Republic**, Oxford University Press, New York, 1981, s. 316- 317

de akıllı olanların, bir başka ifadeyle bilge olan, erdemli olan filozofların yönetici olmasına bağlıdır.

Platon için en iyi siyasal düzen farklı siyasal guruplar arasındaki işbirliği ile mümkündür. **Devlet**'te öne sürülen en iyi yönetim biçimi *filokratia* olduğundan, krallar yada kral-filozof olmadıkça, siyasal güçle filozofluk aynı insanda akıl gücüyle birleşmedikçe, insanlara kesin bir kanunla yalnız kendi yapacağı iş verilmedikçe devletlerin başı dertten kurtulamayacaktır.[44] Bu anlamda adil toplum filozofların kral yada kralların filozof olması ile gerçekleşebilir.[45] Platon'un, yöneticilerin filozof olmasını şart koşması siyaseti ahlakla birleştirme çabasından kaynaklanır. Üstelik yöneticilerin, iyi ideasının bilgisine sahip filozofların olmasının şart koşulması bunun önemli bir kanıtıdır.[46] Tüm politik eylemler iyinin bilgisine, iyi topluma, iyi yaşama yöneliktir. Eğer bu yönelim tam olarak gerçekleşirse, insanlar iyi toplumu ve iyi yaşamın bilgisini elde etmeyi amaçladıklarında siyaset felsefesi meydana gelecektir. Siyaset felsefesinin bu amacı izleyişi felsefenin diğer formlarının oluşacağı anlamına gelir. Bu anlamda felsefenin gelişimi için siyaset felsefesi çıkış noktasıdır.[47] Platon insanların yaşamlarını değiştirmenin tek yolunun doğru bir siyasal düzeni bulmak olduğu varsayımına dayanır. Adaletsizliği ortadan kaldırmada insandaki iyi yönü açığa çıkarabilmek için geçerli yol, toplumsal, siyasal düzensizliğin özgül koşullarının, biçimlerinin ve boyutlarının incelenmesidir. Böylelikle doğruluk toplumda daha kolay belirecektir.[48]

Bu bağlamda Platon kendi düşünsel öğretisi olarak idealardan yola çıkarak duyulur dünyanın ötesine geçen, bütün insan topluluklarını kapsayan ideal bir siyasal aygıta inanarak **Devlet**'te bu siyasal aygıtı tanımlamaya çalışmıştır. Platon adaletli; ideal bir devlette doğru insanların yetişeceğine, polisin ve bireyin *eudaimonia*'sının sağlanacağına inanmıştır. Toplumsal-bireysel mutluluğa ulaşma konusunda ise adalet erdemi başta gelmektedir. Bütün erdemsiz eylemler doğrunun bilgisini

---

[44] Platon, a.g.e., 473 d, e
[45] Jonathan Wolf, **An Introduction To Political Philosophy**, Oxford Üniversity Press, New York, 1996, s. 75
[46] Platon, a.g.e., 473 d, e- 474 b, c
[47] Strauss, a.g.e., s. 343, 344
[48] Ağaoğulları, a.g.e., s. 215

edinememekten kaynaklanır; çünkü bilen insan erdemsiz olamayacaktır.[49] İyiyi, doğruyu bilen –ideaların bilgisine vakıf olan- yönetici, siyasal erk sahibi olarak devleti yönettiği takdirde o devlet erdemli ve dolayısıyla bireyleri de erdemli ve mutlu olabilecektir.

2.2.PLATON'UN İDEALARININ SİYASAL AÇIDAN TEMELLENDİRİLMESİ

Platon oldukça çalkantılı, "...Herakleitos'u huzursuz eden çağdan bile daha istikrarsız bir siyasal çatışma ve savaşlar döneminde yaşamıştır."[50] Platon bir yandan Peloponnesos Savaşlarında soysuzlaşmanın etkilerini görerek büyürken, diğer yandan otuzlar tiranlığı yönetimi olarak adlandırılan terör yönetimine ve demokratik yönetimin cahilliğine tanık olur. Platon Peloponnesos savaşlarının başında dünyaya gelmiştir[51]. Annesinin soyunun bilge Solon'a dayanması dolayısıyla soylu bir aileden geldiği kabul edilen Platon'un yaşadığı dönem itibariyle, vatandaşların boş durmayıp kamusal işlerle ilgilendiği Atina yaşantısı onu siyasal alanda rol oynamaya yöneltmiştir.

Atina otuz yıl içerisinde birçok dış felaketlerle birlikte iç karışıklıklar da geçirmiştir. Atina'da düşman rejimler birbirini takip etmiştir. Platon gençlik döneminde Atina'nın geçirmiş olduğu birçok sıkıntıya tanık olmuştur. Tüm yaşadığı bu sıkıntılar onun felsefesini kurmakta önemli bir rol oynamış ve felsefesini yapmada yaşamsal bir kaygı taşımasına neden olmuştur.[52] Bu anlamda Platon'un eserlerinde

---

[49] İzzet Çıvgın, Remzi Yardımcı, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2008, s. 20, 21

[50] Popper, a.g.e., 2008, s. 24

[51] Atina, Perikles'in yönetiminde bir daha yaşayamayacağı altın çağını yaşamıştır. Bu altın çağda Atina gerek yapıları gerekse kültürel bağlamda bilgeleriyle bir kültür merkezi olmasının yanı sıra, dış polislerle ve ülkelerle olan ticari bağları ile ticaret merkezi olmasıyla da adeta ikinci bir Hellas olmuştur. Perikles'in bilgece idaresi altında yükselen demokrasi, sosyal sınıfların siyasal ortamda söz söyleme hakkını tanımış, polis ve birey arasında ilişki kurulmuştur. Ancak Perikles'in ölümünden sonra güçlü Atina donanması deniz aşırı ülkelerde orduları ile kayba uğramıştır. Bu kaybı gören aristokratlar harb masrafları için şikâyetçi olmuş, otuz yıllık bir çatışmadan sonra Sparta ile Peloponnesos harplerinde mücadeleye girişmiştir. (Mansel, a.g.e. s. 293-294)

[52] Çünkü Atinalı bir yurttaş kamusal işlerden bağımsız iş göremezdi. Bu davranış kınanabilirdi. Böyle bir yurttaşın aynı zamanda filozof olduğu, üstelik vatanı savaşlardan muzdarip olmuş ve birçok sıkıntıya ve yıkıma tanık olmuş bir filozof olduğu dikkate alındığında, filozofun bu kaygısı onun felsefesini oluşturmadan ayrı düşünülemez.

zamanının istikrarsızlık ve güvensizliğinin sıkıntısını çektiği yolunda belirtiler bulunur.[53] Platon bu kaygılarını yedinci mektubunda belirgin kılarken, şöyle söylemektedir:

"Gençken diğer gençlerden bir farkım yoktu. Kendi kendime karar alabileceğim yaşa geldiğimde devlet işlerine katılmak istedim. Fakat o zamanlar büyük değişimler yaşanıyordu. Şöyle bir durumla karşılaştım. Yönetime müdahale edildi ve darbe sonucunda elli kişiden oluşan bir yönetim kuruldu… otuz kişi ise tem yetkiyle iktidara gelmişti… devleti yanlışlardan uzaklaştıracaklarını umuyor ve iktidardakilerin neler yapacaklarını merakla bekliyordum. Fakat kısa bir süre sonra eski düzenin adeta altın bir çağ olduğunu anladım. Bir sürü vahşetin arasında dönemin en doğru insanı olduğunu söyleyebileceğim yurttaşı yakalamak ve ölüm cezasını uygulatmak istiyorlardı. Böylece kendi siyasetlerine onu da alet edeceklerdi. Sokrates ise onları dinlemedi, cinayetlerine katılmak yerine karşılaşacağı tehlikelerle yüz yüze gelmeyi tercih etti. Ben de buna benzer olaylardan nefret ediyordum, sonuçta yaşananlardan uzak durdum… deha sonra yeniden devlet işlerinde görev alma isteğim ortaya çıktı. Ancak bu kez isteğim daha zayıftı…tam olarak nasıl olduğunu bilmesem de iktidardakiler yeniden Sokrates'i hiç de hak etmediği şekilde suçlayarak mahkemeye çıkardılar…böylesi bir adamı, yani sürgündeki dostlarından birisini yakalamayı dinsizlik olacağı gerekçesiyle reddeden bir insanı ölüm cezasına çarptırdılar. Yaşananları ve kendi yaşımın ilerlediğini gördükçe devlet işlerinde görev almanın benim içim çok zor bir şey olduğunu anladım… bu arada tüm devletlerin kötü bir şekilde yönetildiklerini anladım. Çünkü devletler yeniden düzenlenmedikçe, kanunların daha iyi bir hale getirilmelerine imkan yoktur. Bu yüzden felsefeyi överken, kişilerin ya da devletlerin felsefenin yardımıyla daha iyi bir hal alabileceklerini söylemiştim. İnsanların başına gelen kötülüklerden sakınmanın da ancak gerçek filozofların iktidarı ele almaları ve tanrının da yardımcı olması sayesinde olabileceğini belirtmiştim."[54]

Platon yozlaşmış olarak gördüğü Atina yönetiminde insanların, ahlâkın, geleneklerin ve göreneklerin değiştiğini ve sarsıldığını belirtmektedir. Onun için

[53] Popper, a.g.e. s.25
[54] Platon, **Mektuplar**, Çev. Furkan Akderin, 1.bs, İstanbul, Say Yayınları, 2010, 324 d-326 b

toplumsal değişim ya da bozulma; çürüme soysuzlaşmadır.[55] Bunu tarih yasası olarak ele alan Platon Herakleitosçu fikrin aksine her şeyin değiştiğini ve akış halinde olan şeylerin bozulduğunu[56] düşünmüş olacak ki Atinalıların öncelikle ahlakını, insan olma değerini- Hellen olma değeri- kurtarma denemesi olarak ideaları bozuluşun, değişimin; oluşun dışında tutmuştur. Bu, bozulma ve değişimi içeren demokrasiye karşı alınan önlem ve savunma aracı olarak ideaların ileri sürülüş fikridir. Popper'ın aktardığı üzere Platon'un eserlerinde olasılık olarak yazın ve ilkbaharın bir düzelme ya da türeme dönemi olduğu belirtilir.[57] **Devlet Adamı**'nda bozulmanın arttığı Zeus çağından önce, insanların topraktan çıktığı Kronos çağından başlayan bozulmanın tam olarak gerçekleştiği anda tanrının tekrar yönetimin başına geldiği ve böylece düzelmenin başlayacağı anlatılır.[58] Bu bağlamda "Platon, kendi çağının derin bir yoksunluk -belki de ulaşılabilecek en aşağı düşkünlük- çağı olduğuna ve ondan önceki bütün tarih sürecinin, içinde taşıdığı bir çürüme yönelimi, hem tarihsel hem de kozmik gelişimin paylaştığı böyle bir yönelim tarafından güdüldüğüne inanmıştır."[59] Öte yandan değişimin ve yozlaşmanın olduğu bir ortamda, kendilerine sofist denen kişilerin demokrasinin değişim ve yozlaşma ilkelerinin epistemolojiye yansıyışı olarak bilgide rölativizmin yaygınlaşmasını ve mantıksal gerekçelerini sunmaları ve *retorika*nın iyi kullanılışı ile muhatabı ya da muhatapları ikna edişleri bilginin de yozlaşmasına neden olmuştur. Bu anlamda Platon idealar görüşüyle, bilgide yanılsamaların (*doksa*ların) ötesinde gerçek bilgi arayışında bulunmayı denemiştir. Ona göre görecelik evrensel bir nitelik taşımaz, gelip geçici, değişen nesneler üzerinde duyular aracılığıyla elde edilen algılar gerçek bilgi olmamaktadır. Bunlar evrensel olması gereken bilimsel bilginin objeleri değildir.[60] Gerçek bilgi bir bütündür. Sükûnet halindedir; tutarlılık ve evrensellik hakikatin doğrulayıcılarıdır.

---

[55] Popper, a.g.e., s. 26. Platon **Devlet** adlı eserinde değişim kavramının Eski Yunanca karşılığı olarak, *alloioutai*'ı verir ve bu kavramı bozulma anlamını da karşılayacak şekilde kullanır: Bkz. Platon, **Devlet**, 381 a,b,c,d.

[56] **Timaios** diyaloğunda gök cisimlerinin değiştiği, ancak bozulmadığı belirtilir: Platon, **Timaios**, Çev. Erol Güney, Lütfi Ay, 3.bs, İstanbul, MEB, 1997, 37 c. Bkz. Eldeki tezin, 'Demokratia Eleştirisi' bölümüne.

[57] Platon'un eserlerinde döngüsel tarih anlayışı, **Phaidon, Devlet**, **Devlet adamı** ve **Yasalar** adlı diyaloglarında bahsedilir. Bu diyaloglarda Platon, Herakleitos'un büyük yılını ima ediyor olabilir; "büyük yılın uzunluğu bütün gök cisimlerinin süresinin hesaplanmaya başladığı anda birbirlerine göre durumları ne ise ona tekrar dönene kadar geçen zaman parçasına eşittir." Popper, a.g.e., s. 277

[58] Platon, **Devlet Adamı**, 271 d- 274 e

[59] Popper, a.g.e., s. 27

[60] Ağaoğulları, a.g.e., s. 195

Akıl yetisinin, bütünün bu kendiliğinden aşikâr bilgisine karşılık geldiği düşünülür.[61] Platon bu anlamda kendi bilgi kuramını ortaya kayabilmek için, gerekeni temizlemek amacıyla sofistlerin duyumcu bilgi anlayışının tutarsızlığını ortaya koymaya çalışır. O bu çürütme işlemini Protagoras'ın "insan her şeyin ölçüsüdür"[62] sözünü içeren sanının bilgi olduğuna ilişkin sava çeşitli eleştiriler yönelterek gerçekleştirir.

Platon bu bilgi anlayışını oluştururken çok daha önemli bir soruna bir çözüm sunmaya çalışmıştır. Sorun yozlaşan demokratik toplumdaki insanların ahlaksızlaşması ve değişken olması; iyiye ya da kötüye ilişkin olan tavrın değişmesidir. Platon soysuzlaşma yasasının manevi soysuzlaşmayı da kapsadığına inanmıştır. Siyasal soysuzlaşma ona göre başka bir manevi soysuzlaşmaya ve bilgi eksikliğine dayanmaktadır. Manevi soysuzlaşma da başlıca ırk soysuzlaşmasından ileri gelmektedir. Bu, genel kozmik çürüme yasasının insanlık işleri alanında kendini ortaya koyma biçimidir.[63]

Toplumda yozlaşma değişi ilkesinden ötürü insanların iyiye yada kötüye ilişkin tavrın ne olacağı konusunda sofistlerin bilgide görece anlayışı oluşturmasına yol açmıştır.Platon bu anlamda değişmeyen iyi ideası ve iyi fikrini bilgide sağlam bir görüşe ulaşabilmek için ideal devlet felsefesinin baş köşesine oturtur. Platon'un iyi ideasını öne sürerek ahlâkı siyasetle uzlaştırarak onu siyasetin payandası yapma amacı, "insanların ahlâksal yaşamlarını değiştirmenin tek yolu olarak doğru siyasal düzeni bulma düşüncesinden ileri gelir."[64]

Platon **Phaidros**'ta salt geleneğin gücüne güvenip yalnızca uygulama ve alışılmış yollar aracılığıyla ilerleyen kim olursa olsun, tıpkı yolunu el yordamıyla bulmak zorunda olan bir kör gibi eylemde bulunduğunu belirtmektedir.[65] Buna karşın bilim yönteminde herhangi bir inceleme yapan birisi de kör olduğu için, bu rolü oynayamaz. O, anlayamadığı ve haklı çıkaramadığı kuralları izlemektedir. Çünkü Platon'a göre geleneğe duyulan kesin inanç, hiçbir zaman, gerçek bir ahlaksal yaşamın ölçütü olamaz. Platon, **Phaidon** diyaloğunda yalnızca ahlaklılığın uzlaşımsal kurallarını kabul edip tüm yazılı yasaları çok titiz bir şekilde izlemekle

---

[61] Longinos, **Siyaset Ve Retorik**, Yayına Hazırlayan; Ahmet Aydoğan, İstanbul, 2003, s. 98
[62] Platon, **Theaitetos**, Çev. Macit Gökberk, 5.bs, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2009, 161 c, 179 b
[63] Popper, a.g.e., s. 27
[64] Ağaoğulları, a.g.e., s. 215
[65] Cassirer, a.g.e., s. 281

doğru ve adil olduklarını düşünen belli bir tip insanlardan alay ve küçümseme ile söz eder.[66] Platon, siyasal dizgelerimizde söylenceye hoşgörü gösterirsek, toplumsal yaşamamızı yeniden kurma ve iyileştirme için beslediğimiz tüm umutların suya düşeceğini belirtmektedir. Ona göre, insanların tek bir seçeneği vardır. O da seçimimizi mitoslarla ahlaksal devlet anlayışları arasında yapmak zorunda oluşumuzdur. "Bu anlamda Platon Homeros ve Hesiodos'un tanrılarına yer vermez."[67] Ancak **Yasalar**'da söylence bilimsel öyküleri tümüyle yasaklamamıştır. Platon onların küçük bir çocuk için eğitimini de kabul ederken onların sıkı bir disiplin altına sokulması gereği üzerinde durmakta olup, onları daha yüksek bir ölçüt olan < iyi düşünü > aracılığıyla değerlendirmiştir.[68]

Platon tüm bu genel çürüme yasasında (siyasi, ahlaki, epistemolojik çürüme) siyasal çürümeye neden olan manevi çürümeyi ve aynı zamanda siyasal çürümeyi sona erdirmenin, ancak yetenekli ve büyük bir kanun koyucuyla mümkün olacağını belirtir. Çünkü insanların, sanılarına ilişkin olarak onların doğru olduklarına yönelik bir inanç taşımaları, kendileri gibi başkalarının da öznel olan sanılarını reddetmeleri sonucunda, insanlar arasındaki özgür tartışmayı noktalayacak tek bir şey olarak ortaya çıkar. Bu yozlaşmış meşrulukta Platon *demokratia*'nın özgürlüğün aksine şiddeti meşru hale getirdiğini savunur. Bu yozlaşmış meşrulukta çözüm, **Mektuplar'**da belirttiği üzere filozofun yönetimi ele geçirmesidir. Yönetimi ele geçirecek olan filozof; toplumda *doksa* yerine *epistemeyi* geçerli kılacak ve kamuoyunun yanılgıya düştüğü çukurdan onu çekip çıkaracaktır. Böylece filozof elindeki kanıları sorgulayarak yargılayacak, neyin doğru neyin yanlış olduğuna ilişkin ilkeleri belirleyecek bilgiyi toplumsal düzende kuracaktır.[69]

Toplumsal uyum, toplumu meydana getiren insanların birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için, birbirlerine başvurmalarıyla gerçekleşen toplumsal bir düzenektir. *Concordia*, toplumu meydana getiren bireylerin ihtiyaçlarıyla ve üzerinde yoğunlaştıkları iş bölümü ile gerçekleşmektedir. İşbölümünün iki dayanağı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi her bir insanın farklı olduğu <yaradılışça her bir insanın farklı yetileri olduğu> görüşü, bir diğeri de uzmanlaşmanın toplum yararına

[66] A.e., s. 281
[67] A.e., s. 280
[68] A.e.,, s. 277
[69] Ağaoğulları, a.g.e., s. 210

olmasıdır. Uzmanlaşma, insanın yaratılışa uygun işte çalışması, onu daha iyi hale getirmesi ve böylece işini daha kolay, daha güzel yapmasıdır. Daha iyi ve daha güzel yapılan iş ise hem topluma hem de ustanın yapma becerisini öğrencilerine aktarması ile uzmanlaşmış ustalar yetiştirmesi ve dolayısıyla topluma yarar sağlaması bağlamında önemlidir.[70]

Platon toplumsal birliği, eşit üyelerin birbirleriyle belirli noktalarda uyuşmaları ile oluşan demokratik bir tutumla değil de, eşitsiz üyelerden üstün statüde olanların belli kurallara sahip olmaları durumunda, diğerlerinin bu kurallara uymalarıyla sağlanabilen antidemokratik bir tavırla ele almıştır. Platon, toplumsal birliği, uyumu bu şekilde sağlamaya çalışmıştır. Bu anlamda onun, insanları tek işle uğraşmaya yönelterek adaleti sağalamaya çalışması, Atina'nın demokratik inancına karşı olan tepkisindendir. Üretici sınıftaki kişilerin aynı sınıf içerisindeki bir kimsenin işine karışması o kişinin işini bozmasına yol açmazken, o kişinin koruyuculuğa ya da yöneticiliğe kalkışması durumunda oluşan karışıklık devleti yıkacaktır. Hâlbuki Atina demokrasisinde bir kimse hem zanaatla hem de politikayla uğraşabilmesine karşılık, Platon'un **Devlet**'inde bu durum devletin yıkılmasına neden olacaktır.[71]Bu bağlamda Platon'un idealar düşüncesi yozlaşmış, değişen ve bozulan, siyasal değişimi durdurmaya yönelik oluşturulmuş bir felsefe olarak ortaya çıkar.

Platon, matematiğin eğitimdeki yararlarını gözlemleyen biri olarak matematiği kullanarak duyu soyutlamaları ile düşünce soyutlamaları arasındaki öznel ilişkinin nesnel olanı çağrıştırmasıyla, birinden diğerine geçişi başlatmıştır.[72] "Platon'un felsefesinin başlıca hedefi, çözülmenin eşiğinde görünen bir uygarlık için düşünüş ve davranış ölçülerini yeniden kurma yolunda bir girişim sayılabilir."[73] Bu anlamda değişim kötülüğü meydana getireceği için değişimden arınmış devlet, en iyi; yetkin devlet olacaktır. Popper, yetkin devletten durdurulmuş devlet olarak söz eder. Herakleitos'un devinen evrenine karşılık Platon'un evreni durağandır. Bu noktada

---

[70] Şenel, a.g.e., s. 185, 186
[71] A.e., s. 194
[72] "Metafizik ve ahlak felsefesi için matematikle bir ilişkiden söz edilmez; sayı, şekil zaman ve mekânın soyutlamalarıdır, saf zihinsel kavramaların ifadeleri değil. Metafor alta çekildiğinde düz bir çizginin doğruluk ve adaletle irtibatı, eğri bir çizginin eğrililikle irtibatından fazla değildir." Aristoteles, **Metafizik**, I, 6,4.
[73] Field,G.C., **Plato And His Contemporarity**, Methuen And Company Limited, 1930, s. 91.

Parmenides'e yaklaşan Platon'un yönelimi iyilikte en üst doğrudur ki, bu varacağı yer iyi ideasıdır. Platon devlet anlayışını derli toplu bir eserde toplamamıştır.[74] Bunu 7. mektubunda şu şekilde açıklar:

"…benim bu sorunlar üzerine yazılmış yapıtım yoktur, büyük bir olasılıkla olmayacaktır da; çünkü bunlar, öteki bilimler gibi söz kalıbına sokulamaz. Bu sorunlarla ancak uzun uzun uğraşılması, sürekli olarak onları düşünüp onlarla birlikte yaşanması sonucunda, gerçek ruhta sıçrayan bir kıvılcım gibi parlar ve sonra kendiliğinden gelişir."[75]

İlgili yapıtlar[76] dikkate alındığında ancak idealar öğretisiyle ilgili bir bütünlük oluşturulabilir. İnsan zihninin ürünleri olan idealar dış dünyada bulunmayan değişmez varlıklardır. Platon'a göre, "nesnelerin bize görece, bize bağlı olmayan, kendilerinin değişmez bir varlıları oldukları açıktır. Nesneler imgelerimizin dileğince oradan oraya sürüklenmezler, doğalarına uygun olarak ve yaratılışları gereğince kendilerine özgü varlıklar olurlar."[77] Bu durumda nesnelerin özünü oluşturan ilk örnek idealardır. **Timaios**'ta idealar ve duyulur dünya arasındaki ilişkiden bahsedilmektedir. Burada işçi tanrı *Demiourgos*, değişmeyenden gözünü ayırmayarak, onu örnek alarak ideaların biçimini, özelliklerini gerçekleştirmeye çalışır. Bu anlamda *Demiourgos*'un ortaya koyduğu şey güzeldir. Aksi halde gözünü doğmuş olana dikseydi ortaya koyduğu şey güzel olmayacaktı.[78]

Platon **Timaios**'ta evrenin gözle görülür, elle tutulur, duyulur olduğu için, bir teni olduğunu kabul etmektedir. Duyumla kanaatin tasarladığı şeyler doğuma mahkûm olacaktır:

"…bu evren güzelse, onu yapan iyi ise, gözlerini ilksiz örnekten ayırmamış olduğuna şüphe yoktur; aksi halde bunu farz etmeğe bile hakkımız yoktur, doğmuş örneğe bakmış olacaktır. Hâlbuki yapıcının gözlerini ilksiz örnekten ayırmamış olduğunu herkes açıkça

---

[74] Popper, a.g.e., s. 28
[75] Platon, **Mektuplar**, 341 c-d.
[76] İlgili yapıtlar, **Devlet**, **Yasalar**, **Devlet Adamı**
[77] Platon, **Kratylos**, Çev. Teoman Aktürel, 5.bs, İstanbul, Remzi Kitabevi, Eylül 2009, 386 e
[78] Platon, T**imaios**, 28 a, b

görür, çünkü evren doğmuş olan şeylerin en güzelidir, yapıcısı da nedenlerin en kemallisidir."[79]

İdealar kavramsal, tümel gerçeklerdir. Aristoteles'e göre, "Platon, Sokrates'in <tümellere ilişkin> öğretisini benimsedi. Fakat ilk eğitimi onu, bu tümelin duygusal şeylerden ayrı bir düzene ait gerçekliklerin içinde bulunması gerektiği düşüncesine götürdü. Gerçekten o, ortak tanımın herhangi bir duyusal şeyin tanımı olamayacağını savundu. Çünkü duyusal şeyler sürekli olarak değişmekteydi. Böylece o, bu diğer türden şeylere idealar adını verdi."[80]

Platon aynı adı verdiğimiz değişik nesneleri hep birden içine alan bir idea, bir *eidos* (biçim) olduğunu ve her cins adının bir ideayı yansıttığını, bir ideayı karşıladığını belirtir.[81] O, değişmeyenin değişen üzerindeki etkisinden başlayarak bilginin ne olduğunu, nasıl elde edileceğini araştırır. Onun iki ayrı evren tasavvuru, bilgi kuramı ile tamamlanır. Nesneler dünyasında elde edilen bilgiler *(doksa*lar) gerçek değilken; değişmeyenin bilgisi olarak *episteme* kalıcı, durağan, evrensel gerçeklerin üzerine kuruludur.[82] Platon **Devlet** diyaloğunda mağara benzetmesiyle duyu ve gerçek bilgiyi ya da *episteme* ve *doksa* arasındaki tezatlığı dikkate alarak bilgisizlikten bilgililiğe gidişi dört farklı aşamada ortaya koyar.[83]

Bilgi elde ediminin birinci aşaması duyusal şeylerin görüntülerini gerçek sayma durumu olan *eikesia'*dır (tahmin ya da boş düşünce).[84] İkincisi duyusal şeylerin kendilerini; yani canlı varlıları, bitkileri tüm doğal ve yapay nesneleri gerçek sayma durumu olarak *pistis*'tir (inanç) [85]. Üçüncüsü bir matematikçi gibi bir önceki aşamanın nesnelerini birer yansı olarak ele alıp, onları varsayımlar olarak kullanıp bir vargıya doğru akıl yürütme durumu olarak *dianoia*'dır (anlak ya da çıkarsamalı usavurma)[86]. Burada bilginin objesi idealardır. Dördüncü olarak da görülen, duyulan hiçbir şeye başvurmadan, tam anlamıyla soyut usavurma yoluyla ilkelere, idealara

---

[79] A.e., 28 e, 29 a
[80] Aristoteles, **Metafizik**, I, 987 b, 5-10
[81] Platon, **Devlet**, 596 a.
[82] Ağaoğulları, a.g.e., s. 196
[83] Platon, a.g.e., 509 d, 511 e
[84] A.e., 509 d
[85] A.e.,, 509 e
[86] A.e., 511 a, b

ilerleme durumu olarak *noesis*'tir (arı akıl ya da kavrayış)[87]. Burada en üstün ideanın bilgisi elde edilmekte ve idealar bir bütün olarak kavranmaktadır. Belirtilen bilgi aşamaları şu durumda ruhun dört bölümüne karşılık gelmektedir: "Akılla kavramayı en yüksek bölüme, anlamayı ikinci bölüme, inanmayı üçüncü bölüme, bulanık görüntüler almayı da son bölüme koy; sonra konuların hakikatine yakınlık ya da uzaklıklarına bakarak hepsini aydınlık derecelerine göre sıraya diz."[88] Platon belirtilen bilgi anlayışını mağara benzetmesi'yle **Devlet** adlı eserinde şöyle anlatmaktadır:

"Işığa açılı ağzı, karşı duvarla aynı enlilikte yer altında bir mağarada bulunan insanlar tasavvur et; çocukluklarından beri buradadırlar; boyun ve bacakları zincirle kelepçelidir; Öyle ki ne yerlerinden onayabiliyor, ne de önlerinden başka bir yer görebiliyorlar; çünkü bağları başlarını çevirmeğe engel oluyor; uzakta bir yükseklik üzerinde yanan bir ateş arkalarında parlamaktadır; ateşle mağaradakiler arasında yüksek bir yol vardır; bu yol boyunca ufak bir duvar tasavvur et; tıpkı kuklacıların, kendileriyle seyirciler arasına koyduğu ve üzerinde onların gösterdikleri bölmeler gibi."[89]

Cassirer'e göre "söylencelerde -...< en büyük kutsal yer >, mağaradaki tutuklular, ruhun gelecekteki yazgısını seçmesi, ölümden sonraki yargılama v.b.g.- Platon, en derin metafiziksel düşünce ve sezgilerini dile getirmiştir. Sonunda da kendi doğa felsefesini tümüyle söylencebilimsel bir biçimde vermiş; **Timaios**'ta Demiurgos kavramlarını, dünya ruhunun iyi ve kötü yanını, dünyanın ikili yaratılmasını dile getirmiştir."[90]

Mağaradaki insanlar mağaranın dışından geçenlerin gölgelerinden başka bir şey bilmezler. Gölgeler onlar için bir sanı değil gerçektir. Bu şekilde zincirli olan insanlardan biri, başını kımıldatıp etrafına bakarsa, daha sonra zincirlerini çözüp dışarı çıkarsa ilk olarak gölgelere, sonra eşyanın asıllarına bakacak sonra da geceleri ayla yıldızların ışığında gökleri seyredecek en sonunda da güneşi seyredecektir.[91]

---

[87] A.e., 511 c, d
[88] A.e., 511 d, e
[89] A.e., 514 a-e
[90] Cassirer, a.g.e., s. 280
[91] Bu, felsefenin hakikate, ancak en basitten başlanarak en karmaşık olana doğru gitme yöntemi bakımından.

Böylece zincirlerinden kurtulan kişi görünen dünyada güneşin idareci konumunda olduğunu kavrayıp onu şeylerin sebebi, ilkesi olarak görecektir. Bir metafor olarak kullanılan mağara, insanların akıldan uzak bir tavır sergileyerek duygularına, duyularına sarsılmaz bir şekilde güvenin oluşturulduğu dünyadır.[92] Mağaradakiler, Platon'un kimi zaman kalabalık , kimi zaman da çoğunluk olarak ifade ettiği kişilerden oluşur. Mağaradan çıkmak, ruhun akıl dünyasına yükselişidir. Güneşle ışık, aklın sebebi olarak iyi ideasıdır:

"…böylece bilinen şeylere hakikati, zihne de bilmek gücünü veren iyi ideasıdır; o bilinen ilim ve hakikatin illetidir; fakat bu bilimle bu hakikat, ne kadar güzel olursa olsunlar, iyi ideasının onlardan ayrı olduğuna ve güzellikte onları geçtiğine inanırsan aldanmazsın. Nasıl göz dünyasında, ışıkla gözün, güneşle münasebetine bakarak, onları güneş yerine almak yanlışsa, aynı suretle akıl dünyasında da ilimle hakikatin iyiye benzediği sanılabilirse de biri veya ötekinin iyi olduğuna inanmak hatadır; zira iyinin özünü daha yükseğe götürmek lazımdır."[93]

İyi ideası varlığın üstündedir; çünkü varlığa varlık veren odur. Bununla beraber o vardır; çünkü, "başka bir şey üzerine tesir icra etmek kudretine sahip olan her şey gerçekten vardır."[94] Bu nedenle onu temaşa edecek kişi mutlu bir kişi olacaktır. Görünen dünya *Demiurgos*'un iyi ideasına bakarak var olan malzemeyi yer ve zaman içinde meydana getirmesiyle söz konusu olmuştur. Bu dünya idealara benzese de onun oluş ve bozuluşa tabi olmasının nedeni zaman ve mekân içinde var olmasından ileri gelmektedir.[95] Burada akla şu soru gelebilir; Görünen dünya neden oluşturulmuştur ? Diğer bir deyişle, bir şey niçin vardır? Varlığa gelen her varlığın bir işi (*to ergon*) bulunmaktadır. Bu iş, onun gerçekleştirmesi gereken bir görevdir, aynı zamanda. Platon **Devlet**'te özün varoluşunun nedenini açıklamaya girişir:

---

[92] Ancak şu da vardır ki Platon mağaradan çıkan insanlar için şu ya da bu demez. Çünkü onun siyasal-sosyal sisteminin anlayışı gereği ideal devletinde özgür yurttaşlar, ticaret yapan yabancı yurttaşlar ve hiçbir hak talep edemeyecek olan köleler bulunmaktadır. O, mağara dışındakiler olarak kalanlar özgür yurttaşlar olsa da hakikati asıl kavrayacak olanların sadece filozoflar olarak görmektedir. Filozoflar, 'kalabalık' ya da 'kör cahiller' veyahut ta onlar değildir.
[93] Platon, a.g.e., 508 e, 509 a.
[94] Platon, **Sofist**, Çev. Cenap Karakaya, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2000, 247 e
[95] Platon, **Timaios**, 30 a, b

"Gözün işi görme, kulağın işi işitme, atın işi koşma, bağ testeresinin işi budamadır. Bunları da görmek, işitmek, budamak onların gerçekleştirebileceği güçleri ile olmaktadır. Bu anlamda iyi ideasının ilk ilkesi de belirmektedir; varlığa gelen varlıkların göreceği işi ve işi görecek gücü tayin eden ilke'dir"[96]

Öte yandan bir işi meydana getirebilmek için bir var olanın olması gerekmektedir. Bu var olan, işi gerçekleştirecek gerekte olmalıdır. Bu, sınırlı oluşu, sonlu oluşu gerektirir. Bu, ölçü işidir. Burada iyi ideasının ikinci ilkesi de ortaya çıkmaktadır ki, bu da ölçü prensibidir. İyi ideasının bir diğer ilkesi ise var olanın işini gören bölümler arasında bir uyum olması, dolayısıyla gerçekleşecek olan birlik ilkesidir. Her var olanın kendisiyle uyumlu, kendisine yeten bir varlık olması gerektiği için, iyi ideasının yetkinlik, tamlık prensibini kendisinde taşıyor olması gerekmektedir. Buraya kadar olan bilgiler varlık dereceleri ile varlıkları idare eden iyi ideasının kanunlarıdır. Sorunumuz da tam olarak burada belirmektedir. O da ideaya benzetilerek kurulan, görünen dünyanın nasıl idare edileceği sorunudur. Bu sorun da bizi 'devlet nedir?' sorununu irdelemeye götürecektir. Devlet, var olanların bir arada yaşamasıyla onları idare edecek kuralları olan varlıktır. Bu kuralları oluşturan prensip ise kanunlardır. Yasalar, iyi ideasının varlığını var kılan, ilkelerine göre meydana getiren devletin varlığını sürdürebilmesi ve koruyabilmesi için, iyinin gerektirdiği şekilde idaresini oluşturacak olan adalettir. Felsefesinin ağırlık merkezi olan bu fikirle mağaradan çıkan insanın akli eylemlerine yükselmesinin sonucu temaşa edilecek bir eylemdir. Çünkü mağaradan gerçek sandığı gölgelerden şüphe ederek zincirlerinden kurtulan insan, ancak akli melekelerini kullanmasıyla hakikati kavrayabilecektir; ya da söz konusu insan, hakikatin suretinin bir sanı olduğunun farkına varıp, gerçek varlığı -idea- ve ona ilişkin bilgi olarak *episteme'*yi aramaya çalışacaktır.[97] İdealar salt bilginin amaç edindiği şeylerin gerçek doğal yapısının özünü bulmayı ya da betimlemeyi sağlamaktadır.[98] Platon böylece bilimin amacını özleri açıklamak olarak görüp metodolojik özcülüğün savunuculuğunu üstlenir. O,

[96] Platon, **Devlet**, 352 e, 353 a
[97] Karasan, a.g.e., s. 12-13
[98] Platon, **Yasalar**, 875 d, e

özcü metodunu ruh teorisine uygulamaktadır.[99]

Popper'a göre formlar ya da idealar teorisinin üç önemli ayrı rolü vardır. Öncelikle metodolojik bir araç olarak idealar, salt bilimsel bilgiyi olanaklı kılar ki bu, değişen toplumun sorunlarını araştırma olanağı sağlayan siyaset bilimi kurma anlamına gelir. İkinci olarak idealar, çürüme ve değişim; türeme ve bozulma teorisine, tarihe ipucu verir. Üçüncü olarak da teori, toplumda toplumsal değişimi durdurma araçları yapmayı olanaklı kılmaktadır. Burada amaç, değişimle çürümeyecek yetkin bir devlet kurmaktır.[100]

Bu bağlamda değişimin oluşturduğu kötülükten ve bozulmaktan arınmış, idealarla kurulu bir devlet kurma arayışı içinde olan Platon tarihsici doktrinlere dayanarak[101] üç amacı gerçekleştirmeye çalışmıştır. Birincisi toplumsal devrim ve tarihsel çürüyüşte kendini ortaya koyan Herakleitosçu akıştan kurtulmak, ikincisi bunun tarihsel gelişiminin genel çizgisine katılamayacak kadar yetkin bir ideal devlet kurmak, üçüncüsü de yetkin devletin uzak geçmişte altın çağda bulunacağına inanmaktır. Yetkin devlet ideal devletin bozulmuş şekilleridir.[102]

2.3.YÖNETİM

Platon'a göre yönetim, "kölelerin, tacirlerin gündelikçilerin anladıkları bir sanat olmaktan öte bir bilimdir. Üstelik bilimlerin en çetini, en yücesidir. Böyle bir bilim kalabalıkta bulunmaz. On bin kişinin içinde elli-yüz kişide bile zor bulunur."[103] Bu anlamda Platon devletin devlet olabilmesi için, yönetim bilimine sahip olmasını; devlet sanatına sahip olmasını ölçü olarak almaktadır. Ona göre işlerini bilim üzerine değil de, yazılmış yasalar üzerine kuran devletlerde, bütün kötülükler meydana gelir.[104] Bilime dayanmayan devlet[105] gerçek devlet olmadığı gibi, bu devletlerde

---

[99] A.e., 975 e, d. Ayrıca konu için bkz. Platon, **Menon**, Çev.Adnan Cemgil, 5.bs, İstanbul, Remzi Kitabevi, Eylül 2009, 86 d, e. Karş. Platon, **Symposion**, Çev. Cenap Karakaya, İstanbul, Sosyal Yayınları, 2000, 199 c, d ye bakılabilir.
[100] Popper, a.g.e., s. 40, 41.
[101] "Tarihsici, toplum kurumlarına tarihleri bakımından, yani kaynaklar, gelişmeler, şimdilik ve gelecekteki önlemleri açısından bakmak eğilimindedir": Popper, a.g.e., s. 31
[102] Yetkin devlet ve onun bozuluş şekilleri için bkz. Platon, **Devlet Adamı**, 293 d,e. 297 c., Platon, **Yasalar** 713 b, c. 739 d ,e., Platon, **Timaios**, 22 d, 25 e, 26 d
[103] Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, s. 163
[104] Platon, **Devlet Adamı**, 301 e

yönetimin başında bulunanlar da gerçek devlet adamı değildirler. Bunlar particiler, en kötü hayal tahrikçileri, sofistlerdir; devlet biliminden yoksun devletlerin kendileri de hayalden başka bir şey değillerdir.[106] Bu anlamda devletin siyaset sanatına sahip olabilmesi için siyasal yönetimin düzenini belirleyen yasaları olmalıdır. Siyasal yönetimin düzenlenmesinde iki aşama vardır; birincisi görevleri ve yöneticileri saptamak; onların kaç tane olacağına ve nasıl belirleneceğine bakmak. İkincisi ise görevlerin her birine ne kadar ve hangi nitelikte yasa uygun düşerse bu yasaları ona göre çıkarmaktır.[107]

Platon, yönetim hakkının kimlere ait olup olmadığı konusunda bazı ilkeler belirlemiştir[108]:

1) Anne-babanın, çocukları yönetme hakları olduğu evrensel olarak her yerde kabul edilmiştir.
2) Soylular, soylu olmayanları yönetir.
3) Yaşlılar, gençleri yönetir.
4) Efendilerin yönetmesine karşılık, köleler boyun eğer.
5) Güçlü zayıfı yönetir.
6) Bilgisizin bilgeye boyun eğmesine karşılık, bilge ona önderlik edip, onu yönetir.[109] (Platon bu ilkeyi diğer ilkelerden en önemlisi sayar.)
7) Kazanan yönetir: "Tanrıların da hoşlandığı ve şansa dayalı olan' bu ilke **kura** ile olmaktadır ve kazanan geri çekileni; kaybedeni yönetir."[110]

Platon **Yasalar**'da devlet düzeninin iki ana biçimi olduğunu, diğer yönetim biçimlerinin de bunlardan çıktığını belirtir. Bunlardan biri monarşi diğeri ise *demokratia*'dır. Monarşi, yönetim biçimi olarak Perslerde; *demokratia* ise Hellen sitelerinde özellikle de Atina'da yürürlükte olan bir yönetim biçimidir.[111] Diğer yönetim biçimleri bu yönetim biçimlerinin çeşitlenmeleridir. Doğru bir devlet her iki yönetim biçiminden de bazı şeyler almalıdır:

---

[105] Platon, bilime dayanan yönetim biçimi olarak krallığı bir bilim olarak ifade etmektedir. Bkz. A.e, 292 b,301 b
[106] A.e., 303 c
[107] Platon, **Yasalar**, 751 a-e
[108] A.e., 690 a, b , c
[109] Bu fikir yasanın zorla değil, gönülden boyun eğenleri yönetmesi anlayışına uygundur. Pindaros bir fragmanında, "Yasa yeryüzünü, insanları ve tanrıları yönetir" der. Bkz. Platon, **Yasalar**, 690 c
[110] Platon, a.g.e., 690 a, b, c
[111] Platon demokrasi için, "...bizde en uç noktasına varmıştır" ifadesini kullanır; Platon, a.g.e., 693 d

"O halde, özgürlük ve uyum sağ görüşle birleşecekse, her iki yönetim biçiminden de bazı şeyler almalıdır; bunlardan yoksun olan bir devletin hiçbir zaman doğru düzgün yönetilmeyeceği söylendiği zaman, anlatılmak istenen budur."[112]

Monarşi, özgürlüğü kısıtlar, demokratia ise özgürlüğe fazla önem verir. Her iki yönetim biçiminde de ölçüsüzlük vardır. Bunun için Platon **Yasalar**'da konuşmacılarından Atinalıyı konuşturup *demokratia*'yı Atinalı örneği üzerinden, monarkhiayı da Persli üzerinden tasvir eder:

"Atinalı biri monarşiye, öteki de özgürlüğe gereğinden çok öncelik tanıdığından, ikisi de doğru ölçüyü tutturamadı; ama sizin Sparta ve Girit yönetimi daha başarılı oldu; eskiden Atinalılar ve Persler için de böyleydi, ama bugün hiç değil."[113]

2.3.1.YÖNETİM BİÇİMLERİ

Platon **Devlet**'te belirttiği yönetim biçimi olarak aristokrasi-krallık[114](aristokratia-basilikos) dışında timokrasi (timokratia), oligarşi (oligarkhia), *demokrati*a, tiranklık'tan (tyrannikos) bahseder.[115] O, **Devlet** adlı diyaloğunda yetkin bir devletten uzaklaşıldığında hangi yönetim biçimleri olacağını belirtmekte ve onların sıralanışına dair bir hiyerarşi de sunmaktadır.[116] Merkezden -yetkin devletten- uzaklaştıkça hem sosyal grupların kimliğinin değişimi hem de insanın psikolojik ve ahlaksal varlık yanının biçiminin değişimi söz konusu olacaktır.

Platon bu yönetim biçimlerinin birbirlerinden doğuşunu, her birinin yıkılışını, her bir yönetim biçiminde bulunan insan karakterini tasvir etmeye çalışmış, yönetim biçimleri ve o yönetim biçimlerinde bulunan insanların niteliği

---

[112] A.e., 693 d, e
[113] A.e., 693 e
[114] Platon bu iki yönetim biçimini aynı şekilde ele alır; çünkü söz konusu yönetim biçimleri, eğitim ilkeleri uygulandığı sürece aynıdır. İdeal devletin yönetimi, yönetimi elde tutan filozofun oluşturduğu Krallık ya da filozofların oluşturduğu aristokrasi olacaktır.
[115] Platon, **Devlet**, 544 a, b, c
[116] A.e., 455 c-e, 544 d. Kar. Malcolm Schofield, **Founders Of Modern Political And Social Thought; Plato**, New York, Oxford University Pres, 2006, s.102

arasında ilişki kurarak beş çeşit yönetim biçimine karşılık,[117] beş çeşit insan ruhu olduğunu ifade etmiştir.[118] Ona göre aristokrasi- krallıktan[119] timokrasi, timokrasiden oligarşi, oligarşiden *demokratia*; *demokratiadan* tiranlık doğmuştur.[120]Aristokrasi ve krallık, ideal devlet tasarımının yeryüzündeki yönetim biçimi olarak sunulduğundan, tezimizin bu bölümünde Timokrasi, Oligarşi, *demokratia* ve tiranlık ele alınacaktır;[121]ancak ideal devlete en yakın yönetim biçimi olarak ileri sürülen patriarşiye (patriarkhia) de değinilecektir.

Timokrasi, şiddetle, zorla ele geçirilmiş baskı ile yönetilen bir devlet idare tarzıdır. Oligarşi'de ise hüküm süren paradır. Oligarşik bir toplumda aristokratlar ve yoksullar olmak üzere sınıflaşmalar bulunmaktadır. Sınıflar arasındaki gerilimle halkın ayaklanması aristokratik yönetimin devrilmesine neden olacaktır. Daha sonra devlet idarecilerinin aralarında yönetimi kura ile paylaşmalarıyla *demokratia* kurulur. Bu idare tarzında kişiler istemediği bir sınıftan uzaklaşabilir ya da isteyince yapamadığı bir görevi üstlenebilir; ancak bu durumdan memnun olmayanlar halkı zenginler aleyhine kışkırtır ve zenginlerin kendilerini müdafaa etmeleri söz konusu olur. Oluşacak kargaşayı bertaraf edebilmek için bir kişinin yönetimi ele geçirmesiyle de Tiranlık doğacaktır.[122]

---

[117] Patriarşi, Timokrasi, Oligarşi, *Demokratia*, Tiranlık.

[118] Platon, a.g.e., 544 e

[119] Platon, başlangıçta oligarşi ve timarşiyi aristokrasinin formları olan rejimler olarak, aristokrasiden doğduğunu kabul etmektedir. Thykudides tarafından '**Yaşlı Oligarkhta**' kanıt olarak gösterildiği gibi **Devlet**'te de en iyi yönetim biçimi olarak aristokrasi olduğu ifade edilir. Platon, aristokrasiyi erdemli bir yönetim biçimi olarak diğer yönetim biçimlerinden ayırt eder: Schofield, a.g.e., s. 103

[120] Barker, Ernest, **Greek Political Theory; Plato And His Prodecessors**, 8. Edition, New York, University Paperbacks, 1960, s. 286. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki söz konusu yönetim biçimlerinin dolaşımı, **Devlet** diyaloğu kıstas alınarak düzenlenmiştir. **Devlet Adamı** adlı eserinde Platon, monarkhiayı yetkin devlete en yakın yönetim biçimi olarak ele alır. Monarşiyi, aristokrasi, aristokrasiyi yasalı *demokratia*, yasalı *demokratia*'yı yasasız *demokratia*, yasasız *demokratia*'yı da oligarşi, oligarşiyi de tiranlık izlemektedir. Dikkat edilmesi gereken Platon'un devletten sonra yazdığı devlet adamı adlı eserinde *demokratia*'yı oligarşiden daha üstün tutması ve yetkin devlete yakınlaştırmasıdır. O, **Yasalar** adlı eserinde ise, monarşiyi *demokratia* ile birleştirerek karma yönetimi önerir. Böylece o, *demokratia*'yı karşı olumlu olmasa da önceki dönemleriyle karşılaştırıldığında daha demokratiaya karşı daha ılımlı tavır içerisinde olduğunu söyleyebiliriz.

[121] Platon'un ideal devlet tasarımındaki yönetim biçimi olarak aristokrasi-krallık'ın bozulması, yeryüzündeki devletlerdeki ihlalinde ilk bozuluş olarak timokratiadan başlayıp, oligarkhia, demokratia yönetim biçimleri olarak devam etmektedir. O, ideal devlet düzeni olarak savunduğu **Devlet**'inde bozulan devletleri –yönetim biçimlerini- onlara karşılık gelen insan ruhlarını ve devletlerin birbirlerine göre hiyerarşisini belirtir. Devletler, onları temsil eden insan karakterleriyle- insanların ruhlarıyla- nitelendirilir. Bkz. Barker, a.g.e., s. 285

[122] Ayni, a.g.e., s.9

Platon Tiranlıktan sonra hangi yönetim biçiminin geleceğini söylemez; ancak onun ideal devlet tasarımındaki filozof-kral tasarımını, Syrakusai tiranı Dionysios'a uygulamaya çalışmasından bir ipucu yakalayabiliriz. Çünkü felsefeye eğilimli bir tiranın filozof olabilme ya da bir tiranın filozof yaratılışlı bir çocuğa sahip olabilme düşüncesi dikkate alındığında, Tiranlıktan Monarşiye geçiş söz konusu olacaktır. Bu durumda yönetim döngüsünün yeniden başlayacağını söyleyebiliriz. Bu anlamda ideal devlet tasarımında tek bir filozof-kral ya da kraliçe-filozof varsa ideal monarşi, birkaç filozof-kral ya da filozof-kraliçe varsa ideal aristokrasi olacaktır.[123] Platon'un devletin yozlaşmasına yönelik yaptığı incelemede, geçici bir şekilde birbirlerini takip eden yönetim biçimleri olmasına rağmen, yönetim biçimlerinin teorik ilkelerinin tamamen düzenlenmesi gerektiğini savunduğunu fark ederiz.

2.3.1.1. PATRİARŞİ

Platon, **Yasalar**'da Magnesia kentini kurmadan önce 3. kitapta toplumların doğuşunu, nasıl geliştiğini, efsanevi bir olay olarak tufan olayının anlatımından başlayıp, Troia'nın kuruluşunu, İlion'un yıkılışını ve Atina'nın geldiği durumu anlatmaya çalışır. Bu, Platon'un toplumsal tarihi ve bu tarihin felsefesini oluşturma çabasıdır.

Tufanlarla, salgın hastalıklarla ve pek çok başka olaylarla insanların başına, birçok felaket gelmiştir. Bunun sonucunda insan soyundan az kişi kalmıştır. Bu felaketten kurtulanlar büyük olasılıkla dağlarda çobanlık yapan insanlardır. Bunlardan bir kaçı tepelerde insan soyunun son temsilcileri olup, birbirlerinin kurdukları düzenlerden habersizdirler. Bu sıralarda ovalarda ve deniz kıyısında kurulmuş olan kentler yıkılmış, bütün araçlar yok olmuş, siyasete ya da başka bir bilgi alanına ilişkin olarak bulunmuş her şey yok olup gitmiştir.[124] Felaketten sonra insanların durumuna bakıldığında, "ürkütücü sonsuz bir sessizlik, alabildiğine ıssız bir toprak, birkaç sığır dışında bütün hayvanlar yok olmuş, bir yerlerde bir keçi

---

[123] Şenel, a.g.e., s. 166, 167

[124] Barker, Ernest, **The Political Thought Of Plato And Aristotle Political Thought**,1.Edition, New York, Dover Publications, August 1906, s. 190

grubuna belki rastlanabilir; bunlar da çobanların yaşamasına ancak yetmektedir."[125] Üzerinde konuşulan bu kent, siyasal düzen ve yasama konusunda herhangi bir izin kalmadığı bir kenttir.[126] Patriarşik yönetim biçimini, tufanı izleyen zor koşullardan dolayı dağılmış bir ev ve aile içinde yaşayanlar oluşturmuştur.[127]

Tufandan geride kalan insanlar başlangıçta çoban yaşamı sürmüştür. Kaba yaşam süren bu insanlar, zanaatları bilmemekte, malları, mülkleri bulunmamaktadır. Özel mülkiyetin olmadığı bu dönemde insanlar, nüfusları az olduğundan, yalnızlık çektikleri için birbirlerine iyi davranıyorlardı. Özel mülkiyet olmadığı için de insanlar arasında mal-mülk kavgaları yaşanmamış ya da iç çatışma, savaş olmamıştır. Zanaatlar olmadığından, altın ve gümüş bulunmadığından bu insanlar zengin de değillerdir. Aralarında yazılı yasalara gerek olmayan, şiddetin, kıskançlığın ve rekabetin olmadığı bu insanlar bilgisiz olmalarına rağmen, iyidirler. Yokluk içerisinde olmakla birlikte manevi zenginlik içerisindedirler. Patriarşik insanlar, ilişkilerini geleneklerle düzenlemişlerdir.[128]

Doğal devlet olarak patriarşik devletin ereği uygar ve politik bir yaşamın üstün oluşu için çaba harcamaktır. Platon'un buradaki tercihi belirsiz görünür; ancak o, insanların cenneti andıran yer olarak tepelerde memnun olduğunu kabul eder. Patriarşik yaşam, tepelerin üzerinde ailelerin yaşadığı, bu ailelerin birbirleriyle anlaşmalarına dayanan tarımsal yaşamdır. Patriarşik ailelerin üyeleri arasında en iyi olanlar, yönetim içerisindeki ayrılığın önlenmesi için yasa koyucu olarak atanır. Platon'un patriarşik devletinde, daha sonraki süreçte kabile yaşamından uygar yaşama geçiş yapılır.[129]

Demir, bakır ve bunun gibi şeyler gerektiren sanatlar bu süre içinde o çağ insanlarınca bilinmemektedir. Yine o zamanların en büyük geçim kaynağı olan otlak sıkıntısı da yoktur. Bu nedenle insanların aralarında yoksulluk olmadığı için kavga da çıkmamakta, düşman olunmamaktadır. Altın ve gümüşleri olmayan bu insanlar zengin değillerdir. Zenginliğin ve yoksulluğun olmadığı bir toplulukta en soylu

---

[125] Platon, **Yasalar**, 676 e
[126] A.e., 678 a
[127] Dikkat edilmesi gerek Platon'un **Devlet**'te karşı çıktığı aileyi bu kitapta tanıyor ve değer veriyor olmasıdır.
[128] Şenel, **Eski Yunanda Siyasal Düşünüş**, s. 212
[129] Barker, a.g.e., s. 190-191

karakterler yetişeceği için, böylesine bir topluluk iyi insanları kendinde barındıracaktır. Öyle ki bu insanlar saf oldukları için güzel ya da çirkin olduğu söylenen her şeye kolayca inanmaktadırlar:[130]

"Nitekim hiçbiri şimdiki gibi yalan olabileceğinden kuşkulanacak kadar uyanık olmayı öğrenmemişti, tanrılarla insanlar üzerine söylenenleri doğru sayıyor, bunlara göre yaşıyorlardı: bu yüzden her açıdan biraz önce betimlediğimiz gibi insanlar idiler."[131]

Patriarşik düzende yaşayan insanlar tufandan öncekilerden ve tufandan sonrakilerden sanatlarda ve kent yaşamında daha geri olmalarına rağmen, saflık ve iyilik konusunda daha üstün olup, dava ya da aklanma denen savaş sanatında da bilgisiz ama ahlaki açıdan ölçülüydüler.[132] O dönemde insanlar yazıyı bilmediklerinden, babadan kalma kurallar olarak adlandırılan töreleri izledikleri için yasalara gerek duymuyorlardı. Bu koşulların oluşturduğu yönetim biçimi 'reislik ya da Patriarşi' olarak adlandırabilecek bir yönetim biçimidir.[133]

Reislik adı altında yönetim biçimi olarak adlandırılan bu yönetim Hellenlerin ve barbarların birçok yerde uyguladıkları bir yönetim biçimi olmaktadır. Homeros, reislik düzenini şu şekilde tarif eder:

"Yoktur onların dernekleri, yasaları filan
Otururlar yüksek dağ tepelerinde, oyuk mağaralarda,
Herkes kendi evini yönetir, kendi karısını, çocuğunu
Umurlarında değildir hiç kimse, başkalarına aldırmazlar"[134]

Bu yönetim biçiminde yönetimin anadan ya da babadan geçmesi dolayısıyla en yaşlı kişi yönetici olur. Diğerleri ise bu yöneticiyi izlemektedir. Atadan kalma kuralların oluşturduğu bu düzende -patriarşik yönetimde- duyulur dünyadaki yönetim biçimleri içinde en adili olan bir krallıkla yönetilirler. Bu düzende ailelerin bir araya

---

[130] Platon, a.g.e., 679 a, b, c
[131] A.e., 679 c
[132] A.e., 679 d,e
[133] A.e., 679 a, b
[134] Homeros, **Odysseia**, Çev. Azra Erhat- A. Kadir, 21.bs, İstanbul, Can Sanat Yayınları, Ekim 2008, 112 Vd.

gelmesiyle daha büyük gruplar oluşturulur ve daha büyük kentler meydana gelir. İlk olarak dağ eteklerinde tarıma yönelik, ortak, kocaman, tek bir ev yapılır, vahşi hayvanlardan korunmak için çevresine dikenden, taştan setler çekilir. Ailelerdeki en yaşlı kişi aile içindeki yöneticiliğini korur. Birbirinden ayrı yaşayan bu ailelerin her birinin kendilerine özgü töreleri olmuştur. Ataları ve eğiticileri farklı olduğu için tanrılara ve insanlara karşı ilişikleri de başkalaşmıştır. Dürüst atalardan gelenler, dürüst; mert atalardan gelenler de mert olmuşlardır. Böylelikle bu ailelerin her biri kendi atalarının eğilimlerine göre çocuklarını ve torunlarını yetiştirerek kendi yasalarıyla birliğe katılırlar.[135].

Her biri büyük bir aileden oluşan kabilelerin en yaşlı erkeklerince yönetildiği bu yönetim biçiminde, kabilelerin birleşip, toplulukların büyüyerek, tarım yaşamına girilmesiyle patriarşik düzen de değişmeye başlar. Her aile, kendi ailesi için sahip oldukları geleneksel kuralların bütün toplum tarafından kabul görmesini isteyince, bütün toplumun uyacağı kurallar tespit edilmeye, yasalar konulmaya başlanır. Ailelerin her birinin kendi geleneksel kurallarının, kendi göreneklerinin uygulanmasını istemesiyle, oluşabilecek anlaşmazlığı önlemek üzere, tüm kabilelerin "anlaşma" –*consensus*- sağlamaları amacıyla uyması gereken kurallar olmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu yasaların hazırlanması için her kabileden bir temsilci seçilmiş ve bunlara 'yasa koyucuları' (*nomothetai*) denmiştir. Yasa koyucuları, kuralları gözden geçirip, kabile şefine bildirirler. Kabile şefleri tarafından sürekli görevlere atanan yasa bekçilerine yönelik atamayı tek kabile şefi yapmışsa yönetim monarkhiaya, kabile şefleri eşit güçlerle atamayı yapmışsa yönetim aristokrasiye dönüşmüştür.[136]

Sonuç itibariyle **Yasalar**'da yönetim biçimi olarak sözü edilen Patriarkhia, insanlığın ilk yönetim biçimi olmaktadır. Patriarşinin ortaya çıktığı dönem, henüz yazılı yasaların olmadığı, çeşitli zanaat ve sanatların insanlarca bilinmediği, zenginlik tutkusunun ortaya çıkmadığı ve insanların birbirlerine karşı saygı ve edeple davrandıkları bir dönem olmaktadır. Bu yönetim biçimi, insanların doğal durumda oldukları bir yönetim biçimidir. Patriarşide yönetim, kabilede klan şefine, ailede ise babaya aittir. Patriarşi küçük bir toplumsal birimde ortaya çıkmaktadır. Bu yapıda,

---

[135] Platon, a.g.e., 680 e, 681 a, b
[136] Şenel, a.g.e., s. 212. Ayrıca bkz., Platon, **Yasalar**, 681 c, d

meclis ya da yasalar yoktur. Ataların gelenekleri sürdürülmektedir; "otoritesini babası ile anasından almış olan en yaşlı yönetir; çevresinde civcivler gibi toplanan diğerleri, ona itaat edip babanın yasaları altında yaşarlar."[137] Yüksek ahlâkın niteliklerini taşıdığı için ideal devlete en çok benzeyen yönetim biçimi patriarşidir. Patriarşi, insanlığın gelişmesi ve nüfusun artması ile zorunlu olarak ortadan kalkmıştır.[138] Patriarşiden sonra zanaatların, sanatların gelişmesi, yazılı yasaların olması, zenginlik tutkusunun güçlenmesiyle söz konusu yönetim biçimi değişime uğramıştır. İnsanlık doğal durumdan, uygarlık durumuna geçmiştir. Patriarşi'ye dönmek için uygarlığın bertaraf edilmesi ve doğal duruma geçilmesi gerekmektedir.

2.3.1.2. TİMOKRASİ

Timokrasi[139] sadece **Devlet** diyaloğunda geçmektedir. İdeal devletin ilk bozuluş şekli olarak timokratia[140] yetkin devletin yetkinlikten çıkışının geçirdiği ilk aşama olup, yetkin olan ruhun da bozulduğu ilk oluşumdur. [141]

İdeal devletin bozulmasıyla timokratia'ya geçilmesi, 'doğan her şeyin bozulacağı' ilkesinden ileri gelir.[142] Timokratik yönetim toplum içinde gerçekleşen siyasal değişimdir. Bu nedenle bu yönetim, ideal devletteki sınıfların hiyerarşisini bozucu, aldatıcı bir etkide bulunmaktadır. Timokrasinin oluşumuna ilkin ideal devletteki kadın ve erkeklerin doğru olmayan zamanda birleşmeleri, böylece doğru yöneticilerin doğması hususunda önceden belirlenen ideal doğumların bozuluşu ve bunun sonucunda da kötü bir soy elde edilmesi neden olmuştur. Timokraside soyların olması gerektiği gibi olmayışı sitede gerçekleştirilmesi gereken işlerin de

---

[137] Platon, a.g.e., 680 b, d, e.
[138] Ağaoğulları, a.g.e., s. 222
[139] Timarkhia, yunanca şeref, onur anlamına gelen *time* ve iktidar, güç anlamına gelen kratos kavramlarının birleşiminden oluşur. Bkz., Barker, **Greek Political Theory**, s. 291
[140] İdealar âleminden olan 'devlet ideası' mutlak doğru olarak değişmez bir devlet görüşüdür. Duyularla algılanabilen bu dünyadaki devletler (yönetim biçimleri) ideal devletten çeşitli ölçülerde pay almışlardır. İdeal devlet mutlak doğru, değişmez olduğu için, yeryüzündeki yönetim biçimleri de ideal devlete, idealar âlemindeki devlete en yakın ve onu taklit eden devlet olarak, yeryüzünde bir gün uygulanacak olan devlet olacaktır. Yeryüzünde ideal devlet tek bir filozof kralın yönetimindeyse monarşi, filozof kralların yönetimindeyse aristokrasidir. Bkz. Şenel, **Eski Yunanda Siyasal Düşünüş**, s. 202-203
[141] Barker, **Greek Political Theory**, s. 290
[142] "Doğan her şey bozulmaya mahkûm olduğu için bu yönetim biçimi de hep sürüp gitmez, çözülür": Platon, **Devlet**, 546 a

olmaması anlamına gelir. Bu anlamda devleti yok etmeye götüren sebepler, "soyların birbirine karışması, hiyerarşinin ve iş bölümünün bozulması ve en önemlisi yöneticiler arasında var olan iç birliğin ortadan kalkmasıdır."[143] Bu durumda Timokrasi, ideal devletin içinde ikililik olması sonucunda oluşacaktır:

"İkililik bir kere baş gösterdi mi, demir ve tunç soylular, zenginleşme, toprak, ev, altın, gümüş edinme sevdasına kapılırlar; altın ve gümüş soylular ise yoksul değil, yaratılıştan zengin oldukları için, erdeme yönelir, eski devlet düzenini korumaya çalışırlar. Bir sürü zorbalık ve çatışmadan sonra uzlaşmaya varılıp toprak bölüşülür ve evlere geçilir. Eskiden yurttaşlarını birer özgür insan, dost ve besleyici olarak koruyan kimseler şimdi onları boyunduruk altına alır, uşak ve köle haline getirirler; kendileri de yine savaşla uğraşır, uyruklarının başında bekçilik ederler."[144]

Yönetim biçimindeki değişim bu sosyal yozlaşmanın sonucudur. Böylece Timokrasi, erdeme önem veren ideal devletin yerine şan, şeref düşkünü olan askerlerin iktidarı ele geçirmeleridir.[145]

Kötü doğumlarla ve doğumları takip eden jenerasyonun yöneticilerinin işlerini gerçekleştirmede yetersiz oluşları ve eğitim programının uygulanışını ihmal etmeleri, şana ve şerefe olan düşkünlükleri timokratianın oluşumunu hazırlamıştır. Timokratik yönetimde şeref düşkünü askerlerin yönetimi ele geçirmeleri söz konusudur. Bu nedenle koruyucu sınıf yönetimde söz sahibi olduğu zaman, eski komünist toplumdaki filozofik doğallığı içeren toplum yapısının aksine, mülk kazancının elde edilmesinin önemi artmıştır. Böylece toplum zaferlerle ekonomik kazancı sahiplenmeye yönelik mücadele içerisine girmiştir. Siyasal değişimin oluştuğu bu sosyal değişimle, zenginler toplum hiyerarşisinde üst sıralarda yerini almıştır. Ancak yönetime gelen koruyucu sınıf için zafer kesin değildir. Çünkü onlar *oligarkh*ların toplumda yükselişini engellemek için henüz daha iyi, yeterli bir güce ulaşamamışlardır. Devlet, tamamı erkek olan koruyucu yöneticilerle zenginlik ve

---

[143] Ömer Sönüksün, "Platon Ve Farabi'nin Siyaset Felsefelerinde Erdemli Olmayan Yönetim Biçimleri Ve Demokrasi Karşılaştırması", Danışman; Doç. Dr. İlhan Kutluer, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 1999, s. 61 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
[144] Platon, **Devlet**, 547 b, c
[145] Barker, **The Political Thought Of Plato And Aristotle Political Thought**, s. 179

refaha ulaşmaya çabalamıştır. Sparta devlet düzenini andıran timokratik yönetimdeki devlet, Sparta gibi karmaşık bir devlet düzenini oluşturur.[146]

Platon'un ideal devletiyle timokratik devleti karşılaştırıldığında onların birbirileriyle olan farklılıklarının ve benzerliklerinin olduğunu söyleyebiliriz. Timokratik yönetimli devlet, ideal devlet kadar olmasa da toplu yemek yemeyi, toplu eğitim görmeyi sağlar. Böylesine bir toplumda yöneticiler, tarımla ilgili işlerden, ticaretten uzaklaşırlar.[147]

Timokrasi, hem aristokrasi hem de oligarşi arasında bulunduğundan her iki yönetim biçiminin niteliklerini yansıtmaktadır; "yöneticilere saygısıyla, savaşçılarının çiftçiliği, el sanatlarını ve öteki kazanç getirici meslekleri küçümsemesiyle, yemeklerini ortaklaşa yemeleriyle, beden eğitimi ve savaş talimleriyle eski devlet düzenini"[148] andırır. Timokrasi diğer yandan oligarşiyle de benzerlik gösterir. Beden eğitimine ilişkin vurgu yapılması, kişiye övgü, vatandaşların ev yönetiminde Sparta gibi özel mülkiyete tutkuyla bağlanışları bu benzerlikler arasındadır.[149] Yine bir diğer önemli benzerlik, vatandaşların para ve mal düşkünü olmalarıdır. Altın ve gümüşe karşı içlerinde kıskançlık besleyen bu insanlar, servetlerini saklayıp duvarlarla çevrili evlerinde gönüllerine göre bol para harcarlar.[150]

Devlet-insan benzerliğinden dolayı timokratik insan da Timokratik yönetim biçiminin niteliklerine sahip olacaktır. Timokratik insan para ve mal düşkünü olup, kendini beğenmiştir. Konuşanları dinler; fakat kendisi güzel konuşmayı beceremez. Özgür insanlara karşı çok uysal olup, şeref mevkini savaş ve askerlikteki başarılarıyla elde etmeye çalışır. İdman ve ava meraklıdır. Bu nitelikler Timokratik insanın nasıl yetiştiğiyle ilgilidir. Ancak timokratik ruha sahip olan insan, zafer

---

[146] Platon, a.g.e., 548 c. Platon her ne kadar Atina yönetiminden çok Sparta yönetimini önemsemiş ve onun bazı kurumlarını örnek almışsa da bu kurumlar ideal devlette farklı bir anlamda yer alır. Bkz. Barker, **The Political Thought Of Plato And Aristotle Political Thought**, s.179. Sparta yönetimi bilgeliği dışlaması ve şiddeti içermesi dolayısıyla doğru, adaletli bir devletin dışındadır. Bu nedenle Platon **Yasalar**'da sadece savaşa önem verip, bilgelik erdemini dışlayan Timokratia'yı (Sparta yönetimini) eleştirir. Bkz, Platon, **Yasalar**, 666 e. Bunlara ek olarak şunu da belirtmek gerekir ki Sparta toplumuna özgü askeri karakter, Platon'un **Devlet**'te, sosyal psikolojiyi uygulamak için (Bkz.Platon, **Devlet**, 435 e, 436 a) ele aldığı ve daha sonraki kitaplarda da ayrıntılı olarak ele alacağı bir özelliktir: Bkz. Schofield, a.g.e., s. 103. Karş. Platon, **Devlet**, 580 d, 581e)

[147] Barker, **Greek Political Theory**, s. 291

[148] Platon, a.g.e., 547 d

[149] Barker, a.g.e., s. 291

[150] Platon, a.g.e., 548 a, b

sevgisine ve onura[151] önem verecektir.[152] Timokratik insan, kötü yönetilen bir sitede yaşayan, şandan, şereften, devlet görevlerinden, davalardan kaçan alçak gönüllü bir adam ile kocası zengin olmadığından ne özel davaları için mahkemelerde ne de halk kurulunda yırtıcı olmayı bilemediğinden yakınan bir kadından doğar. Yakınan bu tür kadınlardan doğan çocuk, annesinden, babasından ya da çevresinden gevşek yaratılışlı olduğuna yönelik sözleri işitmesi üzerine, sitede sadece kendi işleriyle uğraşanların budala ve değersiz sayıldığını, başkasının işleriyle uğraşanların ise övülüp, yüceltildiğini anlar. Böylece delikanlının, öğütlerini dinlediği babası, onun ruhunun akıl kesimini besleyip geliştirirken, başkaları ise arzularını, tutkularını geliştirir ve böylece o kişi yaratılışında kötü olmayıp, kötülerle düşüp kalktığı için iki tarafın arasında bir yol tutar. Bu insan öfkeye ve üstünlüğe ruhunda yer verip, kibir, şeref düşkünü olur.[153]

Gümüş ve altın soylular bu yönetim biçiminde[154] özel mülkiyeti saklamayı severler. Parayı çok sevdikleri için de cimri olurlar; ancak başkasının malını da har vurup harman savururlar. Timokratik yönetimli bir devlette iştah, arzu öğeleri ruhta gerekli olan öğelerdir. Böylesine bir devlette, onur ve şeref uğruna daha yüksek bir ruh halini edinmeyi isteyen insanlar, tabiatlarında var olan yürekliliğe, onura ve savaşlarda gösterilmesi gereken cesarete hayran olurlar. Timokratik yönetimdeki karışık yaratılışlı insanların hemen her zaman savaş halinde olmaları, barıştan çok savaşa elverişli olmaları, savaş hilelerine, oyunlarına önem vermeleri timokratianın kendine özgü niteliğini oluşturur.[155] Sparta'da daha da güçlü olan bu saydıklarımız, askeri –militarist- bir devlet için gereklidir. Böyle bir devlette askerler, filozofları yönetimden indirir, devlet niteliği tümüyle askeri becerilerin oluşumunun amaç edinildiği bir hal alır. Vatandaşlar askere gitmek için birbirleriyle adeta mücadele ederler. Bu nedenle timokratik yönetimli devlette yönetimi elinde bulunduranlar akli faaliyetlere, şeref, onur duygusundan daha fazla önem vermedikleri için, toplumda adaletin kaybolmasına neden olurlar. Böylece devlette 'her bir kimsenin devletin dayanağı olarak kendi işini yapması başkalarının işine karışmaması' ilkesi yıkılır.

---

[151] Philotimia; onuru, şerefi sevme anlamına Eski Yunanca bir kavramdır.
[152] Platon, a.g.e., 548 c
[153] A.e., 548 e, 549 d, 550 b
[154] Hâlbuki ideal devlette insanlar akli değerlere daha da önem vermektedirler.
[155] Platon, a.g.e., 547 e, 548 a

Askerler filozofların mekânlarını, çiftçilerin mülkünü zorla ele geçirirler ve toplumsal dengenin bozulmasıyla da toplumda ayrılık oluşmaya başlar.[156]

Timokrasinin yıkılışını sağlayan şey paradır. Para düşkünü olan bu insanlar para harcama yollarını icat ederler. Bunun için yasaları bozarlar, kendileri de eşleri de yasalara uymazlar. Birbirlerine özenerek çoğunluğu da kendilerine benzetirler. Para hırsları artan bu insanlar, erdeme önem vermezler. Toplumda zenginler el üstünde tutulur; fakat bu kimseler erdemli insanlara değer vermezler. Şan ve şeref düşkünü olan yurttaşlar cimri olurlar, yoksulu aşağılar ve oligarşinin ilkelerine uygun yasalar çıkarırlar: Bu yasa belli bir gelir düzeyine sahip olanların ancak yönetimde söz sahibi olabileceği anlayışına dayanır. Serveti belli gelir düzeyine ulaşmayanların yöneticiliklere gelmelerine izin vermezler. Bu yasayı silahla ya da sindirme yoluyla zorla kabul ettirirler.[157] Bu bağlamda timokratianın yıkılışına neden olan şey, insanların iştah duygusuna akıldan daha çok önem vermeleri, böylece ideal devletin payandası olan adaletin sağlanamamasıdır. Çünkü zenginlik ve adalet farklı şeylerdir. Timokrasiden oligarşiye geçiş, onura düşkün yöneticilerin artık bu istenci duymak yerine kendilerini paraya sahip oluşa zorlamalarıyla psikolojik temelde gerçekleşir.[158]

Adalet gereği insanlar tek bir işle uğraşmalıdır:[159] Dülger dülgerlikle, ayakkabıcı ayakkabı yapımıyla. Bunların birbirlerinin işlerini yapmalarından büyük kötülük gelmez; ancak işçi olan biri, savaşçı sınıfa girmeyi becerir ya da savaşçı layık olmadığı halde bekçiler sınıfına çıkarsa bu değişim polisin çökmesine neden olacaktır. Siteyi bir filozof yönetmelidir. Silah taşımak bir sınıf ayrıcalığı olup, koruyucularda bulunmalıdır. Aksi halde koruyucuların yönetimi ele geçirmeleri ve kendilerinde olmayan bir şeye değer vermeleri, onların da sitenin de sonunu getirecektir. Çünkü "şehirdeki her sınıf, yardımcılar ve bekçiler olduğu gibi para-kazanıcı sınıf da, kendi işine baktığı zaman adalet olur."[160] Bu anlamda timokratianın doğuşuna neden olan şey onun yıkılışına da neden olan şey olmaktadır.

---

[156] Barker, a.g.e., s. 292
[157] Platon, a.g.e., 550 e, 551 a, b
[158] Schofield, a.g.e., s. 103
[159] Şenel, a.g.e., s. 203
[160] Popper, a.g.e., 1967, s. 96

2.3.1.3.OLİGARŞİ

Karmaşık bir anayasal düzen olarak timokratia, bazı özellikleri ve öğeleri bakımından oligarkhianın özelliklerini içermektedir. Psikolojik olarak ruhun niteliği açısından timokratia bir yandan savaşlarda şerefi, onuru elde etmeyi amaçlarken öte yandan para ve ticarete önem verişiyle timokrasiden oligarşiye geçişi, diğer bir ifadeyle, askeri yönetimden ticari yönetime geçişi başlatmaktadır. Timokrasiden oligarşiye geçişte zenginlik arzusu oligarkhiaya açılan kapıda hareket ettirici bir güç olmaktadır.[161]

Timokraside bilgelikten çok onura, şan ve şerefe olan düşkünlük, ortak mülkiyetin ortadan kaldırılmasına neden olur. Topraklar, evler, varsıllıklar paylaşılır, kapışılır. Gösterişe olan düşkünlük zenginliğe olan düşkünlüğün meydana gelmesine neden olur. Bu da timokrasinin *oligarkh*lığa dönüşmesine neden olur.[162] Toplumda zenginlik ve zenginler baş tacı olunca onur değerinin yerini para değeri alır. Bir kimsenin belli bir gelir düzeyine sahip olması, iktidara gelmesinin ölçüsü olur; "Oligarşi gelir üstünlüğüne dayanan zenginliğin yürüttüğü, yoksulların hiç karışmadığı bir devlet düzenidir."[163]

Platon, oligarkhiayı zenginliğin amaç edinildiği ve aynı amacın onu tümüyle sona erdiren oluş içerisindeki bir yönetim biçimi olarak tanımlamaktadır.[164] Platon'un savunduğu bu görüş *oligarkh*ların kendilerini şimdiye kadar gördükleri tarza uygun olmayabilir. Ancak onlar Platon'un, oligarşinin niteliği olarak savunduğu ve yönetime katılmaya kriter olarak öne sürülen 'varlıklı olma ilkesi'ne karşı koyamayacaklardır.[165] Fakat onların iddiası insanların, ulusların ancak zenginlikle daha iyi bir durumda olabileceği iddiasıdır. Burada örnek olarak demokrat partinin önderlerinden Syrakusailı Athenagoras'ın konuşması verilebilir:

"Elbette ki demokrasinin iyi bir rejim olmadığını söyleyenler çıkacaktır. Bu insanlar zenginlerin yönetimi daha iyi şekilde yürüteceklerini de iddia edecekler. Bence devlet bir

---

[161] Barker, a.g.e., s. 292
[162] Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, s. 164
[163] Platon, a.g.e., 550 d
[164] A.e., 554 a
[165] A.e., 551 a, b-553 a

bütündür. Zenginler de onun bir parçasıdır. En iyi kararların alınması, ancak en akıllı devlet adamlarının yapabilecekleri bir iştir. Halk da bilgilenmeye başlarsa akıllıca kararlar almaya başlar. Demokrasilerde üç sınıf da yönetimde eşit derecede egemendir. Oligarşik bir yönetimde ise tehlike anında insanlar kendilerine ait olanları kurtarmaya çalışırlar. Syrakusai'da zenginlerin istediği şey bu."[166]

Platon Athenagoras'ın konuşmasında iki noktayı işaret eder: Öncelikle oligarkhianın, zenginliği elde etmesine, güçten düşmesine, mülk edinmeye yönelik olarak uygun bir yol arayışı içinde olmasına.[167] İşaret ettiği ikinci nokta ise, böylesine bir toplumda fakirlerin ve zenginlerin yaşayışları arasında derin ve belirgin bir zıtlığın meydana gelmesidir.[168] Athenagoras, *oligarkh*ların açgözlülükle parayı, zenginliği arzuladıklarını belirtir (*pleonektein*). Platon zengin olma arzusunu oligarşik sistemde hareket ettirici bir güç olarak kabul eder. O, oligarşik insanın kişiliğindeki dönüşü hesaba kattığında ya da insanın oligarşik davranışlarını göz önünde bulundurduğunda, söz konusu yönetimin insan ruhunda aklın, arzuların ve para tutkusunun gerisinde durduğunu fark eder.[169]

*Oligarkh*lar, politika yapmalarının yanında, hem tarım hem de ticaret yaparlar. Bu anlamda oligarkhlar kişisel çıkarlarını düşünürler. Platon çıkarlarını düşünen *oligarkh*lar için **Devlet**'te "peteğin içinde doğup da bütün kovanı derde sokan bir yaban arısı gibi kendi evinin ve devletin baş belasıdır,"[170]der. *Oligarkh*lar halkı silahlandırmaya korktuklarından ve cimriliklerinden dolayı kolay kolay savaşa girmezler. Azınlığın yönetimini sahiplenen *oligarkh*lar savaş yapmazlar. Yine onlar servetlerine önem verdiklerinden savaş giderlerine de katılmazlar. Böylesine bir devlet düzeninde bir yandan zenginlerin devleti diğer yandan da yoksulların devleti ortaya çıkar. Bu iki sınıf birbirinin kuyusunu kazar.[171] Oligarşik devlette, timokratik devletten daha fazla olmak üzere, toplumda çoğunlukta olan fakirlerin içinde elle gösterilecek kadar az zengin bulunmaktadır.[172]

---

[166] Thukydides, a.g.e., 6.39.1-2
[167] Schofield, a.g.e., s.104- 105. Karş. Platon, **Devlet**, 551 c
[168] Platon, a.g.e., 551 d
[169] A.e., 553 c
[170] A.e., 552 c
[171] Barker, a.g.e., s. 293, Karş. Platon, **Devlet**, 551 d
[172] A.e., s. 293

Toplumda zenginlerin ve yoksulların gözle görünür halde ikililiği söz konusu olunca, toplum dilenciliğe ve haydutluğa gider. Bir yandan ekonomik eşitsizlik bir yandan da sınıfsal ayırımlar yönetici gurubun birliğini parçalamıştır. Oligarşide aşırı harcamalara göz yumulması bazı zenginlerin ve soyluların yoksullaşmasına neden olmuş ve bir avuç Oligarkhlara karşı kararlı ve büyük bir muhalefet oluşmuştur.[173]

Timokratik bir yönetimde Timokratik insanın, bu yönetiminin özelliklerini karakterinde taşıması gibi bir *oligarkh* da, oligarşik yönetimin niteliğini karakterinde taşır. Oligarşik insan zenginliğe çok önem veren, "sırf zorunlu isteklerini karşılayan, başka her türlü masraftan kaçınan boş ve yararsız gördüğü öbür isteklerini dizginleyen insandır."[174] Böyle bir insanın, kendisi başkalarından saygı görmesine karşın, ruhu erdemden uzak olacaktır.

Platon oligarşinin ideal devlete aykırı dört niteliğinden bahseder. Bunlar:

1) Zengin olanların başa geçip, zenginliği ölçüt alması, yönetim için bilginin değil de paranın ölçüt olması[175]

2)Böyle bir sitede birçok işin bir kişide toplanması; aynı insanların hem çiftçi hem de kunduracı olması[176]

3) Bir insanın bütün mallarını satmasına ve bunları başkalarının satın almasına olanak veren her şeyi elinden çıkardıktan sonra o insanın sitede işsiz güçsüz oturmasına; yalnız sefil olarak yaşamasına izin vermesi,[177] satın alma serbesti ile toplumda fonksiyonları olmayan bu insanların, yalnız, yoksul kimseler olarak toplumda yaşayıp, toplumla aralarında bağ kuramamaları[178]

4) Böylesi bir devlette kimileri aşırı zengin kimileri de aşırı fakir olur. Bu sitelerde devletin zor kullanarak hizaya getirdiği iğneli bir sürü haydut vardır. Bu durum devlette birbirine zıt iki toplumu oluşturur.[179]

Zengin olma hırsı oligarkhiadan demokratia'ya geçişe neden olacaktır. Devletin aşırı harcamalara göz yumması üzerine toplumda bir yandan iyi soylular beş parasız kalır, diğer yandan da işsizler ordusu türer. Ellerinden mallarının alınmasına

---

[173] Ağaoğulları, a.g.e, s. 225
[174] Platon, **Devlet Adamı**, 254 a
[175] Platon, **Devlet**, 551 b
[176] A.e., 552 a
[177] A.e., 552 b
[178] Şenel, **Eski Yunanda Siyasal Düşünüş**, s. 203
[179] Platon, a.g.e., 552 b, d, e

karşı kin besleyenler, gizli toplantılar sürdürürler. Sonunda iç savaş patlak verir. Artık toplumda bir devrimin olması kaçınılmaz hale gelir. Böylesine bir değişim zengin jenerasyonu için önemli ise de bu durum engellenebilir. Platon bunu engellemek için iki ayrı metot önerir.[180] Birincisi, toprak sahibinin, toprağını yoksullara ihtiyaçları olduğu oranda devlet borcu olarak kullanmak üzere vermesidir. Bir diğeri ise borç veren ve alan arasında gönüllü olarak yapılan karşılıklı bir anlaşmadır: ancak bununla birlikte her iki metot da benimsenmez. Oligarşik yönetimde yoksulların bu çatışmadan galip gelmesi üzerine özgürlük ve eşitlik rejimi olarak demokratia kurulur.[181]

2.3.1.4. TİRANLIK

Demokratik yönetimde *demagogos*ların halka hoşnut görünüp, zenginliğin düşmanca bir şey olduğunu belirtmeleri üzerine, halk zengin düşmanı olur. Zenginler varlıklarını koruyabilmek için oligarkhiayı kurmaya çalışırlar; öte yandan halk, yöneticilerin zenginlerle yeterince savaşmadığını fark ettiğinde, toprakların yeniden dağıtılacağı, borçların bağışlanacağı şeklinde umutlar veren bir kişiyi başa geçirir.[182]

Tiran, iktidarını korumak üzere, kendisi için tehlike oluşturanları sürer, öldürür ve halkı kendisine bağımlı kılar. O, demokratik yönetim biçiminde seçilmesine rağmen, yaptığı eylemler onu tirana dönüştürmüştür.[183]Demokratiadan tiranlığa geçiş demokratik bir ortamda olmuştur:

"…bir halk önderi de, kendine boyun eğen bir kalabalığın dizginlerini eline geçirdi mi, kendi kabilesinden insanların kanına girmeden edemez. Onun gibilerin pek sevdiği karalama yolunu tutup yurttaşları haksız suçlamalarla mahkemelere sürükler, ellerini onların kanına bular; günaha batmış ağzı ve diliyle soydaşlarının kanını içer, kimini sürer, kiminin canına kıyar; bir yandan da halka borçların bağışlanacağı, toprakların yeniden dağıtılacağı

---

[180] A.e., 556 a
[181] Barker, a.g.e., s. 293-294. Ayrıca Bkz: Şenel, **Eski Yunanda Siyasal Düşünüş**, s. 204
[182] Ağaoğulları, a.g.e., s. 230-231
[183] "Aşırı ve düzensiz özgürlük halka köleliğin en ağırını, en acısını efendilerin en belalısını getirir... Aşırı özgürlüğün tepkisi insanda da toplumda da aşırı bir kölelikten başkası olamaz:" Platon, **Devlet**, 569 c, 564 V.d

umudunu verir. Böyle bir adamın alınyazısı, ya düşmanların eliyle ölmek ya da bir tiran olup insanlara kurt kesilmek"tir.[184]

Tiran yurttan sürülüp yeniden yurda döndüğü zaman halkın önerisiyle başa gelir; eylemleri onu yeni tirana dönüştürür. Ülkesine dönen bu adam halkın savunucusu olarak halktan onu koruyacak bekçiler ister. Tiran ilk başlarda güler yüz gösterir, niyetini açığa vurmaz. Borçları erteler, vaatler verir, toprakları dağıtır, yumuşak ve sevimli görünmeye, halk bir öndere ihtiyaç duysun diye savaş çıkarmaya çalışır.[185] Ancak bunu yapan tiran, düşmanlarının nefretini kazanır. Böylece o, egemenliği için onu eleştirenlerden kurtulmak amacıyla gerek dostları gerekse düşmanları arasında kendisi için tehdit oluşturacak kimseleri temizlemeye başlar.[186]Tiranın "mutluluğu da ister istemez bu çeşit insanlardan siteyi temizleyinceye kadar onların hepsine karşı savaş açmak ve tuzak kurmaktan ibaret olacaktır."[187] Kendine bekçiler tutacak olan tiran, sitede kendisi için tehdit oluşturanları temizleme işlemini ya parayla yaptırır ya da yurttaşların elinden azat edilmiş kölelerden bekçiler seçerek onlara yaptırır. Bu bekçi alayı, sitenin varsa kutsal hazinelerinden yararlanarak ya da ortadan kaldırdıkları adamların mallarını harcayarak yaşamını sürdürür:

"Halk, yağmurdan kaçarken doluya tutulmuş, özgür adamlara baş eğmekten kurtulayım derken kölelerin zorbalığına uğramış, aşırı ve zamansız bir özgürlüğün bir bedeli olarak en amansız, en acı köleliğin gömleğini giymiştir."[188]

Tiran çeşitli ihtiyaçları yaratan bir sürü korkunç arzunun kendinde sürekli türemesine neden olur. Bu nedenle borçlanmaya başlayan tiran, elde bir şeyi kalmayınca anasını babasını dize getirip, soymaya, kendi payını yedikten sonra babasının malını üzerine geçirmeye başlar. Tapınaklardan eşya aşırmaya kadar tutkularını açığa çıkaran tiran herkesçe doğruluğa uygun sayılan eski inançlara, aşka

---

[184] Platon, a.g.e., 566 a
[185] Tiran bunu, giderek yoksullaşan halkın nafakadan başka bir şey düşünmemesi için yapar. Bkz. Platon, a.g.e., 566 a, e, d
[186] Platon, a.g.e., 567 b
[187] A.e., 567 c
[188] A.e., 570 c, 569 e

ve çevresinde ona bekçililik eden, kölelikten yeni kurtulmuş inançlara yenilir. Yeni inançlar eskiden rüyalarda, yasaları ve babasını sayan demokrasi insanı olduğu zaman açığa çıkmaktaydı. Artık tiran herhangi bir yasayı çiğnemekten, kötülük etmekten çekinmez:[189]

"İçinde son kerte başıbozuk ve taşkın bir tiran hayatı yaşayan Eros, bir sitede yönetimi ele geçiren tiran gibi ruhunun tek efendisi kesilerek onu ne yapıp yapıp hem kendisini, hem çevresindeki bir sürü arzuyu beslemeye zorlar. Bu arzulardan bazıları dışarıdan, kötü ilişkilerden gelmelidir; bazıları da içinde, kendisininkine benzer alışkanlıklardan doğmuş, bağlarından kurtulup azat olmuş arzulardır. İşte bu adam böyle bir hayat sürer."[190]

Bir devlette ruhunda başıboşluk bulunan ve başıboş bir hayat süren tiran yaradılışlı adamlar az sayıda olursa ve halkın geri kalanının aklı başındaysa başka ülkelere giderek orada bir tiranın ya da savaşan ülkelerin ordusuna asker olurlar. Ancak her yerde barış varsa tiran yaradılışlı insanlar, kendi sitelerinde kalarak bir sürü suç işlerler. Bu tür adamlar onlara bağlı olan kimselerin karşısında sitede halkın çoğunlukta olduğunu fark ettiklerinde, halkın varlığından faydalanıp kendi içlerinde tiranı oluştururlar. Böylece, tiran olacak kişi tüm benliğinde (kişiliğinde, ruhunda tiranı en çok yaşayan) tiran ruhunu yaşayan kimse olacaktır.[191]Bu durumda halk, ya tiranın yanında yer alır ya da ona karşı durur. Halk tirana karşı koyarsa, tiran halka gücü yettiği tüm işkenceleri yapar. Zamanla tiran çevresindekilerin güvenini kaybeder ve dışarıdan yardakçılar getirir. Tiran ruhlu bu adamlar, ömürleri boyunca kimsenin dostu olamazlar: Ya efendidirler, ya köle. Tiran yaratılışlı bir adam, gerçek özgürlüğü, gerçek dostluğu hiçbir zaman tadamaz.[192] Bunlar, inançsız olan eğri adamlardır. İnsanların en kötüsü olarak ortaya çıkan tiranlar insanlar arasında en mutsuz kimseler olacaktır.[193]

---

[189] A.e., 573 d-574 e
[190] A.e., 575 a
[191] A.e., 577 b
[192] A.e., 576 a
[193] A.e., 577 c, 578 b

Bir tiranın yönettiği devlet, köledir. Buna rağmen böyle bir devlette efendiler ve özgür insanlar az olsa da vardır. Nerede ise tüm yurttaşların en iyileri kölelik içindedir. Bir devlette Tiran, her istediğini yapamaz; çünkü tiranca tedirginlik, pişmanlık ve baskı içinde olan ruh hiçbir zaman tüm istediğini yapamaz. Tiranca bir ruh yoksul olur. Çünkü içinde hep doyurulmamış arzular vardır. Hem tiranlıkla yönetilen site hem de tiran korku içinde yaşar.

Platon **Devlet**'te tiranın durumu üzerinde yargıya varmak için zenginleri ve onların kölelerini göz önünde bulundurur. Bu zenginler güven içinde yaşayıp, kölelerinden korkmazlar. Korkmamalarının nedeni her yurttaşın devleti koruyor olmasıdır. Ancak günün birinde Tanrı zenginleri, zenginlerin kölelerini, kölelerin çocuklarını mülkleriyle birlikte siteden alıp ıssız bir yere koyarsa bahsi geçen insanlar (zenginler), hiçbir özgür insandan yardım göremeyeceklerini anlarlar ve kölelerinin çoluk çocuğuyla birlikte kendilerini öldürecekleri korkusuna kapılırlar. Bu nedenle korku içerisinde olan zenginler, çeşitli vaatlerle kölelerinin dostluğunu kazanmaya çalışacaklardır. Yine Tanrının, bu sitenin etrafına 'insanın insanı köle etmesine karşı çıkan' insanları komşu olarak yerleştirmesi üzerine, dört bir yanı düşmanlarla, düşman gözlerle çevrili olan tiranın hali daha da kötülüleşir. Bu anlamda tiranın ruhu her ne kadar aç, her şeye hevesli olsa da yerinden kıpırdayamaz, özgür yurttaşlar arasında gezemez ve dışarı çıkabilen, güzel şeyler seyredebilen yurttaşları kıskanır. O, kendi hayatını yaşamaktan ziyade kaderin kötü oyunuyla tiranlığa sürüklenen başkaları üzerinde güç sahibi olmaya çalışan ve bahsedilen kötü hallere -yukarıda belirtilen- uğrayan kişi olur.[194]

Bu bağlamda; "kim ne derse desin gerçek tiran son kerte bayağı ve uşak ruhlu olmaya mahkûm gerçek bir köledir. En soysuz insanların dalkavuğudur. Ruhunun içini görebilen kimse onun arzularını hiçbir zaman doyuramadığını, tersine bir yığın şeyden yoksun ve gerçekte yoksul bir adam olduğunu görür. Ömrünü sürekli bir korku içinde çarpıntı ve acılar içinde kıvranarak geçirir, onun hali gerçekten yönettiği sitenin haline benzer."[195] Böylece, tiran hem kendini hem de dışındakileri mutsuz edecektir.[196]

---

[194] A.e., 578 d, e, 579 a, b, c
[195] A.e., 579 d, e
[196] A.e., 580 a

Platon tiranlık ve krallık arasında birbirinden taban tabana zıt ayırımlar yapmaktadır. "her ikisi birbirinin tam tersidir... birisi en iyisi, öbürü en kötüsüdür."[197] "Herkes bilir ki tiranlıkla yönetilen siteden daha mutsuz, krallıkla yönetilen siteden daha mutlu site yoktur.[198] Yine Platon krallıkla yönetilen sitelerin tiranlıkla yönetilen sitelerden daha mutlu siteler olduğunu belirtmek için her iki türden sitenin yöneticilerini şu şekilde karşılaştırır:

"Ariston'un oğlunun verdiği yargıya göre en iyi ve en doğru aynı zamanda en mutlu bir adamdır; bu da kral tabiatlı ve kendini kralca yöneten adam en kötü ve en eğri adamsa en mutsuz adamdır, bu da en tiran tabiatlı olup, gerek kendisi, gerek site üzerinde en koyu tiran kesilen adamdır"[199]ifadesini kullanır.

2.3.2.YÖNETİCİLER

2.3.2.1. FİLOZOF-KRAL EGEMENLİĞİ

Platon felsefeyi yozlaşan siyasete yardım için çağırmaktadır.[200] Onun, ideal devletinde filozofları yönetici yapması felsefenin siyaseti yönlendirme isteminden kaynaklanır. Burada Platon şu ikilemi yaşayacaktır; Felsefenin siyasete hizmet etmesi durumunda felsefe değerinden bir şey kaybeder mi? Ya da felsefe filozofun, köşesinde tek başına yaptığı bir etkinlik midir? Diğer bir ifadeyle filozof kendi köşesine çekilip felsefe mi yapmalıdır, yoksa bu dünya işleriyle ilgilenip politikaya atılarak diğer insanları da kurtarmayı mı amaçlamalıdır?[201] Yeryüzündeki mevcut devletler ve ideal devlet arasında ayırım yapan Platon için bu ikilem iki bağlamda değerlendirilebilir.[202] Bunlardan birincisi, filozof yeryüzündeki devletlerde politika konusunda felsefesini yapmaya bir süre devam edecektir; fakat mevcut devletler

---

[197] A.e., 576 d
[198] A.e., 576 e
[199] A.e., 580 c
[200] "Bu arada tüm devletlerin kötü bir şekilde yönetildiklerini anladım; çünkü devletler yeniden düzenlenmedikçe kanunların daha iyi bir hale getirilmelerine bir imkân yoktur. Bu yüzden felsefeyi överken kişilerin ya da devletlerin felsefenin yardımıyla daha iyi bir hal alabileceklerini söylemiştim. İnsanların başına gelen kötülüklerden sakınmanın da ancak gerçek filozofların iktidarı ele almaları ve tanrının da yardımcı olması sayesinde olabildiğini belirtmiştir:" Platon, **Mektuplar**, VII. 326 a,b
[201] Ağaoğulları, a.g.e., s. 261
[202] Çünkü filozof için mevcut yönetimlerde kendi yaratılışına uygun bir yönetim biçimi bulunmamaktadır. Bkz. Platon, **Devlet**, 497 b

değişime tabi oldukları ve henüz ideal devlet gerçekleşmediği için devlet bozulacak ve bu bozuluş filozofu da etkileyecektir. Bu durumda filozof bilgelik doğasını yitirecektir. Bu anlamda filozofun bilgeliğini yitirmemesi için siyasetin dışında kalması gerekecektir;[203]ancak Platon ideal devlet tasarımını uygulamada giriştiği Syrakusai yolculuklarında olumsuz deneyimler yaşamış, üçüncü ve son yolculuğundan sonra, ideal devletini uygulayamayacağını anlayıp, geri kalan yaşamını bir eğitim ve araştırma merkezi olan Akademia'da geçirmeyi seçmiştir. Böylece o siyaset yapma yerine politik konularda felsefe yapmayı tercih etmiştir. Bu da filozofun, doğrudan siyasal iktidarı ele geçirmeyip siyasal etkinliğini Akademia'da iyi devlet adamları yetiştirmek; kral olabilecek gençleri eğitmek üzere eğitici misyonunu üstlenmesine yol açmıştır.[204]

İdeal devlette filozof ya da filozofların kral olmasını istemek, hem ideal devletin yapısında hem de filozofun kendinde bulundurduğu niteliklerden kaynaklanır. İdeal devlet 'herkesin kendi işini yapması' ilkesini içeren, adalet payandasıyla sürekli işleyen bir mekanizmadır. Bu, ideal devleti yeryüzündeki devletlerden ayıran temel niteliktir. Bu anlamda devletin süreklilik kazandığı ve siyasal değişimlerin olmadığı bir yerde felsefeden uzaklaşan kişiler felsefeyi kirletir ve felsefeye türlü kötülüklerin yüklemesine neden olurlar.[205]

İdeal devlette filozofların yönetime gelmesi, felsefelerine zarar getirmeyecek, aksine devleti daha iyi hale getirecektir; "çünkü uygun bir yönetimde ise filozof hem kendi büyüklüğüne erişir hem de kendisiyle birlikte toplumun kurtulmasını sağlar."[206] Öte yandan ideal devlet, ideal ilkelerle oluşturulmuş bir devlet olacağı için, idealların bilgisini edinmiş *episteme*ye[207] sahip, tanrısal bir tabiatı olan filozof ya

---

[203] Platon, filozofun bu koşullardaki durumu için şöyle bir betimlemede bulunur: "Azgın hayvanlar korosuna düşüp de onlarla işbirliği etmek istemeyen biri gibi, tek başına bu azgın sürüye karşı kafa tutulamayacağını, devlete, dostlarına ve kendine yararı dokunmadan ölüp gideceğini görür, bunu görünce de kimsenin işine karışmayıp rahatına bakar... Çevresinde olup biten yolsuzluklar, haksızlıklar ortasında temiz kalmakla kendisini mutlu sayar. Güzel umutlara bağlanıp, iç rahatlığıyla yaşamdan çıkar gider": Platon, **Devlet**, 496 d,e.

[204] Ağaoğulları, a.g.e., s. 263

[205] Platon, **Devlet**, 495 c. Filozofluktan sapanlar için bkz. A.e., 495 c

[206] A.e., 497 a

[207] *Episteme* bilimin konusudur. Bilimin konusu ise sanının konusu olmayan şeydir. Var olanın bilime ait olmasına karşılık sanı (yeryüzü devletlerinde sahip olunan yönetim bilgisi), var olmayanın bilgisine aittir: Bkz. Platon, **Devlet**, 477 e- 478 b, c. Buna bağlı olarak *episteme*ye vakıf olmuş filozof, bilimin konusu olan şeylere sevgi ve bağlılık gösterirken, *filodoks* sanının konusu olan şeylere aynı ilgiyi gösterir. A.e., 480 a

da filozoflar tarafından kurulacaktır. Çünkü filozof öğrenmeye kendini seve seve verirken bilgeliğe bir bütün olarak bakmaktadır. Filozof, herşeyde gerçek varlığa bağlanan kişidir.[208]

Filozoflar tutkunun esiri olmadıkları için akla göre devleti yöneteceklerdir. Bu anlamda onlar, yaratılışları gereği yönetici olmaya uygun olmaktadırlar. Vatandaşlar felsefeyle uğraşmayıp, önderlerinin buyruğuna uymakla yükümlüdürler.[209] Platon toplumda oluşan yozlaşmanın üstesinden gelinebilmesi için bir çözüm önermektedir:

"Filozoflar devletlerde kral olmadıkça ya da bugün kral ve yönetici dediğimiz kişiler filozof olmadıkça, siyasi güçle filozofluk aynı kişide birleşmedikçe, bugün bu işlerden yalnız birine ya da ötekine kendini veren birçok yaratılışlar öyle davranmaktan alıkonulmadıkça ne sitelerin ne de insan soyunun dertleri bitip tükenmeyecektir… Bu olmadıkça, tasarlanan site de gerçekleşebileceği kadar gerçekleşmeyecek, gün ışığına kavuşamayacaktır."[210]

Filozof-kralın yönetimi, hem devleti hem de devletteki kişileri mutluluğa götürecek yolu sunmaktadır. Yöneticilerin seçimi ve eğitimi sitenin kaderini belirleyen ilkedir. Yöneticiler, koruyucular arasından filozofluğa yatkın olup olmadıklarına bakılarak otuz yaşındayken seçilip, elli yaşına kadar felsefe eğitimi görürler. Eğitimin ilk aşaması 2-3 yıl süren beden eğitiminden oluşur. Daha sonra yirmi yaşına varan gençler, çocukken parça parça okudukları dersleri toplu halde görürler. Böylece bu bilimlerin gerek birbirleriyle olan ilişkilerini gerekse varlığın tabiatı ile olan ilişkilerini toplu bir bakış açısıyla gerçekleştirerek diyalektik eğitimi görürler. Otuz yaşına kadar gençlere aritmetik, geometri ilimleri öğretilir. Otuz yaşına varan gençler, diyalektik sınavından geçirilip, gözlerini ve öteki duyularını kullanmadan salt hakikat gücüyle varlığın kendisine yükselebilmeyi öğrenirler.[211] Elli yaşına varanlar davranışta, bilgide en üstün olanların bulunduğu, eğitimin son aşamasına ulaşırlar. Bunun için Platon **Devlet**'te onlar için, "zamanın çoğunu felsefe araştırmalarına ayıracaklar; ancak sıraları gelince sitenin iyiliği için devlet ve

[208] Platon, a.g.e., 480 a
[209] A.e., 497 c
[210] A.e., 473 d, e
[211] A.e., 537 b, c, d

yönetim işlerinde görev yüklenecekler. Bunu da güzel bir uğraş olarak değil, zorunlu bir ödev olarak yapacaklar,"[212] ifadesinde bulunur. Eğitimin son aşaması yönetici olacak kişilerin iyi ideasını kavramaları amacıyla gerçekleştirilecekleri aşamadır. Ancak iyi ideasını kavramak binde bir kişiden çıkacak filozof yaratılışlı kişilere mahsus olacaktır. Eğitimin son aşamasında gerçekleştirilecek sınavlarda bir ya da birkaç kişi başarılı olacaktır.[213]

Filozoflar yönetime geldiklerinde, öncelikle ideal devletin yapısını, adalet mekanizmasını benimseyebilecekleri bir düzenin olması gerekmektedir. "Çünkü filozofun kuracağı devlet bir reformu değil, radikal –köktenci- bir değişimi içermektedir."[214] Filozof bu durumda halkı ikna etmek için tanrısal bir örneğe göre çalışan bir plan çizecek, sitenin mutluluğunu sağlayacaktır. '*Tabula rasa*' (boş levha) olarak ifade edilen bu planda:

"Siteyi ve insan karakterlerini bir resim levhası olarak alacaklar. Önce bu levhayı temizleyecekler... İster tek insanı, ister devleti ele alsınlar, yasalarını yapmadan önce, onu temiz teslim almak isterler, ya da kendileri temizlerler... Sonra, bu taslak üzerinde çalışmaya koyularak, sık sık doğruluğun, güzelliğin, ölçüleceği buna benzer şeylerin özüne, bir bunlardan çıkardıkları insanca kopyaya bakarak, çalışırlar; böylece, çeşitli uğraşları birbirine karıştırıp insan rengine bulayarak ve Homeros'un insanlarda rastladığı zaman tanrısal, tanrıya benzer dediği insan örneğinden ilham alarak gerçek insanlığın benzerine ulaşmaya uğraşırlar."[215]

İdeal devlette adalet bilgisi, atalardan kalan geleneklerin ve törelerin bazıları yöneticide ya da yurttaşlarda kendiliğinden bulunacağından, devlette yasalar bulunmayacaktır. Filozoflar bu anlamda yasalar olmadan devleti yöneteceklerdir. Çünkü yasalar, duyulur dünyadaki devletlerin yönetim biçimlerine ilişkin kötülüğü oluşturmaktadır. Yasalar kendine uyulmayı ister. Onlar yapılması ve yapılmaması gereken şeylere yönelik yaptırımlardır. Yasaların olduğu yerde yapılmaması gereken

---

[212] A.e., 540 b
[213] Bu anlamda Platon ideal devletin, birkaç kişinin egemenliğinden oluşan yönetim biçimi olarak aristokratik yönetimle yönetilen ya da bir kişinin elinde olan yönetim biçimi olarak krallık yönetimiyle ya da ona benzeyen bir yönetimle yönetilen devlet olduğunu anlatmaya çalışır.
[214] Ağaoğulları, a.g.e., s. 264
[215] Platon, a.g.e., 501 a, b

şeyler vardır ki, yapılmaması gereken şeyler yasalarla belirtilmektedir. Hâlbuki ideal devletin payandası adalettir. Adaletin olduğu yerde totolojik nitelikli ideal devlet bozukluğun, düzensizliğin oluşumunu kendinde barındırmayacaktır. Düzensizliğin ve bozukluğun olmadığı bir yerde ise yapılmaması gereken şeyler olamayacağından, yapılması gereken şeyler de olmayacaktır. Çünkü Platon'a göre gerçek bir yasa koyucu bu tür yasalarla, kurallarla zamanını yitirmez. Düzenlemek istediği devlet ister iyi olsun ister kötü olsun yasalar gereksizdir; çünkü hiçbir etkinlikleri olamaz. Devlet iyiyse bu yasaların bir bölümünü kim olsa koyar. Diğer bölümü ise kurulmuş olan toplumsal düzende kendiliğinden ortaya çıkar.[216]

Bu anlamda ideal devlet yasaların üstünde bir nitelik gösterir. Felsefe kendinde bulundurduğu gerçeğe ilişkin evrensel bilgi sayesinde 'yaşamayı' elinde bulundurur. Ancak Platon'un, hukuku devletin dışında bırakması "yetkinleştirmek istediği toplumun belirli bir ahlaksal yönünü görememek olarak yorumlanabilir."[217] "Platon'un kabul ettiği gibi bilgi her zaman halkın kanılarından üstün ise hukuka duyulan, onu devlette egemen güç yapan saygının hiçbir temeli yoktur... Doğanın yapısını ussal bir iç görü ile kavrayarak ortaya çıkan bir bilgelik, hukukun talepleri karşısında kendi taleplerinden vazgeçemez."[218]

Bilgeliği hukuktan üstün gören Platon, devleti eğitim yeri haline getirmeye çalışmaktadır. Öte yandan onun, bilgeliği hukuksal bilgiden üstün tutmayı istemesi ahlâk kurallarını hukuk kurallarından üstün kılması anlamına da gelecektir. Çünkü bilgelikle ahlâk kuralları arasındaki ilişki, idealların bilgisine sahip olacak kişinin ölçülülük, cesaret erdemlerine de sahip olacağı ilişkisine dayanır. Platon'un hukuk kurallarını değil de ahlâk kurallarının üstünlüğünü savunması, döneminin demokratik yönetimindeki hukuk kurallarını eleştirmesine yol açmıştır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Platon'un ideal devletinde yasalar, tümden dışta bırakılmış değildir. Çünkü ideal devletin yasaları da ideal yasalar olacaktır.[219] İdeal devlete uygun olarak ideal yasalar değişmezdir.[220] Bu anlamda "önderlerle yardımcıları adlarına layık kişilerse,

---

[216] A.e., 427 a, b
[217] Sabine, a.g.e., s. 60
[217] A.e., s. 60
[218] Ağaoğulları, a.g.e., s. 268
[219] A.e., s.268
[220] Platon, a.g.e., 497 c

yardımcılar verilen buyrukları yerine getirecek, önderler de yasalara uygun buyruklar verecekler, ya da kararlarına bıraktığımız işlerde yasaları örnek alarak davranacaklar."[221] Yasalara uygun davranan filozof, yasalardan daha aşağı değildir. Çünkü yasaları yapan da filozoftur. Yasaların devlette üç önemli görevi vardır:[222]

1) Vatandaşları ikna ile ya da zorla birleştirmek,
2) Her vatandaşı toplumda üstleneceği iş bölümüne yönlendirmek,
3) Toplumu mutluluğa ulaştırmak.

Platon yöneticilere toplum çıkarına yalan söyleme hakkı verir. Bu yalanlardan ilki hiyerarşik toplum düzenine karşı çıkılmasını önlemektir. Bu nedenle yöneticiler halkı şu mitosa inandırmaktadır:

"Bu toplumun birer parçası olan sizler birbirlerinizin kardeşisiniz; ama sizi yaratan tanrı aranızda önder yarattıklarının mayasına altın katmıştır. Onlar bunun için baş tacı olurlar, yardımcı olarak yarattıklarının mayasına gümüş çiftçilerin ve öteki işçilerin mayasına da demir ve tunç katmıştır, aranızda bir hamur birliği olduğuna göre sizden doğan çocuklar da herhalde size benzeyecektir."[223]

Platon'un yöneticilere yalan söyletmesi üç yönden sorun oluşturur. Bunlardan birincisi, yalan söyleyen filozofun gerçekleştirdiği felsefe etkinliğinin ahlâktan yoksun olup olmadığıdır. İkincisi, demokrasideki *isonomia* ilkesine karşıt olarak, ideal devlette savunulan adalet anlayışı bağlamında "herkesin kendi işini yapıp başkasının işine karışmaması"na dayalı olarak eşitlik ilkesini (adalet) sorgulamaya neden oluştur. Üçüncüsü ise yöneticilere söyletilen yalanla, topluma söylemek üzere ikinci bir yalan söyleme olanağını yöneticilere vermesidir. Bu, Platon'un kökten ırkçı bir teoremini oluşturur. Öte yandan, "Platon, halka devamlı <sizden doğan çocuklar da size benzeyeceklerdir> denmesini örgütleyerek ırk teorisini pekiştirip bir kast toplumu anlayışına doğru gider."[224] Platon daha sonradan "altından altın, gümüşten gümüş mayalı doğarsa da bir karışma olabilir…… Bu durumda onların mayalarına uygun düşen yerlere yerleştirilmeleri gerekir,"[225] demektedir. Bu duruma ek olarak Platon halka, çünkü mayasına demir ya da tunçtan karışığı olanların önderlik edeceği

[221] A.e., 458 c
[222] Ağaoğulları, a.g.e., s. 268
[223] Platon, a.g.e., 414 e, 415 c
[224] Şenel, a.g.e., s.191
[225] Platon, a.g.e., 415 b

gün kentin yok olacağını tanrı buyurmuştur[226] yalanını da ekler. Onun 'metaller mitosu'nda altından altının ya da gümüşten gümüşün bazen doğamayacağını ifade edişi ırkçılık teorisinden taviz verme anlamını taşımamaktadır. Çünkü "onun için karışımlar ve dolayısıyla yer değiştirme olanağı, ancak soylulardan doğan soysuz çocukların aşağı itilebileceği anlamına gelmektedir, aşağıdan doğanların yukarıya alınabileceği anlamında değil."[227]

Platon'un üreticiler sınıfını dışarıda bırakabilecek adalet ilkesinden taviz verişi, fırsat eşitliğine dayanan demokratik bir dikey hareket olmamaktadır.[228] Öte yandan üst sınıflardan yani altın soylulardan gümüş soyluların doğması halinde üst sınıflardaki gümüş soylu kişilerin, alt sınıfa gönderilmesi Platon'un ideal devlete yakıştırdığı aristokratik yönetimin ufak bir bozulmaya karşı kökten bir düzen getireceğinin göstergesidir:

"Çünkü üst sınıflar çok yeteneksiz soylarını aralarından atmak suretiyle hem kuvvetli kalmış olacaklar, hem de doğal yetenekleri konusunda alt sınıflarda şüphelerin uyanmasını önlemiş olacaklardır."[229]

2.3.2.2. TANRI-KRAL EGEMENLİĞİ

Platon'un **Devlet** adlı diyaloğunun bir uzantısı olan, **Yasalar** ve **Devlet** arasında bir köprü görevi gören **Devlet Adamı** diyaloğu, farklı devlet modellerini içeren, krallık bilimi olarak adlandırılan politika bilimine ve buna sahip olan gerçek devlet adamına yönelik bir araştırma projesidir.[230]

Diyalogdaki anlatımda aile ve devlet arasında benzerlik kurulur. Kral, ev halkının iyiliğini gözeten koruyucu aile reisine benzetilir. Bu benzetmeyle Platon, aile yaşamında babaya bağlı çocuğu, krala bağlı tutarak krallık kurumuna güç verir. Ona göre krallık bilimi, mimarlık gibi cansız nesneler üzerinden değil, canlı varlıklar

[226] A.e., 415 b
[227] Popper, a.g.e., s. 151
[228] Şenel, a.g.e., s.192
[229] A.e., s. 192
[230] Ağaoğulları, a.g.e., s. 274

üzerinde otoritesini yürütür.[231] Bu anlamda kral, insan sürüsünü yönettiği için çobana benzemektedir; ancak kral ve çoban arasında bazı farklar da bulunmaktadır. İlk olarak, çobanın otoritesi tam olup, sürüden kimse onunla bu yönetimi paylaşmak istemez. Buna karşılık kralın karşısında yönetimi ele almak isteyen, kralla boy ölçüşen 'insan kalabalığı' bulunmaktadır. Bu 'çoğunluğun' iddialarının yersizliğini göstermek üzere devlet sanatının sürünün yetiştirilmesi ile beslenmesinden çok bakımını içerdiği vurgulanmalı ve 'insanı beslemek'(trofe) kavramı yerine, 'bakan' (epimeleia) kavramı kullanılmalıdır. Böylece tanrı-çoban, insan idareci veya bakıcıdan ayrılacaktır:[232]

"Kelime, sürülerin beslenmesi veya yetiştirilmesi yerine <idaresi> olsaydı, hiç kimse devlet adamında insanlara bakmak işinin bulunmadığını iddia edemezdi. Bununla beraber, insanları beslemek sanatı denilmeğe değer bir sanat olmadığı, olsa bile, birçok kimselerin, herhangi bir kraldan önce ve daha büyük mikyasta bu sanata sahip çıkacağı iddiası, yerinde bir iddiadır."[233] Bu ayırım tanrı çobanı, kraldan ayıran bir ayırımdır.

Platon, konunun açıklanması, kralın ne olduğunun aydınlığa kavuşması için eski bir hikâye anlatır. Bu hikâye Platon'un tarih felsefesinin metafiziksel dilimini temellendirmesini sağlar.[234] Hikâyeye göre bir zamanlar tanrı evrenin gidişine yön vermiş; fakat daha sonraları evreni kendi gidişine bırakmıştır; ancak daha başlangıçta evrene akıl ve can verdiği için evren kendiliğinden ters dönmeye başlar. Bunun nedeni, o şeylerin tanrısal olmadıklarındandır. Evren önceleri tanrının yönettiği devirleri hatırlayıp, onu kopya ederek kendini yönettiği için işler iyi gider. Ama zaman geçip, tanrının yönettiği devirleri unuttukça bozulur. Sonunda bu kötü gidişe son vermek üzere tanrı, evrenin yönetimini tekrar ele alır. Bu, Platon'un tarihin 'sarkaç hareketi'[235] öğretisi olmaktadır.[236] Platon, bir zaman evreni dıştan hareket ettiren; evrene döngüsel bir hareket kazandıran bir kudretten bahseder:

---

[231] Platon, **Devlet Adamı**, 261 c
[232] A.e., 276 d
[233] A.e, 276 a, b
[234] Şenel, **Eski Yunanda Eşitlik Eşitsizlik Üstüne**, s. 384
[235] Platon'un bu şekilde bir öğretiyi sunuşunun nedeni, hızla değişen ve yozlaşan demokratik Atina hükümetinde yaşıyor olmasıdır. Onun aristokratik kurumların ve değerlerin değişmezliğine yönelik özlemi, değişimi bozulma ve yozlaşma olarak görmesi kendisini, 'tarihin bozulma' ve 'düzelme'

"Yaratıcı ona taze hayat ve ölmezlik verir; sonra bir zaman da evren başıboş bırakılır. Öyle bir zaman başıboş bırakılır ki sayısız çağlar boyunca ters yönde hareket eder. Bu ikinci hareketin sebebi, evrenin tam bir denklik halinde ve çok büyük olması hem de en küçük mihver üzerinde dönmesidir."[237] Ancak evrende olan devrin tersine dönüşünde "ölüler yaşayan, ihtiyarlar genç, gençler ihtiyar olmuştur."[238]

İnsanlığın kullanması için her şeyin kendiliğinden yetiştiği çağ, içinde bulunulan dönemden daha önceki döneme rastlar.[239] O zamanlar evren tanrıların hâkimiyetine, küçük kısımlar da yarı tanrıların hâkimiyetine verilmiştir. Bu, evrenin tanrının yönetiminde olduğu *Kronos* devridir. Bu dönemde evreni tanrı yönetmektedir. Bu dönem toprağın bol ürün verdiği bitkilerin, ağaçtaki meyvelerin kendi kendine büyüdüğü bir dönemdir. O zamanda insanlar arasında iyilik olsa da felsefe yoktur. Platon'a göre:

"Kronos'un yetiştirmeleri, o sonsuz boş zamanlarını ve kendilerinde olan, yalnız insanlarla değil, hayvanlar da konuşmak yetisini bütün o fırsatları, felsefeyi göz önünde tutarak kullansalardı; hem birbirleriyle hem hayvanlarla konuşarak, özel bir kudreti olan her tabiat parçasından bir şeyler öğrenselerdi, o insanların bugünkü insanlardan bir kere daha mutlu olduklarına hükmetmek zor olmazdı."[240]

Tanrı çobanın gücü, kralınkinden fazladır. Tanrı çoban tebaanın üstündedir. Daha sonraları Platon, tanrı çobanı, insan idareci ya da bakıcıdan ayırır. Bu ayırım yukarıda da belirtildiği üzere bakıcı veya idareci ve besleme arasındaki ayırımdır.

Devletin iyiliğini gösterdiğinden dolayı tanrısal kral (veya krallar) gerekli gördüğü veya gördükleri her türlü yönteme başvurabilir, onun yaptığı her şey meşru olur. Devlet bilimine sahip olan yöneticilerin, "ister devleti temizlemek ve sağlığını korumak için şunu ya da bunu öldürtmesi veya sürmesi, ister devleti küçültmek için

---

olmak üzere iki hareketten oluşan sarkaç hareketini metafiziksel olarak temellendirmeye yöneltmiştir: Bkz. Şenel, **Eski Yunanda Eşitlik Eşitsizlik Üstüne**, s. 384

[236] Platon, bunun evrenin ileri-geri döngüsel hareketi olduğunu belirtir. Bkz. Platon, **Devlet Adamı**, 269 c, d

[237] Platon, a.g.e., 270 a

[238] A.e., 271 a, b

[239] A.e., 272 a, b

[240] A.e., 272 c

kovandan oğul salar gibi, dışarıya kollar çıkarması, yahut da devleti büyütmek için yabancıları içeri sokması ve yeni yurttaşlar edinmesi gereksin, onlar devleti bilim ve doğrulukla korudukça, kendileri de elden geldiği kadar iyi kaldıkça böyle bir hükümet, günümüzde biricik gerçek hükümet olacaktır."[241] Diğer yönetim biçimleri iyi ya da kötü öykünmelerden başka bir şey değildir. Krallık idaresi bir bilimdir. Platon krallığa önem verir. Bunun nedeni krallığın yasalarının diğer yönetim biçimlerine yol göstermesidir.[242] Platon'a göre gerçek krallık biliminin kendisi iş görmez, o 'kılgın bir bilim' değildir; fakat iş görme gücünden olan bilimlere emreder; çünkü şehir devletlerinde büyük işlere başlamak, onları yürütmek için elverişli veya elverişsiz fırsatları krallık bilimi bilir; buyurduklarını yerine getirmek de diğerlerine –diğer yönetim biçimlerine- düşecektir. Diğer yönetim biçimleri birbirlerine emretmezler; fakat her biri kendi işlevine uygun ad almıştır.[243]

Platon, kralı yasaların üstüne çıkartır. Yasaların en büyük eksikliği genel olmalarıdır; bütünü gözettiklerinden her bir birey için doğru yasalar değillerdir. Bu nedenle hiçbir yasa da herkes için doğru yasa olamaz:[244]

"Çünkü insanlarla onların işleri arasındaki ayrılık, sonra insansal hiçbir şeyin hiçbir zaman olduğu yerde durmaması, hiçbir sanata herhangi bir konu hakkında, her zaman ve her durum için doğru, mutlak bir kural koymak imkânını vermiyor."[245] Kendini yasalarla sınırlayan yönetim, ortaya çıkan yeni sorunlara bir çözüm getiremeyecektir.[246] Öte yandan Sabine'nin belirttiği üzere:

"Hukuk'un ihmal edilmesi, bir kapris sonucu olmayıp felsefenin mantıksal sonucudur. Çünkü Platon'un kabul ettiği gibi, bilgi her zaman halkın kanılarından üstün ise hukuka duyulan, onu devletteki egemen güç yapan saygının hiçbir temeli yoktur."[247] Bu,

---

[241] A.e., 293 d, e
[242] "Bizce dediğimiz hükümetten başka doğru hükümet bulunmadığına göre, ötekilerin, yaşamak için yazılı kanunlarını ondan almak, böylece en doğru olmasa da, bugün doğru bulunanı yapmak zorunda kaldıklarını görmüyor musun?" Platon, **Devlet Adamı**, 297 d
[243] Platon, a.g.e., 305 d
[244] Ağaoğulları, a.g.e., s. 278
[245] Platon, a.g.e., 294 a,b.
[246] Ağaoğulları, a.g.e., s. 278
[247] Sabine, a.g.e., s. 60

ahlâkın- *epistemeye* sahip oluş-ve hukukun insan üzerindeki etkisinin ayırımına yöneliktir.[248]

Platon kralın, dokumacı ustasına benzer şekilde yararlı öğelerle yapısını gerçekleştirmesini ve diğer kötü öğeleri dışarıda bırakmasını salık verir.[249] O, tanrısal bir halkın olmayacağı, ancak insanları mutlu kılacak tanrısal bir kralın olduğu inancını taşır.[250] Çünkü krallık bilimi:

"...kumaşların en güzelini, mükemmelini meydana getirdiği, her şehirde köle ve efendi, bütün halkı bu kumaşın içinde dürdüğü, ikisini birden mekiğe dokuduğu, şehre durup dinlenmeden, hak ettiği bütün saadeti sağlayarak onun emir ve idaresi altında bulundurduğu zaman, devlet sanatının dokuduğu kumaşın, hiç aksamadan, sona erdiğini söyleyebiliriz."[251]

2.3.2.3.YASA BEKÇİLERİ

Platon, kentlerde yetki sahibi olanlarla, sınırlı bir eğitimin deneyiminden geçmiş olanlar arasında bir ayırım yapmaktadır. Eğitimin önem kazandığı devlette, devlet düzeninin bu anlamda iki yönü bulunmaktadır. Birincisi, görevlerin saptanıp dağıtılması, ikincisi ise bunlara ilişkin yasaların[252] çıkarılmasıdır.[253] Yasa koyucu (nomothetes), toplumda tıpkı bir sığırtmacın ya da at yetiştiricisinin iyi cinsler ve bozulmuş cinsler arasında yaptığı ayıklamalar gibi ayıklama yapmalı, herkese uygun

---

[248] Platon, a.g.e., 301 e
[249] A.e., 309 a
[250] Ağaoğulları, a.g.e., s. 280
[251] Platon, a.g.e., 311 c
[252] Yasalar iki bölümden oluşmaktadır: 1) Yasalara giriş, 2) Yasanın kendisi. Yasaların giriş bölümü inandırmaya, ikna etmeye yönelikken, yasanın kendisinde korkutma, caydırma işlevi söz konusudur. Böylece hem yasaya uyum hem de toplumsal birlik sağlanır (*consensus*). Devletle bireyin erdemli oluşu, bireyin yasalara uyması, ona uygun davranması ve yasal güçlere bağlı kalarak yasaya saygı göstermesiyle sağlanır: Bkz. Platon, **Yasalar**, 722 e, 723 b. Platon'a göre, "Bir insanın sahip olduğu tüm şeyler içinde, tanrılardan sonra en tanrısal olan ve en büyük gerçeklik payı ile kendisine ait bulunan şey, ruhudur"(A.e., 726 a). Bu anlamda ruhu yüce tutmak, ölçülü olabilmek için yapılacak şey, yasa koyucunun ve bekçisinin iyi ve kötü saydığı şeyleri dikkate alarak aşırı özgürlükten kaçınmak olacaktır. Karma yönetim, yasaların egemenliği ilkesiyle yurttaşları ölçülü ve mutlu kılacaktır.
[253] Platon, **Yasalar**, 735 a

olanı araştırmalı ve onları açıklamak için özen göstermelidir. Ayıklama biçimlerinin kimileri sert olmasına karşılık, kimileri yumuşaktır.[254]

Platon'a göre, yeni kurulacak kentte teokratik yönetim örnek alınmak suretiyle toplumsal ve kişisel yaşamda aklın paylaşımına uyarak evleri ve kentleri yönetecek yasalar oluşturulmalıdır.[255] O, yasaların polisin kaderini belirlediği konusunda şöyle söylemektedir:

"Haz ve tutkuya düşkün ve bunlara açgözlülükle saldıran bir insan ya da bir oligarşi ya da bir demokrasi, iyileşmez ve sonu gelmez bir hastalığa yakalanarak hiçbir şeyi tutamayan hiçbir ruhla, kenti ya da bireyi yönetecek olursa, yasaları hiçe sayacaktır ve bu durumda, az önce söylediğimiz gibi, hiçbir kurtuluş yolu yoktur."[256] Buna göre ne kadar yönetim biçimi varsa o kadar da yasa vardır.[257]

Platon'un siyaset felsefesinde yasaların ahlaki bir yönü bulunmaktadır: "...kent kurma ve yasalarını yapma insanları erdeme yönelten en iyi araçtır."[258] Hiçbir insan, olanları yasayla düzenlemez, çeşitli şekillerde insanların başlarına gelenler, olaylar ve felaketlerdir. Bu olaylar ve felaketler yasaları oluşturur:

"Ya bir savaş zorla yönetim biçimini alt üst etmiş ve yasaları değiştirmiştir, ya da yoksulluğun ağır çaresizliği; salgınla baş gösteren hastalıklar ve yıllarca süren doğal felaketler de pek çok yeniliğe yol açar."[259]

Yasa koyucunun yasalara yönelik olarak 'değişim tehlikesini' göz önünde bulundurması gerekmektedir: "...insanların içinde yaşadıkları yasalar tanrının bir lütfuyla çok uzun bir süre değişmeden kalırsa, dolayısıyla hiç kimse bunların bugünkünden farklı olduğunu anımsamaz ve başkasından işitmezse, herkes bunlara saygı gösterir ve belirlenmiş olan yasalardaki herhangi bir değişiklikten korkar. Yasa

---

[254] A.e., 735 d
[255] A.e., 714 a
[256] A.e., 714 a
[257] A.e., 714 b
[258] A.e., 708 d. Magnesia kentinde yasalar tek bir amaca; erdeme yöneliktir" A.e., 963 a.
[259] A.e., 709 b

koyucunun bunu devletinde ne yapıp edip gerçekleştirmenin yolunu bulması gerekir."[260]

Kentin kuruluşunda uslamlama önemlidir. Bu bir sanattır. Uslamlama yoluyla kurulmuş bir kent her zaman mutlu bir kent olacaktır. Bir insanda, en büyük güç olan akıl ve ölçülülük birleştiği zaman, en iyi devlet düzeni ve en iyi yasaların oluşumu gerçekleşecektir.

Yasalar sadece yasa olarak bir buyruk niteliğinde kalmamalıdır. Yasalar yurttaşları eğitebilmelidir de. Yasa koyucunun güzel, adil, iyi üzerine bir görüş bildirmesi ve mutlu olmak isteyenlere bunların nasıl şeyler olduklarını, onları nasıl uygulanmaları gerektiğini öğretmesi gerekir.[261]

Platon'a göre birbirilerini iyi tanımayan koloni insanları iyi seçim yapamadıklarından ötürü ilk yasa koyucular devlette düzeni sağlamak üzere ortaya çıkmışlardır. Girit'in önemli polisi olan Knossos'un yurttaşlarının seçime katılmalarıyla, Knossos kenti de seçim hakkına kavuşur.[262] Yasa koyucu yeni bir devlet düzeni ve yasalar oluşturuyorsa, yumuşak bir ayıklama yöntemi[263] kullanacak ve bununla da yetinecektir. Yasa koyucuları için en iyi yönetim acı vericidir; haksızlık yapan, adaletle cezalandırılır ya da ona ölüm, sürgün türünden cezalar verilir. Suçları ağır ve düzelmez olanlara ise, kente zarar verdiklerinden sürgün cezası verilir.[264] Yönetim görevlerinin hakkıyla yerine getirilebilmesi için, yasa bekçilerinin ve onların ailelerinin seçime kadar iyice incelenmiş olmaları ve yasa gelenekleri içinde iyi eğitilip yetişmiş olmaları gerekmektedir. Yasa koyucularının seçimi, aristokratik bir yöntem olan oya başvurularak yapılmakta ve üç aşamada gerçekleştirilmektedir. Silah taşıma hakkına sahip olan erkekler öncelikle üç yüz aday saptarlar, daha sonra bunların iki yüzü elenir. Kalan yüz aday arasından da otuz

---

[260] A.e., 798 b

[261] Kentlerde yasaların yazıya geçirilmesi gerektiğini düşünüyoruz: ama bu yazılanların sevgi dolu ve dikkatli bir anne ve baba gibi görünmesi gerektiği düşünülmelidir. Bu yasalar, buyruklar yağdıran ve sindiren bir tiran ya da despotun emirlerini içermemelidir. Bkz. Platon, **Yasalar**, 859 a, b. Karş. a.e., 857 e, 858 d

[262] Ağaoğulları, a.g.e., s. 297-298

[263] Platon, Atina'nın ayıklama yöntemini de belirtmektedir: "...yiyecek kıtlığından ötürü kendileri sahip olmadıkları için sahip olanların malına saldırmak üzere önderlerini izlemeye hazır ve kararlı olarak ortaya çıkan ne kadar insan varsa, bunları tıpkı kentte baş göstermiş bir hastalık gibi gönül kırmadan göçmen gönderme adı altında uzaklaştırarak olabildiğince iyi niyetle dışarı atmışlardır": Platon, **Yasalar**, 735 e, 736 a

[264] Platon, a.g.e., 735 e

yedi yasa koyucu seçilir. 50- 60 yaşlarında olmaları gereken bu yasa koyucular, yasalara uyulup uyulmadığını denetlemekle de görevlidirler.[265] Bu otuz yedi kişi her şeyden önce yasa bekçisi olacaktır. Devlette yaşayan insanların çoğu yasalarına uymakla yetinirlerse bağışlanabilirler; ancak bekçi olacaklardan biri Tanrı'nın varlığına dair bir kanıt getirmezse, bu görev ona verilmeyecektir; çünkü bu konuda çalışmamış ve erdemini kabul ettirmemiş olan kişinin yasa bekçiliğine seçilmesi beklenemez.[266] Yasa bekçileri her bir kişinin sahip olduğu toplam mal varlığını yazıp yöneticilere teslim ettikleri belgeleri koruyacaklardır.

Yasa koyan devlet adamı aklı aracılığıyla ulaşabileceği şeyleri izlemeli, bunu hep göz önünde tutarak yasal düzenlemeler yapmalıdır. Sparta yasalarına göre her yasa, savaşı göz önünde bulundurarak düzenlenir. Hâlbuki Platon'un **Yasalar**'da Atinalı konuşmacıya yönelttiği önemli bir eleştiri, savaşmayı oluşturan cesaret erdeminin dört erdemden biri olduğu, kişinin cesur olmasına rağmen ölçüsüz olursa kötü olacağı kaygısı olup, Sparta yasalarını eleştirmeye yönelik çabadır. Hâlbuki bir yasa koyucunun "...özellikle de erdem bütününün başında yer alana bakması"[267] gereklidir, "...bu da aşk ve tutkuyla birlikte giden aklı başındalık, us ve yargıdır."[268] Akıl önemlidir; çünkü akıldan yoksun olanın dilekte bulunması tehlikelidir ve istediklerinin tam tersi başına gelebilir.

Platon **Yasalar** adlı eserinde Atinalı konuşmacı üzerinden tasvir ettiği *demokratia* ve Persli örneği üzerinden tasvir etmeye çalıştığı tiranlık yönetim biçimlerinin çöküşünü her iki yönetim biçiminin yöneticilerinin bilgisiz oluşuna bağlamıştır:

"...bu kralların ve tüm yasalarının çökmesinin nedeni korkaklık değildi, yöneticilerin ve onlara boyun eğmeleri gereken kimselerin savaş konusundaki bilgisizlikleri değildi, ama bunun dışında kalan her türlü yetersizlik yüzünden, özellikle de insana ilişkin olguların en önemlileri konusundaki bilgisizlik yüzünden yıkıldılar."[269]

---

[265] Ağaoğulları, a.g.e., s. 298. Ayrıca bkz, Platon, **Yasalar**,753 d- 754 d
[266] Platon, a.g.e., 966 c, d
[267] A.e., 688 b
[268] A.e., 688 b, c
[269] A.e., 688 c, d

Platon'a göre o zamanlar söz konusu yönetim biçimlerini bilgisizlik yıkmıştır. Peki bilgisizlik nedir? Bu soruya Atinalı konuşmacıdan gelen yanıt şu şekildedir:

"İnsanın en güzel ya da iyi bulduğu bir şeyi sevmeyip, ondan nefret etmesi, kötü ve haksız bulduğu bir şeyi ise sevmesi ve benimsemesi: işte bu. Doğru sanı ile acı ve haz arasındaki bu uyumsuzluğun en büyük, en koyu bilgisizlik olduğunu söylüyorum…"[270]

Yasa koyucu, kişilere itibar etmede ve bu itibarı geri almada adaletli davranarak, devletin tümünü yaşam boyu süren gerçek mücadelede etkili kılmaya hazırlanmalıdır. Bu koşullar altında biri ölürse, öldüreni yasaya uygun olarak arındırıp ellerini temizlemelidir. Bunun yapılmasının gerekçesi, olayları iyi ve kötü olarak ayırt edecek korkunun olması gerektiğidir.[271]

Platon, yasa koyuculara ideal toplum düzenini oluşturmak üzere pek çok görev vermektedir. Örneğin, yasa bekçileri satıcıların hileli satışlarını yazıya geçirmelidirler, satıcının yapması ve yapmaması gereken şeyleri belirlemelidirler. Yasa koyucuları bunları, bir sütun üstünde yazdıktan sonra pazarda *demos'*a açık alanda 'yol gösteren kurallar' olarak çalışma yerlerinin önüne koymalıdırlar.[272]

Platon suç işlenebileceğini varsayarak yasa koymayı, korkunç ve hiç de hoş olmayan bir şey olarak görmektedir; öte yandan yasa koymamak da mümkün değildir. Yasa koyucu yasalarını hiçbir zaman kullanma olasılığı çıkmaması dileğiyle zorunlu olarak çıkartır. Yasa koyucu eğitimsizse, onun yasa çıkarmasına izin verilmeyecektir[273]. Yasanın buyrukları, kalıcı olan yazıya geçirilince, her bakımdan sağlam kalır; zor öğrenen bir kişinin dahi bunlara sık sık geri dönerek incelemesi mümkün olacaktır.[274] Yasalar üzerine yazılmış eserler, öğreneni daha iyi kılması bakımından bütün bilgilerin en üstünüdür.[275]

---

[270] A.e., 689 a
[271] A.e., 831 a
[272] A.e., 917 e, 918 a. Ayrıca bkz A.e., 808 b:"Yasa koruyucuları, geceleri kentte uyanık durmakla, düşman olsun yurttaş olsun, kötü kişilere korku salarlar, adaletli ve sağduyulu kimselerin hayranlığını toplarlar ve saygı görürler, kendilerine ve tüm kente yararları dokunur."[272]
[273] A.e., 872 c, 880 e
[274] A.e., 891 a
[275] A.e., 957 c

2.3.2.4.GECE KONSEYİ

Platon **Yasalar** adlı eserinin son kitabında önceden bahsettiği kurumların otoritesini sarsacak ve tüm kurumlara hâkim olan yeni bir kurumdan bahsetmektedir. Gece konseyi olarak ileri sürülen bu kurumun varlığının ve görevlerinin belirtilmesiyle her şey alt üst olur, "ayakta ne karma anayasa kalır ne de yasaların egemenliği".[276] Gece konseyi, yasaları, devletin sürekliliğini ve korunmasını sağlayan, devletin anayasası konusunda kararlar alan bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

'İkinci en iyi devlet'in en önemli siyasi kurumu olarak gece konseyi, devletin erdemli bir hal almasını amaç edinir. Görevi, toplumun yasalarını en iyi ilkelere kavuşturmak ve polisin düzenini sağlamaktır. Platon bu kurumun üyelerinin felsefe eğitimi görmelerini ister.[277] Bu konsey, devleti doğru yola yönlendiren akıldır, polisin ruhudur. Gece konseyi yasaların dışında ve üzerinde olmasına karşılık, ona devletin tüm kurumlarını denetleme görevi verilmiştir. Bu görev şimdiye kadar tasvir edilen anayasa taslağı ile uyuşmamaktadır. Egemenliği elinde tutan konsey, **Devlet**'teki filozof-krallara benzemekte ve karma yönetimi ideal devlete yaklaştırmaktadır.[278]

Gençlerden ve yaşlılardan kurulu olan gece konseyi, her gün gündoğumundan güneş yükselinceye kadar zorunlu olarak toplanacaktır. Gece konseyinin üyeleri, başta onur almış rahipler ve en yaşlı on yasa bekçisinden oluşmaktadır. Gece konseyinin toplantıdaki konuşmaları, kendi devletleri ve devletlerinin yasaları üzerine olacak ve başka bir yerde bu konulara, özelikle de bilgiye ilişkin önemli bir şeyler duymuşlarsa, bunları da diğerleriyle paylaşacaklardır.[279] Konseyde, "o gün içinde en yaşlı olan yasa bekçisi onur ödülü almış kişilerle bir araya gelerek dünyanın herhangi bir yerinde yasaların korunması için dinlenmeye değer bir şey olup olmadığını araştırmak üzere ülke dışına gidip, bozulmadan gelmiş kişiler bunlar

---

[276] Ağaoğulları, a.g.e., s. 300
[277] Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, s. 274
[278] Ağaoğulları, a.g.e., s. 301
[279] Platon, a.g.e., 951 d, 952 a

tarafından sınandıktan sonra konsey üyeliğine kabul edileceklerdi."[280] Üyelerin yanlarına da otuz yaşından küçük olmayan gençler getirilebilecektir. Diğerleri nitelik ve yaradılış bakımından uygun görürlerse davalara bu gençler de katılabilecektir. Eğer bu gençleri uygun görmezlerse, uygun görülmeyişinin nedenini başkalarına ve reddedilenin kendisine açıklamak yasak olacaktır. Konsey, gün doğarken insanların özel ya da resmi başka bir işle uğraşmadığı bir sırada toplanacaktır.[281]

Platon, konseyin üyeleri için, "eğer bu tanrısal konseyimiz gerçekleşirse, sevgili dostlarım, devleti onun eline bırakmalıyız ve bugünkü yasa koyucuların hiçbiri buna karşı çıkmayacaktır; az önce konuşmamızda kafa ile akıl arasındaki birlik benzetmesini kurarak düş gibi değindiğimiz şey gerçekleşecek; eğer adamlarımızı dikkatli seçer ve uygun eğitimden geçirirsek, onlar da bu eğitimden sonra ülkenin kalesine yerleşirler ve ömrümüzde daha önce görmediğimiz bir koruma gücüne sahip bekçi haline gelirlerse, bu olur"[282] ifadesinde bulunur.

2.3.3.TOPLUMSAL SİYASAL KURUMLAR

Bu bölümde toplumsal ve siyasal kurumlar olarak devlet, iş bölümü, yöneticilerin konumu, toplumsal sınıflar (vatandaşlar-politesler-, yabancılar-metoikoslar-, köleler-douloslar-), aile, kadınlar, evlilik, halk, hukuk, eğitim, ticaret, mülk iyeliği, toprak iyeliği, mahkemeler, meclisler, halk kurultayı, 360'lar meclisi, denetçiler kurulu, memurluklar, **Devlet**, **Devlet Adamı** ve **Yasalar** diyalogları dikkate alınarak ve onların ilgili kurumları ele alışlarındaki farklılıklar göz önünde bulundurularak tartışılacaktır.

Devletin doğasının ne olduğunun tartışıldığı **Yasalar**'da ve **Devlet**'te felsefi bir devlet kurma anlayışı söz konusudur. Platon, **Devlet**'te tanrısal niteliklere dayalı bir devletten söz etmesine rağmen, **Devlet Adamı**'nda tanrısal bir halktan umudunu keserek tanrısal bir kralın da kolay kolay olmayacağını düşünür. **Yasalar**'da ise sıradan insanlardan kurulu, olabildiğince en uyumlu toplumsal birliği oluşturmaya çalışır; böylece insanlar ya ideal devlet ya da bozuk devlet şeklinde dile getirilen

[280] A.e., 961 a
[281] A.e., 961 b
[282] A.e., 969 b,c

‘yabancı’ bir seçenek karşısında kalmaktan kurtulamamaktadırlar; yeter ki somut koşulların elverdiği bu iki en iyi devleti gerçekleştirebilsinler.[283] Platon, **Devlet Adamı**’nda tanrısal kral betimlemesinin pratik hayatta işe yarayamayacağını düşünerek ideal yasasızlıktan, zorunlu yasalılığa yönelir.

Platon, **Devlet**’te organizmacı bir devlet anlayışı ortaya koyar. Devletin bir beden gibi sağlıklı olarak varlığını sürdürmesi için organlarının –kurumlarının- iyi durumda olmaları ve birbirleriyle uyumlu ve işbirliği içinde çalışmaları gerekmektedir. Devlet, en küçük organlarının tüm parçalarına özen gösterir ve onların uyumunu gözetir.[284] Devlet (polis) bu durumda sağlam bir bedene benzer.[285] Bu bağlamda Platon, devletin bir bütün olduğunu ve varlığının bütünlüğünün sürdürülmesini salık verir.[286] Devletin temel işlevi, toplum içinde organik dayanışmayı sağlamaktır. Bu dayanışmanın sağlanmasına yönelik olarak konulan kanunların öğrenilerek uygulanması için eğitim kuramı oluşturulacaktır.[287] Platon, toplumun bölünmüşlüğüne ve yönetilen-yöneten ilişkisine doğallık kazandırır. Bu doğallık yaratılışa, karaktere uygun olarak işbölümünün yapılmasıyla gerçekleşir. İnsanlar, yaratılışları gereği farklı oldukları için farklı işlere eğilimlidirler. Herkes birden çok işi değil, doğuştan eğilimli olduğu tek bir işi yapacaktır. Platon, işbölümünden başlayarak katmanlı toplumun yapısını oluşturmaktadır.[288] Yönetici, savaşçı ve çalışan sınıflar bir araya gelerek ‘*civitas*’ denen yapıyı ortaya koyarlar.[289] İnsan ve devlet birbirlerinin sebebidir.[290] Devletin kudreti sınırsızdır. Vatandaşların idaresine bırakılan bir şey yoktur. Bu mutlakıyetçi görüş, devletin hareket alanına sınır koyan görüşün (Kant’ın hukuk devleti) zıddıdır. Platon’un bu görüşü Yunan âleminde hâkim olan bir görüştür. Bu görüşte ferdi unsur, sosyal ve siyasi unsura

---

[283] Ağaoğulları, a.g.e., s. 284
[284] Platon, **Devlet**, 462 c, e
[285] A.e., 368 e, 464 b
[286] Ağaoğulları, a.g.e., s. 220
[287] Gülnihal Küken, **İlkçağda Eğitim Felsefesi**, 1.bs, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, Şubat 2003, s. 449
[288] Şenel, a.g.e., s. 157
[289] İlhan F. Akın, **Devlet Doktrinleri**, İstanbul, Filiz Kitabevi,1962 s. 13
[290] Ernst Von Aster, **Hukuk Felsefesi Dersleri**, Çev. Orhan Münir Çağıl, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Yayınları, 1943 s. 129

feda edilmektedir.[291] Onun bu görüşü **Yasalar**'da da sürmektedir; fakat bu fikri devam ettirişinin dozu farklıdır.

Her şeyden evvel **Devlet**'te Platon ferdin özgürlüğünü yok eder. İnsanlara yaradılışlarına uygun işler verme ve onları bu işlerin dışına çıkarmama, ırk teorisine dayalı birey özgürlüğü ideolojisinden uzak, totaliter bir görüş olarak sunulur. Yönetim biçimi olarak belirtilen aristokrasi-krallık da buna uygunluk sağlar. Hâlbuki **Yasalar**'da bu görüş korunmakla birlikte insan, **Devlet**'teki kadar katı sınırlar içinde tutulmamaktadır. Aksi halde bu, tiranca bir yönetim biçimini de beraberinde getirirdi. **Yasalar**'da ileri sürülen yönetim biçimi olarak karma yönetim, bu anlamda monarşinin katı sınırlamalarının ve *demokratia'*nın başıboşluğunun ortasında dengeli bir hal izlemektedir. İnsanın sınırlanışından bu anlamda taviz verilmiştir. İnsan **Devlet**'teki kadar, sert bir şekilde devlet içinde erimeyecektir. **Yasalar**'da vatandaşların yönetimde söz hakkı bulunur. Bu, Eski Yunan düşüncesindeki kamusal alanda söz sahibi olan kimsenin; ancak özgür kalacağı anlayışına paraleldir. Bu anlamda *Polites,* özgürdür.[292]

Platon toplumsal ve siyasal kurumlar arasında özel mülkiyeti ve aileyi **Devlet**'te tanımazken, **Yasalar**'da tanınmaktadır. **Devlet**'te komünizm korunurken, **Yasalar**'da bu anlayış tamamıyla yok edilmemektedir. Platon bunu, "... hala en iyi fakat insanlara yaraşmayacak kadar yetkin çözüm şekli saydığını gizlememektedir."[293] Bu anlamda aile ve özel mülkiyetten taviz veren Platon, bu iki kurumu **Yasalar**'da ayakta tutmaktadır. Hâlbuki **Devlet**'te kollektif insanın veya devletin gerçek bir birlik, büyütülmüş bir kişi gibi olabilmesi için, özel çıkarların genel çıkarla bir olması, ailenin devlet içinde erimesi, kişinin mülkiyetinin kaldırılması gerektiği anlayışı egemendi. Çünkü bu iki kurum -aile ve özel mülkiyet- insanların kişisel çıkarlarının kaynağıdır.[294] Platon'un komünist anlayışında ailenin yasaklanması görüşü iki etkeni ortaya çıkarmaktadır. Birincisi özel mülkiyetin (ev, arazi, para) yöneticilere yasaklanması ve onların barakalarda yaşayıp ortak sofralarda yemek yemeleri anlayışının ortaya çıkmasıdır. İkincisi ise tek eşli cinsel birleşmenin kaldırılması ve onun yerine yöneticilerin emirleriyle uygun günde, uygun kişiler

---

[291] Giorgio Del Vacchio, **Hukuk Felsefesi Dersleri**, Çev. Şahir Erman, İstanbul, İÜHFY, 1952, s. 40
[292] Platon, **Yasalar**, 806 d
[293] Sabine, a.g.e., s. 76
[294] Muvaffak Akbay, **Umumi Amme Hukuku Dersleri**, C.I, 3.bs, Ankara, AÜHFY, 1958s. 88

arasında birleşmenin sağlanmasıdır.[295] Böylece, özel mülkiyet ve cinsel birleşmenin bu anlamda birbirleriyle ilişki içerisinde olduğu sonucu çıkacaktır. Cinsel birleşmenin ve özel mülkiyetin herhangi birinde olabilecek bir yenilik, diğerinde de etkisini sürdürecektir.

Platon'un ekonomiyi siyasal alandan uzaklaştırma çabasında, **Devlet**'te belirttiği yönetim biçimlerinin bozulacağını ileri sürmesi dönemin siyasi anlayışı göz önünde bulundurulduğunda hiç de rast gele bir görüş değildir. Yunanların gözünde oligarşik devlet, malı ve mülkü veraset yoluyla elde eden iyi aile çocukları tarafından ve onların çıkarları uyarınca yönetilen devletken, *demokratia* ise ne iyi ailelerden gelen ne de mala mülke sahip olan çoğunluk tarafından ve onların çıkarları uyarınca yönetilen devlettir. Anlaşılacağı üzere, Platon'un oligarşiyi anlatmasında da siyasal ayırımın temelinde, ekonomik ayırım bulunmaktadır.[296] Bunun için ekonomik nedenleri insanların ahlakını bozucu bir etki olarak gören Platon, Yunanların birçok kuşaklar boyunca edinilmiş olan tecrübelere dayanan ortak kanılarını paylaşmıştır.

Servetin yönetim üzerinde olumsuz etkilerini gören Platon, kötülüğü ortadan kaldırmanın yolu olarak serveti ortadan kaldırma yolunu denemiştir. Platon, vatandaşları para kullanmaktan ve özel ticaretten yoksun bırakma anlayışını Sparta'dan almıştır. Yine Platon'un, evliliği **Devlet**'te kaldırmasının nedeni, aile sevgisini yöneticilerin devlete bağlılıklarını engelleyici güçlü bir rakip saymasındandır.[297]

Devlet'te aile kurumunun adını geçirmemesine rağmen, **Devlet Adamı**'nda Platon büyük bir aileyi küçük bir devlete benzeterek 'idare konusunda' bu iki diyalogta birbirinden farklı bilgiler vermektedir. Platon **Yasalar**'da en iyi ikinci devletinde aileyi ayrıntılı olarak inceler.[298] Bu diyalogta aileye önem vermesinin sebebi, geleneksel aile yapısının toplumda kötülükleri doğuran ve besleyen bir doğaya sahip olmasıdır. Platon, bu türden bir kurum ortadan kaldırılmadığından, yurttaşlar üzerinde yıkıcı etkilerini önlemek için aileyi düzene koyarak onu sıkı bir denetim altına alır. Bu anlamda Platon, evliliği devlet kontrolüne almış ve yasal olan

---

[295] Sabine, a.g.e., s. 52
[296] Platon, **Devlet**, 551 d
[297] Sabine, a.g.e., s. 53
[298] "Eğer bir toplumda aile yönetimi gerektiği gibi düzenlenmemişse, yasaların durağanlığının sağlanabileceğini düşünmek boşunadır":[298] Platon, **Yasalar**, 790 b

evliliğin haricindeki çocuk doğumlarını yasaklamıştır.[299] Platon **Devlet**'te kabul etmediği özel mülkiyeti **Yasalar**'da belli koşullar altında kabul eder. Çünkü ona göre, "dostlar arasında her şey ortaktır."[300] Bu, en iyi yasaların ortaya konulmasının koşuludur. Özel mülkiyet vatandaşlar arasında kamu yararına ortaya çıkmaktadır. **Yasalar**'da toprak eşit olarak 5040'a bölünmüştür; ancak herkes kendi payına düşeni, bütün toplumun ortak mülkü olarak kabul etmelidir. Toprak bir başkasına satılmayacaktır. Bu anlamda hukuki olarak devletin malı olan topraktan gelen ürünlerden vatandaşlar yararlanacaktır. Mülk ancak evlâda geçebilecektir. Sistemin işlemesi için hem kız hem de erkek evladın olması gerekir. Bunun için evlâtlık alınıp, evlâtlık verilmelidir. 5040 sayısı sabit tutulmalıdır.[301] Eğer bu sayı aşılırsa yurttaşlar bazı yerlere koloni olarak gönderileceklerdir. Hiç kimse altın gümüş sahibi olamayacaktır. Vatandaşlar az sayıda tutulan ticaretle ve tarımla uğraşacaklardır. Platon zanaatların ve ticaretin gelişmesi ile demokrasinin ortaya çıkışı arasındaki ilişkinin bilincinde olup, bu meslekleri sürekli olarak aşağılar; ancak o, bir devlette insanların bu tür işleri yapmasının gerekli olduğunun da farkındadır. Bu meslekleri, vatandaşlara yasaklayıp, devlete zararları dokunmayacak olan yabancılara (*metoikos*lara) bırakır.[302]

Özel mülkiyetin kamu yararına kullanılacağı fikri Platon'da ağırlık kazanır:"her kişi kendine düşen toprak parçasını, polisin ortak mülkü gibi görmelidir."[303] Platon'un altın gümüş gibi maddelere yurttaşların sahip olmasını istememesinde, onların zanaat, ticaret gibi aşağılatıcı bir işle uğraşmalarını istememe kaygısı bulunur.

Böylece Platon, şehrin 5040 olarak belirlediği nüfus sayısına göre, verasetle geçebilen ancak bölünemeyen, başkasına devredilemeyen toprağı eşit parçalara ayırarak, toprağın verdiği ürünlerin ortak bir karavanadan eşit bir şekilde tüketilmesi

---

[299] Platon karşıt doğal yapılara sahip olanların evlenmesinden ılımlı bir soy elde edileceğini düşünür. Kızlar, 16-20, erkekler 30-35 yaş arasında yasa koyucuların belirlediği biriyle evlenmelidir. Kaç çocuk yapılacağına devlet karar vermelidir. Bkz. Platon, **Yasalar**, 804 d.
[300] Platon, **Yasalar**, 739 c
[301] A.e., 737 e
[302] A.e., 919 c
[303] A.e., 740 a

koşuluyla, toprak mülkünü vatandaşlara dağıtmaktadır. Toprak, topraktan sağlanan ürünün bir bölümünü kira olarak veren yarıcılar, köleler tarafından işlenecektir.[304]

Platon **Devlet**'teki toplum düzeninde işbölümü çözümlemesi konusunda, **Yasalar**'da belirttiği toplum düzeni betimlemesinden vazgeçmiş,[305] **Devlet**'te öne sürülen toplumsal sınıflama yerine, yeni bir toplumsal sınıf kurarak yeni bir iş bölümü önermiştir. Önerilen iş bölümü, **Devlet**'tekinin aksine tüm vatandaşları kapsayan, ayırıcı niteliği bulunan bir öneri olmaktadır. **Devlet**'te Platon, toplumu yöneticiler, savaşçılar, köylüler olmak üzere üç sınıfa ayırmaktadır.[306] Yöneticilik, toplumun en üst kesimini oluşturur. Eğitimin tüm aşamalarını geçen filozoflara bu hak verilirken,[307] askerler ya da koruyucu sınıf olarak adlandırılan bu sınıf, devletin idaresi yanında korunmasında da görev alacaktır. Askerlerin eğitiminde ağırlık, beden eğitimine verilmekte ve bunun yanı sıra diğer bilimler de öğretilmektedir. Köylüler, sanatkârlar ve işçiler sınıfı ise idari, askeri ve siyasi görev yapmadıkları gibi, bu alanlarda da hiçbir hakka sahip olmayacaklardır.[308] İşbölümü yetenek farklarına ve bu üç sınıfın varlığına göre belirlenir. Bu üç sınıfa bağlı kalarak üç türlü insanın var olduğu gerçeği söz konusudur.[309] Bu üç türlü yetenek -insan karakteri- psikolojik olarak üç türlü gücün var olduğu sonucunu çıkarmamızı sağlar: İnsanın biyolojik yapısında diyaframın altında yer alan, beslenme veya şehvet dürtülerini içine alan nefis, göğüste atılgan olan nefis ve başta bulunan ve düşünmeyi sağlayan nefistir. Ussal nefsin yetkinliği bilgelik, atılgan nefsin yiğitlik, diyaframın altında yer alan nefsin ise ölçülülüktür. Adalet ise hepsinde bulunarak gerek devlette, sınıflarda gerekse bireylerin yetilerinde uyumu meydana getirip, erdemi oluşturur.

Platon **Devlet'**te kendisinin, 'duygusal sınıf'a (işçilere/üreticilere) yönelik önyargılarından arınmış olduğunu gösterirken, 'en iyiden sonra gelen devlet'in ana hatlarını çizdiği **Yasalar**'da 'duygusal sınıf'a yönelik önyargılarından daha çok arınmış olduğunu gösterir. Ancak yine de bunun, Platon'un **Devlet**'te ele aldığı

---

[304] Sabine, a.g.e., s. 77
[305] A.e., s. 77
[306] Küken, a.g.e., s. 452
[307] Kişilikleri gereği yönetilmeye meyili olanlar devlet adamlığının en yüksek görevlerini yapabilecek olanlara boyun eğmelidir. Bkz. Sabine, a.g.e., s. 48
[308] Küken, a.g.e., s. 454
[309] Sabine, a.g.e., s. 48

karmaşık siyasal sorunların çözümlenmesine engel olan kısırlaştırıcı bir etki yapmış olduğu da bir gerçektir.[310]

Platon **Yasalar**'da yeni bir siyasal sınıflama teorisine gider. Bu teori vatandaşların gelir düzeyleri dikkate alınarak oluşturulan yeni bir düzenleme olup, daha önce **Devlet**'te adı sadece bir yerde geçen; fakat toplumdaki rollerinden bahsedilemeyen kölelerin, toplumsal sınıftaki görevlerinin ele alındığı bir teoridir. **Devlet Adamı**'nda ise kölelere ilişkin yapılan bir tanımlamayla karşılaşıyoruz: "bunlar, satın alanın veya buna benzer bir yolla sahip olunan kimselerdir. Bunlara münakaşasız, köle diyeceğiz. Bunların krallık sanatından en ufak payları yoktur."[311]

Yasalar'da toplum, eşit topraklara ayrılmış sınıflı bir toplumdur. Toplumda eşitliğin sağlanması için eşitsiz bir düzenlemeye, dağıtmaya gidilmelidir. Çünkü koloniye katılan kişiler, ideal devletin 10 yaşından küçük çocukları gibi her bakımdan birbirlerinin eşiti değildir.[312]Bu anlamda herkese kendisinin, ailesinin erdemine, yeteneğine göre servet verilmelidir. Bu, oranlı eşitliğin oluşturulmasıyla olur. Bu anlamda Solon yasasını andıran bir şekilde sınıflar dört'e ayrılır:[313]

1) Toprağın geliri ile toprağın gelir değerinin üç katı serveti olanlar,
2) Toprağın geliri ile toprağın gelir değerinin iki katı serveti olanlar,
3) Toprağın geliri ile toprağın gelir değeri kadar serveti olanlar,
4) Yalnızca toprağın geliri olanlardır.

Platon, Solon gibi bu sınıfların devlete ve topluma karşı sorumluluklarını belirlemiştir. Böylece bir toplumda aşırı zengin ve aşırı yoksul olmayacaktır. Çünkü bunlar en kötü hastalıklardır.[314] Örneğin birinci sınıftaki yurttaşın geliri dördüncü sınıftakinin gelirinden dört katı fazla olabilir. Bunu aşarsa fazla kazancın tümünü polise bırakmalıdır.[315] Sınıflar arasında da dikey geçiş bulunmaktadır. Bu dikey

---

[310] A.e., s. 49
[311] Platon, **Devlet Adamı**, 289 d
[312] Ağaoğulları, a.g.e., s. 292
[313] Platon, **Yasalar**, 744 e. Böylelikle Platon, bu sınıf ayırımını vatandaşların ne çok yoksul ne de çok zengin olması esasına göre düzenlemiş olup, Solon'un sosyal sınıfa ilişkin olarak getirdiği düzenlemeye benzer bir şekilde 'serveti' sayısal alanda ölçüt aldığı görülür. Platon burada şereflerde ve memuriyetlerdeki dağıtımı eşitsiz görmekle beraber oranlılık kuralını izleyerek bir dağıtım uygulamıştır.
[314] Platon, **Yasalar**, 744 d, 629 d
[315] A.e., 744 c

geçiş, mülkiyet konusunda vatandaşların ölçülülükten ölçüsüzlüğe geçişine karşı alınmış bir önlemdir.

Yarışmalardaki ve gündelik yaşamlarındaki konumlarına göre yurttaşlar birbirini övmelidir. Üst sınıfta bulunanlar ise kutlanmalıdır.[316] Yurttaşlar her istediklerini elde edecek şekilde bir kent tasarlamalıdır:

"Yurttaşların ne şekilde davranarak toplum içinde ortak yaşama katılmaları gerektiği konusunda kentlere, yasa yapmayı tasarlayan biri, özel yaşamda zorlama olmaması gerektiğini düşünür, herkesin gücünü canının istediği gibi geçirmesine izin verirse, her şeyin düzen içinde olması gerektiğini hesaplayamaz, yurttaşların özel yaşamların da yasaya bağlı olmayıp, toplum içinde yasalara uygun olarak yaşamayı kendiliklerinden isteyeceklerine inanırsa, büyük bir yanılgıya düşer."[317]

Bedeniyle ya da ruhuyla çabalayıp güzel işler ortaya koyduktan ve yasalara boyun eğerek yaşadıktan sonra ömrünü tamamlamış ne kadar yurttaş varsa, bunların övgüyle anılması yerinde olur.[318] "Bir yurttaşın bütün geceyi uyuyarak geçirmesi, hep ilk olarak kalkıp bütün uşaklara kendini uyanık olarak göstermesi herkesçe utanç verici ve özgür kişiye yakışmayan bir şey olarak varsayılmalıdır."[319] Uyuyan insan, hiçbir şeye yaramaz; ama içinden kim yaşamaya ve düşünmeye en büyük özeni gösteriyorsa, olabildiğince uyanık kalır, ancak sağlığı için yararlı olan süreyi uyumakla geçirir, bu da fazla değildir.[320]

Özgür yurttaşlar için üç tür bilgi vardır. Birincisi hesap ve sayı bilgisi; ikincisi yüzey ve hacim ölçme bilgisi, üçüncüsü de yıldızların dönüşü ve doğal hareketleri sırasında birbirleriyle olan ilişkisidir. Yerli halktan hiç kimse ve o kişinin kölesi el sanatlarıyla uğraşmamalıdır. Çünkü devletin ortak düzenini koruyan yurttaş geniş bilgi gerektiren mesleğe zaten sahiptir; yan bir işle uğraşması gereksizdir. Öte yandan Platon şunları belirtir:

---

[316] A.e., 829 c
[317] A.e., 780 a
[318] A.e., 801 e
[319] A.e., 808 a, 807 e
[320] A.e., 808 b, c

"Böylece herkes, başka işleri bırakıp yeteneğine uygun tek bir işle uğraşırsa, bunu da zamanın da yaparsa, hem daha çok, hem de daha iyi, hem de daha çok kolay iş çıkar."[321]

Platon'un bu görüşü **Devlet**'teki adalet anlayışıyla bağdaşır bir niteliktedir. Bu konuyla ilgili görevler *Astynom*lara (şehir görevlileri) verilmiştir. *Astynom*lar yerli bir yurttaş erdemle uğraşmak yerine başka bir mesleğe yönelirse, onu kendi mesleğiyle ilgilenmeyi sağlayacak kadar kınama ve yurttaşlık haklarını alma yoluyla cezalandırmalıdırlar. Yabancıların ise iki işi yapmaları hapis, para cezası ve devletten kovma yoluyla önlenmelidir.[322]

Platon, **Devlet**'te vatandaşlara tanımadığı hak olarak siyasal katılımı, **Yasalar**'da tanımaktadır. Ancak vatandaşlara hak tanımasına rağmen, onun önem verdiği sınıf azınlıktır. Örneğin meclise katılmak aristokratlara zorunludur ve onların katılmamaları halinde bu durumun cezası varken, Platon vatandaşlar için böyle bir kısıtlama getirmez. O, **Devlet**'ten farklı olarak **Yasalar**'da yurttaşların, yabancıların ve kölelerin toplumsal konumları, siyasal hak ve görevleri ve ceza hukuku bağlamında işledikleri suçlara ilişkin, onlara verilen cezaların ne olduğu konusunda da ayrıntılı bilgiler vermektedir.

Yabancılar kurumuna baktığımızda, poliste en fazla yirmi yıl kalan bu kişiler arasında devlete büyük yararı dokunanlar oturma sürelerini uzatabilir, hatta onlara yaşamlarının sonuna kadar oturma hakkı verilebilir. İsteyenlerin belli koşullarda devlete yerleşmeye hakkı vardır. Yerleşmek isteyen ve mal varlığı olan yabancılara oturma izni verilmelidir. Ancak bunlar adaletin öngördüğü üzere tek bir işle uğraşmalıdırlar. Oturma izinleri kütüğe yazıldıktan itibaren yirmi yıldan fazla kalmamalıdırlar, küçük de olsa göçmenlik vergisi ya da alım-satım vergisi vermelidirler. Eğer göçmen bu süreç içinde kent yararına övgüye değer bir eylemde bulunmuşsa, oturma süresi uzatılabilir. Göçmenlerin çocukları, el sanatçısı olmaları koşuluyla, on beş yaşına geldiklerinde göçmenlik süreleri başlayacaktır. Eğer poliste daha fazla oturmak isteyen varsa, izin alarak kalabilecektir.[323] Dört yabancı türü bulunmaktadır:

---

[321] Platon, **Devlet**, 370 c
[322] Platon, **Yasalar**, 847 a, b
[323] A.e., 850 b, c, d.

İlk gurubu, çoğunlukla her yaz şaşmadan göçmen kuşlar gibi dolaşıp duranlar oluşturur. Bunların birçoğu ticaret amacıyla dolaşarak, deniz üzerinde kanat çırparak başka ülkelere uçar giderler. Görevliler onları, limanlarda, pazar yerlerinde, kente yakın ama kent dışında resmi yerlerde tutacaklardır. Adalet dağıtırken görevliler tarafsız davranacaklardır ve onlarla zorunlu ilişkilerini en alt sınırda tutacaklardır; ikinci gurubu, gerçek birer izleyici olarak sanat etkinliklerini izlemeye ve dinlemeye gelenler oluşturacaktır ki, bunlar için, tapınakların yanında konaklama yerleri hazırlanmalıdır, rahiplerle tapınak bekçileri onlarla ilgilenmelidirler ve daha sonra görevliler gösteriler bittikten sonra onları, zarar gelmeden göndermelidirler; resmi bir görevle başka bir ülkeden gelen yabancıların oluşturduğu üçüncü gurubu ise devlet hesabına devlet komutanları, atlı birlikleri ve tabur komutanları ağırlamalıdırlar; dördüncü gurupta da gözlemcilere karşılık olarak başka bir ülkeden çıkıp gelen yabancılar bulunur: Bunlar elli yaşın altında olmamalıdırlar ve devletlerde güzelliği ile göze çarpan bir şey gördüklerinde bildirmelidirler ve böylece bilgelerin dikkatini çekerler, eğitim görevlisinin ya da erdemiyle ödül kazanmış birinin evine giderek onlarla bir araya gelip bilgi alışverişinde bulunurlar, dost olarak iletişim kurup ve bu şekilde ağırlanarak saygı görürler.[324]

Platon'un toplumsal sınıflamasında diğer sınıfı köleler oluşturmaktadır. Köleler, toplumun en alt katmanında yer alırlar. Yurttaşların topraklarını ekip biçen kölelerin hiçbir yurttaşlık hakları yoktur. Her yurttaşın kendine bütün uğraşlarında, yardım edecek yeterli sayıda köleye sahip olacağı belirten Platon, bir köle ayaklanmasını önlemek için aynı dili konuşan kölelerin bir araya toplanmamasını, bunlara adil davranılmasını salık verir. Ancak kölelerin karşı çıkış durumlarında ağır cezalar da verilmektedir.[325]

Platon'un topluma etki eden ve siyasete hizmet eden bir diğer kurumu ise eğitimdir. Yunanca *paideia* olarak adlandırılan eğitim, **Devlet**'te sadece koruyucu ve yönetici sınıfa sunulan bir öğrenme alanıyken, **Yasalar**'da tüm vatandaşlar için zorunlu tutulan bir alan olur. Ancak Platon **Devlet**'te koruyucu sınıftan olan kadınları erkekler gibi nasıl eğitime tabi tutmuşsa, **Yasalar**'da da eğitim konusunda kadınlara, vatandaşlarla aynı hakkı tanımaktadır. Platon kadın erkek eşitliğini savunmasa da

[324] A.e., 952 d, 953 b, c, d, 952 d, e
[325] A.e., 778 a, 777 c - e

kadının bir köşede durmasını engeller, onu meydana çıkarır ve ona eğitim hakkı tanır. Ona göre:

"... kadın ruhu erdem bakımından erkeklerden ne kadar aşağı ise, o kadar önemlidir, hatta iki kat önemlidir. Öyleyse... hem kadınlar hem de erkekler için söz konusu uygulamaları ortaklaşa düzenlemek devletin mutluluğu için daha iyi olacak..."[326]

Kadın, ortak toplu yemeklerde de oturtulur. Kadının tam bir yurttaş olarak siyasal yeterliliğe katılmamasına karşın, askerlik de dâhil olmak üzere bazı kamusal faaliyetlere iştirak etmesi sağlanır.

Devlet'te böyle bir eğitime tabi tutulmaları için doğan çocuklar, ana babalarının elinden alınarak kadınların da, erkeklerin de görev aldığı bir kuruma verilmelidir. Bu kurul seçkin yurttaşların –koruyucu, yönetici- çocuklarını bir yuvaya yerleştirir ve onları şehrin belli bir semtinde oturan bakıcı kadınlara emanet eder. Seçkin olan ve olmayan bütün yurttaşların doğuştan eksikliği olan çocukları da gözden uzak uygun bir yere bırakılır. Bu kurul beslenme işini de gerçekleştirir. Kendi çocuklarını tanımaya başlayarak süt verecek anneler yuvaya getirilir. Bu arada erkek bakıcıları da çocuklara bakıp gözetirler.[327]

Eğitim **Yasalar**'da da **Devlet**'teki gibi önemli bir yer tutar ve toplumsal düzeni sağlayan işleve sahip bir kurum olarak belirir.[328] Ona göre yurttaşlar belli eğitim kalıplarından geçirilerek istenilen kalıba sokulabilecektir. Din olduğu gibi, eğitim de devlet kontrolündedir.[329] Bütün çocukların devletin öngördüğü eğitimi

---

[326] A.e., 781 b
[327] Küken, a.g.e., s. 452, 453
[328] Platon, a.g.e., 766 a
[329] İkinci en iyi devletin bütünlüğünün sağlanması için akli faaliyetleri gerçekleştirmek ve yetenekleri olmayan kişilere seslenmek, onlar arasında birlik kurabilmek amacıyla dine sarılan Platon, gerektiğinde engizisyonu andıran yöntemlerle yurttaşların dinsel duygularını güçlendirerek, iman ortaklığı sayesinde toplumsal birliğin dayanaklılığını sağlamıştır. Devletin tanrılarına uyulması konusunda ağır cezalar koymuştur. Din, devletin denetimine bırakılmıştır. Özel dinsel eylemler yasaklanarak tapınmalara sadece yetkili din adamlarının yönetimi altında izin verilmiştir. Böylece Platon **Devlet**'te boş hurafeleri ve inançları *polis*'e sokmamaktadır. Ona göre din toplumsal birliği, düzeni sağlayan güçtür. Bkz. Ağaoğulları, a.g.e., s. 303, 304.

Platon, **Yasalar**'ın onuncu kitabında dine karşı yapılan eylemler için ağır bir ceza hukuku yazmıştır. Öyle ki dinsizlere, devletin dinsel dogmalarına ve anlayışına ters düşmeleri doğrultusunda ölüme kadar çeşitli cezalar verir.(Bkz; Platon, **Yasalar**, 908 b, c, d) Ancak dikkate değer nokta Platon'un dine karşı suç işleyenleri altı kategoride toplayarak ağır cezalar veriyor olmasıdır. En önemlisi de söz konusu suçlara ilişkin cezaları belirtmesi göz önünde bulundurulduğunda, Atina

almaları gerekir. Bunun için eğitimciler kadrosu oluşturulur. Sağlıklı bir yurttaşın yetişmesi için eğitimin, henüz anne karnındayken başlaması gerekir. Bu nedenle Platon hamile kadınların bedensel alıştırmaları yapmalarını zorunlu tutar. Çocukların ise eğitimi için oynayacakları oyunlar saptanmalıdır. Oyunların değişime tabi olmamasına özen gösterilmelidir:

Çocuklar, oyunlarında bazı değişiklikler yaparlarsa, büyüdüklerinde kendilerinden önceki kuşaktan farklı olacaklar, başka bir yaşam biçimi arzulayıp başka yasalara, gelenek ve göreneklere sahip olmak isterler; bu durum bir devlet için en büyük kötülüktür.[330]

Bu, değişikliği istemeyecek doğru nesiller yetiştirmenin amacıdır. Bu şekilde Platon, devletin sürekliliğini sağlamak ister. O, **Devlet**'ten farklı olarak eğitimde yabancı ozanlara, tragedya yazarlarına yer verir. O, onların topluma uygun görünen eserlerine de yer verir.[331] Müzik ve beden eğitimiyle ölçülü yurttaşlar yetiştirmek isteyen Platon, bunların ikisini bir arada vermeyi uygun görür. Altı yaşına kadar kız ve erkek çocukları bir arada eğitim görürler. Daha sonra cinsiyetlerine uygun bir eğitim alırlar; ancak erkekler kadar olmasa da kızlara da savaş eğitimi[332] verilir.

Halka ise bilimler derinlemesine öğretilmeyip, genel bilgiler vermekle yetinilecektir. Küçük bir azınlık; ancak felsefe ve teoloji dâhil olmak üzere bütün bilimleri kapsamlı olarak öğreneceklerdir. Halkın akli faaliyetlere yeteneği olmayışı dolayısıyla toplumsal düzeni sağlamak için din devreye girecektir. Platon'da toplumsal siyasal kurumlar, mahkemeler, memurluklar hakkındaki bilgileri **Yasalar**'da bulabiliriz. Hangi suç hangi mahkemelerde, kimler tarafından yargılanarak yapılır ya da suçun cezası nedir? Tüm bunlar ayrıntılı olarak irdelenir. Platon'a göre:

---

hükümetince ölüme mahkûm edilen hocası Sokrates'e yapılan bu eylemlerden hoşnutsuz olarak döneminin anlayışına karşı çıkan Platon, hocasının belirtilen aynı suçtan ölüme mahkûm edilmesini onaylıyor gibidir. Popper'a göre bu, Platon'un Sokrates'e karşı işlediği ihanettir. Ona göre, "Platon'un ihaneti olgusunu da, Sokrates'i **Devlet**'in baş konuşmacısı olarak kullanmasını da, onu kendine ortak etme yolunda son derece başarılı olduğundan ben hiç kuşkulanmıyorum. Fakat, bu girişimin bilinçli olup olmadığı bir başka sorudur": Popper, a.g.e., s. 208- 209

[330] Platon, a.g.e., 798 c

[331] A.e., 817 a- d

[332] Kadın ve erkeklerin savaş eğitimi görmelerinin nedeni, dönemin 'savaş dönemi' olmasından kaynaklanır. Bu şartlar altında Platon da bir toplumun, askeri bir toplumla ayakta kalabileceğini düşünür. Burada savaş eğitimi verilmesinin nedeni yayılmacı bir politika izlemek değil, devleti dış saldırılara karşı korumaktır. (Aksi halde toplumda yayılmacı bir politika izlenseydi, Magnesia kenti dışa açık bir toplum olurdu. Bkz. Platon, **Yasalar**, 628 d,e)

"Kusursuz mahkemeleri[333] yolunca kurulmamış olan devlet, devlet olmaktan çıkar; sesini duyuramayan ve soruşturmalarda tıpkı hakemlikte olduğu gibi tarafların söylediklerine bir şey ekleyemeyen bir yargıç da adil kararlar konusunda yeterli olmaz; az sayıda ama beceriksiz yargıç da aynı şekilde."[334]

Dava konusu, taraflarca açık bir şekilde ortaya konmalıdır. Birini suçlayanlar önce komşularına, dostlarına, anlaşmazlık konusu olan olayları iyi bilen kimselere başvurmalıdır. Davacı doyurucu bir karar almazsa, başka bir mahkemeye gitmelidir. Eğer söz konusu iki mahkeme tarafların bir anlaşmaya varmalarına yardımcı olmazlarsa karar üçüncü mahkemenin olacaktır.[335] Tarafların yargıçları ortaklaşa seçip oluşturdukları mahkeme en yüksek mahkeme olmalıdır. Yüksek mahkemenin dışında iki mahkeme daha olacaktır. Bu mahkemelerden biri, bir kimsenin, kendisine haksızlık ettiği gerekçesiyle, özel bir kişiyi mahkemeye verip karar verilmesini istediği zaman, diğeri de yurttaşlardan birinin devlete karşı suç işlediğini düşünüp, kamu yararına dava açtığı zaman başvurulan mahkeme olacaktır. Üçüncü aşamada birbirleriyle anlaşamayan taraflar olursa ortak bir mahkeme kurulacaktır. Bu mahkeme:

"...bir yıldır ya da daha uzun zamandır görevlerini sürdüren bütün yöneticiler yaz dönümünden sonraki ay içinde, yeni yılın başlangıcından bir gün önce tapınakta toplanacaklar ve tanrıya yemin ettikten sonra,[336] her yönetim biçimi içinden görevinde en iyi olanı ve ertesi yıl yurttaşlar için en sağlıklı ve en doğru kararı vereceği düşünülen bir kişiyi tanrıya sunu sunar gibi, yargıç olarak önereceklerdir. Biri, bir yargıcın davayı yanlış karara bağlaması durumunda ve bunda suçlanırsa yasa bekçilerine başvurarak suç duyurusunda bulunabilecektir."[337]

---

[333] "Mahkemelerin kurulması bir anlamda yöneticilerin seçilmesidir; nitekim her yönetici zorunlu olarak bir takım konuların yargıcıdır; ama yargıç, yönetici olmadığı halde, karar verip davayı sonuçlandırdığı gün, bir anlamda hiç de küçümsenmeyecek bir yönetici olur": Platon, a.g.e., 767 b
[334] Platon, a.g.e.,766 d
[335] A.e., 766 a
[336] Hukuk ve din iç içedir.
[337] Platon, a.g.e.,767 b, d, e

Mahkemelere dayanak olan meclisler ise otuz düzine üyeden kurulmalıdır. Halk meclisi bütün yurttaşlara açıktır.[338] Alt bölümlere uygun 360 üye bunların her biri 90 kişi olmak üzere dört guruba ayrılmalıdır. Herkes, zorunlu olarak birinci sınıf için oylamaya katılmalıdır. Buna uymayan ise para cezası ödemelidir. Bunlar, oylamadan sonra tutanağa geçirilmeli, ertesi gün ise öncekiler gibi ikinci sınıf için oylama yapılmalıdır. Üçüncü gün ise üçüncü sınıf için oylama yapılmalıdır. İlk üç sınıftakiler oylamaya katılmamaları halinde ceza uygulamasına tabi tutulurlarken, dördüncü sınıf oylamaya katılmadığında cezadan men edilebilir.[339] Dördüncü sınıf için dördüncü gün yapılacak oylamaya üçüncü ve dördüncü sınıflar katılmazlarsa cezadan men edilebilirler. Ancak ikinci ve birinci sınıftan olup da oylamaya katılmayanlar cezalandırılacaklardır. Beşinci gün yöneticiler, tutanağa geçirilmiş adları herkesin görmesi için ilan etmelidir; "...yeniden herkes bu adlar için seçime katılacak, yoksa ilk saptanan para cezasına çarptırılacaktır. Her bir sınıftan 180 kişi seçildikten sonra, bunların yarısı kurayla belirlenip durumları incelenecek ve bir yıllığına meclis üyesi olacaktır."[340] Seçimin bu şekilde olması *demokratia* ve monarşinin ortasını bulmaya çalışmak olup, azınlığa özel bir anlam yükleme çabasıdır.

Bir diğer önemli kurum olan yasa bekçileri kurulu ise 50-70 yaşları arasındaki vatandaşlar arasından seçilen 37 kişiden oluşur. Her kabileden 3'er temsilci ve bunların toplamına bir ilave ile meydana gelir. Onlar, 300, 100, 37 olmak üzere üç aşamalı olarak yazılı oyla 360'lar konseyi tarafından seçilirler. Yasa bekçileri kurulunun görevleri; kamu çıkarlarını korumak, mülklerin kaydını tutmak, hileyle elde edilmiş kârları cezalandırmak ve tek kurul halinde yargıçlık yapmaktır.[341]

Memurluklar ise genellikle en üst sınıflardan seçilerek oluşturulmaktadır. Tapınakların ekonomi uzmanları, kent bekçileri ya da pazar denetleyicileri gibi

---

[338] A.e., 763 e, 764 a

[339] A.e., 756 c, d. Burada Platon karma yönetimi savunsa da onun azınlıktan yana olan fikri fark edilmektedir. Bu, mecliste zengin yurttaşların ağırlıklı bir biçimde bulunmalarını sağlayabilmek amacıyla, ilk iki sınıftan olanların oturumlara katılmamaları halinde para cezasına çarptırılmalarının gerekliliğine ilişkin şartın konulduğu fikirdir. Bkz. Platon, a.g.e.,764 d

[340] A.e., 755 c, d, e

[341] Ağaoğulları, a.g.e., s. 298, 299

önemli memurluklara alt sınıftakilerin seçilebildiği gibi bu tür kişiler tüm yurttaşlar arasından kura ile de saptanmaktadır.[342]

Platon, **Yasalar**'da her bir kurumun üstünde –gece konseyi hariç- onu denetleyecek bir kurum önerir. Bu öneri, denetlenen kurumun görevini yapıp yapmadığına ilişkin alınan önlemdir. Bu durumda yöneticiler eğer doğruluktan şaşarlarsa onları denetleyecek bir kurum da olacaktır. Bunlar, tanrı benzeri denetçiler olacaklardır.[343] Bu anlamda 'Denetçiler kurulu', tüm memurlukların üstünde bulunur. Onlar, 50-75 yaşları arasındaki tanrısal nitelikli 12 yurttaştan oluşurlar. Bir bakan gibi devlet işlerinin bir alanıyla ilgilenirler ve bu alandaki işlerin iyi yürütülüp yürütülmediğini izlerler. Gerekli gördüklerinde yöneticileri ve denetim altında bulunan memurları yargılama yetkilerine sahiplerdir.[344] Platon bu konuda şöyle demektedir:

"Çünkü eğer yöneticileri denetleyecek kişiler onlardan daha erdemli iseler ve görevlerini kusursuz bir adalet anlayışı içinde dürüstlükle yaparlarsa, tüm devlet ve ülke gelişir ve mutlu olur; ama yöneticilerin denetlenmesi başka türlü olursa devletin tüm yapısını bir arada tutan adalet ilkesi yıkılır, böylece tüm yönetim birimleri birbirinden kopar; bundan böyle aynı amaca yönelmeyip devletin bütünlüğünü parçalarlar, ayaklanmalara yol açıp kısa sürede yıkıma götürürler. Bu nedenle denetçilerin her bakımdan olağanüstü erdemlerle donatılmaları gerekmektedir. Bunların seçimini şu şekilde yapalım: her yıl yaz gündönümünden sonra tüm yurttaşlar kendileri dışında her bakımdan en üstün gördükleri ve elli yaşından genç olmayan üç kişiyi belirlemek üzere Apollon ile güneş'e ortak olarak adanmış kutsal yerde toplanacaklardır."[345]

Seçilen denetçiler, ilk yıl on iki denetçi olarak atanacaklardır ve bunların her biri yetmiş beş yaşına kadar görevde kalacaklardır. Daha sonra, bunlara her yıl üç kişi daha katılacaktır. Denetçi olarak bu kişiler, Apollon ile güneşin kutsal mekânında oturacaklardır. Bunlar, her bir görevlinin hangi cezaya çarptırılması ya da ne kadar para cezası ödemesi gerektiğini çarşı alanında yazılı olarak belirteceklerdir.

---

[342] Şenel, a.g.e., s. 174
[343] Platon, a.g.e.,945 c
[344] A.e., 945 c
[345] A.e., 945 e, 946 a

Eğer görevlilerden biri kararın adil olmadığına karar verirse denetçileri, seçkin yargıçlar mahkemesine çıkarabilir, denetçiler suçlu bulunursa ölüm cezası verildiği takdirde öldürülebilir.[346] Platon'a göre denetçiler ne kadar kutsal toplantı varsa bütün şenliklere ön sırada katılmalılardır. Yurttaşlar arasında sadece kendileri defne taç takacak olan denetçiler, Apollon ve güneşin rahipleri olacaktır. Rahipler arasından birinci seçilen denetçi, o yıl başrahip olacak ve o yıla adını verecektir.[347] "Bir denetçi seçilmiş olduğuna güvenip insan yanına kapılarak seçildikten sonra, kötü yola saparsa yasaya göre isteyen ona dava açabilmelidir"[348] Platon, denetçiler kurulunu rahiplerden seçerek devleti teokrasiye dönüştürmektedir.[349]

Kentin ve ülkenin tümü on iki parçaya bölündüğü için, kentteki yollarla, evlerle, yapılarla, limanlarla, çarşı ve çeşmelerle, özelikle kutsal alanlarla, tapınaklarla ve bu tür işlerle ilgilenecek kimseler, *astynom*lar *(*kent görevlileri*), agoronom*lar *(*çarşı görevlileri*), agronom*lar *(*tarım görevlileri*),* atlı komutanları, alay komutanları, rahipler ve *phrourarkh*lar olmaktadır. *Astynom*lar, yollarla, yapılarla, bu konudaki düzenle ilgili olarak bunların zarar görmemeleri için insanlarla ve hayvanlarla ilgili olarak kent içinde ve kent çevresinde kentlere yakışan düzeni gerçekleştirirler.[350] Pazarla ilgili işlerden *agoronomlar* sorumludurlar. Onların görevleri çarşıdakilere herhangi bir zarar gelmemesi için tapınakların gözetiminden başka, insanlar arasındaki ilişkilerde ölçülülükle zorbalığı gözleyerek cezalandırılması gerekeni cezalandırmaktır.[351] Zamanında savaşa katılmış ve halen katılacak durumda olan ordu komutanlarını yasa bekçileri önerirler.[352] Açık oylamada[353] hangisi kazanırsa, aday listesine o kişi girecektir. Açık oylamada en çok oyu alan kişi yasa bekçilerinin incelendiği gibi incelendikten sonra, ordu komutanı olup askerlik işleriyle ilgilenecektir.[354] Tabur komutanı olarak da bilinen atlı birliği komutanları ise savaşta ordu komutanlarına yardımcı olurlar.[355] Ancak rahipler

---

[346] A.e., 946 c, 946 e
[347] A.e., 947 b, c
[348] A.e., 947e
[349] Ağaoğulları, a.g.e., s. 299
[350] Platon, a.g.e.,759 a
[351] A.e., 840 a
[352] A.e., 755 c
[353] Oylama için bkz, A.e., 756 b, c, d, e
[354] Platon, a.g.e.,755 d
[355] A.e., 755 c

aileden gelen bir misyon olarak rahiplik misyonunu üstlenmek üzere bir yıllığına seçilirler. Kutsal yasalara uygun olarak tanrısal yasalarda görevini yerine getirecek kişi, 60 yaşından küçük olmalıdır. Rahip ve rahibeler tapınaklarda tapınaklara hizmet için görevlendirilirler.[356]

Platon *agronom* ve *phrourarkh*ların görevlerini ise toprağın bölüşümüne uygun olarak yapar. Toprak, 12 eşit parçaya ayrıldığından, bu her parçaya kura sonucu düşen her kabile, bir yıllığına beş *agronom* ve beş *phrourarkh* seçecektir; bu beş kişiden her biri de kendi kabilesi içinden yaşları 25 ile 30 arasında 12 genç seçecektir. Bunlar, her ay kurayla ülkenin bir bölümüne ayrılacak, böylece hepsi ülkenin tümü hakkında deneyim ve bilgi sahibi olacaktır.[357]

[356] A.e., 759 b
[357] A.e., 760 b, c

3. BÖLÜM; PLATON'UN *DEMOKRATİA* ANLAYIŞI

3.1. *DEMOKRATİA*

Demokratia'ya geçişe oligarşideki siyasal ve ekonomik eşitsizliğin aynı sınıfta oluşu neden olur. **Devlet**'te gittikçe borç altında ezilen yoksullara karşılık zengin azınlığın zengin olmaya yönelik olan hırsları ve arzularını tatmin etmede vakitlerini boşa harcamaları, oligarşinin kötü bir şekilde sonunu hazırlamıştır. Siyasal yapı, hastalıklı bir insan bedeni gibi artık sağlıksızdır ve küçücük bir nedenle bile rahatsızlanabilir ve hastalanabilir. Bunlar, oligarşik yönetimde zayıflığın vasfı olarak olumlu bir değerken, insan olma değeri açısından yoksulluğun oluşudur. Böylece bu yetkinlikten yoksun olarak oligarşi yıkılır ve *demokratia* eşitlikçi kurumlarıyla kurulur.[1]

Oligarşik yönetimdeki alabildiğine zenginleşmeye önem veren doymak bilmez mal edinme hırsı, *demokratia*'ya geçişi sağlamıştır. Oligarşik yöneticiler üstünlüklerini, mallarının ve mülklerinin çokluğuna borçlu olduklarından, gençlerin istekleri doğrultusunda har vurup harman savurmalarını önleyecek yasa çıkartmazlar. Bunun nedeni tefecilik yoluyla gençlerin borçlanmasını sağlayıp, mallarını ele geçirmek suretiyle daha zengin olmaktır. *Oligarkh*lar böylece dizginsiz yaşarlar. Böyle bir sitede silahlı adamlar oluşur. Bazıları borca, bazıları şerefe boğulmuş, bazıları da haklarını kaybetmiştir. Ya da ikisine de uğramış olan bu kişiler mallarını ele geçirenlere kin beslerler, onlara ve diğer yurttaşlara kötülük kurarlar ve düzeni yıkmaya çalışırlar.[2] Böylece ne yurttaşların onların mallarını har vurup harman savurmalarına engel olurlar ne de aşırılıkları kaldıracak bir yasa çıkartırlar.[3] Toplumda bir yandan aşırı zenginler bir yandan da aşırı fakirler oluşur. Böyle bir sitede yöneticilerle yönetilenler bir yolculukta birleşirler ve tehlikeli durumlarda birbirlerinin davranışlarına tanık olurlar. Artık yoksulları aşağılayanlar, zenginler olmaz. Platon, yoksulların ve zenginlerin toplumda oluşabilecek kargaşadaki durumunu tasvir eder:

---

[1] Schofield, a.g.e., s. 105
[2] Platon, **Devlet**, 555 b, c, d
[3] İsrafçıları durduracak bir yasadan sonra gelen ve yurttaşları dürüst olmaya zorlayacak yasa için bkz.Platon, a.g.e.,556 a

"O zaman yoksulları hor gören artık zenginler olmaz. Tersine, kupkuru güneş kavruğu bir yoksul, gölgede beslenmiş, yağ bağlamış bir zenginle o kargaşalıkta yan yana gelip de onu soluğu tıkanmış, ne yapacağını şaşırmış görünce, bu adamlar yoksulların korkaklığı yüzünden zengin olmuşlar, diye düşünmezler mi? Sonra bu yoksullar kendi aralarında oturup konuştukları zaman da 'bu adamların bir sıkımlık canı var, ciğerleri peş para etmez!'demezler mi birbirlerine?"[4]

Böylece ufak bir bahaneyle devlet sarsılır ve ikiye bölünür. Bir bölümü Oligarşik devletten bir bölümü de demokratik devletten yardım isteyince iç savaş oluşur. *Demokratia'*nın doğuşuyla toplumda zengin fakir ayırımı son bulmaz. Vatandaşlar ruhlarındaki arzulayan yönün ağır bastığı durumda anarşik özgürlüğü seçerler ve demokratik yönetimde yoksullar söz hakkına kavuştuklarında zenginlerin sahip oldukları mülkü ellerinden alırlar. Yoksullar sahip oldukları mülklerini alanlara karşı tavır aldıklarından, yoksulların koruyucu sınıf olmasına kadarki süreçte, fakir ve zengin arasındaki karşılıklı kuşku, ve bu kuşkunun düşmanca büyümesi sivil savaşa neden olacaktır.[5] *Demokratia* böyle bir çatışmada üstün olan yoksulların bazı zenginleri öldürmeleri, sürmeleri, yurttaşlık haklarını genellikle ad çekme[6] yoluyla eşit bir şekilde dağıtmaları yoluyla doğar.[7]

Nasıl ki oligarşiden *demokratia'*ya geçiş, devlette zenginliğin değer kazanması amacı güdülerek toplumda sınıfların çatışması sonucunda söz konusu olmuşsa, oligarşik insandan demokratik insana geçiş de benzer özellik gösterir. Oligarşik insanın demokratik adama dönüşüne bakıldığında, bilgisizlik ve cimrilik içinde yetişen genç, kendine bin bir çeşit zevk sağlayabilen demokratik insanlarla düşüp kalkınca içindeki yönetim, oligarşiden *demokratia*ya geçmeye başlar.[8] Bu durumda kişinin ruhundaki oligarşik taraf babasının ya da yakınlarının uyarmaları ve azarlamalarına karşı tepki gösterirse o zaman ruhunda ikilik, çatışma ve iç savaş

---

[4] Platon, a.g.e., 556 d, e
[5] Schofield, a.g.e., s.105
[6] Devletin kura ile dağıtıldığı düzen demokratik bir düzendir. Eski yunanda demokratik bir seçim aracı olan 'kura' resmi bir eylemin belirtisidir.
[7] "…gerçekten de demokrasi böyle kurulur... ya silah yoluyla yada zenginlerin korkuya kapılıp ortadan çekilmesiyle:" Platon, a.g.e., 557 a
[8] Platon, a.g.e., 559 e

patlak verir. Oligarşik taraf ağır bastığında utanma duygusuna kapılan genç, içindeki bazı arzuları yok eder. Kararını yeniden verir ve düzenini yeniden kurar. Ancak babanın, oğlunu yetiştirmesini bilmemesinden dolayı gençte bir takım arzular güçlenir:[9]

"Bu genç artık, o lotus yiyenlerin[10] yanına dönmüş, açıkça onların yanına yerleşmiştir. Ruhunun tutumlu, cimri yanına yakınlarından bir yardım gelse bile, o kendini beğenmiş, kabadayı sözler, içindeki kral surunun kapılarını kapatırlar, ne bu yardımı içeri sokarlar, ne de büyüklerinin kendisine elçi olarak gönderdikleri iyi öğütleri."[11]

Platon'a göre demokratik insan, edep duygusunu budalalık sayar. Ölçülü olmayı korkaklık sayıp, alaya alıp, bunları dışarı atarlar, para harcamazlar, ölçülü-dikkatli olmaya görgüsüzlük ve küçük adamlık derler ve bir sürü yararsız arzudan destek görerek ölçülülüğü ve her türlü erdemi kapı dışarı atarlar.[12] Böylece bu erdemleri temizledikten sonra genç, göz alıcı giysileriyle başlarında taçlarıyla gelen küstahlığı, israfçılığı, hayâsızlığı içine alır. Onun için, "küstahlık iyi eğitim olur, başıbozukluk özgürlük, israf büyüklük, hayâsızlık, yüreklilik..."[13] Demokratik insan şu durumda gereksiz arzularını baskıdan kurtarandır.[14]

Demokratik insanın yaşama portresini Platon, onun kurallara uymaması ilkesine bağlı olarak çizer. Bu anlamıyla bazı konularda demokratik insan işaret edilerek, tutarlı bir davranış sergilemekten uzak, ahlaki kuralların yoksunluğu bağlamında, her şeye bukalemun gibi dönebilen; başkalaşabilen her an değişim içerisinde olup, tek düzelikten uzak bir yaşam süren insan tasvir edilir.[15]

---

[9] A.e., 560 a, b

[10] Erhat'ın bildirdiği üzere Grekçe karşılığı, *lotophagoi* olarak lotusyiyenler, Homeros'un **Odysseia**'sında geçen efsanevi bir boyun adıdır. Odysseia'nın Troyadan ayrıldıktan sonra Trakya kıyılarında bir poyraz fırtınasının çıkmasının üzerine on gün denizde çalkandıktan sonra lotusyiyenlerin ülkesine varır: Bkz. Azra Erhat, **Mitoloji Sözlüğü**, 7.bs, İstanbul, Remzi Kitabevi, Mayıs 1997, s.195. Ayrıca Bkz. Homeros, **Odysseia**, IX, 82 Vd

[11] Platon, a.g.e.,560 c

[12] A.e., 560 d

[13] A.e., 560 e

[14] "küçük yaştan kendimizi zorlayarak kurtarabileceğimiz, üstelik hiçbir yararı olmayan arzularla insana kötülük getiren arzulara gereksiz arzular denir:" Platon, a.g.e.,558 a

[15] Barker, a.g.e., s. 297

Demokratik insan, gereksiz arzular için gerekli arzuları[16] harcar ve zevkler arasında bir eşitlik kurar. Demokrasi insanı günü gününe yaşayan insandır. Onun, gençliğinde ahlaki kayıtsızlık ruhunda yer edinmeden önce çalkantılı bir yaşamı bulunmaktadır. Demokratik insan bazı ahlaki kavramları kullanabilir. O, özgürlüğü anarşi; ihlali boyun eğmek, saygısızlık olarak adlandırır.[17] Burada Platon'un, *demokratia* insanı tasviri konusunda Thykudides'i taklit ettiği söylenebilir. Platon'un demokratik insana yönelik tanımı oligarşik insandan daha da cezbedicidir.[18] *Demokratia* insanı, "bir gün flüt dinler başka bir gün perhiz eder, bir gün idman yapar.... bazen felsefe yapar, bazen kürsüye fırlayarak politikayla uğraşır, aklına eseni söyler, aklına geleni yapar."[19] Bu insan eşitlik düşkünü bir adamdır. Demokratik insan, alaca bulaca bir yaşam sürer. O, yaşadığı polisin *agora*sındaki bir aynadır.

Demokratik yönetim soy, sop, servet, eğitim farklılıklarına bakmaksızın bütün yurttaşlara eşit haklar sağlar. Oysa bu tür bir hak dağıtımı, eşitsizliğe yol açar, adaleti ortadan kaldırır. Eşit olmayanlara eşit haklar tanınması sonucunda *demokratia* adaletsiz bir yönetim olur.[20] *Demokratia'*nın başlangıcındaki bu süreç onun yasalı sürecini oluşturmaktadır.[21] *Demokratia'*nın yasalı yönetimi toplum yararına olurken, yasasız yönetim biçimi olarak görünümü sınıf çıkarına olmaktadır.[22]Yasalı *demokratia'*da, çoğunluk yasalara saygılıdır ve bu süreçte herkese eşit hak tanınır. Özgürlük toplumda alabildiğine genişler. Kölelerin efendileri kadar özgür olduğu bu süreç, 'aşırı *demokratia*' sürecidir.[23] Platon'un *demokratia* ile kastettiği şey, özgürlük ilkesi kapsamında toplumun bağımsız olacağı ve kamusal bilinçle yapılanan *demos'*un yönetimidir. Böylesine bir yönetim, bazı unsurlar kapsamında anarşizme yaklaşan özellikleri kendinde barındırmasının yanı sıra, bir bütün olarak ondan ayrılan farklı yanları da barındırmaktadır. Demokratik toplum başıboş olacak ve

---

[16] Para, ekmek, zaman
[17] Platon, a.g.e., 561a, 560 d
[18] Barker, a.g.e., s. 297. Bkz, Thykudides, a.g.e., 3. 82
[19] Platon, a.g.e., 561 c, d, e. Karş. Şenel, **Eski Yunanda Eşitlik Eşitsizlik Üstüne**, s. 391
[20] Ağaoğulları, a.g.e., s. 228-229
[21] "Bir tekin hükümeti krallıkla thyrannos'luğu, birkaçın hükümeti adı mutlu aristokratlık oligarkhlığı verir demiştik; çokluğun hükümetine gelince ondan da kendisine bir tek ad verdiğimiz demokratlığı çıkarmıştık, ama şimdi onu da iki olarak saymalıyız": Platon, **Devlet Adamı**, 302 d, 302 e
[22] Şenel, Eski Yunanda Siyasal Düşünüş, s. 206
[23] Kışlalı, a.g.e., s. 74, 75

sosyal yaşamın pek çok sorununda devletin yasalarına uymama eylemi sergileyecektir.[24]

Yasalı *demokratia* en iyi devlete yakınlık açısından üçüncü sırada yer almakta ve diğer yönetim biçimlerinden (monarşi ve aristokrasi) daha zayıf olmaktadır. Yasalı *demokratia'*nın ne iyilikte ne de kötülükte büyük bir gücü vardır. Bunun nedeni kuvvetlerin kalabalık arasında paylaşılmasıdır. Yasalara bağlılık döneminde oluşan yasalı *demokratia*, yasalı yönetim biçimlerinden en kötüsüdür; ancak yasasız yönetim biçimleriyle karşılaştırıldığında öteki yasalı yönetim biçimlerinden sonra yaşamak için seçilecek en son iyi yaşama alanıdır.[25]

Platon'un kalabalığın beyliği olarak ifade ettiği *demokratia'*da yönetim bilimi ve gerçek devlet adamı bulunmamaktadır. Aksi halde on bin kişilik bir devlette yüz veya elli kişi devlet bilimini elde etmeye çalışsaydı devlet sanatı sanatların en kolayı olurdu. Öte yandan Hellenler arasında 10.000 kişi içinde bu ölçüde bir kral bulmak mümkün olmadığı halde, satranç ustasının bile bulunabilmesi güçtür. Bu anlamda gerçek bir hükümet şekli varsa böyle bir yönetimin idaresi, bir tek veya iki yahut da az sayıda adamların elinde aranmalıdır. Bunlar, ister tebaalarına gönülleriyle ya da zorla emretsinler veya onları yazılı-yazısız yasalarla idare etsinler, ister zengin veya fakir olsunlar hükümet bir sanata göre idare edilmedikçe, bunlar boş olarak tanınmalıdır.[26] Platon'un burada yasadan öte devlet bilimine, devlet sanatının üstünlüğüne önem verdiğini görürüz.[27] Onun ifadesiyle:

"... gerçek devlet adamı birçok hallerde yalnız kendi sanatından ilham alır ve kendi işinde yeni bir davranışı, kendinin kaleme aldığı ve kendinin bulunmadığı zaman için buyurduğu emirlerden daha iyi bulduğu zaman, yazılı kanuna hiç aldırmaz."[28]

---

[24] Barker, a.g.e., s. 296
[25] Platon, **Devlet Adamı**, 303 a, b
[26] A.e., 292 e, 293 a, b
[27] Platon, yönetimin meşruluğu sorununda ölçüt olarak, yönetimin bilimsel bir niteliğe sahip olup olmadığını araştırır. Yasasız yönetimin meşruluğu konusunda **Devlet Adamı**'nda **Devlet**'ten daha ileri giden Platon'a göre, devlet sanatına sahip olan kişi sadece yasaları yapmaz, halkın onayına, görüşüne başvurmadan yasayı değiştirme, yasalara aykırı da olsa, zor kullanarak kendi iradesini egemen kılma hakkına sahiptir. Bkz. Ağaoğulları, a.g.e., s. 277
[28] Platon, a.g.e., 300 c, d

Dolayısıyla bilime dayanmayan devlet, gerçek devlet olmadığı gibi bu devletlerde işi olanlar da gerçek devlet adamı değillerdir. Platon'a göre işlerini bilim üzerine değil de yazılmış yasa ve adet üzerine kuran devletlerde olan ve olacak bütün kötülükler meydana gelir.[29] Bu anlamda demokratik yönetim, ilhamını akıl ve bilimden alarak tam bir doğrulukla kurulan bir devlet olmayacaktır.[30] Kalabalık, herhangi bir sanata sahip olamaz. Demokratik yönetim, biricik bilenin devleti olan (krallık) gerçek devleti[31] mümkün olduğu kadar tam bir taklide girişirse, kurulmuş yasalara sahip olduktan sonra, yazılı yasayla ataların adetlerine karşı bir şey yapmaktan sakınmalıdır; ancak kalabalığın (yani *demokratia'*nın) yine de gerçek devleti taklidi kötü olacaktır.[32]

Bu bağlamda Platon, çoğunlukla düzensizlik, anarşi ile özdeşleştirdiği *demokratia'*yı yönetim biçimi olarak bile saymamaktadır.[33] Platon'un *demokratia'*yı düzensizlik ve anarşik yönetim biçimi olarak saymasının önemli bir nedeni *demokratia'*nın özgürlük ve eşitlik ilkelerinin halkta aşırılığa varmasıdır. Barker'e göre Platon'un demokratik yönetim altında anarşizm olarak adlandırmamız gereken *demokratia* tanımı açıktır:

"İnsanlar anarşizmde saltanat yasası olmaksızın, özgür, eşit, sınıfsız ve ulussuz bir yaşam sürmekte fakat saygıdan bihaber olup, bir kralın boyunduruğunda olmaksızın, birbirlerine karşı üstün olmadan ve hiyerarşik bir yapı olmadan toplumdaki varlıklarını sürdürmektedirler. Bu yönüyle *demokratia*, anarşizme benzemektedir."[34]

Sitede yoksulların iktidarı ele geçirerek beldenin siyasi mukadderatına hakim olmalarıyla kendini gösteren demokratik sahada vatandaşlar arasında tam bir eşitlik ve özgürlük olduğunu ileri süren Platon'a göre, demokratik rejimde bilgisiz kimseler yönetimde söz sahibi olmaktadır[35] ve bu rejimin hakim olduğu yerlerde

---

[29] Platon, a.g.e., 301 e
[30] A.e., 297 c
[31] Krallık dışındaki hükümet şekilleri ne doğru ne de gerçek hükümetlerdir. Onlar yetkin devletin birer taklididirler. Krallığın yasaları diğer yönetim biçimlerine yol göstermelidir. Bkz. Platon, **Devlet Adamı**, 297 d
[32] Platon, a.g.e., 300 d, e
[33] Şenel, a.g.e., s. 206
[34] Barker, a.g.e., s. 296
[35] A.e., s. 296

herkes hoşuna gittiği ve arzu ettiği tarzda hareket etmekte, sitenin siyasi ve sosyal uyumu tamamen çığırından çıkmakta, *demokratia* dejenere olmakta, anarşi, düzensizlik ve disiplinsizlik hakim olmakta, bunlardan yararlanan *demagog*lar kuru vaatlerle halkı kandırmaya çalışmakta ve bunun sonucunda halkı aldatarak kendilerine halkın önderi süsü vermektedirler.[36] *Demokratia'*nın en önemli özelliği özgürlüktür. Platon, eşitliğin ve özgürlüğün *demokratia'*nın kapsamında geliştiğini kabul eder. Ancak eşitlik ve özgürlük iyi bir yaşamın malzemesi olmaktan öte, kaotik bir durumun malzemesidir. Böylesine bir devlet, arzularının her birine eşit bir şekilde serbestçe ve hoşnutlukla boyun eğerek, arzularında eşitliği ve özgürlüğü oluşturmak üzere tümüyle eşitlik[37] ve özgürlük ilkelerini kendi varoluşunun sebebi olarak ortaya koyan devlettir.[38]

*Demokratia'*daki mantık, kendini yıkıcı, bozucu bir etkiye sahiptir.[39] Bu, aynı zamanda *demokratia*yı yıkan ülküdür. Dolayısıyla *demokratia*'nın yıkılışını sağlayan şey, aşırı özgürlük tutkusudur. Bu yönetim biçiminin değişime uğrayıp tiranlığa sürüklenmesini sağlayan, aşırı özgürlük tutkusudur.[40] *Demokratia*, dalgalarıyla hızla köpüren bir deniz deryasını andıran bir oluşumda; politik dalgalanmalar arasında tiranlığın oluşumuna olanak verir.[41] Oligarşi, amaç olarak edindiği zenginlikle yıkılır, yok olurken, *demokratia* amacı olan eşitlik ve aşırı özgürlük ilkeleriyle yok olur.[42]*Demokratia* aşırı özgürlük tutkusuyla düzenlerin en güzeli gibi görülebilir:

"Her çeşit rengi taşıyan, her türlü karakteri gösteren alaca bulaca bir giysi gibi göze pek de güzel görünebilir. Belki birçokları, göz alıcı renklere bayılan çocuklar ve kadınlar gibi, en çok bu yönetim biçimini beğenirler."[43]

Böyle bir devlette isteyen yargıçlık yapabilir, ya da canı istemezse yasalara uymak zorunda da değildir. Platon bu yönetim tarzını 'tanrılara yaraşır, atlı

---

[36] Okandan, a.g.e., s. 509
[37] Eşitliği, diğer bir ifadeyle (Grekçedeki karşılığı olarak) *isonomia'*yı Herodotos, siyasal anlamda söz sahibi olan topluma ilişkin karar verebilme ilkesi olarak görmektedir. Bkz. Herodotos, a.g.e., 3.80.6.
[38] Barker, a.g.e., s. 297
[39] Schofield, a.g.e., s. 107
[40] Platon, **Devlet**, 562 c
[41] A.e., 562 a, 563 e
[42] Barker, a.g.e., s. 297
[43] Platon, a.g.e., 557 c

bir yaşama tarzı' olarak ifade eder.[44] Devlet karşısında çoğunluğun eşit oluşu ve eşit olarak 'siyasal katılım hakkına sahip olma' ilkesinden yola çıkan Sokrates işe *demokratia'*yı tanımlamakla başlar.[45] O, *demokratia'*yı betimlemeye çalışırken eşitlik ilkesinden yola çıkar. Sokrates, demokratik yaşam hakkındaki görüşünü bildirir; ona göre *demokratia*, eşitsizlerin aksine eşitlere eşitliği bahşeden renkli, çok yönlü, anarşik bir rejim tarzı olarak zevk alınabilir bir yönetim biçimidir. *Demokratia'*yı oluşturan etkenler olarak eşitlik, özgürlük, çok yönlülük, yaşamın her alanına yayılan ilkeler olarak onu anarşizme dönüştüren ve kendi içinde yok eden bir oluşum olmaktadır.[46] Özgürlük, demokratik yaşama özgü olarak, yaşamdaki çok yönlülüğü hızlandırır. Burada özgürlükten kastedilen şey nedir? Özgürlük Platon'da akıl yoluyla ideal olarak ifade edilen şey olmaktan öte kişinin dilediğini yapması, serbestçe konuşmasına yönelik olarak belirtilen yetkidir.[47]

Demokratik yaşam tarzı, özgür olmayı ve yönetmeyi isteyen insanların toplumsal platformdaki sosyal özgürlüğüne odaklanır.[48] Sokrates, demokratik kenti özgürlükle dolu, insanlara açıkça konuşma (*parrhesia*) imkânı tanıyan, insanın istediği her şeyi yapabildiği bir kent olarak tasarlar.[49] Demokratik kentteki sözde hoşgörüye dayalı bu nitelikler sonunda, insan her şeye izin verdiği bir ahlâka sahip olur. Bu anlamda Sokrates, *demokratia'*yı her şeye izin veren, eşitsizlere de eşitlik veren, renkli bir yönetim biçimi olarak tarif eder.[50] Platon, **Yasalar**'da yıkıcı ve en özgürlükçü iki yönetim biçimini[51] seçip bunlardan hangisinin doğru yönetim biçimi olduğunu araştırırken *demokratia* irdelemesine girişir. *Demokratia* irdelemesinde demokratik Attike hükümetinin özgürlük anlayışını da ele alır. Bu yönetim biçimi her türlü denetimden uzak tam bir özgürlüğün olduğu yönetim biçimidir. Platon bu yönetim biçimini diğer polislerin ılımlı yönetiminden çok daha kötü olarak

---

[44] A.e., 557 e
[45] A.e., 557 a
[46] A.e., 562 e, 563 e
[47] A.e., 557 b, c
[48] Aristoteles, **Atinalıların Devleti**, 1-8
[49] Platon, a.g.e., 557 b
[50] Schofield, a.g.e., s. 110. Karş. Platon, **Devlet**, 558 c, 557 e, 558 a
[51] Platon, " birinci şekil, iktidarın yukarıdan aşağıya, yani yüksekten alçağa bahsedildiği şekil ki, buna monarşi ismini veriyor. Otoritenin aşağıdan yukarıya tevdi edildiği ikinci şekle de demokrasi diyor. Bu iki sistem, birbirleriyle telif edildiği takdirde en iyi neticelerin alınacağına inanarak, bu hususta bir muhtelif hükümet şekli telif ediyor bunda, en yüksek otorite yani kanunların muhafazası, bir hakimler meclisine ait olacaktır:" Mosca, a.g.e., s. 248

göstermek istemektedir. Palton *demokratia*'nın Attike örneğini ve monarşinin kol gezdiği Persleri dikkate alarak her ikisinin de doğru yönetim biçimleri olmadığını anlatmaya çalışmaktadır: "çünkü görüyorsunuz, nasıl olduysa, Perslerle aynı şey başımıza geldi: onlar halkı tam anlamıyla köle yaptılar, biz ise tersine kitleleri tam bir başıboşluğa ittik..."[52]

Platon demokratik yönetimden önceki yönetim biçimlerinin çok daha iyi olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Bunun için tarihsel gerçeklere başvurur. Perslerin Yunanlara saldırdığı dönemde Attike'nin, iyi bir durumda olduğunu şu sözlerle ifade eder:

"Perslerin yunanlılara, belki de Avrupa'da yaşayan hemen herkese saldırdığı dönemde, eskilerden kalma bir devlet düzenimiz ve dört sermaye sınıfına dayalı bir takım devlet görevleri vardı; bir utanma duygusu egemendi bu da o zamanki yasalara isteyerek boyun eğmemizi sağlıyordu."[53]

Bunda Platon'un ifade ettiği üzere eski yasalara boyun eğe eğe içlerine yerleşmiş olan 'ar duygusu' önemli bir rol oynamıştır. Eğer bu duyguyu duymasalardı yunanlar, birleşip kendilerini, ailelerini, dostlarını koruyamazlar küçük gruplar halinde dağılırlardı.[54]

Platon, **Yasalar**'da *demokratia'*daki çok yönlülüğü müziğin kullanımındaki değişimle tasvir etmeye çalışır. Buna göre, eski yasalarda halk, bazı şeylere egemen olmayarak, isteyerek yasalara boyun eğmiştir. Bu yasalar, müzik yasalarıdır ki bunlar, Atina'nın aşırı özgür olan yaşamını başından izlemek için önemlidir.[55] Eskiden müzik, kendine özgü tür ve figürlerine ayrılmıştır. Bunlar: tanrılara yakarılan bir şarkı türü olarak *Hymnos*lar, ağıt olan *Threnos*, zafer türküsü olan *Paian*, *Dionysos*'un doğumunu anlatan *Dithyrambos* ve *Kithara* eşliğinde söylenen *Nomos*'[56]dur. Platon, eski yasalarda bu müzik türlerini gerektiği şekilde kullanmayanı, kurallara uymayanı cezalandıracak bir yetke olmadığını ifade eder:

---

[52] Platon, **Yasalar**, 699 e
[53] A.e., 698 b
[54] A.e., 699 d, c, e
[55] A.e., 700 a
[56] Yunancada *nomos*, yasa anlamına gelen bir müzik türünün adıdır.

"...buna uymayanı cezalandıracak yetke, bugünkü gibi ne ıslık olurdu, ne de kalabalığın çirkin bağırmaları; beğeni gösteren de alkış olmazdı; tersine terbiye almış kimselerin sessizce dinlemeleri uygundu."[57]

Daha sonraları ise yetenekli, ancak müziğin doğru kullanımını bilmeyenler, sanattan uzak ve müzik kurallarına uymayan ozanlar ortaya çıkmış, gereğinden fazla zevk düşkünü oldukları için ağıdı ilahiye, *paian*'ı *dithyrambos*'a karıştırmışlardır. Flütle söylenen şarkıları da *kithara'*yla söylemişlerdir. Böylece bu kişiler:

"... Müzikte doğruluğun söz konusu olmadığını, en doğru kuralın, ister iyi ister kötü olsun, hoşlanan birinin aldığı zevke göre karar vermek olduğunu ileri sürdüler. Böyle eserler verip böyle sözler söyleyerek, müzik alanındaki kural tanımazlığı ve yapabilirlermiş gibi karar verme cüretini halka aşıladılar. Böylece, seyirci sanatta güzel olanla olmayanı anlarmış gibi, tiyatrolar sessizlik içindeyken gürültüye boğuldu ve bu sanattaki yönetimde' aristokrasi yerini 'seyirci egemenliğine' (theatrokratia) bıraktı."[58]

Platon'a göre özgür insanların *demokratia'*sı bununla kalsaydı, bu kadar kötü olmazdı. Ama artık müziğin ardından herkesin her şeyi bildiği sanısı ve kural tanımazlığı artmış, sonra da başıbozukluk baş göstermiştir. Çünkü insanlar, 'her şeyi biliyoruz' diye küstahlaşmışlar, bu da arsızlığı doğurmuştur: "Daha iyi olanın kanısına küstahlık yüzünden saygı göstermemek, aşırı başıboşluktan ortaya çıkan zararlı arsızlık, işte budur."[59] Oluşan başıboşluk, yönetilenlerin yöneticilere olan itaatsizliğini ve ana babaların baskılarını ve uyarılarını dinlememelerine neden olmuş ve en sonunda da yasalara olan bağlılığın umursanmamasına yol açmıştır. Bunlara ek olarak vatandaşlar edilen yeminleri tutmamış ve tanrılara aldırmamışlardır. Titanların eski karakterlerini taklit edip ona göre davranan halkın, başından felaket eksik olmamıştır.[60] Bunlardan çıkacak sonuç, yasa koyucunun yasalarını yaparken üç şeyi göz önünde bulundurması gereğidir. Yasa koyucu kentin nasıl özgür, uyumlu ve aklı

[57] Platon, a.g.e., 700 c
[58] Platon, a.g.e., 700 e, 701 a
[59] A.e., 701 b
[60] A.e., 701 b, c

başında olacağının hesabını yapmalı, gerekli önlemleri almalıdır. Bütün bunlar anlatılan yönetim biçimlerinde (demokrasi ve monarşi) eksiktir.[61] Bunların "her ikisinde de, birinde baskı yönetimine, ötekinde ise özgür bırakmaya ilişkin olarak belli bir ölçü olduğunda, gördük ki, bunlarda büyük bir kalkınma gerçekleşiyor, ama kölelik ve karşıtı olan özgürlük aşırılığa kaçınca, bu her ikisine de yaramıyor."[62]

Demokratia ve monarşinin tüm bu olumsuzluklarının belirtilmesindeki amaç, yasa koyucunun, doğru, erdemli bir polisin ve vatandaşların oluşumu için neleri göz önünde bulundurması gereğidir. Çünkü yönetim biçimi her ne ise o yönetim biçimine benzeyen insanlar, o poliste yaşayacaktır. Platon **Devlet'**teki erdemli devlet kurma düşüncesini burada da amaç edinmekte ve bunun için en uygun yönetim biçiminin ne olduğuna ilişkin arayış içine girmektedir.

Aşırı özgürlük ve eşitlik tutkusu, toplumda yasasız *demokratia'*yı doğurur. Barker'a göre tiranlık ve demokratik yönetimler arasında Platon'un açıkça belirtmediği bir dönemi içeren yönetim biçimi olarak, 'yasasız *demokratia*' adlandırılmasını yapmamasını rağmen demokratik süreçte 'son *demokratia*' olarak adlandırılabilecek bir yönetim de bulunmaktadır.[63] Bu yönetim biçimi açık bir şekilde ifade edilmemiştir.[64] Herkesin istediğini yaptığı böyle bir toplumda yöneticiler toplumsal düzen ya da birliğin olamayacağını fark ederler.[65] Burada özgürlük, sürekli değişen bir eşitlik anlayışına neden olur ve ailede, geleneklerde, okulda, devlette, kaosu meydana getirir. Özgürlük ve eşitlik, devlette yöneten ve yönetilen arasındaki ayırımın kaybolmasına yol açmıştır. Yöneten, yönetilen; yönetilen ise yöneten olur. Aile içerisinde ise eşit bir tavır izlenerek, aile fertlerinin rolleri arasındaki ayırımlar, yok olur; baba, oğula; köle, özgüre; kadın, kocaya denk olur. Eğitimde ise itaat etme ve otoriteye saygı arasındaki ayırım ortadan kalkar. Öğretmen, öğrencilerinden korkar olur, öğrenciler ise öğretmenlerini aşağılar. Hatta hayvanlarda bile düzen bozulur; eşekler yolda insanlardan korkmaksızın onlara çarparak başıboşluk içerisinde ilerlerler, aşırı özgürlük toplumda bulaşıcı bir hastalık

---

[61] A.e., 701 d
[62] A.e., 701 e
[63] Barker, a.g.e., s. 298
[64] A.e., s. 299
[65] Şenel, **Eski Yunanda Eşitlik Eşitsizlik Üstüne**, s. 429. Karş. Platon, **Devlet Adamı**, 302 d, e

halini alır.[66] Bu oluşanların sonucunda insanlar, yazılı ve yazılı olmayan hukuka boyun eğmez olurlar. Bunlar, son *demokratia'*daki (*demokratia'*nın son aşaması) var olan toplumsal sorunlardır; ancak politik durumlar daha da kaotiktir. Böylesine bir devlet içinde üç sınıf ve partiyi ayırt etmek mümkündür:[67] ilki *Droneler*'in; erkek arıların, işsizlerin partisidir. Bu sınıftakiler, profesyonel politikacılar olmayıp kamusal alanda meclislerde vızıldayan, gürültüler çıkaran kimselerdir. İkinci sırada bolluk içerisinde bulunan orta sınıf gelir. Bu sınıf, başlangıçta doğal avlananlardır. Üçüncü sınıf ise kalabalık olarak da adlandırılabilecek işçi sınıfıdır. Üçüncü sınıf, diğer sınıflardan daha güçlü ve daha büyük bir sınıf olup, rüşvet alarak bazı hileli oyunlar sergilemektedir. Sonuçta böylesine durumların oluşumu kaçınılmazdır. İlk sınıf, üçüncü sınıfın çıkarlarını ikinci sınıfa dağıtmak üzere eylemlerde bulunur ve daha büyük bir ölçüde oluşturduğu eylemlerden kendisine pay biçer. Böylece *demokratia*, bolluk içinde profesyonel politikacıların oluşturduğu topluluğu kapsayan bir hükümet olur. Orta sınıf ise özgür insanlara karşı, onları öldürmekle suçlandığı zaman kendini savunmak için yollar arar.[68]

Böylesine bir toplumda sonunda bazı özgürlükler kısılır. Özgürlüğe alışan toplumun bazı kesimleri, en ufak bir kısıtlamaya bile karşı ayaklanmalar çıkarırlar.[69] Mücadelede halkın önderleri ön saflardadırlar. İnsanların koruyucusu oldukları iddia edilen halkın önderleri orta sınıfı bertaraf etmeye çalışırlar. Onlar ve koruyucular, *demos'*a borçlarını silme ve topraklarını geri verme sözü verirler; ancak toplumda sınıflar arasında rekabetin oluşmasıyla ve adam öldürmelerin gerçekleşmesiyle birlikte sivil savaş patlak verir. Bunun sonucunda çözüm olarak sürgünden gelenlerden biri, halkın önderi olarak seçilir; fakat sergilediği davranış ve eylemleriyle o kişi tirana dönüşür.[70] Ayaklanan kişiler başı buyruk olmak isterler. Emreden yöneticiler bu koşullar altında halkın ayaklanmasını önlemek ve halkla iyi geçinmek için, halktan emir almaya başlarlar. Halkı zengin *oligarkh*lara karşı ayaklandırıp malların bir kısmını kendileri alırlar, bir kısmını da halka dağıtırlar.[71]

---

[66] Platon, **Devlet**, 569 c
[67] A.e., 564 a, 565 e
[68] Barker, a.g.e., s. 298
[69] Platon, a.g.e., 562 c
[70] Barker, a.g.e., s. 299
[71] "…demokratik bir siteye kötü sakiler önderlik etti mi, bu katıksız şarabı içen sitenin sarhoşluğu her türlü ölçünün, edebin dışına çıkar. O zaman da yöneticiler onun her dediğine boyun eğmez da ona

Artık sosyal yaşam tüm hoşnutluğunu kaybeder.[72] Soyulan zenginler kendilerini savunma isteğiyle halkın karşısına çıkıp, konuşurlar. Karşı tarafta bulunan *demos* ise onları halk iktidarını devirmeye çalışmakla, oligarşi adamı olmakla suçlar. Böylece iki taraf birbirini suçlar, mahkemeleşmeler, boğuşmalar olur.[73] Bu koşullar, yasalı *demokratia*'dan yasasız *demokratia*'ya geçişi oluşturur. Halk bütün bu koşullarda ne *demagogos*lara ne de *oligarkh*lara itimat eder. Çünkü bir yandan *oligarkh*lar, oligarşiyi geri getirmek isterken, diğer yandan *demos* da kendilerini yönetenlerden tatmin olmayıp çıkarılan yasaları özgürlüğe engel olarak görürler. Böylece, halk bir yandan oligarşik parti mücadelesi verirken, diğer yandan da halk yöneticilerinin yönetimlerini engellemek için, kendilerinden birini tiran olarak başa geçirir.[74] Böylece aşırı özgürlük tutkusu, köleliğe varmıştır.[75] Bu güç durumdan halkı kurtaracak biri olarak tiran, kurtarmaya çalıştığı nüfusu kendisine köle yapar. Başarılı bir rejimin arkasından o rejimi yıkılışa sürükleyen şey, yönetici sınıfın daha da zengin olma arzusunu saldırgan bir tavırla sürdürmüş olmasıdır. Öte yandan Tiran için de yaşam çok zordur, devlette onursuzluk oluşur, şiddet yoluyla kaos olur ve bu kaos, tiranın ölüm yolunu hazırlar.[76]

Aristoteles, Platon'un oligarşinin genelde olmasa da *demokratia* içerisindeki değişikliklerden sorumlu olacağını ve benzer şekilde *demokratia'*dan tiranlığa dönüşte demokratik ilkelerin rol sahibi olduğunu söylediğini iddia eder.[77] Aristoteles, Platon'u bu anlamda eleştirir:

"Bütün anayasaların benzerlerinden çok karşıtlarına dönmeleri daha olasıdır....-Lakonia türünden oligarşiye, oligarşiden demokrasiye, demokrasiden tiranlığa geçişler-içinde yapabiliriz.oysa, ters yönde dönüşümler de vardır; demokrasinin oligarşi haline gelmesi, tek kişinin yönetime gelmesinden daha kolaydır."[78]

---

olabildiğine özgürlük vermezlerse, site onları alçak *oligarkh*lar diye suçlandırıp cezalandırır:" Platon, a.g.e., 562 d

[72] Barker, a.g.e., s. 299

[73] Platon, a.g.e., 565 b, c

[74] Şenel, **Eski Yunanda Siyasal Düşünüş**, s. 204

[75] Platon, a.g.e., 563 e, 564 a

[76] Barker, a.g.e., s. 299

[77] Aristoteles, **Politika**, 5.12

[78] A.e., 5.12,131 6a23-4.

Platon'un çok farklı düşündüğüne inanmak zordur. Sokrates'in bir yönetimi çoğunluk ele geçirdiği zaman, o yönetimin dağılabileceğine ilişkin ifadesi, *demokratia'*nın çok yönlülüğünün zararlı sonuçlar doğuracağını belirtmede önem taşır.[79] O, yoksulların yönetime geldiği sivil anlaşmazlık içinde politik hayatta yasalar önünde eşit olma ilkesine göre, yoksulların yönetime geldiği zaman *demokratia'*nın meydana geldiğini söylemeye devam eder; sivil anlaşmazlıkta azınlığa karşı yoksulların çoğunlukta olduklarını ve onların üstün geldiklerini kabul eder; ancak Platon, tiranlığa dönüşte kaçınılmaz olarak çoğunluğu üstün kılmamakta dikkatlidir. Bu üstünlük, tiranlığa dönüşte tiranın elinde bulunacaktır. *Demokratia* içinde insanların öldürülmesi, sürgün edilmesi, borçların silinmesi ve topraktan pay verileceğine ilişkin vaatlerin boşa çıkmasıyla oluşan iç savaş sonucunda, ya *demagogos* çoğunluk tarafından öldürülecek ya da *demos'*un seçtiği biri *demos'*u kurtarmaya yönelik tiran olacaktır. Zamanla tiran, insan eti yiyerek kurt oluveren biri haline gelir.[80] Christopher Gill'e göre Platon aşırılığı, her yönetim biçiminin olduğu gibi demokrasinin de sonunu getiren etken olarak görmektedir. Platon özgürlüklerin aşırıya kaçılarak kötüye kullanılması sonucunda, başkalarının haklarına saygı göstermeyecek boyutlara varmasıyla özgürlüklerin tamamen ortadan kalktığı siyasi bir rejimin oluşacağını vurgulamaktadır.[81] Gill'ın görüşüne paralel olarak Kışlalıya göre de:

"Demokrasinin bozulmasıyla ortaya çıkan bu rejimde, <ülkenin tek efendisi, birçok kölenin arasında tek başına kalmış, korkudan tir tir titreyen bir efendi> durumundadır. Ama bu durum da elbette geçicidir. Daha sonraki aşama, tek kişinin ya da bir azınlığın <yasalara saygılı> yönetimi olabileceği gibi, karma bir yönetim de olabilecektir."[82]

Platon *demokratia'*ya karşı olumsuz eleştirici tavrını daima korumuş olmasının yanı sıra, diğer yönetim biçimleriyle karşılaştırıldığında ve bir sıraya sokulmak istendiğinde onun *demokratia'*ya ilişkin bakış açılarında bazı farklılıkların olduğunu anlarız. Platon, **Devlet**'te *demokratia'*ya, timarşi ve oligarşiden daha alt

[79] Platon, a.g.e., 556 e
[80] A.e., 565 e, 566 a
[81] Schofield, a.g.e., s.106
[82] Kışlalı, a.g.e., s. 75

seviyede bir değer biçerken, **Devlet Adamı** diyaloğunda aristokrasiden aşağıda; fakat oligarşiden üstün bir değer vermektedir.[83] **Yasalar** diyaloğunda ise *demokratia'*ya ilişkin tavır, **Devlet** ve **Devlet Adamı**'yla karşılaştırıldığında daha da ılımlıdır. Ancak Platon *demokratia* ve monarşinin niteliklerini bir araya getirmekle birlikte monarşiye daha değer vererek oluşturduğu karma yönetimde halkı bir nevi kandırmaktadır. O, halkın bazı yerlerde memur olmasını sağlasa da kalabalık olarak gördüğü halkı, aristokratlar karşısında küçümsemektedir.

Platon, **Yasalar**'da halka ödün vermez. Kura yöntemini halkın kullanmasını sağlayarak, onların belli ölçüde siyasal yaşama katılmasını sağlar. Onun bundaki amacı halkın şikâyet edip ayaklanmasını önlemektir. Bu anlamda Platon halka ilişkin olarak aşağılayıcı tavrını burada da sürdürmektedir. Ancak **Devlet**'ten farklı olarak **Yasalar**'da egemenliğin tek elde olmayıp, dağıtılması gerektiğini savunmuştur. Hâlbuki **Devlet**'te tek elde toplanan yönetimin daha iyi olacağını savunmaktaydı. Onun egemenliği dağıtma fikri böylelikle bütünün parçalanmayacağı fikrine karşı, önceden bütünü parçalara ayırma ve parçalar arasında denge aramaya girişme düşüncesini meydana getirir. Bu, onun yaşadığı dönemde bir yandan *demagog*ların partisinin bir yandan da aristokratların partisinin aralarında olabilecek çatışmaları önlemek içindir; ancak bu devlet demokratik bir devlet izlenimi verse de meclislerde, 1. ve 2. sınıfın[84] seçime zorunlu tutulması, sosyal sınıfın ekonomik gelirine göre belirlenip buna göre erdemlerin dağıtılması (servetler belli erdemlere göre olur) söz konusudur.

3.2. *DEMOKRATİA* ELEŞTİRİSİ

Platon'un *demokratia*'ya yönelik eleştirisini üç bağlamda değerlendirmek mümkündür: Birincisi, yaşadığı dönem itibariyle filozofun kaygılarının anlaşılması yoluyla onun eleştirilerinin değerlendirilmesi; ikincisi, Atina'nın mevcut yönetim biçimi olan demokrasinin 'değişime ve bozulma'ya uğraması dolayısıyla iyi bir yönetim biçimi olmamasına yönelik eleştirilerinin değerlendirilmesi; üçüncü olarak

[83] Barker, **The Political Thought Of Plato And Aristotle**, s. 182
[84] Pentakosioimedimnoi ve Zevgitler

da *demokratia*'nın kendinde barındırdığı '*isonomia* ve *eleutheria*' ilkelerine ve onların yol açacağı olumsuz durumlara yönelik eleştirilerinin değerlendirilmesidir.

Platon'un ilk eleştirisi yaşadığı dönem itibariyle, 'Peloponnessos Savaşları'nın insan ilişkileri üzerinde yarattığı psikolojik etkinin olumsuz durumlara yol açarak, 'insanın insan olma değerinin sorgulanmasına' neden olması ve Atina'nın demokratik hükümetinin hocası Sokrates'i ölüme mahkûm etmesi bağlamındadır.

İkinci eleştirisi de öncelikle 'değişim ve bozulma' kavramlarının ontolojik epistemolojik ve ethik olarak nasıl temellendirildiği ve bu kavramların siyasal alanda *demokratia* bağlamında nasıl etki ettiğine ilişkindir.

Üçüncü eleştirisi ise *demokratia'*nın *isonomia* ve *eleutheria* kavramları bağlamında, Atina *isonomia'sı*nın ve *eleutheria*'sının meşru hale gelmesiyle, yönetilenlerin devleti yönetmeye kalkmaları sonucunda iş bölümü ilkesinin ve adaletin bozulması ve böylece *demokratia*'nın yol açtığı erdemsizliğe, ticarete ve zenginleşmeye bağlı olarak 'Attika-Delos deniz birliği'nin Atina'nın deniz ticareti yoluyla emperyalist hareketini gerçekleştirmesine ilişkindir. Platon'un *demokratia* eleştirisinde önemle üzerinde durulacak nokta ise *isonomia* ve *eleutheria'*nın yol açtığı, eğitimsizlerin, bilgisizlerin yönetimde söz sahibi olmaya çalışmalarıdır.

MÖ. 427 yılında doğan Platon, Lakedaimonia ve Atina arasında yapılan 'Peloponnesssos Savaşları'nın başlamasından henüz dört yıl kadar sonra doğmuştur. Platon bu dönemde Hellenlerin vatanlarını koruyabilme adına '*Barbaroi*' olarak adlandırdıkları dış güçlerle savaşmayıp Hellas'ta kardeş kavgası olarak adlandırılabilecek savaşa[85] tanıklık etmiştir. Peloponnesos Savaşları sırasında Atina halkının durumu günden güne kötüleşmiş, köylülerin çıkarları ihmal edilmiş olup, nüfus günden güne artmıştır. Diakov'a göre:

"Topraklarının yıkılışını Akropolis'ten gören halk (özellikle köylüler) savaş kışkırtıcılarına kızıyordu, ama planına bağlı olan Perikles, Atinalıların saldırıya geçmelerine

[85] Platon, çatışma ve savaş kavramları arasında bir ayırım yapmaktadır. Ona göre, "...yakınlar arasında çıkan düşmanlığa çatışma; yabancılar arasında çıkan düşmanlığa da savaş adı verilir...Yunanlılar bir ailenin bireyleridir, aralarında akrabadırlar, barbarlarsa ayrı ve yabancı bir ailenin bireyleridir": Platon, **Devlet,** 470 b, c

engel oluyordu. Pire yoluyla mısır'dan gelen veba salgını hemen kente yayılınca, durum ağırlaştı."[86]

Thukydides'in aktardığı üzere hastalık kısa sürede yayılmış, toplu ölümler yaşanmıştır. Hastalıktan duyulan korku ve kaygı ise insanların yalnız kalmasına neden olmuştur. Havanın sıcak olduğu aylarda ise insanlar evlerinde berbat bir şekilde ölmüşlerdir. Ölmek üzere olan insanlar kuyuların etrafına susuzluklarını gidermek için üşüşmüş, ölülerin cesetleri üst üste yığılmış, tapınaklarda ölenlerin cesetleri hiç kimse tarafından kaldırılmamış, insanların tanrısal ve kutsal şeylere karşı olan saygılarında azalmalar olmuş, mezarlar ve cenaze törenleriyle ilgili gelenekler ortadan kalkmış, kimileri acelece ölülerini gömmüş ya da cesedi atıp hemen cesedi attıkları yerden uzaklaşmışlardır.[87]

Salgın öyle bir hal almıştır ki insanlar artık ahlâklı bir yaşam sürmek istememişlerdir. Bunun nedeni insanların artık ne kadar yaşayacaklarını bilmemesindendir. Bundan dolayı insanlar, dindarların ve dindar olmayanların salgından nasiplerini aldıklarını görünce Tanrılara itimat etmez olmuşlar, kendilerinin hoşlarına gidecek her şeye ulaşma yolları denemişlerdir.[88]

Peloponnessoslular (Lakedaimonialılar) Atinalıların topraklarına saldırdıkları sırada veba dolayısıyla ülkede toplu ölümler söz konusu olmuştur. Onlar ikinci kez Attika'nın görüşünü değiştirmesine neden olmuşlardır. Bunun nedenleri veba salgının olması sonucunda toplu ölümlerin olması, salgının insan üzerindeki psikolojik etkisinin olumsuz olması ve Atina'nın aldığı mağlubiyetlerdir. Halk, Perikles'i tüm bunlardan dolayı suçlamıştır.[89] Kent, yoksullaşmış, zenginler kırsal alanda bulunan mülklerinden olmuşlardır. Perikles MÖ. 429'da yeniden *strategos* seçilmiş ve aynı yıl vebadan ölmüştür. Perikles'in ölümünden iki yıl sonra Atina partilerinin amansız mücadelesi iç ve dış politikada dalgalanmalara yol açmıştır. Peloponnesos Savaşları sonucunda Atina, Sparta karşısında yenilgiye uğramış olsa da Atina'nın demokratik rejiminin yıkılmasını sağlayamamıştır. Fakat MÖ.404 yılında yönetim, başında otuz tiranın bulunduğu oligarşi komitesinin eline geçmiştir.

---

[86] V. Diakov, S. Kovalev, a.g.e., s. 433
[87] Thukydides, a.g.e., 2.41,42
[88] A.e., 2.43
[89] Thukydides, a.g.e., 2.47. Ayrıca bkz. Diakov, Kovalev, a.g.e., s. 433

Otuzlar tiranlığı devleti yasalara aldırmadan, zorbalıkla yönetmişlerdir. Ancak bu zorba yönetim uzun sürmemiştir (8 ay sürmüştür). Thrasybulos önderliğinde güçlerini Thebai'da toplayan demokrat sürgünler, Attika'ya saldırarak Atina yönetimini ele geçirmişler ve böylelikle MÖ. 401 yılında demokrasi eski yapılarına uygun olarak kurulmuştur.[90]

Yeni kurulan yönetim, Sokrates'e dava açmış ve suçlamalarla onu ölüme mahkûm etmiştir. Suçlamalar, Sokrates'in gençleri yoldan çıkardığı, polisin tanrılarını yok saydığı ve polise yeni tanrılar getirdiği yönündeki iddialardan oluşur.[91] Popper, eleştirisinde Sokrates'in ölüme mahkûm edilmesinde, demokratların en muzır düşmanları olarak adlandırdığı Kritias'ın, Kharmides'in, Alkibiades'in hocalığını yapmış olmasını, bu anlamda onlar kadar onları yetiştirenin de suçlu olduğu kabulüne dayanılmasından kaynaklandığını belirtir. Çünkü demokratik yönetim kurulmasından az önce işlenmiş bütün siyasi suçların affı yönünde karar alındığından ötürü Sokrates'e yönelik olan iddia ileri sürülmeyip, diğer Atinalıların zorlanmadan kabul edecekleri nedenler gösterilmiştir.[92] Popper, gençleri yoldan çıkarıyor iddiasında 'ahlakı bozulan gençler' olarak otuzlar tiranlığında yer alan Alkibiades, Kritias ve Kriton'u kasteder.[93] Sokrates'i mahkûm edenler, onu kendileri için siyasi yaşamlarına tehdit olarak görmüşlerdir; amaç başta onu sürmek[94] olsa da Sokrates Atina yasalarına bağlı olarak, kendi ilkelerine sadık kalarak ölümü seçmiştir. Onun ölümünün en önemli göstergesi demokrasiye karşı olmadığıdır. Çünkü Sokrates Atina'dan kaçsaydı ya da sürgün edilseydi hem yasalara hem de vatanına karşı olacak ve poliste mevcut yönetim düzeni olan demokrasiye karşıtlığını ifade etmiş olacaktı. **Kriton**'da konuşturulan yasanın, ona Theselya'ya

---

[90] Diakov, Kovalev, a.g.e., s. 442-443

[91] Platon, Sokrates'e yönelik suçlamaları eski ve yeni suçlamalar olmak üzere iki gurupta toplamaktadır.(Bkz. Platon, **Sokrates'in Savunması**, Çev. Niyazi Berkes, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2001, 20 e) Eski suçlamalar Sokrates'in kötü bir insan olduğu, yer altında gökyüzünde olup bitenlere karıştığı, eğriyi doğru diye göstererek başkalarına öğrettiği suçlamasıdır. Yeni suçlamalar olarak da Sokrates'in gençleri yoldan çıkarması, devletin tanrılarına inanmaması ve bunların yerine yeni tanrılar koymakla suçlanmasıdır. Bkz. A.e.,24 b, c

[92] Popper, a.g.e., s. 206

[93] A.e., s. 206, 207. Şunu da belirtmek gerekir ki Sokrates hükümetin kendisini otuzlar tiranlarından bazılarının öğreticisi olduğunu suçlaması karşısında onlara demokrat olup, *oligarkh*lara karşı mücadele gösteren öğrencisi Khairephon'u hatırlatmıştır: Platon, **Sokrates'in savunması**, 20 e

[94] Platon, **Kriton**,Çev. Tanju Gökçöl, 1.bs, İstanbul, Remzi Kitabevi, Eylül 2009, 45 e, 52 b, e.

kaçması dâhilinde sorduğu soru ile Sokrates'in kaçmama nedeninin mevcut düzene karşı olmadığı anlaşılır:

"…ama şu yaşında herhalde pek uzun ömrün kalmamışken en önemli yasaları bile hiçe sayarak yaşama bu kadar düşkünlük göstermen, çekiştirilmene yol açmayacak şey midir?"[95]

Sokrates'in Savunması göz önünde bulundurulduğunda onun düşüncelerini jüri üyelerine açıkça ifade etmesi, özgürlüğün Eski Yunan Atina'sında ne derece olduğunu sorgulamaya götürür bizi. Bu anlamda Sokrates, topluluğun herhangi bir sınırlaması olmadan herkesin istediği gibi konuştuğu ve özgürce düşündüğü açık bir toplumun savunucusu olarak ortaya çıkacaktır.[96] Sokrates, dönemindeki liderlere, sandıkları gibi bilge olmadıkları için başkaldırmıştır. Onun başkaldırışı, bir devrim değil her şeyden önce demokrasiyi demokratça eleştirmektir.[97] Sokrates'in demokrasiye yönelik eleştirisi, insanı düpedüz tutkular yığınından fazla bir şey yapan, insanı kendi kendine yeterli bir birey haline getiren, kendi içinde bir amaç olduğunu söyleme hakkını veren akla önem verilmeyişidir.[98] Platon'un da bu görüşü paylaştığı ileri sürülebilir. Onun **Devlet**'te devleti yönetecek kişileri filozof olarak seçmesi, **Yasalar**'da yasa bekçilerinin bilge olması gerektiğini ileri sürüşü bu iddianın kanıtıdır. Bir toplumun sağlığı, yurttaşlarının davranış meselelerine ilişkin olarak doğru fikirlere sahip olmalarına bağlıdır. Sokrates'in asıl ısrarı ise kişinin kendi kendini rasyonel olarak sorgulamasının ve incelemesinin önemli olduğunu öğretmektir. Sokrates'i Atina polisinin gençleri ve vatandaşları için tehlike olarak gören demokratik hükümet, onu baldıran zehri içirterek ölüme mahkûm etmiştir.[99]

MÖ.407 yılında Sokrates'i tanıyan ve 8 yıl onun yanında kalan Platon[100] Sokrates'in ölümüne tanık olmuş[101] çok sevdiği hocasının hükümetçe haksızlığa

---

[95] A.e., 53 d, e
[96] Larry Arnhart, **Siyasi Düşünce Tarihi**, 2.bs, Plato'dan Rawls'a, Çev. Ahmet Kemal Bayram, Adres Yayınları, Ekim 2005, S. 16, 17
[97] Popper, a.g.e., s. 203
[98] A.e., s. 204
[99] Laertios, a.g.e., s. 83
[100] Vehbi Eralp**, Platon I:Yaşamı-Eserleri**, İstanbul, İÜEFY,1953, s 7

uğratıldığını düşünmüş ve önceden belirtilen nedenlere ek olarak demokratik yönetime karşı tavır almıştır. Bu tavrını, siyasetle ilgili düşüncelerini konu alan **Devlet**, **Yasalar**, **Devlet Adamı** diyaloglarında göstermiştir.

Devlet'te, "demokrasi anlayışı her şeyi hoş görür, bizim gibi kılı kırk yarmaz; tersine sitemizin temellerini atarken bizim büyük bir saygıyla ortaya koyduğumuz kurallara önem vermez"[102]diye ifade ederek ideal devletinde bir insanın küçük yaştan beri güzel oyunlar içinde yetişmemesi ve güzel şeylerle uğraşmaması durumunda iyi bir insan olmayacağını belirtir.[103] *Demokratia*, Platon'a göre bu anlayışın aksine davranır. Demokratik yönetim, "politika adamının nasıl yetiştiğine aldırış etmez, halkın dostu olup olmadığına bakar."[104] İdeal devlet tasarımı şu durumda Atina'yı, demokratik yönetimin olumsuzluklarından kurtarmaya yönelik bir çözüm denemesi olmaktadır. **Devlet** *demokratia*'ya baştan sona bir tepki olarak ortaya çıkacaktır. Fakat Platon, oligarşinin de, tiranlığın da yönetimine tanık olduğu ve bir yurttaşa yönelik elverişsiz koşullarda söz konusu tanıklığı sürdürdüğü için **Devlet**'te diğer yönetim biçimleri de (demokratia dışında, timarşi, oligarşi, tiranlık) eleştirilmektedir.[105] Eğer doğru bir siyasal düzen kurulursa insanların ahlâksal yaşamları da değişebilecektir. Bu da demektir ki, siyasi hayat ahlâki hayata müdahale ediyor, onu değiştiriyor, yönlendiriyor. Çünkü Platon'un yaşadığı dönem Atina'sında yapılan reformlar neticesinde, her vatandaş siyasal yaşamda rol oynamakta; kamu işleriyle uğraşmaktadır. Bu anlamda Platon için öncelikli sorun ahlâksal bir varlık olarak insan varlığının ne olduğu ya da ne olacağı sorunudur.[106]

Siyasal bir varlık olarak insan, ahlâksal varlık yanını da oluşturacaktır. Dolayısıyla ahlâksal varlığı yapılandıran şey, insanın siyasal varlığıdır. Platon'un kozalitesi bağlamında demokrasiye eleştiri olarak meydana getirilen ideal devlet tasarımını anlamada sorun, siyasal varlık olarak insan varlığının ne anlama geldiği sorunudur. Siyasal varlık olarak insan, varlığını ancak poliste kazanmaktadır. Polis, o

---

[101] '**Phaidon**' diyaloğunda Sokrates'in ölümüne tanık olanların kimler oldukları sorgulanırken, Platon'un orda bulunmadığı, hasta olduğu belirtilir. Platon, **Phaidon**, Çev.Hamdi Ragıp Atademir, Kemal Yetkin, ,İstanbul Sosyal Yayınlar, 2001, 59 b.
[102] Platon, **Devlet**, 558 b
[103] A.e., 558 b
[104] A.e., 558 b
[105] Oligarşi, Tiranlık, Timarşi
[106] Ağaoğulları, a.g.e., s. 214, 215

poliste yaşayan insanlara, insanlar da davranış ve eylemleriyle polise benzemektedir. Poliste yönetim biçimi her ne ise insan da o yönetim biçiminin getirdiği insan *modus'*una ve diğer insanlarda aynı *modus'*a benzeyince, site de o yönetim biçiminin *modus*'una karşılık gelir. Bu anlamda polis, polis oluşuyla insan ve toplumuyla benzeşik olup, bütünlük arz eder. İnsan ruhunun kesimleriyle de yönetim biçimleri arasında bir ilişki bulunmaktadır.[107]

Mevcut yönetim biçimlerine yönelik eleştiri, yönetim biçimlerinin değişime ve bozuluşa uğramasından ötürüdür. *Demokratia*'ya yönetilen eleştiri bu anlamda *demokratia*'nın mevcut yönetim biçimi olarak bozulması ve siyasal yozlaşmaya uğramasıdır.[108] Değişim ve bozulma kavramları arasında bir ayırım yapılmalıdır. Değişim, nesnenin[109] bir süreçte bir başka şeye dönüşümü olup, epistemolojik ve ontolojik bir zeminde soruşturması yapılan bir kavramken, bozulma ise bir nesnenin olması gereken bir durumdan uyması gereken bir ilkeden yüz çevirmesi olup ahlâk zemininde soruşturması yapılan bir kavramdır. Bozulma, değişimi de içerir; ancak onun iyi, kötü ya da olumlu-olumsuz anlamından söz edebiliriz; fakat değişime uğrayan her şey bozulmayabilir.[110] Sözgelimi bir şeyin iyi bir hal alması, gelişmesi değişim olabildiği gibi iyi bir insanın kötü bir insan olması da değişim sonucu olup; o şeyin bozulması anlamına gelir. Platon'da bu kavramlar siyasal düzende yer almaktadır. Değişim ve bozulmanın epistemolojik ve ontolojik arka planına baktığımızda: **Timaios**'ta değişimin nedeni Tanrının evreni oluştururken, var olan malzemeyle duyulur evreni yaratırken hareket içinden malzemeyi alması olarak ifade edilir.[111] Burada değişim bağlamında önemli bir ayırım; 1) hiç var olmadığı halde her zaman var olan ile (idealar- sezgi) 2) hep geliştiği halde hiç var olmayan (duyumla tasarlananlar) arasındaki ayırımdır.[112] İdealar; akılla sezilebilenler değişmezken,

---

[107] Platon, a.g.e., 435 a, b
[108] Barker, **Greek Political Theory**, s. 297
[109] Soyut ya da somut nesne olabilir
[110] Platon Gök cisimlerinin bozulmayacağını bildirir: "baba bu evreni yaratan ilksiz tanrıların örneğine göre kurduğu evrenin hareket ettiğini yaşadığını görünce çok sevindi ve sevincinden onu örneğe daha çok benzetmeyi düşündü. Bu örnek ölmez bir canlı olduğu için, o da bütün bu evreni mümkün olduğu kadar ölmezleştirmeye çalıştı. Ama örnek olarak kullandığı ölmez canlı varlığı yaratılan evrene tamamıyla uygun kurmak kabil olmuyordu. Bunun üzerine ölmezliğin değişik bir taklidini yapmayı düşündü ve göğü kurarken bir yandan da hareketsiz biricik ölmezlikten belirli sayıların orantısına göre ilerleyen ölmezliğin zaman dediğimiz o imgelerini kurdu": Platon, **Timaios**, 37 d
[111] Platon, **Timaios**, 30 a, b
[112] A.e., 27 e, 28 a

bozulmaya uğramazken duyumla tasarlananlar nedenli doğar ve ölür. Evren gözle görüldüğü, elle tutulduğu ve bir teni olduğu için doğmuştur. Duyumla kanaatin tasarladığı şeyler doğuma mahkûmdur.[113] Platon'a göre:

"…bu evren güzelse onu yapan iyiyse gözlerini ilksiz örnekten ayırmamış olduğuna şüphe yoktur; aksi halde ki, bunu farzetmeğe bile hakkımız yoktur, doğmuş örneğe bakmış olacaktır. Hâlbuki yapıcının gözlerini ilksiz örnekten ayırmamış olduğunu herkes açıkça görür; çünkü evren doğmuş olan şeylerin en güzelidir, yapıcısı da nedenlerin en kemallisidir."[114]

Duyulur evrenin oluşumunda *Demiourgos*'un var olan malzemeyle duyulur evreni, aslına olabildiğince benzetmeye çalışması[115] değişimin var olduğunun göstergesidir.[116] Bozuluş, insanın evren oluşturulduktan sonra insan toplum, insan-insan ilişkisinde aklını arzularına ve zevklerine köle yapmasından kaynaklanacaktır.

Transendent varlığın değişmeye uğrayıp uğramadığı sorunu **Parmenides** diyaloğunda devinim (*kinesis*) kavramı bağlamında araştırılır. Devinim ya yer değiştirme ya da biçim değiştirme yoluyla olur. Bir'in biçim değiştirmesi demek, kendinden başka bir şey olması anlamına gelecektir ki, bu ise artık o şeyin bir olmaması anlamına gelir. Devinime yer değiştirme bağlamında bakıldığında ise iki tür yer değiştirme vardır. Birincisi, kendi ekseni çevresinde dönme, İkincisi de bir yerden başka bir yere gidilmesidir. Bir'in kendi ekseni çevresinde dönmesi için, bir'in ortası olması gereklidir; ancak bir'in ortası olmadığı için bu olamaz. Bir'in bir yerden başka bir yere gitmesi de gerçekleşemeyecektir; çünkü bir yerde bulunmayacaktır. Bir hangi tür devinimin içinde ele alınırsa alınsın devinimsiz olduğu için bir şeyin içinde olmaz. "Bir ne devinir ne de duradurur." Bu anlamda bir olarak ifade edilen idea değişime uğramayacaktır.[117]

---

[113] A.e., 28 a, c
[114] A.e., 28 e, 29 a
[115] "Tanrı her şeyin elden geldiği kadar iyi olmasını, kötü olmamasını istediğinden hareketsiz olmayan kuralsız düzensiz bir hareket içinde olan, gözle görülen şeylerin bütünün aldı; düzenin her bakımdan daha iyi olduğunu düşünerek onu düzensizlikten düzene soktu. Ama her şeyden üstün olanın yaratacağı nesnenin, en güzel nesne olmamasına imkân yoktu:" Platon, a.g.e., 30 a
[116] Yaratan iyi olduğu için hırs duymadığından ötürü evrenin elden geldiği kadar evrenin kendisine benzemesini istemiştir. Bu, evrenin ilkesidir. Bkz. Platon, a.g.e., 29 e
[117] Platon, **Parmenides**, Giriş; Saffet Babür, 3.bs, İstanbul İmge Kitabevi, Eylül 2001, s. 22, 23

Değişim ve bozulma bağlamındaki ayırım şu durumda bizi duyulur olan ve idealar olan arasında yaptığımız ayırımın yanı sıra, bir ve çok arasında ayırım yapmaya götürür. Bu da bizi, ideal devlet ve mevcut siyasal yönetim arasında ayırım yapmaya götürecektir. Sorun bir'in çok, çok'un bir olarak gösterilmesi ya da gerçek siyasal düzen ile yozlaşmış siyasi yönetimi birbirinin yerine kullanmaktır. Bu nedenle Platon, ideal yönetim biçiminin ideal olduğunun kanıtı için mevcut yönetim biçimlerinin tarifine girişir. Nasıl ki duyulur evren idealardan pay almışsa; bozuluş da ideaları taklit etmekten uzaklaşmakla gerçekleşir:

"İdeaların kendileri parçacıklar halindedir ve onlardan pay alanlar da parça olarak pay alırlar. Tek tek şeylerde de bütün olarak bulunmazlar. Her şeyde parça olarak bulunurlar.[118]

Platon'a göre, yeryüzündeki yönetim biçimlerinden ideal devlete en yakın yönetim biçimini krallık-aristokrasidir.[119] O, aristokrasiden timarşiye geçişin nasıl olduğunu anlatmaya çalışırken, "ama doğan her şey bozulmaya mahkûm olduğu için bu yönetim biçimi de hiç sürüp gitmez, çözülür"[120] ifadesini kullanıp, bozulmanın duyulur dünyada meşru olan yönetim biçimleri için 'bozulma ve değişim' ilkesine göre, doğal olduğu sonucunu çıkarmamızı sağlar. Platon yönetim biçimlerinin bozulmasında, yönetici sınıfa vurgu yapmaktadır.[121] O, yönetimde değişimin ve bozulmanın nedeninin ne olduğu konusunda filozof kralların, bilgeliğinden taviz vermesiyle bunun gerçekleşeceğini ifade eder. Bozuluşa neden olacak bu taviz, yöneticilerin sınıf ayırımının düzenini koruyan 'zifaf sayısı'nı zamanla unutmaları ya da önemsememeleridir.[122] Platon'un zifaf sayısını yalnızca filozofların bileceğine olan vurgusu, filozof olmayanın yönetime gelmesi dâhilinde devletin, insanların (soysuzlaşacağı); bozulacağı kanaatini uyandırır.

---

[118] A.e., 131 c
[119] Barker, **The Political Thought Of Plato And Aristotle**, s.110
[120] Platon, **Devlet**, 546 a.
[121] A.e., 545 d
[122] A.e., 546 a,b. Platon bu sayıyı tam olarak açıklamaz. "Popper'e göre bunun nedeni, filozofun gücünü pekiştirmektir. Çünkü filozofu diğer insanlardan üstün kılan, sahip olduğu bilgidir ve tabii bu arada 'zifaf sayısı' bilgisidir": Ağaoğulları, a.g.e., s. 269, Ayrıca Bkz, Popper, a.g.e., s. 163, 164

Popper'e göre 'zifaf sayısı' Platon'un kendi buluşudur. Sayı üç boyutlu geometriye dayanmaktadır. Bu nedenle gerçek bekçiliğin sırrını Platon'dan başka hiç kimse bilemeyecektir. Bu anlamda Platon filozof-kralın kendisidir.[123] Yönetici sınıftan gelen değişiklik sitenin bozulmasına neden olacaktır. Yöneticinin bozuluşuyla, onun neden olduğu yönetimdeki bozuluş ise siteyi, vatandaşı etkileyecek, polisin ve vatandaşların kaderini belirleyecektir. Site bozulacak, vatandaşlar soysuzlaşacaktır. Çünkü, "bundan böyle bekçilik ödevlerine yeni (sizin olduğu kadar Hesiodos'un da ırkları olan)ırklardaki altın, tunç., gümüş, bakır madenlerine bakmaya ve denemeye bütün uygunsuz yöneticiler tayin edilecektir."[124] Böylece bozulma, soyların birbirine karışması sonucunda olacaktır. Soyların birbirine karışması; hiyerarşinin, iş bölümünün bozulması ve en önemlisi de yöneticilerin iç birliğinin yıkılması anlamına gelecektir.[125]

Değişim ve devletlerin bozulması, siyasal ve toplumsal yozlaşmaya neden olacaktır. Artık tunç ya da gümüş yaratılışlılar siyasetle yozlaştıklarında, felsefenin yerine düşük yaratılışlılar alacaktır. Burada Platon'un ifadesini kullanmak gerekirse "argümanın kendisine perdelediği ve ara ara kaybolup sonra yeniden görüldüğü sürekli imgelerden biriyle anlatılır. O zaman soru kendisini davet eder. Devletin yurttaşları neden felsefeye düşmandır?"[126] Platon'un sorusunun yanıtı, felsefenin bozulan, yozlaşan demokratik toplumdaki yerini görmemiz için önem taşır. Yozlaşan toplumda felsefenin kötü tanındığını belirten Platon, bunun nedenlerine değinir. Felsefenin demokratik toplumda kötü tanınmasının önemli bir nedeni sofistlerdir. Filozof görünen sofistler, yozlaşmış demokratik toplumda, felsefe düşmanlarının felsefecilerin çoğunun sapık olarak görülmelerine, en akıllılarına da yararsız demelerine neden olan filozof taslaklarının oluşumuna yol açarlar.[127] Sofistler demokratik toplumda halk kurullarında, mahkemelerde, tiyatrolarda, kışlalarda ve buna benzer toplantı yerlerinde bir sürü insan yan yana oturup da bir söz ya da bir

---

[123] Popper, a.g.e., s. 163, 164
[124] A.e., s. 163
Kötü kimseler arasından çıkacak "... Koruyucular ve yöneticiler ne Hesiodos soylarını ayırt edecekler ne de altın gümüş soylarını demir gümüşe karışacak bundan öyle bir haksızlık öyle bir densizlik doğacak ki karışma olan her yerde insanlar birbirlerine diş bileyecek:" Platon, **Devlet**, 546 e, 547 a
[125] Ağaoğulları, a.g.e., s. 270
[126] Longinos, a.g.e., s. 95
[127] Platon, a.g.e., 489 d, c

davranışı beğendiklerini ya da beğenmediklerini yaygarayla aşırı biçimde gösterdiklerinde, haykırışları ve alkışları çevredeki kayalarda bayırlarda yankılanıp, övgülerin yergilerin gürültüsünü iki katına çıkardıklarında, böyle bir havanın içinde bir gencin yüreğinin allak bullak olmasına neden olurlar. Böyle bir gence hiçbir özel eğitim karşı koyamaz. Genç, yergi ve övgü selinin altında kalıp onların aktığı yönde sürüklenir. Genç güzelle çirkinin ne olduğu konusunda kalabalığın kanısına katılır. Kalabalığın bağlandığı şeylere bağlanır böylece sofist, demokratik toplumun sunduğu özgürlük ilkesinden hareketle, insanların dilediği gibi yetiştirmekle, serbest oldukları fikriyle, gençlerin kafalarını allak bullak etmektedir.[128] Timarşik devletteki önem verilen talim ve disiplin, demokratik yönetimde artık gözden kaybolmuştur. Disiplin, yerini herkesin yaşamında istediği şeyi yapabilmesine olanak veren özgürlüğe bırakmıştır. Aklın öğelerinin doğal uylaşımında, devletin tüm formal - resmi- anlaşmaları, işlevlerinde caiz sayılan, sağlam kesin bir dayanak olduğuna inanılan evrensel eşitlik ilkesi, özgürlüğe hizmet eder duruma gelmiştir.[129] Toplumsal özgürlük, diğer tüm arzuları tatmin edebilme arzusu olmaktadır.

Platon'a göre *demokratia*, insanlara özgürlüğü sunarken, sonunda onları kendi özgürlükleri içinde yok etmeye neden olan iştah duygusuyla demokratik insanı, demokratik toplumu kaçınılmaz olarak alaşağı eder. Platon, **Devlet**'te demokratik yönetimde bulunan ve yetişen, her istediğini yapan, arzularının peşinden koşan demokratik insanın anarşik yapısını tanımlar. Demokratik insan, ona göre demokratik yönetim kadar hoş ve renklidir.[130]

Platon'un *demokratia* bağlamında sofistlere sunduğu bir diğer eleştiri onların sözde yola getiremediklerine karşı giriştikleri zorbalıktır:

"Bilmez misin, kendi dediklerini kabul ettiremedikleri kişileri yurttaşlık haklarından yoksun ederek, para cezasına ya da ölüme mahkûm ederek cezalandırırlar."[131] Bu, Sokrates'i dava açanlara yönelik eleştiridir.[132]

---

[128] A.e., 492 c, b
[129] Barker, **Greek Political Theory**, s. 294
[130] Schofield, a.g.e., s. 111. Bkz. Platon, a.g.e., 561 a, e
[131] Platon, a.g.e., 492 d
[132] Platon, **Sokrates'in Savunması**, 19 b, 18 b

Gerçek bilgelikten hiçbir payı olmayan eğitim bakımından değersiz olan sofistler felsefeye yaklaşıp, layık olmadıkları halde felsefeyle düşüp kalkarak sofizmin doğmasına neden olurlar.[133] Platon halkın, felsefeye karşı olumsuz tavır almalarından sofistleri sorumlu görür.[134] Ona göre sofistler, birbirine söven, kötü niyetli davranan, tartışmaları sen ben kavgasına döken felsefeye hiçte yakışmayacak şamatacı kopuk takımıdır.[135] Öte yandan o, halkın felsefeye olumlu tavır almasının çözümünü de getirir.[136] Sofistlerin, demokratik yönetimin savunduğu, eşitlik ve özgürlük ilkesiyle felsefede rölativizmi getirmeleri durumunda, tüm bu koşullarda filozof en çok etkilenen kişi olacaktır:

"Sokrates demokratik yönetimde yozlaşmaya en fazla maruz olanların en iyiler olduğunu ileri sürer. Daha iyi yaratılışlılar kendilerine yabancı iklimlerden daha fazla etkileneceklerdir."[137]

Devlet ve toplumun yozlaşmış olduğu kozalitede, zayıf yaratılışlılar kötüyü iyiye tercih ederler, çürüme ve yozlaşmanın hüküm sürmesine aldırmayarak mutlu bir şekilde yaşayabilirlerken, daha iyi ya da daha güçlü yaratılışlılar ise hüküm süren şartlarda büsbütün ezilebilirler veya daha da kötüleşebilirler, duruma göre insan sever veya insan kaçkını olabilirler. Polis-insan ilişkisinde bağ kopabilir ve bu durum kimi zaman iyiliğe, kimi zaman kötülüğe, kimi zaman da her ikisine birden yol açabilir. Platon'a göre önemli olan *demokratia*'nın getirdiği bu yozlaşmış toplumda, siyasal düzen idealara uygun olmasa da bireysel düzenin uygun olup olmadığıdır. İnsan hiç olmazsa insan olma değeri açısından aslına olan uygunluğu sağlamalıdır. Ruhun kendi doğasına olan uygunluğu ise idealara olan uygunluğu olacaktır.[138] Felsefe burada siyasetin yardımına koşacak 'adaletin' hem kuramını oluşturmasında hem de insanların eyleminin ahlâklı olmasında bireye rehberlik edecektir. Bu, bizi Sokrates'in 'kendini bil' ilkesine geri götürecektir. Kendini bilmek, insanın doğasını,

---

[133] Platon, **Devlet**, 496 a.
[134] A.e., 494 a
[135] A.e., 500 b
[136] A.e., 497 e, 498 a, b, c
[137] Longinos, a.g.e., s. 93
[138] Ağaoğulları, a.g.e., s. 270

özünü bilme anlamını taşır. Bu, içte mutlak doğruların tohumlarını kavramaktır. Cassirer'e göre:

"Platon Sokratik kendini bilme isteminin, insanın ana sorusunda kör kaldığı ve siyasal yaşamın amaç ve öz yapısı konusunda gerçek bir görüşten yoksun olduğu sürece yerine getirilemeyeceğini kavramaya başlamıştır."[139]

Bu, yozlaşmış demokratik toplumdaki mevcut görüştür. Çünkü polisteki, yaşamın kötü olması ve yozlaşması durumunda özel yaşam da ereğine ulaşamaz. Bu da, kamusal ve özel alan arasındaki ilişkinin değişimi ve bozulması anlamına gelecektir. Çünkü "site ve sitedeki insan arasındaki kurulan ilişki birbirine paraleldir."[140] Doğru bir adamın doğruluk bakımından doğru bir siteden farklı olmaması ona benzemesi durumunda, olduğu gibi kötü bir adamın eğrilik- kötülük bakımından eğri bir siteden farklı olması ve ona benzemez olması da beklenemezdir.

Bu bağlamda Platon, insanların ahlâksal yaşamlarını değiştirmenin yolu olarak felsefeyi kullanarak doğru siyasi düzeni bulmaya çalışmıştır. **Devlet**'in en önemli sorunu olan ve bu sorunun açığa kavuşması amacıyla yeni bir ideal site kurulmasına neden olan adaletin ne olduğu sorunu, Platon'un yaşadığı dönemin oluşturduğu koşulların filozofun kaygılarına tesir etmesinin sonucu üstünde durulan, vurgu yapılan teoride güçlü bir felsefi sorun, pratikte ise ağır bir yaşama sorunudur. Adalet ona göre siteye birlik duygusu aşılar ve toplumu *eudaimonia'*ya ulaştırır.[141] Bu anlamda Platon önceki bölümde de tartıştığımız üzere siyasal yönetim ile bilgeliği birleştirme üzerinde durmuş;[142] ancak bir o kadar da **Devlet**'te bu birleştirmenin zorluklarını yaptığı Syrakuzai yolculuklarında da görmüştür. Amaç, felsefe yardımıyla doğru siyasal bir düzen kurmaktır. Böylelikle insan ruhunda küçük harflerle okunmayan şey, eğer onu insanın siyasal ve toplumsal yaşamında daha büyük harflerle okursak açık ve anlaşılabilir bir hale geleceği düşüncesiyle sitede kurulmaya başlanır. Önce devletin kökeni ve ihtiyaçlar üzerinde durulur.[143] Devlet

---

[139] Cassirer, a.g.e., s. 274
[140] Platon, a.g.e., 435a, b
[141] Ceylan, a.g.e.,s.165
[142] Arnhart, a.g.e., s. 22
[143] Platon, a.g.e., 369 b

ihtiyaçların çokluğu, aynı yerde birbirine ortak ve yardımcı olan kişilerin toplanmasına yol açarak bu topluluğun oluşumunun adıdır.[144] Devletin ihtiyaçları insan varlığını sürdürecek temel ihtiyaç olarak yapılacak olan işbölümü ile gerçekleşecektir. Çünkü, "herkes başka işleri bırakıp, yeteneğine uygun tek bir işle uğraşırsa, bunu da zamanında yaparsa hem daha çok hem de daha iyi, hem de kolay iş çıkarır."[145] İş bölümünün yapılması, ihtiyaçların giderek artması, sitenin giderek büyümesi, kısaca ideal devletin oluşum süreci devletin geçirdiği değişim sürecidir. İş bölümünün düzenlenmesi ve herkesin yeteneğine uygun olarak kendi işini yapıp, uzmanlaşması böylelikle birçok işe bölünmeden bir tek bütün kalması amaç edinir. Platon'un iş bölümü ilkesi, adaleti sağlama gerekçesi yaşadığı dönemin demokrasinin bireylere sağladığı kendi işinde ehli olmaksızın başka işle ya da birden fazla işle uğraşmalarına ve insanların zengin olma hırsını engellenmelerine yönelik tedbirdir. Çünkü işbölümüyle malların mübadelesinde kolayca el değiştirebilmesi için paranın doğmasını ve böylece bütün kötülüklerin kaynağı olan, savaşın başkalarından çok mal edinme hırsından doğduğu önlenmeye çalışılır.[146] Bir devlet için en büyük tehlike bölünme olacaktır. Bölünme, bir işle uğraşılması gerekirken birçok işle uğraşmaktır. Bu, adaletin bozulmasıdır. Adaletin bozulması devletin mutsuz olması anlamına gelecektir:

> "Yurttaşları birleştiren sevinç ve acı ortaklığı aralarına ayrılık sokan ise tek başlarına üzülmeleri, başkalarının mutluluğu ve mutsuzluğu devletin kazancı veya kaybı ile ilgilenmeleridir. Bu ayrılığın kaynağı yurttaşların 'benim', 'benim değil' ' bana yabancı' derken ayrı ayrı şeyleri anlamalarıdır."[147]

Sofistler, *demokratia'*nın herkese hak tanıdığı *eleutheria* ve *isonomia* ilkelerinin kanıksanmasına neden olmuşlardır.

Bu bağlamda *demokratia*'ya yöneltilecek önemli bir eleştiri de belli olmaktadır. Bu, özgürlük ve eşitliğin eleştirisidir. Şunu da belirtmek gerekir ki, yoksulların galip geldiği *demokratia*'da siyasal eşitlik verilmeye çalışılmış, ancak bu

---

[144] A.e., 369 b,c
[145] A.e., 370 c
[146] Longinos, a.g.e., s. 35
[147] A.e., s.42

durum aşırı özgürlük ve eşitlik tutkusuyla ekonomik eşitsizliğin oluşmasına neden olmuştur. *Demokratia* (yasalı *demokratia*)[148] yasa önünde herkese eşit hak sağlayan sayıca eşitliği kabul ederken Platon felsefesinde insanların doğuştan eşit olmadığı fikrine dayanarak aristokratik yönetimi savunmuştur. Bu fikri Platon, öncelikle insanın oluşumunda ruh ve beden arasındaki ayırımını yapıp, birbirlerinin konumuna göre eşitsizliklerini ifade ederek başlar. Biri ölümlü olana denk gelirken, diğeri ölümsüzlüğü kendinde barındırır.[149] Ruhun eşit olmayan üç yanı bulunur. Bunlar; akıl, arzu ve zevktir. Bu bölümlerin her birinin diğerlerine olan üstünlüğü ile üç eşitsiz tip doğar. Aklın üstünlüğü bilgeleri, arzuların üstünlüğü şeref severleri, zevkin üstünlüğü ise servet severler oluşturmaktadır.[150] Ruhta bulunan bu eşitsiz üç yanın birbirine üstün oluşlarına göre toplum da bu insanların oluşturduğu üç eşitsiz sınıf var olacaktır. Aklın önderliğinde bilgelerin olduğu sınıf, şerefin cesaretin arzuların üstün olduğu koruyucu-savaşçı sınıf ve üreticiler sınıfıdır. Bilgelerin yönettiği sınıfın yönetimi '*Sophokratia'* şeref severlerin yönettiği sınıf Timokrasi, ve üreticilerin çoğunluğun yönettiği sınıf ise *demokratia* olmaktadır. Böylece üç eşitsiz toplumun olduğu söylenilebilir. Platon'a göre evreni ve insanı aklın yönetmesi iyi olduğu gibi, toplumu da aklın yönetmesi iyidir. Bilgelerin egemen olduğu toplum iyidir. O sitede iyi bir düzen kurulur. Hâlbuki site, servet severler ya da zevke düşkün olan halk tarafından yönetilirse ancak o toplum böylece, kaosa sürüklenir.

Platon eşitsizlere eşitsiz haklar vererek eşitsizlikçi görüşünü, toplum, devlet, siyaset felsefelerine yansıtmıştır. Onun, sınıflar arasında ayırım yapmasının nedeni, Atina *demokratia'*sının her bir vatandaşa tanıdığı hak olarak *isonomia* ilkesi gereği her vatandaşın kendi işlerini yaparken kamusal işleri de birlikte yapması politikasına karşı çıkıştır. Böylece o, yöneticilerin söylediği yalana halkın inanmasını istemekte ve yönetilenlerin yönetmemesi gerektiğini anlatmaya çalışır. Ona göre, doğan çocuklar konusunda altından tunç, demir doğarsa bu durumda onların alt sınıfa gönderilmeleri ve yine alt sınıftan üst bir sınıfa ait nitelikte biri doğarsa, bu durumda üst sınıfa gönderilmeleri gerekir. Platon'un öne sürdüğü bu tez, ilk başta demokratik bir tavır olarak görülse de fırsat eşitliğinden çok, eşitsizlikçi düzenin varlığının

---

[148] Platon, **Devlet Adamı**, 302 d. Bkz. Barker, **Greek Political Theory**, s. 298
[149] Platon, **Phaidros**, Çev. Hamdi Akverdi, İstanbul, Maarif Vekaleti Yunan Klasikleri, 1943, 248 c e. Platon burada ruhun eşit olmayan dokuz derecesinden bahsetmektedir.
[150] Platon, **Devlet**, 581 c, d

sürekliliği için bir güvenlik mekanizmasıdır.[151] Ancak şu da söylenmelidir ki bu görüş Platon'un totaliter toplum yapısının kast sisteminin zayıflamasına neden olacaktır. Bununla birlikte Platon, ekonomik eşitsizliğe karşı çıkmaktadır.[152] Çünkü ekonomik eşitsizlik, toplumda aşırı yoksul ve aşırı zengin ayırımını oluşturacaktır ki bu, devletin kaosa sürüklenmesi anlamına gelir.[153]

Platon özgürlüğün aşırılığa vardığı böyle bir toplumda, *demokratia*'nın ya da özgürlüğün ve onun dayanağı olan eşitliğin oluşturduğu olumsuzluklardan bahseder. Çünkü demokratik bir düzende ailelerin arasına kadar giren özgürlük getirdiği düzensizlikle, hayvanlar arasında bile bunun yaşanmasını sağlar. Platon *demokratia*'nın iki ilkesi olan özgürlük ve eşitliği yapıcı olmayan bir tarzda, sert bir üslupta ayıplayarak onu anarşizme yaklaştırıp, *demokratia'*nın kimliğini belirler. *Demokratia*'da ahlâk kuralları önemsenmemektedir. Bunun nedeni demokratik eşitliğin sosyal normları, kuralları ve hiyerarşiyi kendi ilkeleri kapsamından dışlamasıdır.[154]

Ona göre demokratik yönetimde, " baba oğluna kendini denk saymaya ve çocuklarından çekinmeye başlar; oğul kendine babasını denk görür. Özgür olmak istediği, için ne saygı, ne korku duyar. Sığıntı kişiler yurttaşlara, yurttaşlar sığıntı kişilere eşit olur; yabancılarda öyle."[155]

Eğitim hayatında ise demokratik ilkelerin eğitime yansıması, eğitimde öteden beri var olan disiplinliliğin, saygınlığın yitirilişine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra demokratik özgürlük sosyal davranış ilkelerinin sosyal yaşamdan yoksun bir nitelik arz etmesine neden olmuştur. Platon'a göre *demokratia* hem adaletin hem de ahlâki kuralların yoksunluğunu, erdemsizliğini kendinde barındırır. *Demokratia*, belirgin fonksiyonların –toplumsal kurumların işlevlerinin- aldatıcılığı temelinde olup, liderlerin seçimi konusunda belirgin bir ölçüt taşımamaktadır.[156] Böylece *demokratia'da* :

---

[151] Şenel, a.g.e., s. 394
[152] Platon, a.g.e., 590 c
[153] A.e., 421 b, 422 a
[154] Barker, a.g.e., s. 296
[155] Platon, a.g.e., 562 e, 563 a
[156] Barker, a.g.e., s. 297

”Öğretmen öğrencilerinden korkar, onlara korku salar; öğrenciler öğretmenlerini ve eğitmenlerini hiçe sayarlar. Küçükler büyükleri taklide girişir. Onlarla sözde ve davranışta yarışa kalkarlar. Yaşlılar ise gençlerin seviyesine iner, şen ve şakacı olmaya çalışırlar.”[157]

Bu anlamda Barker’e göre *demokratia’*da birlik-düzen örneğini bulmak mümkün değildir. Eğer iki devletin olduğu bir devlette; fakirlerin ve zenginlerin oligarşide bir olması mümkünse değişik nitelikli karakterlerle özgür bireylerin bulunduğu *demokratia* içerisinde pek çok devletin bulunması doğal bir oluşumdur. *Demokratia*, her üyenin bir eğitim sürecini devamlı hale gelebilmesi anlayışını benimseyen devlet kurumuna kökten karşı çıkar. *Demokratia*, nitelikli bir yönetimin, sosyal eğitimin eksikliğini kendinde barındırır. Böyle bir yönetimde başkaları savaşa gittiği zaman savaşa gidilmesine ya da başkaları barış yaptığı zaman diğerlerinin barışta olmasına gerek yoktur. *Demokratia*, hukuka, dine yada yasaya uymaktan daha çok onları ihmal etmede çok daha onur; erdem sahibidir.[158] Demokratik bir devlette özgürlük, bolluğu köle olarak satın alınan kadın ve erkeklerin onları satın alanlar kadar özgür oldukları zaman son kertesine ulaşır. Evcil hayvanlar hiçbir yerde bu sitedeki kadar özgür değildir:

“...gerçektende atasözünün dediği gibi, orada ‘hanımı nasılsa köpeği öyle olur.’ Bunun gibi, atlarla eşekler de serbest, mağrur yürümeye alıştıklarından, yolda önlerinden çekilmezseniz, size vurup geçerler. Her şeyde de böyledir; her yer özgürlükle dolup taşar.” [159] Bu koşullarda, “Bunlar yüzünden yurttaşlar o kadar havadan nem kapar hale gelir ki bir yerde baskıya ufacık bir şey gördüler mi, öfkelenir, ayağa kalkarlar; sonunda yazılı sözlü bütün yasaları önemsemez olurlar, her şeyde başına buyruk olmak isterler.”[160]

Platon *demokratia’*daki özgürlük sorununu daha iyi görmek için *demokratia’*yı üç sınıfa ayırır;[161]

---

[157] Platon, **Devlet**, 563 b
[158] Barker, a.g.e., s. 295
[159] Platon, a.g.e., 563 c, d. Ayrıca bkz. Barker, **Greek Political Theory**, s. 298
[160] A.e., 563 d
[161] Barker, a.g.e., s. 298

1) İlk sınıf, *demokratia*'daki başıboşluk nedeniyle oligarşideki kadar gelişmiş olan sınıftır. Oligarşide hor görülüp yönetimden uzak tutulmasına karşın, *demokratia*'da bu sınıf, yönetimi elde tutar. Bu yönetimde, "konuşanlar işleri çevirenler bu sınıfın en ateşlileridir, diğerleri ise kürsünün yanına oturup vızıldar, dururlar, aykırı bir şey söyleyecek olanı hemen sustururlar; Öyle ki böyle bir yönetimde hemen her şey bu sınıfça düzenlenir."[162]

2) Bu sınıf kalabalıktan çıkan ayrı bir soydur.[163]

3) Bu sınıfta halkı Platon şöyle betimler:"elleriyle çalışan bütün bu kimseler yönetim işlerine karışmazlar hemen hemen hiçbir malları da yoktur. Bir demokraside bu sınıf en kalabalık ve bir kurulda bir araya geldiği zaman en güçlü sınıftır."[164]

Söz konusu *demos*ların oluşturduğu başıboşluk nedeniyle özgürlüğün oluşturduğu hastalık, hızla yayılır ve *demokratia*'yı köle durumuna düşürür. Aşırı özgürlüğün sonu tek kişide olsun, devlette olsun böylece aşırı bir köleliğe varır.[165] Bir yandan aylak takımı, bir yandan da yürekli olanların oluştuğu devlet, "bu iki çeşit insan bir devlette ortaya çıkınca insan vücudundaki balgam safra gibi, bozarlar onu."[166]

Aşırı özgürlük toplumda yasasız *demokratia*'yı doğurur.[167] Herkesin istediğini yaptığı böyle bir toplumda yöneticiler toplumsal düzenin ya da birliğin olamayacağını fark ederler. Bazı özgürlükleri kısarlar. Özgürlüğe alışan toplumun bazı kesimi en ufak bir kısıtlamaya bile karşı ayaklanmalar çıkarır. Ayaklanan bu kişiler başı buyruk olmak isterler. Emreden yöneticiler bu koşullar altında halkın ayaklanmasını önlemek ve halkla iyi geçinmek için halktan emir almaya başlarlar. Halkı zengin *oligarkh*lara karşı ayaklandırıp, malların bir kısmını kendileri alır, bir kısmını da halka dağıtırlar. Soyulan zenginler, kendilerini savunma isteğiyle halkın karşısına çıkıp, konuşurlar. Karşı taraf da onları böyle niyetleri olmadığı halde halk

---

[162] Platon, a.g.e., 564 e
[163] A.e., 564 e
[164] A.e., 565 a
[165] "Bu doymak bilmeyen, başka değerleri küçümseyen özgürlük isteği, *demokratia*'nın değişmesine ve zorbalık yolunu tutmasına neden olmaktadır": Platon, a.g.e., 562 c
[166] Platon, a.g.e., 564 c
[167] **Devlet Adamı** diyaloğundaki *demokratia*'nın yasalı ve yasasız ayırımı göz önüne alınarak, *demokratia* **Devlet** diyaloğuyla ilişkilendirildiğinde demokratik yönetimin başlarında, eşit haklardan bol bol özgürlük ilkesi dolayısıyla yararlanan halk, bu isteminde aşırılığa gitmiş ve bu aşırılık yasalı *demokratia*' dan yasasız *demokratia*'ya geçişe neden olmuştur. Bkz. Barker, **Greek Political Theory,** s. 299

iktidarını devirmeye çalışmakla, oligarşi adamı olmakla suçlanır. Böylece, iki taraf birbirini suçlar, mahkemeleşmeler, boğuşmalar olur.[168] Bu koşullar, yasalı *demokratia*'dan yasasız *demokratia'ya* geçişi oluşturur. Halk bütün bu koşullarda ne halk önderlerine ne de *oligarkh*lara itimat eder. Çünkü bir yandan *oligarkh*lar, oligarşiyi geri getirmek isterken, diğer yandan halkı yönetenlerden tatmin olmayıp çıkarılan yasaları özgürlüğe engel olarak görürler. Böylece halk bir yandan oligarşik parti mücadelesi verirken diğer yandan da, yöneticilerinin yönetimlerini engellemek için kendilerinden birini tiran olarak başa geçirirler.[169]

Anlaşılacağı üzere *demokratia* otorite boşluğu yaratıp, yasalara saygısızlığı körüklemiştir. *Demokratia'*nın getirdiği kaosla artık hiyerarşik bir düzenleme ya da iş bölümü ilkesi olmayacaktır. Ahlâki değerlere aldırış edilmeyen bu yönetimde, özgürlüklerin sınırsızca kullanıldığı 'yozlaşma' baş gösterecektir.[170]

Platon Atina demokrasisinin siyasetin ahlâktan yoksun bıraktığını görmüş olacak ki, **Devlet**'te amaçladığı şeylerden biri olarak varolan bozuk ahlâklı yönetimi insansal ve siyasal yönetimin dışına çıkarmaya çalışır. Siyasetin insansal eylemleri birleştirip örgütleme ve ortak bir ereğe doğru yönlendirme sanatı olduğu dikkate alındığında, Platon demokratik yönetimdeki çeşitliliği birleştirme amacını güder:

"Ruhlarımızın, istek ve tutkularımızın, siyasal ve toplumsal yaşamımızın kaosunu bir kozmosa, yani düzen ve uyuma kavuşturma konusundaki temel eğilimin anlatımıdır."[171]

Platon'a göre özgürlük, içsel özgürlük olarak *eudaimonia* kavramını karşılayacak biçimde sitenin ve bireyin amacıdır.[172] *Eudaimonia*, insanın kendi varlığındaki uyum ve (doğru orantıya) dayanan bir özgürlüktür. *Eudaimonia* akıl ve '*sophrosyne*'nin (ölçülülüğün) ilkesidir. Önemli olan site kurulurken bir sınıfı, ötekilerden çok daha mutlu kılmak değil, bütün siteye elden geldiği kadar mutluluk sağlama amacıdır. Çünkü böyle kurulmuş bir sitede doğruluğu, çok kötü yönetilen

[168] Platon, a.g.e., 565 b, c
[169] Şenel, a.g.e., s. 204
[170] Ağaoğulları, a.g.e., s. 229
[171] Cassirer, a.g.e., s 284
[172] A.e.,s. 283

bir sitede eğriliği kolayca bulmak ve baştan beri sorun olan adaletin ne olduğu açığa kavuşacaktır.[173]

Platon'un Atina demokrasisine yönelttiği eleştirilerden biri de özgürlük eleştirisinden yola çıkarak insanlara yasalar önünde eşitlik ilkesinin verilmesiyle, eğitimsizlerin başa gelişi ve insanların bilgisiz oldukları başka işleri de icra etmeleridir. Platon **Devlet**'te başa gelen eğitimsizleri gemicilik sanatını bilmeyen kaptanlara benzetmektedir. Bu kişiler kaptanlık sanatını öğrenmekle elde edilen bir sanat olmadığını ileri sürerler, aksine söyleyeni parçalayabilirler. Bu kişiler gemi sahibinin etrafını almış, dümeni ona vermeleri için yalvarmakta ve gemi sahibinin seçtiği kişiyi denize atmakta ya da boğmaktadırlar.[174] En sonunda da adamotu ile içkiyle ve diğer şeylerle gemi sahibini uyuşturup gemiyi ellerine geçirmişlerdir. Ancak bu kişilerin Platon'a göre ihmal ettikleri bir şey vardır; bilgi.[175] Platon demokraside halkı pohpohlayarak ikna eden *demagogos*lar olduğunu savunur. Böylece o, eğitimsiz halk önderlerinin halka kötülük yaptıklarını düşünür. Devlet bu yaşlı devlet adamları yüzünden için için işleyip büyüyen bir yara durumuna gelmiştir.[176] Şunu da belirtmek gerekir ki, Platon *demos*lardan çok, *demagogos*lardan nefret eder.[177]

Hâlbuki bir siyaset adamı yurttaşların yetişmesinden başka bir amaç edinmemelidir. Platon **Gorgias**'ta Perikles'in demokratik yönetimini eleştirebilmek için onun halk toplantılarında ilk konuşmaya başladığından son konuştuğu güne kadar olan süreçte, olanların iyi olup olmadığını sorgular. Bu noktada Perikles'in halka para veren ilk devlet adamı olması eleştirilir. Çünkü Perikles bunu uygulayarak halkı para ve gevezelik tutkusuna kaptırıp tembel ve korkak yapmıştır.[178]

Platon durumları o zamanlarda iyi olmayan Atinalıların Perikles'i sorgulamamalarına rağmen, onun yüzünden iyi oldukları günlerde iyi durumda olmalarına karşın onu hırsızlıkla suçlamalarını ve kötü bir adam diye neredeyse

---

[173] Platon, a.g.e., 420 b, c
[174] A.e., 488b,c
[175] "Şurası akıllarından bile geçmiyor ki gerçek kaptan, bir gemiyi hakkıyla yönetebilecek duruma gelmek için, havayı, mevsimleri, göğü, yıldızları, rüzgârları, daha birçok şeyleri bilmek zorundadır:" Platon, a.g.e., 488 d, e
[176] Platon, **Gorgias**, 418 e
[177] Barker, a.g.e., s. 299
[178] Platon, a.g.e., 515 d, e

ölüme çarptıracak olmalarını, onun kötülüğünü, kötü bir devlet adamı olduğunun göstergesi olarak ifade eder. Perikles kötü bir çoban olarak yumuşak başlı hayvanları alıp, onları yabanileştirmiştir.[179] Platon, Perikles'in başa geçtiği zamanlarda Atina'nın eskisinden daha yabani olduğunu, üstelik yabaniliklerini ona karşı gösterdiklerini belirtir.[180] Perikles, iyi bir siyaset adamı olsaydı baktığı hayvanların[181] doğruluktan ayrılmayıp, doğru olmaları gerekirdi. Platon demokratik yöneticilerden Kimon'u, Miltiades'i ve Temistokles'i de eleştirmekten geri kalamaz. Bunun için Kimon'un halkın sesini duymamak için 10 yıl yurttan uzaklaştırıldığını, Temistokles'in sürgün edildiğini, Marathon kahramanı Miltiades'i halkın ölüm çukuruna atacağını kanıt olarak göstermektedir. Bu devlet adamları ne söylevcilik ne de dalkavukluk etmedikleri için devrilmişlerdir. Platon söz konusu devlet adamlarının Atina için yaptıkları iyilikleri görmezden gelmemektedir. Onları gemiler, surlar, tersaneler ve buna benzer şeyler yaptıkları için 'kafalı' adamlar olarak görür; ancak onların halkın isteklerini iyi bir yola çevirmedikleri için çağdaşları devlet adamlarına ufak bir üstünlüklerini görmektedir.[182] Platon devlet adamlarının siteye yaptıkları iyilikleri belirtmekle birlikte anlam oyunu yaparak yapılan iyiliklerin siteye zarar getirdiklerini belirtmekten de geri kalmaz. Üstelik bu devlet adamları "kenti limanlarla tersanelerle, surlarla, vergilerle daha başka şeylerle öylesine doldurdular ki, doğruluk ve ölçülülük için yer bırakmadılar."[183] Bu adamların eksikliği:

"...bedene gerçekten yararlı olan beden eğitimi ve hekimlik gibi başka iki sanat bulunduğunu bunların ötekilerine üstün olması gerektiğini, çünkü yiyeceklerle içeceklerin beden üzerindeki gerçek iyilik ve kötülüklerin bilerek çalıştıklarını, bu bilimin yalnız bu sanatlarda bulunup ötekilerde bulunmadığını bilmez. Bedenle ilgili öteki sanatların hepsi bayağıdır, kabadır; beden eğitimiyle hekimlik ise onların sultanıdır, öyle olması gerekir."[184]

---

[179] A.e., 515 e,516 a, b
[180] A.e., 516 c
[181] Platon onu insan çobanına benzetir.
[182] Platon, a.g.e., 516-517
[183] A.e., 518 e
[184] A.e., 517 e, 518 a

Bu bağlamda halkın bu devlet adamlarını suçlaması yersiz değildir. Çünkü Platon'a göre bir devlet adamının içinde bulunduğu devlet, hiçbir zaman onu haksız yere ölüme çarptıramaz.[185] Platon, bilmedikleri şey üzerinde bir şeyler söylemeye kalkışan, üstelik bunu para karşılığında sunan bu devlet adamlarını sofistlere benzetmektedir.[186] Platon **Birinci Alkibiades** diyaloğunda devlet adamının politika bilgisine sahip olup olmayacağını tartışır. Bir devlet yöneticisi iyi bildiği bir konuda halka öğüt vermeli ve devleti yönetmelidir. Sokrates'in burada Alkibiades'e yönelttiği soru, halka öğüt vermek isteyen Alkibiades'in gerçekten bilgi sahibi olup olmadığını kendisine sorgulatmaya ve buldurmaya yöneliktir: "Alkibiades! Böyle olduğun gibi yaşamak mı, yoksa daha başka üstünlükler elde etmek imkanı olmazsa hemen ölmek mi istersin?..., yaşamaktan ne bekliyorsun?"[187] Bu soruya *doxa* ve *episteme* arasındaki ayırım dikkate alınarak yaklaşılmalıdır. Çünkü soru bizi mevcut düzenin yönetimini yöneticilerin ve onların bilgilerinin sofistin sofistlerin bilgileri kadar birbirine yakın olduğunu göstermektedir. Hâlbuki bir filozof, gerçek yönetim bilgisine; *episteme'*ye sahip olmalıdır. Dolayısıyla Sokrates'in sorusu demokratik yönetim ve onun bilgisi *doksa*yla, filozof kralın yönetimi ve demokratik yönetimin bilgisi *episteme*yle farklarını birbirlerine yönelik olarak üstünlüklerini görmek ve bir yöneticinin bunlardan hangisini seçeceği sorunun yanıtının ne olacağını belirlemeye bizi götürür. Platon burada eğitimliler ve çokluk arasında ayırım yapmaktadır. Çokluk bize Hellenceyi öğretebilir; ancak çokluk'un bazı şeyler üzerinde ayrı fikirleri varsa çokluk arasında anlaşmazlık olacaktır. Çoğunluğun hiçbiri iyi ve eğri arasındaki ayırımı öğretemeyeceklerdir.[188] Onlar bilmedikleri halde bildiklerini sanırlar.

Platon'un Perikles'e olan eleştirisi **Alkibiades** diyaloğunda da devam etmektedir.[189] Perikles, devlet bilimini öğrenmeden, iyi eğri arasındaki ayırımı bilmeden devlet işlerine atılmaktadır. Böylece Platon tüm devlet adamlarının iyi

---

[185] Platon burada Sokrates'e ihanet ediyor ve en azından halkı haklı görmektedir

[186] Platon, a.g.e., 519 b. Platon burada *demos* ve sofistler arasında bir benzerlik kurmaktadır. Bkz. Schofield, s. 64

[187] Platon, **1. Alkibiades**, Çev. İrfan Şahinbaş,4.bs, İstanbul, MEB,1997, 105 a

[188] A.e, 111 b,c,d

[189] Platon'un Atina demokrasisini eleştirisi doğrudan olmayıp, demokrat devlet yöneticileri üzerinden sürdürülür.

yetişmemiş olmalarını ve bu şekilde devlet işlerine atılmalarını eleştirmektedir.[190] Bir şeyin sanatını bilmek öncelikle o şeyin bilinmesini gerektirir.[191] Platon burada Sokrates'in öğüdünü belirtir. Kişi öncelikle kendini bilmelidir. 'Kendini bil' ilkesi insanın kendi ruhunu bildirmeye yönlendirmektedir.[192] Delphoi'daki yazı insanı özünün ne olduğunu bildirmeye yöneltir. Böylece Sokrates bir tanrı dolayısıyla Alkibiades'in yönetici olma isteminden vazgeçirmek yerine ona doğru bir yöneticinin nasıl olması ve davranması gereğine ilişkin öğütler vermektedir. Öncelikle yönetici, insanları iyi kılan erdemlerin neler olacağını belirlemelidir. İyi olan vatandaşların olduğu bir yönetim, ancak yönetilebilir. Yönetim, vatandaşların birbirleriyle anlaşmalarıyla mümkündür. Anlaşma varsa şehir iyi idare edilecektir.[193]

Bir yönetici öncelikle kendini soruşturmalı ve kendi üzerinde bir bilgisi olmalıdır ki kendine ait olan şeylerin – sözde halka öğreteceği bilgisinin- kendisine aitliğini bilsin ve onlara ait olan şeyleri de bilebilsin. Bu anlamda yönetici kendi, kendinin olan şeyleri ve kendinin olan şeylere ait olan şeyler arasındaki ayırımları bilmelidir. Bunlar, yöneticinin bilgisinin doğruluğu ve son olarak sitenin kaderini de belirleyecek hiyerarşik bir düzeni oluşturmaktadır. Çünkü gerçek bilgi ve iyi olmadıkça insanlar *eudaimonia'*ya ulaşılamayacaklardır. Hâlbuki daha öncede değindiğimiz üzere *eudaimonia* özgürlüktü. Bu anlamda insan bahtsızlıktan bilge olarak kurtulacaktır, zengin olarak değil.[194] Çünkü zenginlik insana kötü bir ün getirecektir; zengin insan kendine ait olmayan bir şeyi kendine ait olarak benimsemeye çalışacak bu da onun doğasını bozacaktır. Platon, **Gorgias**'ta yaşlı demokratlara yaptığı eleştiriyi **Birinci Alkibiades**'te sürdürür:

"Mesut olmak için, şehirlerin, duvarlara, üç sıra küreklilere, tersanelere ihtiyaç yok, ne de nüfusa, genişliğe... gerek olan şey erdemdir."[195]

Şehri idare etmek isteyen yalnız kendisiyle ya kendinin olan şeylerle ve şehrin olan şeylerle ilgilenmeden önce erdem edinmelidir.[196] Platon gençlik

---

[190] Platon, a.g.e., 118, 119. Karş. Barker, **Greek Political Theory**, s. 296
[191] A.e., 128 e
[192] A.e., 130 e, 132 c
[193] A.e., 124 a, d, e
[194] A.e., 132, 133, 134
[195] A.e.,134 b

döneminde yazdığı **Birinci Alkibiades** diyaloğundaki fikirlerin **Devlet**'te filozof kralın karakterine olan uygunluğu dikkate alındığında, filozof-kral görünüşünün temellendiriminin arka planının oldukça uzun bir süreç olduğu söylenebilir.

Platon bilgisiz halkın yönetime katılmasını eleştirmektedir. Halk Platon'a göre güzel şeylerin çokluğundan ayrı olarak kendi başına var olan bir güzelin, ya da tek tek bir sürü şeylerden ayrı olarak düşünülen bir özün bulunduğunu kabul edemez; kavrayamaz.[197] Kalabalık eğri nedir araştırmaz. Çünkü böyle şeyleri herkesin bildiğini düşünür. Sofistlerin ileri sürdükleri görüşler ile kalabalığın görüşleri ayrı şeyler değildir:

"Politikacıların sofist adını verdikleri, kendilerine de rakip saydıkları bu ücretli özel hocaların bütün öğrettikleri, zaten kalabalığın kendi kurullarında ortaya atıp durduğu sorulardan başka bir şey değildir; bilgelik dedikleri şey de budur."[198]

Bu anlamda halkı cahil olarak nitelendiren Platon'a göre bu kişilerin seçtiği politikacıların yönetimi doğru adaletli değildir. Çünkü *demokratia* her şeyi hoş görür; kılı kırk yarmaz, ideal sitenin ortaya konuluşundaki ilkelere önem vermez. Demokrasilerde yurttaşlar yetenekli olup olmadıklarına politika sanatını bilip bilmediklerine bakılmaksızın seçimle çoğu kez de kurayla yönetimde söz sahibi olurlar. Örneğin gemicilikten anlayamayanı gemici ya da bir hekimi zanaatkâr yapmak gibidir.[199] Cahil kaptan cahil hekim insanların yaşamlarıyla da oynayabilirler. Devlet yönetimi bilmeyenlerin yönetimde söz sahibi olmaları göz önünde bulundurulduğunda durum daha da tehlikeli olur ve polisin kaderinde yıkım gözükür. Hâlbuki küçük yaştan güzel oyunlar içinde yetişmemiş, güzel oyunlarla uğraşmamış insan, insan olmayacaktır. *Demokratia* bu ilkeyi dışlamakla birlikte bir politika adamının ne türlü bir çalışma ve yaşama tarzı olduğunu önemsemez, yetişmesine aldırmaz; "...halkın dostuyum diyorsa değer verir

---

[196]Platon gençlik döneminde yazdığı **Birinci Alkibiades** diyaloğundaki fikirlerin yaşlılık döneminde yazmış olduğu (**Devlet** 1 hariç) devlet'te filozof kralın karakterine olan uygunluğu dikkate alındığında filozof kral görünüşün temellendiriminin arka planının oldukça uzun bir süreç olduğu söylenebilir.
[197] Platon, **Devlet**, 493 e
[198] A.e., 493 a
[199] Platon, **Devlet Adamı**, 297 e, 299 c

ona".[200] Bu bağlamda Platon *demokratia*'nın *isonomia* ilkesini yadsır. Çünkü ona göre 'sevimli, anarşik, alaca bulaca bir yönetim' olarak *demokratia* herkese eşit hak verişini yadsır.[201] Platon buna bağlı olarak demokratik yönetimi anarşizme benzetmektedir.[202] *Demokratia*, bir görünümüyle anarşik bir görünüş sergilerken diğer yandan polyarşik bir görünüş sergiler. *Demokratia*'nın anarşi olmasının nedeni hiçbir baskı öğesi olmamasıyken, demokrasinin polyarşi olmasının nedeni de diğerleriyle birlikte pek çok baskı öğesinin olmasıdır. Barker'e göre demokrasi tüm karakterleri itibariyle pullarla süslenmiş bir giysi üzerine iğne ile nakış işlemeye benzemektedir. Burada tek bir örnek yoktur; pek çok örnek bulunmaktadır. Yine demokratiada düzenli oluşturulan yapıcı bir anayasa ya da kurum yoktur.[203]

Demokratia'da eşitlik ve özgürlük öyle bir hal almıştır ki satın alınan köle bile kendini satın almaya başlayacak kadar özgür olur:[204] "Yurttaşlar o hale gelir ki bir yerde baskıya benzer en ufak bir şey gördüler mi kızar, ayaklanır; yazılmış yazılmamış bütün yasaları hiçe sayar, sözcüğün tam anlamıyla başına buyruk kalmak isterler."[205]

Demokratik yönetimde eşit olmayanlara eşit davranıldığı için bütün yurttaşların siyasal görevlere gelmelerine olanak sağlaması dolayısıyla *demokratia* adaletsiz bir yönetim olur.

Demokratik toplumda özgürlük, ışıltısıyla insanları büyülese de hukuka dayalı olarak yasaları önemseme konusunda onlara hak ettiği değeri vermeyerek insanları kendi sınırları içerisine hapsedebilir. Bu hapsediş özgürlük tutkusundan ileri gelir.[206] Böylece *demokratia*, yasalara bağlı olmayışı körüklemiştir; "canın istemezse kimsenin buyruğunu dinlemezsin... yasalar sana komutanlık, yargıçlık yetkilerini vermemiş olsa da komutanlık yargıçlık edebilirsin."[207]

---

[200] Platon, **Devlet**, 558 b
[201] A.e., 558 c.
[202] Barker, a.g.e., s. 296
[203] A.e., s. 294
[204] Platon, a.g.e., 563 b, a
[205] A.e., 563 d, e
[206] Schofield, a.g.e, s. 111
[207] Platon, a.g.e., 557e 557 e

Demokratik yönetimde özgürlüğün toplumda son kerteye ulaşmasıyla iş bölümü ilkesinin de yitirilişi söz konusu olur. Özgürlük ya da eşitlik Platon'a göre köleliği doğurur. Bu anlamda tiranlık ve *demokratia* arasındaki farkta biri, aşırı özgürlük ve eşitlik tutkusuna köle olur ve eğitimsizlerin başa gelmesiyle siteyi köleleştirir. Diğeri de kendisi eğitimsiz olarak kendine herkesi köle yapar; ancak bu sitede tiranın haricindekiler köleleşmiştir. Platon'un tiranlık anlayışında ne ekonomik eşitlik ne de siyasal eşitlik vardır.[208] Böylece her kafadan ayrı bir ses çıkmasıyla yönetimin tek elde şiddet yoluyla toplanmasının daha iyi olacağı zamanla anlaşılmıştır ki, bu durum *demokratia*'dan tiranlığa geçişi oluşturacaktır:

"... bu doymak bilmeyen, başka değerleri küçümseyen özgürlük isteği, demokrasinin değişmesine ve zorbalık yolunu tutmasına neden olur."[209]

Dolayısıyla devletin yıkılmasına sınıf çatışması iç savaş ve şiddet yoluyla yönetimin tek elde toplanmasına neden olur.[210]

Platon'un Atina demokrasisine yönelttiği bir diğer eleştiride ticaret ve zenginleşmedir. Onun bu eleştirisi, Perikles'in Pers savaşlarından sonra 2.Attika-Delos deniz birliğinin gücünden emperyalist bir eğilimle yararlanması ve yöneticilerin zenginleşme tutkusu olmaktadır. Bu anlamda Platon **Devlet**'te ticareti, siyasal zeminde eleştirir. **Devlet** diyaloğunda özel mülkiyeti ortadan kaldırır, koruyucular sınıfında ekonomik eşitlik ilkesini kabul eder.

Platon'un toplum görüşünde eşitsizlik olsa da koruyucular sınıfı içerisinde eşitlikçi düzen görülür.[211] Platon'un koruyucular sınıfına eşit hak tanımasının en önemli nedeni üst sınıflar arasında oluşacak eşitsizliktir; iç çatışma üst sınıfta olduğu takdirde bu çatışmadan yararlanacak olan alt sınıfın egemen olmasını önlemektir. Bir diğer neden Platon'un Sparta'nın sınıf içi eşitsizlikçi politikasını izlemek olabilir.[212]

---

[208] Şenel, **Eski Yunanda Eşitlik Ve Eşitsizlik Üstüne,** s. 423
[209] Platon, a.g.e., 562 c
[210] " Her aşırılığın arkasından sert bir tepki gelir": Platon, a.g.e., 563 e
[211] Platon, a.g.e., 416 e, 417 b
[212] Şenel, a.g.e., s. 395

Platon siyasal ve ekonomik eşitliği ayırır. İki gücü aynı sınıfa vermez. Bunun nedeni oligarşideki durumun meydana gelmesini önlemektir.[213] Diğer bir ifadeyle iki gücün birleşmesi durumunda toplum aşırı yoksul ve aşırı zengin olmak üzere iki gruba ayrılacak böylece iç çatışma topluma egemen olacaktır. Böylelikle de çok fakirleşen halkın ayaklanarak demokrasiyi kurması ve zenginlerin mallarını yağmalaması söz konusu olacaktır. Bu anlamda Platon iki gücü aynı sınıfta toplamaz.[214] Bunu yapmakla bir kişinin birden fazla işle uğraşmasının da önüne geçmiştir. Platon bu iki gücü aynı sınıfta toplamayarak siyasal erke askeri erk eklemiş ve ekonomik erki koruyucu sınıftan muaf tutmuştur. Koruyucu sınıfın başkaları gibi toprak sahibi olmaması tanrılara kendi adlarına kurban kesememesi, evlerine konuk edememesi, altından gümüşten muaf olmaması, kendi paralarıyla yolculuk yapmaması, boğaz tokluğuna çalışması dikkate alındığında bunlardan memnun olmayanların karşı çıkması durumunda onlara sitenin mutlu kılınmasından başka bir amaç olmadığı ifade edilecektir.[215] Böylece Platon zenginlik ve yoksulluğun sitede olmamasına özen gösterir; çünkü onlar her şeyi bozup çürütecek nedenlerdir. Platon sanat icra edecek kişilerin de zengin ya da yoksul olmamalarını ister; örneğin bir çömlekçi zenginleşirse sanatı için ilgisiz olacak ve çömlekçi bozulacaktır. Yoksul olması durumunda da gerekli araç ev gereci sağlayamayacağı için kötü iş çıkaracak ve sanatını çocuklara ya da başka birine öğrettiği dikkate alındığında onlar da kötü çömlekçi olacak; böylece yoksulluk sanatçıyı da sanatı da sanatseverleri de bozacaktır.[216]

Platon **Yasalar**'da ise öncelikle yeni kurulan Magnesia kentinin fiziksel koşullarının Atina demokrasisinin doğuşundaki temelleri dikkate alınarak sitenin dışında bırakmıştır. Girit'te kurulacak bir koloni kenti olarak Magnesia kentinin kuruluşundaki fiziksel koşullar, Atina demokrasisinin oluşum sürecindeki üç şeyi dışlamaktadır. Bunlar; surlar, liman kenti olma ve bunların oluşturduğu ticaret.

---

[213] Oligarşide ekonomik eşitsizlik ile siyasal eşitsizliğin ya da gücün aynı sınıfta çakışması toplumda ekonomik eşitsizliği arttırmış ve toplum aşırı zengin ve aşırı yoksul ikilemini yaratmıştır. Oligarşide zengin olma hırsı olarak ekonomik eşitsizlikle patlak veren iç savaş aşırı yoksul ve aşırı zenginlerin siyasal eşitsizlik ve ekonomik eşitsizlik mağdurları ile her iki gücü elde tutar. Bu durum ise demokratiaya neden olacaktır. Bkz. Platon, **Devlet**, 555 b, 556 e

[214] Şenel, a.g.e., s. 396, 397

[215] Platon, a.g.e., 419-420 a, b. V.d. "... biz sitemizi kurarken bir sınıfı ötekilerden daha mutlu kılmayı değil, bütün siteye erdem geldiği kadar mutluluk sağlamayı göz önde tutmuştuk:" Platon, a.g.e., 420 b

[216] A.e., 420 d, 421 d, e

Polisin polis olma süreci bu üç şeye karşılık gelecektir. MÖ. 1150 yıllarında Dorların göçüyle, yerli Akhaların bazıları batı Anadolu kıyılarında yabancı halkların içinde küme küme topluluklar halinde yerleşen hellen kabileleri bu yabancı uluslar arasında varlıklarını sürdürebilmek için yerleşimlerinin etrafını surlarla çevrelemişlerdir. Polis siyasal birimi Hellenlerde MÖ. 7.yy. ve 6.yy'larda ilk kez bu bölgede olgunlaşır.[217] Böylece uygarlık tarihinde bağımsız birimler olan kent devletleri hellen uygarlığına özgü kurumlar halinde belirir. Bu anlamda polisi polis yapan önemli bir nitelikte belirmektedir ki bu polisin bir toprağa bağlı olmasıdır. Diğer bir deyişle polisin '*territorium'*u olmasıdır.[218] Poliste '*khora*' ve daha sonra polisin içindeki siyasal birimlerin gelişmesiyle demokratik yönetim söz konusu olacaktır. Polisin kendi içinde bulundurduğu nitelik fiziksel yapısı, polis vatandaş ilişkisini kuvvetlendirmektedir. Çünkü kent devletlerinin küçüklüğü vatandaşların her türlü siyasal olayla ilgili olması gereğini hissetmelerine yol açmıştır. Buna uygun olarak vatandaş, içinde yaşadığı kent devletinin anayasanın imkân tanıdığı ölçüde siyasal yaşamda bir pay sahibi olmuştur. Ekonomik farklılaşmanın düzeyi ve yurttaşların sayısının birbirlerini tanımaya olanak verecek kadar az oluşu, siyasal bilinçlenmeyi hızlandırmış, siyasal örgütlenmeyi ve siyasal düşünceyi geliştirmiştir.[219] Polis, organizasyonu hakkında fikir yaratanlar polisin felsefesini üç sözcükle anlatmışlardır; '*eleutheria', 'authonomia', 'autarkhia.*'[220] Bunlar, polisin kabile sisteminden açık topluma geçişin özellikleri olmaktadır.

Polisin demokratik temellerinin bir diğer önemli niteliği, deniz ticaretidir. MÖ.750-550 yılları arası 'kolonizasyon dönemi' olarak adlandırılan bu süreçte kolonizasyon hareketi, geniş bir alana yayılmış ve Yunan ticareti, Yunan sanayisinin oluşturduğu ekonomik durum nedeniyle daha da genişlemiştir. Bu durum o zamana kadar belirli bir topluluğun ihtiyacını karşılamak için faaliyette olan küçük atölyelerin yerini büyük sanayi kurumlarının alması demektir.[221] Deniz ticaretinin kültürel gelişime olan etkisi, mevcut geleneksel düşünüşten başka geleneksel

---

[217] Mansel, a.g.e., s. 100, 101, Polis ilk kez *İonia* bölgesinde görülür.
[218] Bkz. Ağaoğulları, a.g.e., s. 11-15
[219] Kışlalı, a.g.e., s. 63
[220] *Eleutheria*; dışa karşı tamamıyla özgürlük
Authonomia; kendi kanunlarını kendisinin yapması ve uygulaması
Autarkhia; kendi kendine yeterlik anlamlarına gelir/ Mansel, a.g.e., s. 102
[221] Mansel, a.g.e., s. 173

düşünüşlerle karşılaşmasına ve çok yönlü düşünüşü sağlamasına olanak vermektedir. Popper, kapalı toplumun çöküşünün önemli nedeni olarak deniz ticaretini görmektedir. Çünkü ona göre başka kabilelerle girilecek ilişki, kabile kurumlarındaki 'zorunluluk duygusu'nu silecektir. Ticaret, tüccarlık, bireysel girişkenliğin ve bağımsızlığın belli edilişidir.[222] Atina *oligarkh*ları bu tür gelişmelere en tehlikeli gelişmeler gözüyle bakmışlardır. Çünkü Atina'nın ticareti, para tüccarlığı deniz politikasının ve demokrasi eğilimlerinin bütün parçaları olarak gözükmektedir. Öte yandan Atina'nın deniz politikası, limanlara özellikle demokratik partinin kalesi Pire'ye dayanmaktadır. Bu anlamda deniz siyasetini de imparatorluğu da yıkmadan demokratiayı yenmenin imkânsızlığı görülmüştür. O halde demokratiayı yıkmak filoyu, liman surlarını, yıkmak olarak uygun gözükür. Çünkü strateji açısından Atina deniz politikası, Atina'yı saran duvarlara ve sonrada onu Pire ve Phalerum limanlarına bağlayan uzun surlara bağlıdır.[223]

Bu bağlamda kolonileştirme kültürel temaslara yol açtığı yerlerde tehlikeler yaratmıştır. Çünkü bu ticaret, denizcilik ve alışverişle uğraşan yeni bir sınıfın zenginliğin amaç edinilmesiyle oluşan sınıf çatışmalarının gerçekleşmesi anlamına gelecektir; "Bu organik kabileciliğin sonu demektir."[224] Çünkü kapalı toplum, her çeşit yabancı etkiyi dışarıda bırakma ilkesini taşımaktadır. Hâlbuki kapalı toplumun çöküşü, sınıflaşmayı ve diğer toplumsal statü kavgalarını oluşturacak ve "uygarlığın bunalımı duyulmaya başlanacaktır."[225]

Platon kolonileştirmenin oluşturduğu olumsuzları fark etmiş olacak ki yeni kurulacak kent olarak koloni kenti olan Magnesia kentinin fiziksel yapısını oluştururken onu deniz kıyısına ne yakın ne de uzak mesafede kurup, etrafının surlarla çevrilmesini istememiştir.[226] Kentin denizden aşağı yukarı 80 stad[227] olup, engebeli bir yerde şehrin kurulması tasarlanır. Engebelilik özelliği kente erdemli bir nitelik katacaktır.

---

[222] Popper, a.g.e,, s. 190
[223] A.e., s. 190
[224] A.e., s. 188
[225] A.e., s. 189
[226] Platon, **Yasalar**, 778 d, e, 799 a, b
[227] Yaklaşık 15 km

"Çünkü kent deniz kıyısında bulunsaydı, güzel limanları olsaydı ve bir tek olmayıp birçok eksikleri çıksaydı, yapısı böyle olduğuna göre, çeşit çeşit kötü alışkanlıklar edinmek için onu kurtaracak büyük bir adama, tanrı kadar güçlü bir takım yasa koyuculara gereksinimi olurdu; oysa şimdi bu seksen stad uzaklık onun yararına".[228]

Platon'un kenti denize yakın kurmamasındaki bir neden de insanların erdemsiz oluşa sürüklenmelerini önlemektir. Bu konuda Platon şunları belirtir:

"Nitekim denizin kente yakın olması gündelik yaşam için hoştur, ama aslında tuzlu ve acı bir yakınlık bu, çünkü alışveriş yüzünden kente ticaret ve iş dolar, insanların ruhunda sahtekârlık ve güvensizlik yaratıp kenti kendine ve öteki insanlara karşı güvensiz ve düşman yapar... çünkü böyle olsa, büyük ölçüde dışsatım yapacağı için altın ve gümüş parayla dolup taşardı... soylu ve adil alışkanlıklar kazanma bakımından, bir kentin başına deyim yerindeyse bundan böyle büyük felaket gelmez."[229]

Platon'un Atina deniz ticaretine karşı çıkışına bağlı olarak bu ticaretin yol açacağı vergilendirme sistemini de eleştirdiği anlaşılır. Atina imparatorluğunun vergilendirme yöntemi küçük şehirleri sömürerek tiranca bir yol izlemektir. Atina'nın vergilendirme yöntemi eşitler birliğinden çıkarak gelişmiş ve bu durum onun ticaretini geliştirmesindeki amaç olarak onu, zamanının bir çeşit feodal anayasa düzenine götürecektir.[230] Platon, Atina emperyalizmine yönelik eleştirisinde Minos'un bir zamanlar denizlere egemenliğini ve Attike halkını deniz ticaretiyle ağır bir vergiye bağlamasıyla oluşan durumların, deniz askerleri üzerindeki egemenliğini ve Attike halkını deniz ticaretiyle ağır bir vergiye bağlamasıyla oluşan durumların çoğunlukla yapıldığı gibi, sonu gelmez övgüleri değil, tersini hak eden sözler olacağını belirtir.[231] Bununla birlikte Platon denizdeki savaş gemilerinin kara askerlerini desteklemede iyi olmadığını da belirtmektedir.[232]

---

[228] Platon, a.g.e., 704 d
[229] A.e., 705 a, b
[230] Popper, a.g.e., s. 194, 195
[231] Platon, a.g.e., 706 a, b, c, d, e
[232]Konuşmacılardan Kleinias burada Yunanlıların Salamis'te barbarlara karşı yaptıkları deniz savaşının kurtardığını belirtmesi üzerine Platon bunu kabul eder; ancak şunu da ekler; "Plataia'da yapılan kara savaşlarından biri yunanlılar için kurtuluşun başlangıcı öteki de sonu olmuştur; yunanlılar bu savaşların bazısında daha yiğit, bazısı da korkak görünmüşlerdir": Platon, a.g.e., 707.

Yasalar'da insanların günlük yaşamdaki ticaretle olan ilişkileri konusunda Platon vatandaşların ticaret yapmalarını önlemekle birlikte, özel mülkiyeti bazı koşullarda kabul eder; ancak özel mülkiyeti, kamusal yarar gözeterek eşit haklar paylaştırmakla sınırlı da tutmaktadır.[233] Kendisine toprak verilen vatandaş, bu toprağı alıp satamayacaktır. Ancak oğluna ya da toprak mirası düşmemiş bekâr kızına bırakabilecektir. Platon toprak dağıtımına karşı çıkmaz; ancak o bu nedenle oluşacak kargaşa durumuna karşı çıkmaktadır.[234]

Doğru bir dağıtımın ne olacağı sorunu ise öncelikle nüfusun ne kadar saptanacağına bağlıdır.[235] Daha sonra ele alınacak sorun ise yurttaşların kaç sınıfa ayrılacağı ve bunların ne kadar büyük olacağı konusunda, anlaşmaya varmaktır. Sınıflara toprak ve barınaklar eşit dağıtılmalıdır. Kurulacak kentte ölçülü olma esas alınacağından, toprak ölçülü yaşama koşuluyla belli sayıda kişiyi besleyecek büyüklükte olmalıdır. Nüfus da komşuların olası saldırılarından korunabilecek ve komşularına yardım edebilecek düzeyde olmalıdır. Yurttaş sayısı, 5040'ı geçmemelidir. 5040 kişi, toprağı işleyecek ve savunacak kişidir. 5040 sayısına göre toprak ve barınaklar, kişi başına bir kura payı düşecek şekilde eşit parçalara ayrılmalıdır.[236]

Her vatandaşa verilecek olan toprak, eşitlik ilkesine uyması için biri kırsal biri kentsel alanda olmak üzere verilecektir. Şehir, bölgeler arası toprak eşitliği sağlayacak şekilde on iki bölgeye ayrılmalıdır.[237] Vatandaşlara taşınmaz mallar üzerinde sağlanan eşitlikten sonra Platon zenginlikle ilgili düzenlemelere geçer; ancak yeni kurulan kentte, her bir kişinin bütün öteki bakımlardan eşit olarak yerleşime geçmeleri imkânsız olacağından kimi daha çok kimi daha az servetle

---

Ayrıca gücünü ve kurtuluşunu donanmasına borçlu olan kentlerde onurlandırılanlar en yiğit savaşçılar olamaz; çünkü bu kurtuluş kaptanlık, komutanlık kürekçilik sanatları pek erdemli olmayan her çeşit insan eliyle olduğu zaman her bir kişiye onurların doğru dağıtılması pek olanaklı olmasa gerek":A.e. 707 a

[233] Platon, a.g.e., 877 d, e

[234] "... anlaşmazlığın söz konusu olmadığı yeni devlet kurma olanağının sağlanmasıyla toprak ve barınak dağıtımı yüzünden insanların birbirilerine girmelerine yol açmak insana yakışmayan bir bilgisizlik ve tam bir kötülüktür": Platon, a.g.e., 737 b

[235] Platon, a.g.e., 737 c

[236] Yasa koyucu hangi sayının bütün kentler için uygun olduğunu düşünmelidir. Bölen ve onu izleyen sayı dikkate alındığında "..5040 sayısının savaş için ve barış zamanındaki işler için, antlaşma ve ortaklıklarda, vergi ve ödemelerde birden sona kadar kesintisiz olmak üzere, 59 böleni vardır": Platon, a.g.e., 738 b, a,737 e

[237] Platon, a.g.e., 744

geçecek ve eşit olmayan sınıfları pek çok nedenle ve özellikle kentte fırsat eşitliği olması için eşit olmayan sınıfları oluşturacaktır. Bu anlamda kişilerin görevleri, vergiler ve dağıtımlarda atalarının erdemi ile değil, zenginlik ve yoksulluğu göz önüne alınarak gerçekleşecektir. Ancak anlaşmazlık çıkmaması için yurttaşların görevleri ve mevkileri olabildiğince eşit olmalıdır. Platon bu anlamda kişileri ekonomik varlıklarına göre sınıflamaktadır.[238]

Devlette kimse ithalat ve ihracat gibi işlerde gümrük ödemeyecektir. Tanrılar için kokular zorunlu bir gerekçe olmadan dışarıdan yabancı mal getirilmesini gerektiren bir araç gereç ithal etmesi yasaktır. Ülke için bulunması zorunlu şeyler için de ihraç yapılamaz. Bu konularda denetim, yasa bekçileri arasından en yaşlı beş üye dışında sırasıyla on iki üyenin sorumluluğunda olacaktır.[239] Platon Giritlileri toprağın ölçülü kullanımında örnek alır; toprak verdiği bütün ürün bakımından on iki parçaya bölünmeli ve bu şekilde tüketilmelidir. Bu on iki bölümlerin her biri de buğday ve arpa, bunlardan sonra da bölünecek öteki mevsim ürünleri ve her bir bölümdeki satılık hayvanların hepsi orantılı olarak üç paya ayrılmalı: biri özgür kişiler için, öteki köleler için ve üçüncüsü de el sanatçıları ve genelde yabancılar için olmak üzere. Bu yabancılar, zorunlu besine gereksinim duyan göçmenler, bir devlet işi ya da özel iş için gelmiş olan kimselerden oluşmaktadır.[240] Toprağın bu üç sınıfa ayrılarak olabildiğince eşit dağıtılması sağlanmalıdır:

"...üçe bölünmüş bu parçaların hiç biri, ne efendilere ya da kölelere ayrılan payı ne de yabancıların payı ötekinden daha fazla olmasın, tersine hepsinin payı birbirine benzer, eşit ve aynı verilsin; her yurttaş iki pay aldıktan sonra, paylaştırma onun yetkisinde olsun: bunu özgür kişilere ve kölelere ne kadar ve nasıl bölüştürmek isterse, öyle bölüştürsün. Fazlasını da ölçü ve sayı bakımından şöyle paylaştırmalı: toprak ürünleriyle beslenmesi gereken hayvan sayısına baksın".[241]

Arpa ve buğdayın perakende satışına bakıldığında bütün öteki besin maddelerini yurttaşlara ve onların kölelerine satmak ya da onlardan satın almak

[238] A.e., 744 e
[239] A.e., 847 c
[240] A.e., 847 e, 848 a
[241] A.e., 848 b, c

yasaktır. Bunları, çoğunluğun değiş-tokuş dediği şekilde şarapla, erzağı değiş tokuş ederek yabancı pazarlarda yabancılar, el sanatçılarına ve kölelerine satabilirler. Kasaplar da hayvanları parçaladıktan sonra yabancılara, el sanatçılarına ve kölelerine paylaştırabilirler. Kentte aynı zamanda insanların gereksinim duyduklarını satabilecek ve satın alabilecek ortak Pazar olmalıdır. Mal buralarda parayla ya da mal değiş tokuşuyla olacaktır. Satın alınan ve satılan mallar, satışların alt ve üst sınırını çizen yasanın öngördüğünden ne kadar çoksa, fazla olan kısım yasa bekçilerine yazdırılacaktır. Bu kural göçmenleri de kapsayacaktır.[242]

Bu bağlamda Platon için zenginlik her bakımdan kötü olup, insanı ölçüsüzlüğe vardıran şeydir. Çok zengin olanlar erdemli değillerdir. Erdemli olmadıkları için mutlu da olmayacaklardır. Pek çok haksızlığın olduğu yerde de yurttaşların dost olması mümkün değildir. Erdemli olup da kişinin zengin olması olanaksızdır.[243]

3.3. DEMOKRATİK RETORİĞİN ELEŞTİRİSİ

Retorik *(rhetorike)*, Sicilya'da tiranlığın çöküşünden sonra mülk sahiplerinin mallarına yeniden kavuşmak amacıyla kendi davalarını savunmaları ihtiyacı doğduğunda ortaya çıkmıştır. Aldatılmış kurbanlarını savunmak amacıyla bilgelik dersleri veren sofistler, bu koşullarda söz konusu ihtiyacı karşılamak üzere şehir şehir dolaşarak dersler veren kişiler olarak görülmektedirler.

Attika retoriğinin başlangıcı, demokrasinin kazanım sağladığı ve uygulama alanının yayılım kazandığı bir dönemde, Pers Savaşları'ndan sonra olmuştur. Politik serbestliğin (*isegoria*) varlığını sürdürdüğü bu dönemde konseyde ve halk toplantılarında vatandaşların kendilerini ifade edebilmelerine yönelik ihtiyacı karşılamak için, davayı kazanma, yargıçları ikna edebilme, düzgün konuşma önem kazanmıştır. Topluluk önünde güzel konuşarak siyasi bir kariyer elde etmek, bu konuda öğrenilmesi gereken konular arasına girmiştir.[244] Adli retoriğin gelişiminde

---

[242] A.e., 849 d, e, 850 a
[243] A.e., 743 a, b, c
[244] Vas.Th. Theodorakupulos, **Attika Retoriğine Giriş**, Çev.Sema Sandalcı, 1.bs, İstanbul, Arkeoloji Ve Sanat Yayınları, 2004, s.1

bu anlamda Atina demokrasisinin etkin bir rolü olduğu anlaşılır. Bu ise *heliaia*'ı kuran Solon'la başlar. Bu mahkemede askeri görevden dönen ve kendisinden görev raporu beklenen komutan, söylev sanatını öğrenme ihtiyacı duyarak, söylev verme becerisini edinmeye çalışır. Yine dönemin aristokrat kökenli *areospagos*'un önemini kaybetmesi, yardımcı *arkhon*ların yargıçlık görevlerinin sınırlanışı, yeni mahkemelerin kurulması, her sınıftan vatandaşların bu mahkemelerde kurayla seçilmesi, konuşmacının yargıçlar huzurunda yapacağı etkinin daha fazla olmasını sağlamıştır. Atina'nın yeni düzenindeki duruşmalarda yargıçları ve dava sonucunu, davacının ya da davalının kendi lehine döndürmesi yönünde, ikna etme gücü önem kazanmıştır. Konuşma sanatının öğrenme gereksinimi böyle bir ortamda oluşmuştur. Konuşma yeteneğini elde etmek isteyen pek çok vatandaş bu gereksinimi duymaktaydı. Bunun nedeni davacı ve davalının yasal olarak davasını mahkeme önünde kendisinin savunma zorunluluğunun bulunmasındandır. Bu da adli retoriğin ve retorik sanatının öğrenilmesini gerekli kılmıştır. Burada retoriğin ölçüsünün ne olduğu konusunda elde bilgiler olmasa da 350 yıl sonra yaşamış olan Cicero, Atinalıların bu konudaki gereksinimlerini Syrakusailı hatiplerden giderdiklerini belirtir.[245]

Attika retoriğinin siyaset alanında kullanılmasında önemli kişiler, insanları sözle ikna ederek Atinalılardan övgü alan Themistokles ve halk meclislerinde yaptığı konuşmalarla yeteneğini konuşturan Perikles'tir.[246] Perikles'in başlıca özelliklerinden biri hatip kürsüsüne hazırlıksız çıkmasıdır.[247]

Perikles, siyasal mücadelesini retorikte de devam ettirmektedir. Onun ölümünden sonra hırsların sergilendiği ortamlarda, halka açık mekânlarda konuşmalar yine yapılmaktadır; ancak burada bir kimsenin Perikles gibi olmayı başarması beklenmemiştir. Bu koşullarda siyasi sorunlarda söz hakkı almak isteyenler, herkesin başarılı bir şekilde konuşma sanatını öğrenmeyi bekleyenler vardır. İşte tam bu ortamda öğretici için uygun koşullar hazır durumdadır. Perikles'in ölümünden iki yıl sonra MÖ.427'de Syrakusai'ın Leontini kasabasından Syrakusai'ın elçisi konumunda Gorgias'ın Atina'ya gelmesi söz konusu olur. Onun gelişi adli

[245] Theodorakupulos, a.g.e., s. 5, 6
[246] Thukydides, a.g.e., 2. 65
[247] Theodorakupulos, a.g.e., s. 1, 2

retorikte mahkemelerde halk meclislerinde konuşmaların düzene konmasının ihtiyaç duyulduğu bir zamana rastlar. Gorgias döneminde eğitsel amaçlar için genişçe yararlanılmasına karşın, gösterimsel (*epidiktion*) tür[248] yenidir.[249]

Gorgias'ın bu anlamdaki önemi, retoriğin gelişiminde bir sofist olarak gördüğü ilgidir. Şunu da belirtmek gerekir ki Gorgias'dan önce de Atinalılar retorik konuşmaları ve mantık hilelerini biliyorlardı; ancak sofistler sözlerin içeriğine, haklı ya da haksız oluşuna bakmaksızın güçlü bir konuşmanın zayıf konuşmayı nasıl yeneceğinin tekniklerini öğretme iddiasını taşımaktaydılar. Gorgias'a göre söylev sanatı sözlerle ilgili olan, sözden doğan sözün aracılığıyla işleyen bir sanat olarak sadece Atina'da değil, her yerde insanlara konuşmayı ve düşünmeyi öğreten sanattır.[250] Hekimlik, beden terbiyeciliği gibi birtakım işler yapıp ortaya koymaya çalışırken, söylev sanatı aksine benzemez, bu sanatta iş elle değil sadece sözlerle uğraşır. Söylevin üstlendiği sözler insanla ilgili en büyük ve en iyi şeylerle ilgili sözleri içerir. Gorgias'a göre retorik, "insanlara kendileri için özgürlük, hangi devletten olursa olsun başkalarını yönetme gücünü sağlar."[251]

Retorik üç sözcükle ifade edilirse bunlar, *logos*, *pathos* ve *ethos'*tur. *Logos'*da sorular tüm çıplaklığıyla ortadadır. Burada soruların ve cevapların farklılıkları meydana çıkartılır. *Logos* tüm zamansal çerçeveyi içerir: mümkün olan, olacak olan ve olabilecek olan.[252] *Logos*, dinleyici ve hatibi kendi ilkelerine bağlı tutar. Bu bağlılığı güçlü argümanlarıyla dinleyiciyi ikna ederek yapar. O, hitap ettiği dinleyici kitlesini üslubuyla heyecanlandırır. Böylece dinleyicileri kandırma, ikna etme, büyüleme aşaması olarak *pathos*'a geçilir.[253] Şu durumda *pathos'*tan söz etmek

---

[248] Gösterimsel retorik, söylevin daha yüksek düşünceye gelmesi ve dikkat çekici çıkarımlara varılmasında somut olayları kullanmaktadır. Gösterimsel retorik, kelimelerle hoşa giden duygunun kışkırtılması izlenimini vermektedir. Amaç inandırmaktır. Retoriğin de amacı budur. Gorgias'a göre bir kişinin bunu başarması için birincisi uzun uzadıya kuvvetli savlar tükenene dek konuşmak olarak, ikincisi de konunun ayrıntılı olarak genişletilmesine dayanarak olan konuşma olmak üzere iki yöntem mevcuttur. Birinci yöntem için genel yöntemlerden yararlanılabileceği gibi bazı kişisel yorumlar da katılabilir. Gorgias benzer ifade ya da cümlelerde zıt anlamda karşıt görüşlerin bir arada savunulduğu kısa cümlelerden oluşan diyaloglar vermeye çalışarak söylevini oluşturur.[248] Okuyucuyu yoran bu ifadeler yenilikçiliğin belirtileridir. Yine Gorgias'ın önemli bir katkısı dinleyicide etkili bir izlenim uyandırmak için sesin kullanımında birbirine benzeyen kelimeleri yan yana koymasıdır. Theodorakupulos, a.g.e., s. 10, 11

[249] Theodorakupulos, a.g.e., s. 2, 3, 4

[250] Platon, **Gorgias**, 449 e

[251] A.e., 452 d

[252] Michel Meyer, **Retorik**, 1.bs, Ankara, Dost Kitabevi, Temmuz, 2009, s. 10

[253] A.e., s. 11

dinleyicinin tutkularının var olduğunu gösterir. *Ethos'*un cevaplara gönderme yapmasına rağmen *pathos* soruların kaynağıdır, heyecanları, tutkuları içerir. *Pathos*, retoriğin iki önemli cevabı olan evet'e ya da hayır'a ilişkin hoşnutluk-hoşnutsuzluk çiftiyle kendisini ifade ederek tutkuyu, sorulmuş sorulara dönüştürür ve renk katar ona. Tutku, dışarıdan bir problem ya da öznel cevap arasında fark yaratmaz. Oysa çözüm getiren unsur üstünde duran retorik, sonuç biçimindeki bir tutkuda ilerleyecektir. Tutku, soru durumundaki şeylere baskın olursa *logos* geri plana atılır ve soruda körlük yaratır. Hâlbuki tutku, soruyu bir cevap gibi gözüktürme ölçüsünde olmalı ve sorunsallığı ortadan kaldırmalıdır. Soru, tutku aracılığıyla cevaplandırılır ve o, tutkunun sonucudur. Tutku, soruları cevaplar içinde gömmüş olması bağlamında retoriktir. Soruların tutkunun yükümlülüğünde alınışı ve ortaya konuluşu *logos'*un varlığının kabulüne dayanır. Tutku, dinleyiciyi ileri sürülen görüşü desteklemesi için harekete geçirir. Bu anlamda *pathos*, bireyin belirleyicisi olarak soruları beslemekle birlikte cevapların örtük değerlerinin bütünüdür.[254] Bu aşamada pasif olan dinleyici, kendi tutkularının ve hatibin etkisinde kalır. Burada dinleyiciyi, ruhunu tümüyle etkilemek adına heyecan yaratarak mantığı unutturmaya vardıran *logos* devreye girer.[255] Hâlbuki Platon'da *logos* ve *retorike* yan yana gelemez, olsa olsa *logos philosophia'*nın (felsefenin) yanındadır. Söylevde hatibin dinleyici üzerinde etkisinin olabilmesi için erdemini, *ethos'*unu meydana çıkarmalı ve onun ahlâkı herkese örnek olmalıdır.

Ethos, kişinin davranış özelliklerini ve amaç tercihlerini içerir. *Ethos'*un retorikle olan ilişkisi hatibin kişiliğinde, kendisini dinlemeye ve izlemeye hazır dinleyicinin örnek aldığı imgeye bağlıdır. Erdemler hatibe otorite verir. Bu, hatibin etiği konusundaki uzmanlığıdır. Bu onun ne olduğuna ve neyi temsil ettiğine bağlıdır. *Ethos* tartışmada soruların son noktasıdır. Çünkü tartışmada beklenilen yanıtlar, söylevcide sorumluluk taşımasına neden olur. *Ethos* bu tartışma sürecinde hatibin konuşma alanının bir düzeyi, bir yapısıdır. *Ethos* genel olarak dinleyicinin özdeşleştiği biri gibidir ve bu durum sonuçta tartışılan soruya verdiği cevapları geçerli kılar. *Ethos, pathos* ve *logos'*la ilişkilidir ve olayları yönetme bağlamında kendi yaşamını sürdürme biçiminde araç ve amaç seçimiyle kendi değerini

[254] A.e., s. 31
[255] A.e., s. 11

kanıtlar.[256] Dolayısıyla güzel konuşma ahlâksal yetiye sahip kişi tarafından gerçekleşecektir. Bu anlamda "Quintilianus'a göre, retorik iyi söyleme sanatıdır, çünkü hem söylemin tüm yetkinliklerini, hem de hatibin ahlâkını kucaklar, çünkü iyi insan olmadan gerçekten iyi konuşmak mümkün değildir."[257] Hatip, dinleyici ve dilde esas unsurdur. Dil, *logos'*un sorununu yansıtma niteliğine sahiptir. Sorun önemlidir. Çünkü hiçbir şey olmasaydı sorun olmazdı. Her şey sorun olsaydı bu sefer de tartışma olanağı kalmazdı. Burada bireylerin farklılığı, demokratik çeşitlilik, zıtlık öne çıkar. Aristoteles'e göre sorun olmasaydı iki zıt tercih olmazdı ve herkes aynı fikirde olurdu.[258]

Benzerlik ve farklılıklarla toplum ve bunları meşrulaştıran siyaset, psikoloji ve ahlâk retorik aracılığıyla tartışılır. Retorik bireyler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar üzerinde durur ve sorular aracılığıyla sorununu işler.[259] Atina demokrasisinde fikirler savaşır, görüşler ve düşünceler mücadele eder ve siyasette ve ahlâk dünyasında bireyler farklı ve meşru düşüncelere sahip olurlar. Böylesine koşullarda, manipüle etmek ve aldatmak mümkündür.[260] Çünkü demokratik toplumlar, içinde herkes tarafından tartışılan bir ortamda doğarlar ve gelişirler. İnsanlar demokratik ortamda herkes için ortak olan genel bir doğru olmamasından ötürü aynı soruya farklı yanıtlar vermekte, farklı düşünceler geliştirmekte, doğru inandıkları cevapları geliştirerek birbirleriyle tartışmaktadırlar. Retorik Atina demokrasisinde siyasete hizmet eder. Sadece mahkemede yargıçlar huzurunda yapılan davaların kazanılmasında bir yöntem olarak değil, devlet adamlarının politik arenada oy toplama amacıyla kullanılan bir yöntem olmanın yanı sıra, felsefi tartışmalarda muhatabı alt etmeye dayanan bir amaca da hizmet eder. Retoriğin siyasal ideolojilerde kullanılışında ise kapalı bir anlayışla tutarlılık-sınırlılık bulunur. Bunun nedeni, aksiyomların ilk olarak ideolojilerin her zaman iddia ettikleri üzere kuşatıcı olmaları için her şeye cevap vermelerini istemesi ve ikinci olarak da nasıl bir soru sorulmuş olunursa olunsun onları hiçbir şeyi tartışmaya açmaması yönünde,

---

[256] A.e.,, s. 25, 26
[257] A.e.,, s. 12
[258] A.e.,, s. 14
[259] A.e., s. 15
[260] A.e., s. 8

ideolojinin bu iki zorlamayla kapalı bir devre olmasından kaynaklanır.[261] Retorik burada sofistik olur, ileri sürülen argümanlarda muhatabın akıl yürütme yanılgılarını ortaya çıkarır ve kendi ideolojilerini benimsetir.[262]

Sofistler, Atina demokrasisinin ihtiyacını karşılamak için yöntem olarak retoriği kullanmışlardır. Onlar için, kalabalık halk meclislerinde halkı ikna etmek, bilgileri onlara öğretmek ve onlar tarafından gerçekleştirilebilecek olan aklın yönetimini sağlamaktan daha önemlidir. İkna, meclislerde, savunmada, verilen kararı etkilemede etki sahibi olmasından ötürü, sofist bu etkiyi dinleyicileri kendisine çekebilmek için kullanır.[263] Retorikte sofizm, hatibin her şey üzerinde söz söyleyebileceği, istediği konu üzerinde herkesten ziyade insanları, bir aradayken inandırabilme misyonuna sahiptir. Retorikte *retor*'un söylevini gerçek koşullarda kompozisyona aktardığı anlatımın peşinden kanıtlama unsurları gelir ki, bu da ikna etmenin sanatlı ve sanatlı olmayan olmak üzere iki bölümünü oluşturur. Burada retorun her konuda kendi kişisel özellikleri bulunur.

Aristoteles'e göre sanatlı olmayan iknalar, retorik sanatına bağlı değillerdir, önceden de vardırlar. Bunlar, yasalar, tanıklar, belgeler soruşturmalar yeminlerdir.[264] Sanatlı iknalar, *retor*'un retorik sanatıyla sunabileceği her şeydir. Bunlardan ilki *retor*'un karakterinden kaynaklanır. İkinci söylevi oluşturan ruhsal durum, verileri olan epikeremlerden oluşur. Sanatlı iknaların birinci türü olan karakter, ikna gücünün sadece epikeremlere bağlı olmadığı *retor*'un kendisinin güvenirliliğine ya da kendisini veya rakibini en uygun fazla ortaya çıkmasını vurgular.[265] Sanatlı iknaların ikinci türü olan ruhsal durum ise, kararları değiştirme niteliğine sahiptir.[266] Utanma, nefret, sevgi, merhamet duygularını hisseden, bunların hangi nedenlerle başkalarına karşı koymada nasıl davranacaklarını gösterir.[267] Retoriğin kandırma sanatı olduğu iddiası gerçeğe aldırmama anlamını içermektedir.

---

[261] A.e., s. 20, 21
[262] Tartışmaya başlamadan evvelki soru çözümlenmiştir ve her zaman benimsenen bir ilke olarak belirmiştir.
[263] Şenel, **Eski Yunanda Eşitlik Ve Eşitsizlik Üstüne**, s. 317
[264] Aristoteles, **Retorika**, Çev. Mehmet H. Doğan, İstanbul, YKY, 1995, 1375 a
[265] A.e., 1377 b
[266] A.e.,1378 a
[267] Theodorakupulos, a.g.e., s. 93. Karş. Aristoteles, **Retorika**, 1378 b, 1388 b

Platon **Gorgias**'ta iki tür kandırma olduğundan bahseder. Biri bilgisiz olarak inanmaktan doğar, diğeri de bilerek inanmaktan doğar.[268] Bu, inanç veren kandırmadır:

"...söylev sanatı, doğru olan, ya da olmayan üzerinde sadece inandıran, ama doğru olan nedir, doğru olmayan nedir bunu öğretmeyen bir kandırma sanatıdır."[269]

Platon'a göre, söylevci mahkemelerde ya da başka toplantılarda doğru olan ya da olmayan şeyleri öğretmez, sadece onları *demos'*a inandırır. *Retor*'un bir şey öğretmemesinin nedeni, bu gibi yüksek konularda az zaman içinde kimsenin büyük bir kalabalığa bir şey öğretemeyeceği iddiasıdır.[270] Pratik hayattaki kurumlarda etkisini göstermesinin yanı sıra kalabalık karşısında da sözün etkileyici gücü bulunmaktadır. Gorgias'a göre, mahkemelerde, yargıçları kurultayda, üyeleri halk toplantısında ya da buna benzer siyasi toplantılarda vatandaşı kandırmak için sözden büyük bir şey yoktur:

"Sözün gücünü edindi mi, hekim de beden eğitimcisi de senin buyruğuna girer; zenginlikler topladığını söyleyen taraf da o zenginlikleri kendi için değil, konuşmayı, kalabalığı kandırmayı bilen senin için toplamıştır."[271]

Bu anlamda söylev sanatı kandırma sanatıdır. Sözleri içeren –tek ve çift sayıları öğreten- insanları onlara inandıran, kandıran aritmetik biliminden farklı olarak retoriğin sağladığı bir güç olarak mahkemelerde, ya da başka toplantılarda, doğru olan, ya da olmayan şeyler üstüne kandırma sanatıdır.

Gorgias söylevin hekimlikten, askerlikten, komutanlıktan daha üstün olduğunu vurgulamak için bir hekimin, bıçak altına yatmaya, bir yerinin kızgın demirle dağlanmasına razı olmayan hastayı ikna edememesini gösterir. Halbuki söylev sanatı ile bir sofistin hastayı ikna edebilmiştir.[272] Söylev sanatı böylesine

---

[268] Platon, **Gorgias**, 455 e
[269] A.e., 454 e
[270] A.e., 455 a
[271] A.e., 452 d, e
[272] A.e., 456 b, a. "Derim ki, bir söylevci ile bir hekim bir şehre gitseler, oranın halk toplantısında, ya da başka bir toplantıda şehir hekimi seçilmek için yarışa girseler, hekim hava alır, konuşmasını bilen

güçlü bir sanat olmaktadır. Söylevcinin kandırma gücü belli bir sanatı bilen birinden daha büyük olmaktadır. Söylevcinin kendisinden daha bilgili kimseler yanında bilgisiz kimseleri kandırmanın yolunu bulması yeterlidir.[273] Hâlbuki Platon'a göre söylev bir sanat değildir. Bir çeşit görenektir. Söylevcilik pek değerli olmayan bir bütünün parçasıdır. Söylevcilik, "siyasetin bir parçasının gölgesi ya da görüntüsüdür."[274] Söylevcinin bir parçası olduğu o bütün, hiç de bir sanat değildir, insanları çekip çevirmeye bilmeye yarayan bir açıkgözlük, bir girginlik alışkanlığıdır ki bu alışkanlık dalkavukluktur.[275] Üstelik dalkavukluk[276] denilecek göreneği ya da alışkanlığı 'sözde sanat' diye öğretecek bu kişiler, bir yandan erdemin ne olduğunu öğretmeye çalışırlar, bir yandan da öğrencileri ders parasını vermemekle suçlarlar.[277]

Platon bu anlamda sofisti ruhun beslenmesi için ışığı satan bir tüccara benzetmektedir.[278] Ancak sofistlerden satın alınacak bilim ile satıcıdan ya da bir dükkâncıdan satın alınacak yiyecek arasında bir ayırım yapılır. Bu görüşe göre bilim satın almak, gıda satın almaktan daha tehlikelidir.[279] Sofistlerin öğreteceği bilgi tedbirdir. Bu, onlara evini iyi idare edebilmeyi öğretecek ve devlet işlerinde de mükemmel idare etmeyi sağlayacaktır. Sofistler, devlet sanatını öğreterek iyi yurttaşlar yetiştirmeyi amaç edinir.[280]

Protagoras efsanesi, demokratik düşünüşün temellendirimini sağlamıştır. Efsaneden çıkarılacak sonuçlara bakmadan evvel Protagoras'ın nasıl bir betimlemeyle demokratik düşünüşü anlatmaya çalıştığına bakalım. Bu efsaneye göre:

öteki isterse hekim olarak kendini seçtirir... Çünkü her konuda dinleyicileri kandırarak konuşmayı en iyi o bilir." A.e., 459 a

[273] A.e., 459 a

[274] A.e., 463

[275] A.e.., 463 b, c

[276] "...dalkavukluk, bilerek ya da bilmeyerek ya da çoğu zaman sezgi ile kendini dörde böler, her bir parçasını o sanatlardan birine benzetir, onların kılığına bürünür, benzediği bu şeylerin kendileri imiş gibi ortaya çıkar. Ama insanın en yüksek iyiliği ile uğraşmazsa, hoşa gideni yaparak, sanki insan için en değerli olan şey bu imiş gibi, düşüncesizleri haz tuzağına düşürerek aldatır... en iyi olanı düşünmeden hep hoşa gideni vermeyi bekler": Platon. a.g.e., 464 d, e, 465 a

[277] Platon. a.g.e., 519 b

[278] Platon, **Protagoras**, Çev.Nurettin Şazi Kösemihal,,İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2001, 313 c

[279] "…yenecek içilecek şeyler satıcı veya dükkâncıdan alınınca bir kaba konur, yenmeden içilmeden önce eve bırakılır, bilenler çağrılır, ne kadar ve ne vakit yenileceği içileceği sorulur, böylece satın alınan şeyin zararları birazcık olsun önlenmiş olur. Ama bilim böyle bir kap içinde taşınmaz, bir kere satın alındı mı, doğrudan doğruya ruha yerleşir, benimsenir, ondan sonra da artık iyilik kötülük olmuştur:" Platon. a.g.e., 314 a, b

[280] Platon. a.g.e., 318 e, 319 a

"Tanrıların var oldukları, ölümlülerin henüz türemedikleri zamanlardı. Bunların yaratılmaları için mukadder olan an gelince, tanrılar toprak, ateş ve bunlara karışabilen şeylerle meydana gelmiş bir hamurla yeraltında onlarca tanrılara biçim veriyorlardı. Işığa kavuşturacakları an yaklaşınca her birine lüzumlu olan güçlerin de gereğince dağıtılmasını Prometheus'la Epimetheus'a bıraktılar. Epimetheus, Prometheus'tan dağıtma işinin kendisine verilmesini istedi. Bitirince bir kere de sen gözden geçirirsin, dedi. Müsaadeyi alınca işe koyuldu."[281]

Böylece ince düşünemeyen Epimetheus, farkına varmadan elindeki bütün güçleri hayvanlara harcamıştır, ama geriye insanlara vereceği güçler kalmıştır, bu nedenle de ne yapacağını bilememektedir. Tam böyle sıkışmış bir halde iken Prometheus dağıtma işini görmeye gelmiş, yalınayak, örtüsüz, silahsız bir halde çırılçıplak olduğunu görmüştür. Ama insanın topraktan çıkıp ışığa kavuşacağı gün de gelip çatmıştır. Bunun üzerine Prometheus, insanın korunması için, Hephaistos'la Athena'nın sanatlar bilgisini ve ateşi çalarak insanlara vermiştir. Böylece hayatını koruyacak bilgiyi elde eden insan, Tanrı nimetlerinden pay aldığı için hayvanlar arasında Tanrılara saygı gösteren kişi olmuş, onlara kurban yerleri, heykeller dikmiştir. İlk başlarda dağınık halde yaşayan insanlar onlardan çok kuvvetli olan hayvanlara mağlup olmuşlardır. İnsanların hayvanlarla boy ölçüşecek kuvvetleri olmadığı için bir arada şehirler kuramamışlardır. Çünkü devlet sanatı savaş sanatının bir parçasıdır. Bunun üzerine Zeus, insanların tükenmesinden korkarak, şehirlerde düzen, insanlar arasında da dostluk kurmak için Hermes'le insanlara edep ve doğruluk göndermiştir. Edebin ve doğruluğun nasıl dağıtılacağı konusunda Zeus, herkes ondan pay alma[282] ilkesine göre olabileceğini belirtmiştir. Çünkü bu, öteki sanatlarda olduğu gibi insanların bazılarında bulunsaydı şehirler tutunamazlardı. Zeus'un diğer bir isteği ise, kendi adına bir kanun koyulmasını istemesidir. Bu kanun; "kim ki edebe ve doğruluğa yetkili değildir, o devlet için bir bela sayılacak ve ölüm cezasına çarptırılacaktır."[283]

---

[281] Platon. a.g.e., 320 c, d

[282] Devlet sanatının herkese dağıtılmasının nedeni, herkesin erdemden payı olmasıyla devletlerin ancak bu şekilde var olabileceklerine ilişkin inanç oluşturmaktadır. Bkz. Platon. a.g.e., 323 a

[283] Platon. a.g.e.,321e

Bu mitolojik açıklamaya göre insanlık tarihi, devletten önce ve sonra olmak üzere iki devreye ayrılmaktadır. Herkesin devlet sanatından pay aldıktan sonra devletin bu sanata sahip olmayanlarını yönetmeye kalkmalarının söz konusu olmaması, Protagoras'ın devletin kuruluşunun bir sözleşmeye dayandığını düşündürmüş olmalıdır.[284] Öte yandan Protagoras mitosu bulanık olmakla birlikte herkesin pay alma durumunun eşit olmamasını belirtmemesi, eşit olma durumunu düşündürmektedir.[285] İnsanların birbirleriyle dayanışma içerisinde olması, birbirlerini koruması, bireysel çalışmalarla meydana gelen malları mübadele etmek üzere toplum hayatını devam ettirebilmek için uyulması gereken kuralları anlaşarak koymaları, hukukun bu açık ve kapalı anlaşmalarla oluştuğunu göstermektedir. Yasa bir sözleşmeyle uygulanınca, ona insanın hür iradesiyle bağlanması, diğer insanlarla eşit olması sonucuna varılır. Sözleşmede katılanların birbirlerine eşit olması gerekliliğinden insanların doğal olarak eşit olduklarının ilkesinin unutulmaması şartı olması gerekir. Bu anlamda Protagoras'ın aktardığı mitos bu sözleşmeyle, her insanın edep ve doğruluktan pay almaları sayesinde hak ve haksızlık fikirlerine malik olmalarına yol açmıştır. Bu bağlamda Protagoras efsanesinde herkese eşit haklar sağlayan demokratik düşünüş, sistematize edilerek insanlık tarihi kapsamında aktarılmıştır.[286] Şenele göre:

"Siyaset sanatından herkesin pay aldığı fikri <amatör politika > anlayışı, politikanın yalnızca aristokratların geleneksel meslekleri olmayıp, herkesin katılabileceği amatör bir uğraşı alanı olarak görülmesi, doğrudan Atina demokrasisinin siyasal eşitlik ilkesinin dayandığı temeldir ki, bunu, teoride ilk kez Protagoras tarafından formülleştirilir."[287]

Protagoras'ın efsanede doğruluk ile utanma duygusundan bütün insanların pay aldığını belirtmesi, herkesin siyaset yaptığı, siyasal yaşama alanında etkin bir rol

---

[284] Şenel, **Eski Yunanda Eşitlik Ve Eşitsizlik Üstüne**, s. 322. Protagoras'ın insanların ilkel durumları üzerine bir kitap yazmış olduğu bilinir. / Ağaoğulları, a.g.e., s. 87
Öte yandan herkesin devlet sanatından pay alışı devletin siyaseti bilen kimselerin bilmeyenleri yönetme hiç kimsenin değil, bütün insanların kendi arzularıyla yaptıkları sözleşme olduğu düşüncesi ağırlık kazanır.
[285] Bu eşitlik, insanlara siyasal haktan pay alış anlamına gelir.
[286] Prof. Abdülhak Kemal Yörük, "Sofistler Ve Hukuk Görüşleri", C.XIV, NO:1-2, İstanbul, **İÜHFM**,1948, s. 858,859
[287] Şenel, a.g.e., s. 323, 324

oynaması, kimsenin siyasal ayrıcalığa sahip olmadığı bir rejim oluşuyla Protagoras demokrasiyi doğrulamış olur.[288] Ancak halk ona göre, "...büyüklerin kendilerine söylediklerini körü körüne dinlemekten, tekrarlamaktan başka bir şey yapmayan"[289] kimselerdir. Protagoras'a göre ancak yine de halk siyaset yaparken doğruluk içinde olmalıdır. Mutlak doğrunun olmaması dikkate alındığında yararlılık ilkesi ve doğruluk arasındaki ilişkide polise doğru ve iyi gelen şeyin iyi ve doğru olacağı kabul edilmelidir.[290] Yasalar insanların yararı doğrultusunda toplumun ortak yaşaması sonucunda saptanıp ortaya konulur. Burada faydacı anlayış, değişen toplumsal kurumların, istencin, yasaların ölçüsüdür. Bu anlamda polisin yasalarına bağlı kalarak halk siyasal erdeme ulaşabilir. Buna uymayanlar ve "utanma ve doğruluktan payı olmayan her insan, polis için bir bela olarak kabul edilip öldürülecektir."[291]

Mitostan çıkarılacak sonuç olarak Protagoras'ın demokratik düşünüşün temellerini atması bağlamında sözleşmeden başka,[292]devlet sanatının ve erdemin öğretilebilir olduğunu çıkarabiliriz. Aristokratik kültürün öne sürdüğü gibi devlet, tanrısal olmayıp azınlığın değil, insan yapısı olarak toplumsal evrimin sonucunda oluşan bir olgudur. Erdem konusunda ise diyalogda erdemin öğretilebilir olduğu farklı argümanlarla desteklenerek kanıtlanmaya çalışılır.

Erdem emekle, çalışmakla elde edilir.[293] Erdemin öğretilebilir bir şey olmasının kanıtı olarak cezaların varlığı ileri sürülebilir. Devlet ceza ve kanun ile erdemi öğretir.[294] Ceza, suçlu bir daha aynı kötülüğü yapmasın diye, başkası da ondan ibret alsın diye verilmektedir. Cezanın suçunun önleyici olması dikkate alındığında erdemin de öğretilebilir bir şey olduğu ileri sürülür.[295] Platon, burada bazı devlet yöneticilerine bir eleştiri yöneltir. Bu da onların çocuklarına bilgiyi öğretmelerine rağmen asil üstünlüklerini teşkil eden erdemi öğreterek onları kendileri

---

[288] Ağaoğulları, a.g.e., s. 91
[289] Platon, a.g.e., 317 a
[290] Platon, **Theaitetos**, 167 c
[291] Platon, **Protagoras**, 322 d
[292] Bu görüşten zorlanmış yorum olarak onun tabii hukuk görüşünü savunan ilk düşünür olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü eşit hakka sahip olan üyeler toplanarak mukavele ile yasaları tespit edip, devleti kurduklarını ima ettirir. Bkz. Şenel, **Eski Yunanda Siyasal Düşünüş**, s. 120
[293]Platon, a.g.e., 324 a
[294] Şenel, **Eski Yunanda Siyasal Düşünüş**, s. 119
[295] Platon, a.g.e., 324 a, b

gibi yükseltmemeleridir.[296] Örneğin Perikles çocuklarına öğretilebilecek her şeyi öğreterek ikisini de iyi yetiştirmiş; fakat kendisine has olan bilgeliği ne kendisi öğretmiştir ne de bu işi başkalarına bırakmıştır. Platon'a göre Perikles, "erdemle karşılaşmalarını, tıpkı başıboş bırakılmış gelişigüzel atlayan sürüler gibi tesadüfe bıraktı." [297]

Erdemin öğretilmesine çocukluktan başlanır ve bu öğrenme süreci ömür boyu devam eder. Sütnineler çocuk ağlamaya başlar başlamaz çocuğun iyi yetişmesi için ellerinden geleni yaparlar. Çocuğun her hareketi her sözü üzerinde durulur, öğütler verilir. Okul dönemine gelindiğinde öğretmenler çocukların eğitimi için, harfler ve *kithara* (lir) öğrenimine geçerler. Daha sonra büyük şairlerin şiirleri okutulur böylece onlar gibi çocuklarda kahramanlık hevesi uyandırılır. *Kithara'*yı öğrenen çocuk, saz şiirlerinin eserlerini öğrenir ve bunlar *kithara* ile çocuğa çaldırılır. Böylelikle ritim ve şarkılarla dolan çocuğun ruhu uyumlu bir şekilde geliştirilir: "ruhlarına ritim ve ahenk yerleşince de güzel konuşmaya, iyi hareket etmeye hazırlanmış olurlar. Çünkü insan hayatı baştan aşağıya ritim ve ahenge ihtiyaç gösterir." Daha sonraki süreçte çocuk, idman öğretmeninin yanına gönderilir. Erdemleşen ruhuna uygun bir bedene sahip ve cesaret sahibi olması istenir, "ne kadar mümkünse o kadar iyi yetişmesine çalışır, bu da zenginliğe bağlıdır, çünkü okulda uzun zaman okuyabilenler ancak zengin çocuklarıdır."[298] Okuldan sonraki süreçte devletin kanunları öğretilir. Bu yasalara uygun olarak hayatlarını kurmaları öğretilip, akıllarının estiği gibi davranmalarına yöneltilir. Aykırı hareket edenler cezalandırılır. Tüm bunlar, erdem için gerek devletin gerek kişilerin erdemin öğretilebilir olduğunu gösteren emeğidir.[299]Erdemin kalıtsal olmadığının bir diğer göstergesi, iyi flavtacının oğlunun kötü, kötü flavtacının oğlunun da iyi olmasının pek mümkün olmasıdır.[300]

Platon erdemin, devlet sanatının öğretilebilir olduğuna ilişkin, mitolojik efsaneyi, çocukluktan itibaren eğitim hayatını, cezaları kanıt olarak gösterdikten sonra Simonides'in bir şiirinden yola çıkarak,[301] 'iyi adam olmak' ile 'iyi adam

---

[296] A.e., 324 d
[297] A.e., 320 a, b
[298] A.e., 326 c
[299] A.e., 325 c- 326 e
[300] A.e., 327 c
[301] "Şüphesiz, eli, ayağı, kafası düzgün, lekesiz
Gerçekten iyi bir adam olmak güçtür": Platon, a.g.e., 339 b

olmuş olmak'[302] ifadelerini kullanır.[303] Bu ifadeler, insanın öğrenmesine ilişkin hayat boyu değişken olma sürecinin iddiasını içermesinin yanı sıra, erdemin bir bütün mü yoksa parça olarak öğretilebileceği sorununu içerir. Olmak, devinir'in karşılığı, olmuş olmak ise bitmişliği, o şeyin tastamam yerine getirilmesini anlatır. Çünkü iyi adam bazen kötü, kötü adam da bazen iyi olabilir.[304] Pittakos'un şiirinden bir alıntıyla ifade edecek olursak:

"…ama insan için kötü olmamak mümkün değildir, altından kalkılamaz bir felaket elini kolunu bağlasa da."[305] Hâlbuki "Tanrılar, erdeme ermek için alın terini şart koşmuşlardır."[306]

Bu nedenle erdemle donatılarak tastamam insan olmuş olmak, insan yaşadığı sürece erişemeyecek olandır. Şiirin daha sonra gelen mısrası bunun imkânsızlığını belli eder, "bu üstünlük ancak Tanrıya vergidir."[307] Güçlük, burada kötü olan şeyi değil; kolay olmayan, güçlükle elde edilen şeye karşılık gelir. Bu anlamda "olmak, güçtür; ama gene de mümkündür, hâlbuki olmuş olmak imkânsızdır."[308] Çünkü:

"İyi adam olmuş olmak ve hep bu halde kalmak mümkün değildir ama arada bir iyi olmak sonra kötü olmak gene mümkündür. İşte uzun zaman öyle kalanlar, en iyi olanlardır, Tanrılar da böylelerini sever."[309]

Protagoras erdemin tamamen eğitimle öğretildiğini iddia etmez. Erdemli olmada doğuştan yetenekler görmezden gelinemez; fakat bu eğitimle geliştirilir.[310] Bu anlamda Protagoras, erdemin kalıtımla ilgili olduğunu düşünen aristokratların

---

[302] Bkz. Erich Fromm, **Sahip Olmak Ya Da Olmak** , Çev. Aydın Arıtan, 2.bs, İstanbul, Nisan 1997, s. 41-43
[303] Platon, a.g.e., 340 b
[304] A.e., 344 d
[305] A.e., 344 c, d
[306] A.e., 340 d
[307] A.e., 341 e
[308] A.e., 344 e
[309] A.e., 345 c
[310] "Öğrenme doğal yetenekleri ve eğitim gerektirir:" Şenel, **Eski Yunanda Eşitlik Ve Eşitsizlik Üstüne**, s. 324

anlayışına karşı koyarak azınlık-halk arasındaki eşitsizliği yadsımış olur.[311] Bu yadsıyış, devletin tanrısal olmadığı devlet sanatının öğretilebilir oluşu, halkın yönetime katılma düşüncesini doğrudan destekleme anlamına gelir. Bir sofist olarak Protagoras'ın derslerini öğretmede ücret karşılığında[312] erdemi, devlet sanatını aristokrat çocuklarına ders verişi dikkate alındığında erdemin, devlet sanatının yine azınlıkta olacağı sonucu çıkar. Bu, Atina demokrasisinin paradoksudur. Paradoksun altında yatan temel neden ise Atina demokrasisinin siyasal eşitliği uyguladığı halde ekonomik eşitsizliğin, eşitliğe dönüşmesidir.[313] Protagoras'ın bu sözü bireyciliğin merkeze alınmasıdır; ancak Protagoras cümlesinin anlamını siyasal anlayışında sonuna kadar götürmez. Aksi halde tam bir anarşik düzen olurdu.[314]

Protagoras'ın demokratik düşünüşün gelişmesi bağlamında bir diğer önemi, insanı, merkeze alan onu siyasette, felsefede, ahlâkta ve diğer her alanda ölçü olarak almasıdır.[315] 'İnsanın her şeyin ölçüsü olduğu'[316] iddiasının kabulü hiçbir şeyin belli bir şey olmadığı, her an o şeyin başka bir şeye dönüşeceği anlayışını oluşturur ki bu durum da mutlak doğrunun imkânının da kabulünü oluşturacaktır. Obje, algılayanın o anki durumuna göre değişecektir. Algılama durumu her ne ise kişi de ona uygun görüş bildirecektir. Bunun sonucunda her sanı doğru olacaktır. Doğruluk ise olsa olsa yararlılık olacaktır. Bu görüşe göre daha yararlı sanıları olanlar, daha bilgili kimseler olacaktır.[317]

Protagoras'ın insanların tümü için geçerli olacak tek kesin doğrunun imkânını toptan reddeden anlayış söz konusuysa, nesnel olarak iyi olan bir şey yoksa aklı başında insanlar bunun üzerinde anlaşamazlarsa, ortada Platon'un **Devlet**'teki devlet adamı türünden bir insan yok demektir. Bu sorun, türlü görünümleriyle Platon'un bu bölümde geçen diyaloglarında ele alınmıştır ki, bu "devlet adamının mahir hekime ya

---

[311] Bu yadsıyış bilge ve bilge olmayanlar arasındaki ayırımda bilge olmayanların da siyasal sistemde hakkı olmasının kabulünü oluşturur.
[312] Walter Kranz, **Antik Felsefe**; **Metinler Ve Açıklamalar**, Çev. Suad Y. Baydur, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2008, s. 194
[313] Şenel, **Eski Yunanda Eşitlik Ve Eşitsizlik Üstüne**, s. 325
[314] Şenel, **Eski Yunanda Siyasal Düşünüş**, s. 118
[315] Platon, **Theaitetos**, 266 d. Platon **Yasalar**'da insanın her şeyin ölçü olarak konulmasının ölçüsüzlüğü oluşturacağını düşünür: "Bizim için her şeyin ölçüsü, dedikleri gibi, insan değil, daha çok tanrıdır. Öyleyse onunla dost olacak kişinin, olabildiğince ona benzemesi zorunludur ve bu temellendirmeye göre içimizden ölçülü olanı, kendine benzediği için tanrı sever, ölçülü olmayanlar ise tanrıya benzemez, ona düşmandır ve adaletsizdir...": Platon, **Yasalar**, 716 c
[316] Protagoras'ın bu ifadede insanı mı bireyimi yoksa genel olarak insanı mı kastettiği tartışmalıdır.
[317] Macit Gökberk, **Felsefe Tarihi**, 16.bs, İstanbul, Remzi Kitabevi, Ekim 2005, s. 40

da zanaatkâra benzetilmesinde, Gorgias'ta hitabetin iştihaya hizmet eden aşçılık sanatına benzetilmesinde, Protagoras'ta sofistlerin öğretilerine yöntemsizlik ve gösterişlilik atfedilmesinde, daha kurgusal bir düzeyde de us ile esinlenmenin, ya da yöntemli bilgiyle sezginin, birbirlerine göre durumlarının ne olduğuna dair sık sık ortaya çıkan araştırmalarda hep bu sorunun ele alındığı görülür."[318]

Platon'a göre polisteki bozukluk, kamu hayatının ve insan doğasının bozulmasından kaynaklanır. Platon'un demokratik yönetimde sofistlere ve retoriğe karşı çıkışı, onların ikna etme gücü ile olayın haklı oluşuna ya da haksız oluşuna bakmadan sonucu kendi lehine çevirmeleri ve para karşılığında vatandaşlara erdemi öğreterek erdemin kalıtsal aristokratik soylulara ait olmadığını göstermiş olmasıdır. Devlet sanatının öğretilmesiyle de vatandaşların polisin yönetiminde hak sahibi olmaya çalışmaları böylece, devlet adamlarının cehaletin niteliğini ruhunda bulundurmalarıyla polisi yönetmesi sonucunda sitenin çökeceğine yönelik düşünüşüdür. Onun eski aristokratik kabile anlayışına geri dönme isteğinin gerçekleşme olasılığı bulunur. Atina demokrasisinde bertaraf edilmeye çalışılmıştır.

Sofistler aristokratik kültürün yerini demokratik kültürün almasında vatandaşlara bu yeni kültürü, kültürün etkilerini aktaracak olan kişiler olarak ortaya çıkmışlardır. Sofistler, retorikle aristokratik kültürün değerlerini de uzaklaştırma amacı içinde retoriği kullanmışlar, aristokratik kurumların aristokratik yasaların, tanrısal, evrensel, değişmez şeyler olmadıklarını göstermişlerdir.[319] Bu da aristokrasinin en iyi tanrısal değişmez, en doğru yönetim biçimi olduğuna ilişkin inancın sarsılması anlamına gelecektir. Aristokratik değerlerin yasalaştığı *nomos*ların değersizliğinin sofistlerce gösterilmesiyle, yasaların ve sosyal kurumların tanrısal olmadıkları, bunların insanların konsensüs anlayışıyla tutarlı, konulmuş olan yasalar olduğu sonucuna ulaşılır. Konulmuş olan aristokratik yasaların böylelikle halk tarafından kaldırılması, yasa yeni yasalar konulması halkın siyasi arenada rol oynamasına yol açmıştır.[320] Sofistler, yukarıda da belirtildiği üzere erdemin aristokratik nitelikli, kalıtsal yolla insanların elde edeceğine ilişkin görüşü alaşağı etmeleriyle yönetime katılabilmesi amacıyla gerekli siyasal erdem ve bilgileri

---

[318] Sabine, a.g.e., s. 38
[319] Şenel, **Eski Yunanda Eşitlik Eşitsizlik Üstüne**, s. 317
[320] A.e., s. 317

öğrenmesinin de önü açılmıştır. Halkın yönetime katılabilmesi aristokrasinin öteden beri savunduğu insanların doğuştan eşit olmadığı anlayışının yerine, insanların doğuştan eşit olduğu görüşünün yayılmasıdır.[321]

Bu bağlamda sofistlerin Atina demokrasisinin gelişiminde iki önemli katkısı olmuştur: birincisi aristokratik temelli eski geleneklerin, bilgilerin yıkılmasını sağlamak ikincisi ise, demokratianın meşru hale getirdiği *isonomia* ve *eleutheria* ilkelerinin insanların kanıksamalarına, kabullenmelerine ve ona uygun yaşama tarzı oluşturmalarına önayak olmalarıdır. İnsanların doğuştan eşit oldukları fikirlerini savunmaları erdemin öğretilebileceği, olan ve olması gereken; *physis* ve *nomos* arasında yaptıkları kesin ayırımdır. İnsanların eşit olduğu fikri asiller ve halk arasındaki mesafeyi azaltır. Erdemin öğretilebilirliliği fikri ise erdemin kalıtsal olmadığına ilişkin vurgudur. Bu fikir erdem ya da bilginin doğuştan erdeme sahip olduklarını düşünen soyluların bu erdemleri, aristokratik kültürü edinerek geliştirmeleri ile sağlanacağı anlayışının terk edilmesini sağlar.

3.3.1. PERİKLES'İN CENAZE TÖRENİ SÖYLEVİNE YÖNELİK *DEMOKRATİA* ELEŞTİRİSİ; MENEKSENOS

Atinalı soylu bir ailenin çocuğu olan Thukydides'in işlediği konudan dolayı 'Peloponessos Savaşları' olarak adlandırılan, ölümünden sonra sekiz kitaba ayrılan kitaplarından ikinci kitabında[322] yer alan Perikles'in 'Cenaze Töreni Söylevi' Atina demokrasisinin resmi ideolojisini yansıtmaktadır.[323] Perikles'in konuşturulduğu bu söylevin gerçekliği varsa bile söylevin ne kadarını Thukydides'in doğru olarak aktardığı bilinmemektedir.[324] Söylev Perikles'e ait olmasa da, Perikles'in çatıştığı Sparta yanlısı tutucu aristokratik partinin önderi olduğu, büyük Atinalı komutan ve

---

[321] Şunu da belirtmek gerekir ki sofistler arasında eşitlikçi fikri savunanlar kadar savunmayanlar da bulunmaktadır. Eşitlikçi anlayışı savunanlar salt eşitlikçi fikri savunmamışlardır. Öte yandan Atina demokrasisi salt eşitlikçi bir düzen değildi. Vatandaşların yaptığı, *Eleutos-Doulos, Polites-Metoikos,* Hellen-*Barbaros* ayırımları bunun göstergesidir. Bkz. Şenel, **Eski Yunanda Eşitlik Eşitsizlik Üstüne**, s. 318

[322]Thukydides, a.g.e., s. 35-46

[323] Ağaoğulları, a.g.e., s. 111

[324] S. Sara Monoson, **Plato's Democratic Entanglements,** Athenian Politics And The Practice of Philosophy, New Jersey, Princeton University Press, 2000, s. 182- 183

devlet adamı Kimon'un da hısmı olduğu dikkate alındığında, onun Atina demokrasisinin değerlerinin, bilgilerinin savunuculuğunu üstlendiği söylenebilir.[325]

Perikles liderliğinde politik karar almada akılsallığa, kamusal yaşama ve özgürlüğe ilişkin bir vasiyetname olarak usta bir hatip gibi Thukydides tarafından sunulan söylev,[326] Peloponnesos Savaşları'nın ilk yılının sonunda yapılmıştır.[327] Söylevde, Atinalıların geleneklerine bağlı kalarak savaşta ilk ölenleri gömme töreninde ölülere ilişkin yapılan övgülerin belirtilmesinin yanı sıra bir polisin varlığı, demokratik yönetimi ve kazanımları da anlatılmıştır. **Meneksenos**, 'Cenaze Töreni Söylevi'nde Atina geleneğindeki entelektüel değerin felsefi olarak sunuluşunu da yapmaktadır.[328] Savaşta ölenlerin gömülme geleneği Thukydides'in aktardığı üzere önce, ölülerin kemiklerinin üç gün boyunca açık bir şekilde bırakılıp, bu üç gün boyunca adakların adandığı gömme günü geldiğinde, kabilelerin ölüyü sedirden yapılmış tabutuna koymalarından oluşur. Bu gömme töreninde ölüler yakılmak üzere kaldırılırken cesetleri bulunamayanlar için ayrıca bezlerle örtülü boş bir yatağın, tabutlarla birlikte taşınan ölülerle birlikte savaşın gerçekleştiği yerde gömülmeleri söz konusudur.[329]

Söylev verecek kişi devletin en önde gidenlerinden biri olacaktır.[330] Mezarlar toprakla örtüldükten sonra şehir halkının seçtiği bir kimse, uygun sözlerle savaşta can verenleri över. Söylevi verecek olanın akıllı biri olmakla birlikte, herkes tarafından çok sevilmesi gerekir. 'Cenaze Töreni Söylevi'ni verecek kişi, bu anlamda Atina demokrasisinin altın çağını yaşattıran Ksantippos'un oğlu Perikles'tir. Platon'un **Meneksenos** Diyaloğu'nda Perikles'in söylevini Aspasia'nın hazırlayıp birkaç parçasının birleştirilmesiyle oluşturulduğunu belirtir.[331]

Platon'un **Meneksenos**'unda 'Perikles'in Cenaze Töreni Söylevi'ne yönelik önemli bir dokundurma görülür. Söylevde Sokrates, Atinalıların önünde Atinalıları övmede halkın etkilenmesi hususunda, Aspasia ve Metrobius'un oğlu Konos gibi değerli öğretmenleri olmayan bir kimsenin musikide Lamprus'tan, güzel söz söylemede Rhamnunsialı Antiphon'dan ders aldığı takdirde, onların takdirlerini

---

[325] Şenel, **Eski Yunanda Siyasal Düşünüş**, s. 256-257
[326] Barker, a.g.e., s. 72
[327] MÖ. 431
[328] Monoson, a.g.e., s. 181-182
[329] Thukydides, a.g.e., 2.34
[330] A.e., 2. 34
[331] Platon, **Meneksenos,** Çev. İrfan Şahinbaş, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2001, 236 b

kazanacağını belirtir.[332] Thukydides'te yüksek kapasiteli, yetenekli bir düşünür ve hatip olarak belirtilen Antiphon'a, **Meneksenos**'ta iyi bir sofist olarak yer verilmesi, Atina liderlerini aşağılamaya yönelik bir ifadedir.[333]

Platon'un Aspasia'yı **Meneksenos'**ta 'Perikles'in Söylevi'ne yönelik konuşturmasının nedeni, eski kabile sistemindeki aristokratik geleneğin tutuculuğunun aksine, demokrasinin, Atinalı olmayan bir kimseye dahi Atinalı yurttaş vasfını tanıyacak kadar herkese eşit hak vererek (*isonomia*), doğuştan bir Polites ile Polites olmayan; köle ve efendinin, baba ve oğlun birbirine denk düşen gevşek bir sistem olmasına yönelik alayla dolu bir eleştiridir. Çünkü Aspasia, Miletos'lu olup,[334] Atinalı olmadığı için Perikles'le evlenememiş ve onunla metres hayatı yaşamıştır. Perikles, MÖ.451 yılında tam yurttaş ana babadan doğanların, tam yurttaş olduğuna ilişkin 'tam yurttaşlık anayasası' çıkartmasına[335] rağmen, MÖ.429 yılında halkın, ondan evlilik dışı doğmuş çocuklarla ilgili bir yasanın kaldırılmasını istemesi üzerine ve Aspasia'dan doğan çocukların akıbeti düşünüldüğünde –burada Perikles'in karısından boşandıktan sonra-[336] birlikte yaşadığı Aspasia ve çocuklarının adının ve soyunun bir ardılının bulunmayışından, yitip gideceğinden kaygılanmış böylece tam yurttaşlık yasasını askıya almıştır.[337] Böylece Atinalılar Perikles'in Aspasia'dan doğma oğlunun aile soyundan sayılmasına ve kendi adının verilmesini kabul etmişlerdir.

Platon'un Aspasia'yı söylevi verecek kadar yetenekli görüp, diyaloğunda ona yer vermesi Aspasia'nın tartışmacı, bilgili niteliğinden ve bu anlamda ününün o dönemde varlığını sürdürmüş olmasındandır. Plutarkos'un aktardığı üzere Aspasia'nın Perikles'e yakınlığı ve ilgisinin nedeni, kadının politikadaki bilgisi ve becerisidir.[338] **Meneksenos** diyaloğunda Aspasia, güzel söz söylemede, musikide

---

[332] A.e., 236 a.
[333] Monoson, a.g.e., s. 186
[334] Plutarkhos, a.g.e., 24
[335] Mansel, a.g.e., s. 305. Ayrıca bkz. A.e., 37
[336] Plutarkhos, a.g.e., 24
[337] A.e., XXXVIII. Öte yandan tam yurttaşlık yasası sosyal açıdan başka olumsuzlukların yaşanmasına neden olmuştur. Örneğin, Mısır kralının halka armağan olarak aralarında paylaştırmak için 40.000 çuval tahıl göndermesi, bazı karışıklıklar yaratarak yasal olarak yurttaş olmayanlara davalar ve soruşturmalar açılmasına, yine tüm yurttaşlık yasasının deniz birliği için olumsuz sonuçlanması yurttaşlığa ilişkin yasa çıkartılmasına neden olmuştur. Bkz. A.e., XXXVIII
[338] "Sokrates'in kendisi öğrencileriyle birlikte zaman zaman onu ziyaret ederdi ve yakın dostları karılarını onu dinlemek üzere yanlarında getirirlerdi:" Plutarkhos, a.g.e., 24

usta olan ve Atinalıların onun söylevlerini dinlerken hayranlık duyduğu biri olarak karşımıza çıkar.[339]

Meneksenos diyaloğu bize sadece demokratik retoriğin eleştirisi hakkında bilgi vermez, aynı zamanda Thukydides'den öğrendiğimiz Atinalılar için önemli olan Perikles'in demokrasi anlayışının da eleştirisini sunar. Platon burada Perikles'in Atina için önemli olduğunu hesaba katar. Söylevin amacı savaşta ölenleri anmaktır.[340] O, **Meneksenos**'ta, Thukydides'in Perikles tarafından savaşta ölenler için yaptığı 'Cenaze Töreni Söylevi'nde yer alan Atina demokrasisini teorik bir şekilde alaya alarak eleştirir. **Meneksenos,** Platon'un Atina politikasının eleştirisini sunmasına rağmen, Atina demokrasi uygulamasının vatandaşlar için olumlu yanlarını da alaylı bir mizahta da olsa işlemektedir.[341]

Aristokratik yönetimi savunan ve *demos'*un yönetimine karşı çıkan Platon'un, Perikles'in 'Cenaze Töreni Söylevi'ni alaya almak için yazdığı söz konusu diyaloğu**,** 'Cenaze Töreni Söylevi'nde methedilen <şen çok yönlülüğe> karşı duyulan güvenin yok olduğunun habercisidir.[342] **Meneksenos**, Sokrates'in 'Cenaze Töreni Söylevi'ni okumak üzere seçilme niyetiyle *agora*ya gittiğini, ancak hiçbir seçimin o gün yapılmadığını söylemesiyle başlar. Diyalog, Platon'un demokratik retoriğin eleştirisini üzerine alarak devam eder. Ancak onun bu eleştirisi **Gorgias**'taki kadar sert değildir.[343] Platon **Gorgias**'ta açık bir şekilde Perikles'in görüşlerindeki politik çıkarları belirtir. Burada Platon'un eleştirisi, demokratik ideolojiden ileri gelen Perikles'in vatandaşlar arasındaki saygınlığının eleştirisidir.[344] Platon, Perikles'i, Kimon'u, Themisthokles'i, Miltiades'i vatandaşların çalışmamasına karşılık onların isteklerini karşıladıkları için eleştirir.[345] Perikles tarafından vatandaşlara sağlanan maaş onları iyi bir vatandaş yapmaktan uzaklaştırarak, vatandaşların sömürülmesine neden olmaktadır. Bu da vatandaşların erdemli olmak, çalışmak yerine tembelliğe

---

[339] Platon, a.g.e., 236 a

[340] Aspasia'nın söylevi, Pers savaşlarında ölen Marathon kahramanlarına, Salamis ve Artemision deniz savaşlarını kazananlara, Hellas'ın kurtuluşu uğruna Lakedaimonialılarla (Peloponnesoslularla) Atinalıların Plateiaia'daki gösterilen başarılara ve bütün barbarları denizden sürüp atarak kendilerinden evvel gelmiş olanların başlamış oldukları kurtuluş işini bitirenlere ayrılmıştır. Bkz. Platon, a.g.e., 241 d, e

[341] Monoson, a.g.e., s. 181-182

[342] Sabine, a.g.e., s. 53

[343] Monoson, a.g.e., s. 185

[344] A.e., s. 185.

[345] Platon, **Gorgias,** 517 b

alışmaları, akli muhakemeleri yürüterek dimağı canlı tutmaktan uzakta başıboşluğun kölesi olmaları anlamına gelecektir. Diyalogda yayılmacı sömürgecilik için tersaneler, surlar sağlayan Perikles'in bu görevleri yerine getirmekle halkın gözünü boyadığı belirtilir. Ona göre Perikles *demos'*un çıkarlarını gözetmez, gerçekleri dile getirmez. Açıkçası onlara yaltaklık, dalkavukluk eder. **Gorgias** tüm bunları Atina devlet adamlarıyla ilişkili olarak tartışır. Özellikle **Gorgias**'ta demokratik yönetimin lideri ve Atina'nın altın çağını yaşattığı lider olarak Perikles'i göz önünde bulundurarak onun, vatandaşları iyi yetiştirmemesi eleştirilir.[346] Burada polisin kaderi için önemli bir sorun ise kimin lider olacağı sorunudur.

Aspasia'nın söylevi anlatımı itibariyle Platon'un demokrasi yanlısı izlenimi verse de onun diğer diyalogları (**Devlet**, **Devlet Adamı**, **Yasalar**) göz önünde bulundurulduğunda ve üstelik Aspasia'nın söylevinin Sokrates'in ağzından konuşturulması dikkate alındığında, söylev Atina demokrasisine, demokrasi uygulamasına erdemin sözde var olduğu bilgisine, ahlâkına yöneltilen bir alay, bir eleştiridir. **Meneksenos**'ta sorun, Thukydides'in aktardığı Perikles'in Atinalılar için demokratik gelişmelerin anlatıldığı 'Cenaze Töreni Söylevi'nin nasıl değerlendirildiği ve bu anlamda demokrasi karşısında nasıl bir tavır alındığıdır. **Meneksenos**'ta Thukydides'e ve özellikle Perikles'in demokratik ideolojisine edebi dokundurmalar vardır.[347] Alaylama ya da edebi dokundurma Thukydides'in yazılarına özgü olarak çağdaşlarınca tanımlanan dilindeki anlatım tarzının Platon tarafından da kabullenilmesiyle başlanır.[348] Örneğin Platon, Sokrates'in ifade ettiği 'Peloponessoslular' kavramını[349] sadece Thukydides'in kullandığı bir dil olarak değil, bu coğrafi bölgenin (Peloponessos-Lakedaimonia) insanlarını belirtmek için de kullanır. Diğer yazarlar Platon'un diğer tüm diyaloglarındaki ifadelerin yanı sıra 'Lakedaimonialılar' ya da 'Spartalılar' gibi terimlerin yazılarında kullanımını sürdürürler.[350]

---

[346] A.e., 516 d
[347] Platon, Peloponnesos Savaşları'nda ölenleri onurlandırmak için MÖ. 431 yılında verilen Perikles'in 'Cenaze Töreni Söylevi'ni değerlendirirken, **Meneksenos** diyaloğunda dolambaçlı ifadeler kullanır. Bkz. Barker, a.g.e., s. 72-73
[348] Monoson, a.g.e., s. 185.
[349] Platon, **Meneksenos,** 236 d
[350] Monoson, a.g.e., s.186

Meneksenos'taki söylev ve Perikles'in söylevi arasında bazı benzerlikler olduğu gibi farklılıklar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Platon'un söylevinde Perikles'in söylevinden farlı olarak bazı eklenmiş olan bilgiler de bulunmaktadır. **Meneksenos**'taki söylev ile Thukydides'in belirttiği söylev arasında Platon'un oluşturduğu paralellik, **Meneksenos**'ta demokrasi eleştirisi üzerinden kurgulanmıştır.

Perikles söylevinde sözü, savaşta ölenlerin Atina demokrasisi uğruna öldüklerine getirip, Atina demokrasisinin erdemlerini anlatmaya geçer. **Meneksenos**'taki benzer ifade de dikkat çekicidir. Perikles'in söylevinde özetle şunlar anlatılır;

" Bizim devletimiz, azınlığın değil, çoğunluğun çıkarlarını gözetmektedir. Bu nedenle de ismi demokrasidir. Herhangi bir anlaşmazlık anında herkes yasalar karşısında eşittir. Ancak konu kamu yaşamına katılmak olduğunda kim diğerlerinden daha üstünse yönetimde o bulunur. Atina'ya hizmet eden hiç kimse kendisinden fakir olmasından ya da o an için devletin bulunduğu güç durumundan dolayı utanç duymaz. Devlet içinde esas olan şey özgürlüktür. Fakat gündelik yaşamamızda özgürlük kavramından yola çıkarak önümüze gelen herkese kötü davranmayız ya da bir insan maddi durumundan dolayı başkaları tarafından aşağılanmaz."[351]

Aspasia'nın söylevinde ise: "... o çağlardan beri de aynı idare altında yaşadık; buna bazıları demokratlık diyor; başkaları da diledikleri adı veriyorlar; gerçekte bu, çoğunluğunda onayıyla kurulmuş olan seçkinlerin idaresidir. Gerçi başımızda krallar bulunmuştur ve onlara, bu hakkı önceleri doğuşları, sonra da seçimler vermiştir, ama iktidar daha çok çoğunluğun elindedir. Çoğunluk, devlet idaresi vazifesini ve iktidarı en iyi yurttaşlara emanet etmiştir. Hiç kimse sakatlığı, fakirliği ve ya doğuşunun yüksek olmayışı yüzünden bu vazifelere elverişsiz sayılmamış; hiç kimse, başka memleketlerde olduğu gibi, bunlara zıt niteliklerinden ötürü tercih edilmemiştir. Yalnız bir kural kabul edilmiştir; usta ve erdemli olan emreder. Bu bizim idare şeklinin temeli, bütün yurttaşların eşit şartlar altında doğmuş olmasına dayanır."[352]

---

[351] Thukydides, a.g.e., 2. 37
[352] Platon, a.g.e., 238 c, d, e

Her iki pasajda da, halkın yönetime katılmasını içeren siyasal katılım ilkesi[353] söz konusudur. Buna ek olarak **Meneksenos**'ta devlet idaresini ve iktidarın en iyi yurttaşlara emanet edilmesine değinilmesi, Perikles'in söylevinde ise kim diğerlerinden daha üstünse yönetimde onun bulunacağının belirtilmesi benzer ifadelerdir. Bu bilgi, Atina demokrasisiyle uyumludur.[354] Çünkü Atina demokrasisinde, siyasal katılımda halkın payı olsa da siyasal hedefleri, programları saptayan ve kararların bu doğrultuda çıkmasını sağlayan halkın seçtiği seçkinler, devleti yönetmektedir.[355]

Demokrasi her iki söylev birbirine paralel anlatımlarla uygunluk gösterse de, Thukydides'in ve Platon'un *demokratia*'ya ilişkin yaklaşımları farklıdır. Thukydides söylevde Atina'da süren yönetim biçimi olarak demokratik yapıyı akla makul olarak anlatır. Hâlbuki Platon için *demokratia*, insanları akıldan, iyiden uzaklaştıran ve akla ve iyiye insanı hiçbir şekilde yönlendirmeyen bir yönetim biçimidir.[356]

Thukydides, Perikles'in uzun yaşamadığını ve onun Atina için bu durumunun bir kayıp olduğunu belirtir. Onun **Tarihi**'nin satır aralarında Perikles'in, Atinalılar için çok önemli olan ileri görüşlü bir devlet adamı olduğu görüşü çıkar. Thukydides, Perikles'in göze çarpan kişisel ve entelektüel niteliklerini de belirgin kılar. Perikles sadece iyi bir kişi olarak görülmez aynı zamanda halk tarafından yönetilmek yerine *demos'*u <çoğunluğu> yönetebilen, onları kontrol altına alabilen bir kişi olarak da gösterilir. Perikles burada bir devlet adamı olarak övülür.[357]

Platon da Perikles'in Atina için önemini dikkate alarak onun düşünüşünü, ideolojisini Atina demokrasisi için bir sembol olarak ele alır. Ancak buradaki sembolik anlam, onun demokrasinin oluşturduğu tehlikeli sonucun erdemsizliği doğurduğu görüşüne ilişkindir. Platon'un, yazılarında okuyucularını düşündürmeyi istemedeki amaç, Perikles'in Atina için saygınlığının, öneminin politik ve ahlâki olarak yeterliliğine ilişkin güveni sorgulatmaya çağırmaktır. Platon'un diyaloglarının

---

[353] Siyasal katılım, yurttaşlar bağlamında bir hak değil, aynı zamanda bir ödevdir.
[354] Thukydides, bu konuda bir değerlendirmede bulunurken, "yönetim biçimi demokrasi olarak adlandırılsa da gerçekte ver olan bir monarşiydi" ifadesinde bulunur. Çünkü o dönemde devlet, polisin birinci yurttaşı olan '*arhon polemarhos'* tarafından yönetilmektedir. Bkz. Thukydides, a.g.e., 2.65
[355] Ağaoğulları, a.g.e., s. 114
[356] Monoson, a.g.e., s. 188
[357] A.e., s. 182-183

çoğu okuyucuda *aporia*'nın[358] oluşumu amaçlamasına karşın, **Meneksenos** diyaloğu onun demokrasiye ilişkin görüşünün, boyutunun söylemde daha ılımlı bir yönünü oluşturur. Diğer bir ifadeyle bu, onun *demokratia* görüşünde farklılık yaratmasına rağmen yöntemindeki değişikliğidir. Çünkü **Devlet**'te mevcut yönetimlerin dolaşımı aktarıldığında *demokratia* insanının oligarşik insandan nasıl doğduğu, *demokratia'*nın erdemsizliği, çelişkileri[359] anlatılırken mantık temelinde yapılan sorgulamalar ile yönetim biçimlerinin, *demokratia*'nın değerlendirilmesi yapılmasına rağmen; **Devlet Adamı** diyaloğunda politika biliminin olmayışı temelinde *demokratia*'ya ilişkin epistemolojik bir sorgulama yapılır. **Yasalar'**da ise tarih metafiziği temelinde *demokratia*'nın değerlendirilmesi ve eleştirisine karşılık **Meneksenos**, 'demokrasi yanlısı olarak gözüküp' inceden inceye demokrasiye alaylama yapmaktadır. Bu, Platon'un kıvrak zekâsının ürünüdür. **Meneksenos**'taki dramatik kurgu Atinalıların hayranlık duyduğu Perikles'in ve onun demokratik görüşünü üstüne alarak kusurlu eylemleri içeren Atinalılarca övgüye değer olan şeyleri eleştirmek üzere bir uslûp olarak karşımıza çıkar.[360]

Benzerlikler arasında bir diğeri Aspasia'nın söylevinin kapanışındaki ifadeyle Perikles'in söylevinin sonundaki ifadenin aynı olmasıdır. Buna ek olarak Platon'un Thukydides'in aktardığı söylevde olmayan, savaşta ölenler adına, 'eğer yaşasaydılar çocuklarına ne söyleyeceklerini' belirtmesi, Thukydides'e yönelik bir taşlamadır.[361]

Platon'un söylevinde, Thukydides'in söylevinde olmayan bir ekleme olarak hatipliği, hitabeti yüceltmesi, dönemin retorik anlayışının sanıların kazanılmasına hizmet olarak kullanılımının ifade edilişidir:

"Savaşta ölmenin, gerçekte birçok faydaları var, Meneksenos. Öldüğü zaman ne kadar fakir olursa olsun insanın güzel ve muhteşem bir mezarı oluyor. Bundan başka da değeri ne kadar az olursa olsun, insanı birçok bilgin kimseler övüyor; hem gelişigüzel de değil; söyleyeceklerini önceden, inceden inceye hazırlamış oluyorlar. Öyle güzel övüyorlar ki, Meneksenos, her ölünün, kendinde bulunsun bulunmasın, birçok özellikleri olduğunu ileri sürerek, sözlerini en güzel kelimelerle süslüyor, ruhlarımızı büyülüyorlar. Şehri her yönden

---

[358] Grekçe bir kavram olan *aporia,* şüphe, sıkıntı, sorunun kaynağını açıkça görmekteki zorluk anlamlarına gelir. Bkz. Liddle And Scott, a.g.e., s. 92
[359] Özgürlüğe hükmetmek isterken onun kölesi olmaları
[360] Monoson, a.g.e., s.183-184
[361] Platon, a.g.e., 246-248 e

göklere çıkarıyorlar... Meneksenos, kendim bu övgülerle yükselmiş hissediyor ve orada söylediklerini dinleyip büyülenince, birdenbire daha yüce, daha asil, daha güzel olduğuma inanıveriyorum."[362]

Buradaki söylev, gerçek bilginin; *episteme'*nin üstünü örtmekte, insanı akıldan uzaklaştırarak ruhları sözlerle büyüleyerek onları duyguların, hazzın kölesi yapmaktadır. Platon demokratik retoriğin halk tarafından hoşnutlukla karşılanıp, onlar üzerinde güçlü etki bıraktığını kabul eder.[363]

Platon gerek Perikles ve Temistokles'in zamanlarında gerekse Perikles'ten sonraki demokratik ideolojilerin hiçbir anlamı ve değeri olmadığını düşünmüştür. Platon ve Thukydides, demokratik toplumda ayak takımının hilelikte ve dalkavuklukta kaçınılmaz olarak başvurdukları politik retoriğin kullanılması konusunda uzlaşırlar. Platon'un üzerinde durduğu şey Thukydides'in aktardığı Perikles'in politik söyleminin retoriğin yozlaştığı demokratik toplumda, demokratik retoriğin eleştirisidir.[364]

Platon, hitabet yeteneğinin öğretilebilinmesine kuşkuyla bakmasına ya da bir soruşturmada hitabetin kullanılmasını şüpheli görmesine rağmen, **Meneksenos'**ta aktarılan 'Cenaze Töreni Söylevi'nde hitabetin teorik bilgisini ediniriz. 'Cenaze Töreni Söylevi'nde asıl işlev, uzlaşılmış bir görüş olarak demokratik Atina polisinin üstün gücünün kapsamını resmi bir ifadeyle sunmaktır. O, kentle ilgili gerçekleştirilen şeyleri belirtmiş ve Atinalıların göstermek istediklerini kendilerinin hayal edebildikleri ve arzuladıkları kişisel erdemleri belirtmiştir. 'Cenaze Töreni Söylevi,' özellikle Atina'nın 'iyi bir şehrin' ve onun başarılarını göstermek için toplu bir çaba içinde hikâye tarzında sunulduğu Atinalıların keşfettiği ve keşfedeceği özel bir olaydır. Bu, cenaze töreni söylevinin bir uygulanışı olarak demokratik Atina'nın eşsiz bir yeniliğidir.[365]

Platon **Meneksenos** diyaloğunda demokrasiye karşı alaycı bir tavır alsa da *demokratia* eleştirisinde bilgilerin sistemli sunulduğu **Devlet** diyaloğu ile 'Perikles'in 'Cenaze Töreni Söylevi' arasındaki benzerlikler göz önünde bulundurulduğunda Platon'un söyleve ilişkin eleştirisinde bazı çelişkiler barındırmakta olduğu anlaşılır. Örneğin, ideal devlette polis için en önemli iki niteliği -tüm kentin mükemmel birliği; uyumu ve kente ait olabilecek sıkıntıların yokluğu- sağlayan Lysias, Demosthenes, Hyperides gibi

---

[362] A.e., 234 c, 235 a
[363] Barker, a.g.e., s. 72
[364] A.e., s. 72.
[365] Monoson, a.g.e., s. 202

hatiplerin söylevleri, Atina'nın vatanseverlik iddialarını yansıtan Perikles'in 'Cenaze Töreni Söylevi'nin bu niteliğini taklit eder.[366]

Perikles'in söylevinde örneğin, tüm kentin yönetimi ve söylevinin çoğu kısmı devlet düzenini sağlamadaki uyuşmazlıklardan kaçınılması gereğine yönelik ifadeleri içerir. Bu belirtilen benzerliklere ek olarak **Devlet**'te 'Cenaze Töreni Söylevi'ni içeren yapı paralellik gösterir. Bunların her biri kent söylevinde vatandaşlara ayrıntılarıyla açıklanır.[367]

Cenaze töreni söylevleri ve **Devlet**, Atina yaşamına yönelik doğrudan bilgiler veren bir söylevi içermeseler de Atina'nın politikasını ve insanların arzuladığı kişisel erdemleri, kent için akla makul olan bilgileri vermektedirler. Laurox **Devlet** ve ''Cenaze Töreni Söylevi' arasındaki ilişkiyi belirtir. Ona göre, Her ikisi de, alışagelmişin dışında başarı ve şerefi elde edebilmek için kentle ilgili uyuşmazlıkları başarılı bir şekilde bertaraf edebilmeyi hayal ederek ideal olarak polisi keşfeder.[368] Uydurma topluluğun üyeleri olarak zihinsel eylemlerini icra edebilmek için Atinalıların bir araya toplandığı, 'Cenaze Töreni Söylevi'nde önemli şey, bu sembolik toplumun üyelerinin, çelişkilerin, uyumsuzlukların, olumsuzlukların olduğu gerçek dünyada, yaşama sorumluluğunu nasıl alabilecekleri yönünde kentin idealize edilmesidir. Bir filozof, insanın daha iyi bir insan olmasını sağlayan şeref ve mevkileri kabul ettiği bir kenti, kentin vatandaşlarını oluşturabilir. Bu oluşum, filozofun akli yapısında yer edinir. Onun için önemli olan böyle bir sitenin yeryüzünde olup olmadığı değildir, önemli olan ideal devlete uygun olarak ideal olarak yaşamaktır. Çünkü böyle bir yaşam tüm vatandaşlar için erdemli bir yaşam olacaktır.[369]

Sonuç olarak **Meneksenos** diyaloğu Platon'un politik düşünüşündeki iki akıl yürütmeyi geliştirir. Birincisi Platon'a kentin politik uygulamalarını ayrıntılı olarak açıklaması bağlamında, Thukydides'in Perikles mitosunun yorumuna ilişkin olmasıdır. Bir diğeri de kamusal bir tür söylev olarak 'Cenaze Töreni Söylevi'nin felsefe için uygun bazı özelliklere sahip olmasıdır. Bu bağlamda birçok uzmanın üzerinde tartıştığı üzere Platon'un sınırlı bir şekilde yazdığı **Meneksenos** diyaloğunun eşi benzeri yoktur. Diğer bir deyişle, **Meneksenos**, Platon'un felsefenin uygulanması ve Atina demokrasisi arasındaki ilginin ne olduğuna ilişkin bir araştırma olarak karşımıza çıkar.[370]

Demokratik retoriğin eleştirisi olarak sunulan **Meneksenos** diyaloğunda doksanın-görünüşün- hüküm sürmesi bir soru üzerinden kendisini belli eder: Perikles'in

---

[366] A.e., s. 202
[367] A.e., 202, 203
[368] A.e., 203.
[369] Platon, **Devlet,** 591 e, 592 b
[370] Monoson, a.g.e., s. 205

erdemli ve akıllı görünüşündeki dayanak nedir? Onun saygınlığının, değerinin gerçekliği var mıdır? O, gerçekten akıllı ve iyi midir? **Meneksenos** diyaloğu bu soruların hiçbirisini cevaplamaz. Ancak bunu ılımlı bir mizahla dile getirir.[371]

3.4. *DEMOKRATİA* VE *PAİDEİA*

Platon'un *demokratia* ve *paideia* kavramı arasındaki kurduğu ilişkiyi anlayabilmek için *paideia* kavramının Eski Yunan anlayışındaki yeri ve öneminin ne olduğuna bakmamız gerekecektir. Bunun nedeni Platon'un *paideia'*sının demokratik yönetimdeki *paideia* anlayışına bir tepki olarak ortaya çıkmış olmasıdır. Bu anlamda **Devlet**, demokrasinin açmazlarının, insan ruhu üzerindeki ahlaksızlığa düşüren olumsuzlukların tehlikesinden insanı kurtarma umudu taşıyan, "eğitim üzerine yazılmış ilk denemedir."[372]

"Jeagere göre Platon'un çalışmalarında ne mantık ne de bilgi kuramı değil, ama politika ve paideia iki odak noktası olarak kabul edilmelidir. Jeager, paideia'nın yalnızca bir düşünce dizgesini birlikli tutan bir dış bağ olarak kalmadığını, onun gerçek içsel birliğini de oluşturduğunu söylemektedir."[373]

Eski Yunan eğitim ve öğretimine ait bilgileri Homeros ve Hesiodos'un eserlerinde bulmak mümkündür.[374] Aktarılan eserlerden anlaşılan odur ki, bedensel ve zihinsel olarak ikiye ayrılabilecek düzenli bir eğitim almak sadece ayrıcalıklı soylu sınıfının gençlerine özgüdür. Okul eğitiminde okul saatleri, uzun olmakla birlikte sabah başlayıp, akşam geç saatlere kadar süren bir süreci kapsamaktadır. Çocuk, köleler arasından seçilen *paidagogos*[375] aracılığıyla okula götürülüp

---

[371] A.e., s. 188
[372] Cassirer, a.g.e., s. 274. Filozofun eğitimi için bkz. A.e., s. 275
[373] A.e., s. 274-273
[374] Dr. Gülnihal Küken, **Felsefe Açısından Eğitim: Platon**, J.J. Rousseau, B. Russell, 1.bs, Alfa Yayınları, İstanbul, Mayıs 1996, s. 54
[375] Platon burada *paidagogogos* (lala) kavramını ilk anlamıyla kullanmıştır. *Paidagogogos*, çocuğu dışarı çıkarırken ona eşlik eden, özellikle de okula götürüp getirirken çocuğun eşyalarını taşıyan köledir.

getirilirdi.[376] Okul eğitimi müzik ve beden eğitiminden oluşmaktadır.[377] Her ikisinin de aynı mahalde verilip verilmediği ya da saatlerinin sayısı ve sırası hakkında kesin bir bilgi yoktur. Fakat Ksenophones'in olduğu varsayılan **Atinalılar'ın Devleti** adlı eserde, *"*halkın *(demos)* kendi imkânlarıyla birçok *palaistra*lar,[378] soyunma, giyinme odaları ve duşlar yaptırdığını, kalabalıkların, bunların zevkini hali vakti yerinde olan azınlıktan daha fazla çıkardığını" belirtir.[379] En azından binaların devlet tarafından öğretmenlere kiralandığı ve *gymnasion*ların[380] surların dışında bahçeleri olan yapılar olduğu söylenebilir. Beden ve müzik eğitimlerinin ise aynı odada ve aynı kişi tarafından verilemeyeceği bellidir. Platon'un **Lysis** diyaloğunda surların dışında *palaistra*lardan gelen Sokrates'in felsefi tartışmalarının hayranı olan Mikos adında bir karakter karşımıza çıkar.[381] Bu iddia *palaistra*ların şehrin surlarının dışında kurulduğu sanısını güçlendirmektedir.[382]

Çocuklar için okulun önemi her ne ise *gymnasion*ların da gençler için önemi odur. Her ikisinin de ortak amacı "bağımsız ama saygılı, özgürlüğüne düşkün ama hukuka itaatkâr hem bedenen hem ruhen sağlıklı, fikren açık, harekete geçmeye hazır, ailelerine, yurtlarına ve tanrılarına bağlı insanlar yetiştirmektir."[383] Atinalıların bu anlamda çocuklar için amacı "en iyi duvaya ve herkesin üzerinde olmaya çalışmaktır."[384] Atina eğitiminin diğer bir amacı, var olan kabiliyeti pratik hale getirmektir.[385] Bununla kastedilen insanların aile, toplum ve devlet hayatındaki uygulamalar için hazırlanmasının nasıl olacağını ve boş zamanlarını nasıl doğru bir şekilde kullanılacağını öğretmektir. Müzik eğitimi (*mousike)* şiiri de kapsamaktadır. Bu anlamda eğitimde Homeros ve Hesiodos'un epikleri Arkhilokhos, Simonides...

---

[376] Thomas Davidson, **Greklerde Eğitim Düşüncesi,** Çev. Ahmet Aydoğan, 1.bs, İstanbul, Say Yayınları, 2008 s. 85
[377] Kemal Aytaç, **Avrupa Eğitim Tarihi**, 1.bs, Ankara, Doğu-batı Yayınları, Ocak 2009, s. 24
[378] İdman yeri, güreş çalışmaları için umumi yer.
[379] Davidson, a.g.e., s. 86
[380] Yunancada *gymnos*, çıplak anlamına gelmektedir. *Gymnasion*lar soyunma salonlarından, giyinme salonlarından, güreş yererlerinden, gezinti yerlerinden, masaj salonlarından, banyolardan oluşmaktadır. Devlet denetiminde bulunan *gymnasion*lar, devlet tarafından finanse edilmiştir. Bkz. Aytaç, a.g.e., s. 25
[381] Platon, **Lysis,** 203 a, b, 204 a
[382] Davidson, a.g.e., s.87.
[383] Davidson, a.g.e., s. 88
[384] Homeros, **İlyada**, Çev. Azra Erhat, A. Kadir, 2.bs, İstanbul, Can Sanat Yayınları, 2005 VI 208, XI 784
[385] Davidson, a.g.e., s.88

gibi yazarların eserleri öğretim materyali olarak kullanılmıştır.[386] Çalgı müziği tek çalgıyla sınırlı tutulmuştur. Müzik eğitiminin amacı, insanın ruhi ve ahlâki yönünün başlangıç noktasının müzik ve şiir olduğunu hissetmelerini sağlamaktır.[387] Atina'da ruh, zihin ya da erdem eğitimi müfredatında; şarkı, şiir, edebiyat eserleri mevcuttu ve tüm bu eğitime *mousike* eğitimi adı verilirdi. Fakat burada *mousike*'nin kullanılan anlamıyla bugünkü anlamı arasında son derece derin farklılıklar olduğunu da belirtmek gerekir. Bugünkü anlamıyla müzik, Eski Yunanca'da daha çok *melodia*[388] (şarkı) kelimesiyle karşılanırdı. Oysa Platon'un kullandığı terim *mousike'*dir.[389] Bu terim ise 'Esin Perileri' ifadesini karşılayan kelime olarak *Mousa*lar ile aynı kökten gelir ve 'harmoni, erdemlilik, ariflik ile edebiyat' anlamlarında kullanılır.[390] Bunların tümüne *mousike* denmesinin nedeni bu eğitimle ruha harmoni ve düzen kazandırıldığı fikri olabilir. Çünkü Eski Yunanca'da *harmonia* terimiyle karşılanan ve 'harmoni, ahenk, uyum' anlamına gelen bu terim, özellikle Pythagorasçı terminolojide 'evrenin düzenliliği'ne gönderim yapan temel bir kavramdır. Fakat özel olarak, uzayda farklı yörüngelerde ve farklı hızlarda gezindiği düşünülen gezegenlerin, Tanrısal bir yasa ve bu yasanın gereği olan zorunlulukla düzenli bir biçimde devindiği için, bu düzenliliğe *harmonia* dendiği oranda, bunun aynı zamanda Tanrısal olana ve hatta bizzat Tanrı'nın kendisine gönderimde bulunan bir kavram olduğu da belirtilmelidir.[391]

Platon için de *Harmonia,* Pythagorasçılar'da olduğu gibi 'iç barış ve uygunluk' anlamlarına da gelir.[392] *Harmonia* veya düzen, evreni ve onun bir parçası olan ruhun düzenli bir biçimde devinimi olduğu kadar 'matematikteki sayıların,

---

[386] Grek şiirinde kahramanların hikâyeleriyle, karakterleriyle, geçmişi anlatmasıyla oluşan *pathos,* kişisel önderlik ve meziyete duyulan hayranlıkla birleştiğinde tam bir eğitim malzemesi sağlamıştır. Bu anlamda ahlâk, siyaset, toplumsal hayat, edebi eleştiri, coğrafya, dilbilgisi eğitimi konusunda Homeros destanları önemli bir malzeme sunmaktadır. Yine Hesiodos'un aktardığı Tanrılar, onların kendisi ve halkıyla ilişkileri hakkında verdiği bilgiler, ihtiyaç duyulan her şeyi öğretecektir. Artık okula giden çocuk sadece Homeros'u yüksek sesle okumayacak aynı zamanda onların dizeleri söylediği biçimiyle yazmayı sağlayacak dolayısıyla hem yazma hem de okuma söz konusu olabilecektir. Bkz. Davidson, a.g.e., s. 90

[387] Davidson, a.g.e., s.89

[388] Bkz., Sinanoğlu, a.g.e., s.174. Ayrıca bkz. Platon, **Yasalar**, 659 e

[389] Platon, **Yasalar,** 642 a

[390] Bkz., Francis H. Fobes, **Phiosophical Greek: An Introduction**, s. 156

[391] Oktay İhsan Anar, "Antik Yunan Felsefesinde Zaman Kavramı", Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet Arslan, İzmir, Ege Üniversitesi, Mayıs 1994, s. 48, 67, 72

[392] George Thomson, **Tragedyanın Kökeni; Aiskhylos ve Atina**, Çev. Mehmet H. Doğan, 2.bs, İstanbul, Payel Yayınevi, Ocak 2004, s. 251.

geometrideki şekillerin ve müzikteki notaların da ahenkle bağ kurması, ardı ardına sıralanması' olarak algılanmaktaydı. Böylelikle *harmonia* matematik ile müzikte tam olarak karşılığını bulmuştur.[393] Platon'un İdeal Devlet'inde eğitimin, neredeyse *harmonia* ile eş anlamlı olarak kavranmasının altında, insanın ruhu ile bedeni arasındaki uyumun iç huzuru sağlayacağı, bu duyguların tüm yurttaşlarca ortak olarak paylaşıldığında paylaşılacak şeyin mutluluk olacağı inancı bulunur. Çünkü "düzensizliğin yeryüzündeki karşılığı felaketler, insanda hastalık, devlette ise adaletsizliktir."[394] Platon'a göre *musike* ve beden eğitimi erdem eğitiminin asli unsurları arasındadır. Ne zaman *musike'*ye gereken önem verilmeyip beden eğitimi ağırlıklı olan bir eğitime geçilirse bu durumda ruhtan çok bedene önem veriliyor demektir. Platon bu durumda bilgeliğin yerine beden güzelliği, güç ya da cesaretin ön plana alındığı ve İlahi düzenin bozulduğu anlamına geleceğini hatırlatır.[395] Çünkü Pythagorasçılar'da olduğu gibi Platon'da da *musike,* tıpkı bedenin sağaltımında tıbbın gördüğü işleve benzer biçimde ruhun eğitimi ve sağaltımında kullanılır. Cornford'a göre bu, Platon'un *musike*'nin, *logos* ile birleşmiş halde *arete*'nin güvenilir, sağlam bekçisi olarak gördüğünün ifadesidir.[396]

Beden eğitimiyle ise amaçlanan, sağlık, güç, beceriklilik, çeviklik, kendine hâkim olmadır. Beden eğitimi, meslekten uzmanlar tarafından verilmiştir. Çocukların eğitim gördüğü beş beden eğitim talimi bulunmaktadır: sıçrama, koşma, disk fırlatma, cirit artma, güreş. Dans ise beden ve ruhun uyumuyla gerçekleşerek, ruhun duyguları ve aklın amaçlarıyla bedene güç ve sağlamlık kazandıracaktır.[397] Platon, **Devlet**'inde bu iki disiplini aynı temele oturtturur. Bu, iki eğitimin aynı binada yapıldığı tahminini güçlendirmektedir.

Eğitimin son aşaması, *ephebe* devri ile iki yıl süre içinde vatandaşların silah kullanması, nöbet tutması gibi kışla hizmetlerini kapsayan askeri hizmet devri ile sona ermektedir. *Ehpebe* olarak vatandaş listesine alınan genç, ikinci yılın sonunda törenle kendisine verilen silaha sahip olurdu.[398]

---

[393] άρμονία
[394] Platon, **Yasalar**, 906 c.
[395] Platon, **Devlet,** 546 d.
[396] Platon, **Yasalar**, 654 a. Karş. Platon, **Timaios,** 47 d −e
[397] Davidson, a.g.e., s.94-95
[398] Aytaç, a.g.e., s. 24

Yüksek eğitimde ise 14-16 yaşlarına gelen çocuklar özel okul ve *palaistra*lardan alınıp *gymnasion*lara nakledilmiştir. Burada *kaiakagathos* olarak yetiştirildikten sonra yasama, yargı ve askerlikle ilgili görevleri yerine getirme yeterliliğine sahip yurttaş haline gelecek şekilde eğitileceklerdir.[399] Yüksek öğrenim, felsefe, matematik geometri derslerinden oluşmuştur. *Ephebe*liğe 18 yaşında ulaşmış olan silah taşıyan erkekler, 21 yaşından sonra *neoi* (yeniler) olarak olgun erkekler sınıfına girmişlerdir. Eğitimin amacı, hem iyi hem de güzel olmaktır ki bu eski artistokratik eğitimden beri gelen, güzel konuşma, güzel bir vücuda sahip olma savaşma becerisine sahip olmayı içermektedir. *Kalokagathie* Yunan eğitimindeki beden eğitimi ve müzik eğitiminin harmonik bir sentezidir.[400] Solon zamanında biri şehrin kuzeybatısında Kephisus vadisinde Athena'nın korunmasında tam yurttaşlara ait olan Akademia, bir diğeri de polisin doğusunda yer alan tam yurttaş olmayan ailelerin çocuklarına ayrılan Kynosarges adıyla eğitim merkezi bulunmaktadır.[401] *Gymnasion*lar ancak varlıklı kimselerin çocuklarının gidebilmesine olanak vermektedir. Böylece Solon'un demokrasiye karşı bir önlem aldığını fark ederiz.

Çocuk *gymnasion'*a geldiğinde *paidagogos* gözetiminden çıkıp devletin denetimine girmektedir. Artık dilediğini yapmakta serbest olan genç, şehir meydanında dolaşabilmekte, tiyatroya gidebilmektedir. Onun, yasaları öğrenme zorunluluğunun dışında, zihinsel ve ahlâki eğitimi için hiçbir özel hazırlık yapılmamaktadır, "en kritik çağda genç özgür bırakılmıştır."[402] Çocuğun zihinsel ve ahlâki eğitimini oluşturması yaşlı kişilerle olan temasından elde etmesi beklenilmektedir. Dolayısıyla gencin düşünceleri kendisi üzerine değil, kendi dışında; iradesinin eylemleri üzerine yönelmiştir. Eğer genç, özgürlüğünü kötüye kullanıp yasasız ve ya yakışıksız bir tarzda hareket etmişse *areopagos* mahkemesinde ifade vermeye çağrılmaktadır.[403]

18 yaşına gelen çocuk, bağımsız yurttaş namzeti alması için babasının *demos'*unun -bölge ya da köy namzeti- önderinin önüne götürülmektedir. Bu, çocuğun özgür yurttaş olduğuna dair bir ferman niteliğidir. Gencin daha sonra ismi

---

[399] Davidson, a.g.e., s. 101
[400] Aytaç, a.g.e., s. 25
[401] Davidson, a.g.e., s. 101
[402] A.e., s. 101
[403] A.e., s. 102

*demos'*un kayıtlarına dâhil edilip onun üyesi haline getirilir.[404] Genç artık teknik olarak *ephebos'*ta*;* iki yıllık süreyle hazır yurttaş namzetine sahip olarak, hem günlük hayata katılmakta hem de devlet imtihanına hazırlanmaktadır. Bu sürede kişi hukuk sanatını ve düzeni hâkim kılma sanatını öğrenir. Bu süre zarfında *ephepos*lar yurttaşların yasama ve yargı görevlerine sahip olmamaktadır. İki yılın sonunda *ephebos*lar, yapılan sınavla devletin tam yurttaşları olmaktadırlar.[405]

Buraya kadar anlatılanlar eski eğitimin (demokrasi öncesi) bir betimlemesidir. Aristokrat Atinalıların[406] demokratik yönetimde yaşaması, Atina'nın çöküşü, demokrasinin oluşturduğu çok yönlülük, toplumsal ve siyasal değişim yeni bir eğitim anlayışının oluşmasını gerekli kılmıştır. Atina demokrasinin kendinde barındırdığı nitelikler eğitimin niteliklerini de oluşturmuştur. Tam özgürlüğe dayalı olan Atina demokrasisinin kökeninde olan ticaret, büyük ölçüde onun tarihini ve eğilimlerini belirlemiştir. Atina demokrasisinin payandasının ticaret olması, kapılarını yabancı insanlara, yabancı fikirlere, yabancı alışkanlıklara, yabancı Tanrılara açması anlamını taşımaktadır. Bunlar, Atinalıların önceki niteliklerinden olan kendi kendine yeterli bir şekilde örgütlenmiş polis hayatı niteliğinin bertaraf edilmesine yol açmıştır. Bu etkiler, eğitimde olduğu kadar başka bir yerde çabuk ve belirgin bir şekilde olmamıştır.[407] Eski gelenekteki anlamıyla:

"Atinalıların seçkin yahut aristokrat oldukları için ve oldukları sürece büyük olduğu ve demokratlaşarak temel ideallerini terk etmeleriyle birlikte çöküşe geçtikleri kesinlikle doğrudur... Atina'nın en soylu eserlerinin bazısının demokrasiyle yönetildiği bir dönemde vücuda getirildiği söylenecek olunursa şu cevap zannederim yetişir, bunların tümü eski aristokrasinin ruhunu hala muhafaza eden ve demokrasiye keskin biçimde muhalif olan adamlarca gerçekleştirilmiştir. Aiskhylos, Sophokles, Aristophaness, Platon ..."[408]

Bu koşullarda ortaya çıkan kendilerine sofist denilen yabancılar, demokrasinin oluşturduğu eğitim boşluğunu kendilerine kazançlı bir şekilde doldurmaya başlamışlardır. Atina'da demokratik yönetiminin baş göstermesiyle artık

---

[404] A.e., s.103
[405] A.e., s. 103-104
[406] A.e., s. 105
[407] A.e., s. 114
[408] A.e., s. 105

eski eğitim sistemindeki eğitim, hür vatandaşların hak ve görevleriyle ilgili konulardaki bilgilerini karşılayamaz hale gelmiştir. Bunun nedeni, eski eğitim sistemindeki eğitimin aristokratik zümrenin bilgi ihtiyacını karşılamaya yönelik olmasıdır. Hâlbuki yönetimde artık *demos'*un varlığı söz konusudur. Bu, geniş kitlelerin bilgi ihtiyacını giderecek yeni bir eğitim anlayışı oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Bu ihtiyacı karşılamak üzere ortaya çıkan sofistler, öğretim sistemlerinin merkezine güzel konuşmayı -retorik- almışlardır. Bunun nedeni daha önce de belirttiğimiz üzere dönemin sosyal koşulları gereğince halkı etkilemek için politik faaliyetin ön koşulu olarak güzel konuşmanın ön planda tutulmasıdır. Salamis Savaşı'ndan sonraki birkaç yılda ortaya çıkan bu yabancılar, devletin ancak pratik olarak kendisinin öğretebileceğini kabul ettiği şeyler olarak; erdemi, bilgeliği teorik olarak öğretme sorumluluğunu üzerlerine almışlardır. Bir önceki konumuzda da belirttiğimiz üzere erdemin öğretilebilirliliği, eski aristokratik geleneğin anlayışının yok olması ve erdemin soylulara mahsus olmadığı anlayışını oluşturmuştur.[409]

Sofistler kendi çıkarları doğrultusunda demokrasinin en bireyci ilkelerini kullanarak Atinalıların ahlâklarının bozulmasına neden olmuşlardır. Yeni eğitim, demokrasinin bu bireycilik ruhunu yansıtmaktadır.[410] Sofistlerin kendilerini takip eden gençlere öğrettikleri şey, cüretkârlık, ilkesizlik, gösterişli retoriktir. Sofistler retorik sanatının yanı sıra gramer, diyalektik, ahlâk, hukuk, tabiat bilimleri dersleri de vermişlerdir.[411] Onlar, öğretim programlarında yedi özgür sanatın[412] üçlü kısmını oluşturmaktadırlar. Sofistler insanların doğalarında eğitebilirlik anlayışının olduğunu kabul etmişlerdir.[413]

Gençlere aldatıcı hitabet sanatını öğreten sofistler, öte yandan retorik sanatının ve dilbilgisinin de temellerini atmışlardır. Sofistler, *paidagogos'*un buyruğundan kurtulan gençlere ve şehir meydanında, *gymnasion*larda karşılaştıkları gençlere dikkatlerini yöneltmişlerdir. Bu da sofistlerin aileden üniversiteye kadarki olan sınıflarda etkileyiciliğini göstermeleri anlamını taşır. Sofistlerin topumda yol açtığı yozlaşmış etki okullarda, edebiyata ve özellikle onun biçimsel yanına giderek

---

[409] A.e., s. 115
[410] A.e., s. 116
[411] Aytaç, a.g.e., s. 28
[412] Septem Artes Liberates
[413] Aytaç, a.g.e., s. 29

artan ilgide, eski epik ve lirik şairlerin eserlerinin yerine yeni anlayıştaki yazarların eserlerinin almasında, yeni ve karmaşık müzik aletlerinin ve türlerinin benimsenmesinde kendini değişik şekillerde göstermiştir. Artık Homeros kopyalarını, flüt, *kithara* gibi müzik aletlerini yanında barındırmayan, çocukların arasında aklına estiği gibi hareket eden öğretmenlerin varlığı görülür.[414] Demokrasinin bir diğer etkisi *palaistra'*da kendini göstermiştir. Demokrasinin yeni ruhu kendisini en tahripkâr şekilde *gymnasion'*da, yüksek eğitimde göstermiştir. Eski zamanlardaki katı ve dereceli alıştırmaların yerini güreşçi olmayan talimler almış ve eğitim, uygulamaya feda edilmiştir.

Gençler zamanlarını g*ymnasion*lar yerine *agora*'da, kamuya ait yerlerde dolaşmaya, buralarda sofistlerin tartışmalarını dinlemeye, sofistlerin okullarını kullanmaya başlamışlardır. Artık polisin *paideia'sı*nın kaderi eski eğitim ilkeleri ve amaçlarının dışına çıkmıştır. Gençler devletin taleplerine, ilkelerine göre yaşamaktan ziyade yeni *paideia* ruhunun getirdiği özellik olarak kendi ilkeleri doğrultusunda adımlar atmışlardır:

"Nitekim nasıl ki Atinalıların 'Eski Eğitim'inin karakteri kendisini çocuklarının Pers Savaşlarındaki davranışında göstermişse, 'Yeni Eğitim'in karakteri de kendisini yaklaşık elli yıl sonra Peloponnesos Savaşında, Atina'nın ve bütün Greklerin yıkımı olmuş olan bu uzun ve tahripkâr mücadelede göstermiştir."[415]

Bu koşullarda aristokratların partisi eski sistemi getirmek için ellerinden geleni yapsa da eski sistemdeki eğitim, yeni koşulları anlamada yetersiz kaldığı için onun hayata geçirilmesinde yanılmışlardır.[416]

Atina'yı güzel günlerine ulaşması için bütün güçleriyle çalışan iki farklı karakter ve yetenek bulunmaktadır. İlki demokrasiyi günün idare tarzı olduğunu kabul edip, onu erdemli amaçlar yönünde yönlendirmeye çalışan Perikles'tir. Perikles, Solon'un sur dışında kurduğu Kynosarges ve Lykeion *gymnasion'*unun dışında, müzik eğitimini teşvik etmek amacıyla *odeon*'u yaptırmıştır. Vatandaşlar,

[414] Davidson, a.g.e., s. 117
[415] A.e., s. 118
[416] A.e., s. 119

yozlaşmış Grekleri bir ulus olarak tek bir bütün haline getirmek için Perikles'in çabalarına karşı koymuş ve bu da Perikles'İn amacını yerine getirnede güç bir durumda kalmasına neden olmuştur. Sonuç, önemsiz bir bahaneyle fitili ateşlenen Peloponenssos Savaşlarının oluşmasıdır.[417]

Zamanın üç büyük kötülüğünden -akılcılık, nefse düşkünlük, gösteriş tutkusu- kaynaklanan kötülüklerin önlenebilmesi için Perikles, gerçek çarenin nerede olduğunu görememiştir. Gereksinim duyulan şey, okuma, yazma, müzik, beden eğitimi, dans ya da imparatorluk rüyası değil, farklı bir şey, farklı bir ülküdür.[418]

Atina'yı farklı bir karakter ve üslûpla güzel günlere kavuşturma çabasındaki diğer isim Sokrates'tir. Yozlaşan yeni gelenekte eski ahlâk, toplum, Tanrılar, insan, demokrasinin aşırı bireyci ve akılcılığı etkisi altında yozlaştığına göre, onların yerini alacak bir dayanak nasıl ve nerede bulunacaktır? Hayatın amacını bu sorunun yanıtını bulmak için harcayan Sokrates[419], sorunun yanıtının ancak, insanın tüm hayatının etraflıca kavramasına dayandırılmasıyla, bu dayanakla etrafı çepeçevre bir kavrayışa sahip olunması gereğiyle mümkün olacağını düşünür. Burada '*Delphoi orakli*'nin buyruğu olan 'kendini bil' ilkesi önem kazanacaktır.[420] Sokrates, İnsanların bilindik sanılardan yola çıkarak iyi yönetilmiş sorular dizisinde onların ne anlama geldiklerini, parçası oldukları bütünleri ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bu, Sokratik yöntemdir. O, demokrasinin yozlaşmış *paideia'*sını iyileştirme adına bütün insanları kapsayan hakikatin olduğunu savunmuştur. Bu görüş, Protagoras'ın söylediği şeyin aksine olup, bireycilik düsturunun zıttı bir görüştür. Tüm insanlarda tümel doğruların olduğu görüşü Protagoras'ın 'insanın her şeyin ölçüsü olduğu' görüşünden uzak olup, önemsiz sınırsız aklı ima eder. Akıl sayesinde dünyada tezahür eden, külli bilgiler sistemidir. Böyle bir sistem, insan ve devlet arasındaki ilişki hakkında ileri sürülen eski görüşün bütünüyle ters yüz edilmesini gerekli kılmakta ve aynı zamanda bireyciliğin altından onun temel dayanaklarını çekip almaktadır.[421] Öte yandan Sokrates, şunu da kabul etmektedir:

---

[417] A.e., s.120
[418] A.e., s. 121
[419] O, "Sofistlerin bir zamandan beri özel, ileri olarak gördükleri şeyi, Atina'nın gençlerine ve erkeklerine yüksek eğitim vermeyi üstlenen ilk Atinalıydı:" Davidson, a.g.e., s.122
[420] A.e., s.122
[421] A.e., s.123

"Her türlü otoritenin kaynağı, her şeyin ölçüsü devlet değil, bireydir; fakat o, bu vasfa birey olarak değil, devlet dâhil dünyanın yönetildiği evrensel akılla donanmış bir varlık olarak sahiptir."[422]

Demokratik yönetimde düşünsel eğitim, beden ve müzik eğitimi üzerinde egemen olmaya başlamış, *demos'*u içine çekinceye kadar bu etki devam etmiştir. Atina bir üniversite devlet olmaktan çıkıp, bir devlet üniversite haline gelmiştir.[423] Yeni *paideia'*nın bu tek yanlı ideolojik eğilimi, Atina'nın siyasi hayatı ve dolayısıyla sosyal yaşam için tehlikelerini fark ettirmeye başlamıştır. Doğru bilmeye dayalı ihmâlin karşısında Sokrates'in öğretisinin, Atina'nın çürüme dalgasının önüne geçemediği anlaşılır. Platon, Akademia'sında hocasının ethik ve fikri düşüncesini öğretirken Antisthenes, Kynosarges'te talepleriyle ilişkili olarak kahramanca hayatının dersini aşılamıştır.[424] Sorun, insanların ahlâki hayata nasıl dönüleceği sorunudur. Platon, burada insanın toplumsal bir varlık olduğu düşüncesinden yola çıkarak, erdemin ancak toplumsal bir düzen, bir devlet içerisinde gerçekleşeceğini savunmuştur. O, yeni eğitimin kötü yanlarını fark etmiş olacak ki çürümüş, yozlaşmış bir devlet yerine, erdemli ve mutlu bir devlet kurma anlayışı içerisine girmiştir.[425]

Sofistlerin öğretilerini kabul eden ve o öğretileri yaşamlarına aktaran pek çok Atina vatandaşı, benmerkezci ve faydacı yaşam görüşleriyle gitgide demokrasiyi işlemez hale getirmişlerdir. Daha önemlisi mevcut geleneklerin ve değerlerin yıkılması, Atina'da var olan birlik ruhunu yaralamış, demokrasi geleneğini ve dolayısıyla Atina polis'ini tehdit eder hale getirmiştir. Bu noktada belirtilmelidir ki, Platon'un karşı çıkışı mevcut değerlerin değişimi değil, yıkılan değerlerin yerine yenisini önermeyen yıkıcı ve geriye doğru götüren değişimdir. Çünkü, eğer ortak değerler, amaçlar ve gelenekler yoksa insanlar ortak bir ilke, amaç ya da düzene göre bir arada yaşamayı başaramazlar; bu nedenle burada düzensizlik ya da *kaos* hakimdir ve en kötü düzen dahi düzensizlikten yeğdir. Ayrıca, çok sonraları Jean Jacques

---

[422] A.e., s.123
[423] A.e., s.125
[424] A.e., s. 125
[425] A.e., s. 126

Rousseau tarafından 'Demokrasi Paradoksu'[426] olarak adlandırılacak duruma düşmekten kaçınmak için; yani demokrasinin sağladığı özgürlüklerin, demokrasinin bizzat kendi kendini ortadan kaldırmayla sonuçlanacağı durumlardan kaçınmak için tek çıkar yol amaçlar, gelenekler ve değerler ile tüm bunların kurumsal halde yaşatıcısı ve koruyucusu olan polis'e gönülden bağlı yurttaşlar yetiştirmek olacaktır. İşte bu nedenlerden dolayı, Platon'un 'en yetkin devlet'e giden yolda 'en iyi insan,' 'en iyi toplum' ve nihayet 'en iyi yurttaşa' ihtiyaç duyduğu oranda,[427] "kamusal ve kurumsal eğitim" kullanılacak en etkin araç olacaktır. Kamusal ve kurumsal eğitimin ilksel koşulu eğitimin belirli ilkeler ve kurallara göre olması gereğidir. Nitekim eğitim konusunda, anne karnından başlayıp yetişkinliğe dek süren süreçlerin özen ve titizlikle hazırlanmış olan bir program halinde incelendiğinden, bu konunun Platon'un ideal devleti için ne denli önemli bir mesele olduğu daha da iyi anlaşılacaktır. Platon'a göre eğitimin amacı, kişilerde erdemin oluşmasıdır. Onun sunduğu eğitim, ahlâk temelli bir eğitim anlayışı olmaktadır:[428]

"Haz ve sevgi, acı ve nefret henüz akılla kavranmaya başlandıkları zamanda uygun alışkanlıklar edinme konusunda akılla doğru bir uyum kurarlarsa bu uyumun bütünü erdemdir. Hazlar ve acılar konusunda daha başlangıçtan sonuna kadar nefret edilecek şeylerden nefret edecek, sevilecek şeyleri de sevecek biçimde doğru yetişmeyi akılla ayırıp da eğitim diye adlandırıldığında doğru bir tanım yapılmış olur."[429]

Burada Platon'a göre sağlıklı düşünme yaşına gelmeden önce, çocuklara doğru ve yanlış davranışları ayırt edebilme ve olaylar karsısında doğru tutum geliştirme becerisi kazandırılmalıdır. O, daha çok davranış yolu ile iyi ve kötü hakkındaki tutumların öğretilmesi üzerinde durmuştur.

Platon eğitim meselesine, **Yasalar**'da "eğitimin ne olduğu, nasıl bir gücü olduğunu tanımlayarak"[430] giriş yapar. Ancak bu tanımlar "eğitimin hali hazırda ne

---

[426] Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü,** 'Demokrasi Paradoksu', 6.bs, İstanbul, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, Kasım 2005, s. 173
[427] Ayten Arslan,, "Devlet ve Utopia'da Eğitim",Y. Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Danışman: Prof. Dr. Betül Çotuksöken, 1999, s. 2
[428] Davidson, a.g.e., s. 125
[429] Platon, a.g.e., s. 36
[430] A.e., 643 b

olduğundan ziyade ne olması gerektiği ile ilgilidir." Ona göre eğitim nasıl olmalıdır? Bu, çocukluktan başlayarak erdem yolunda mükemmel bir yurttaş olma tutkusu ve hevesini uyandıran, hakça yönetmeyi ve yönetilmeyi bilen kişi olmayı sağlayan bir eğitim olmalıdır. Yalnız buna eğitim denir. Paraya, beden gücüne ya da akıldan ve haktan uzak başka bir bilgiye yönelik olan eğitim ise özgür insana (polites) yakışmayan, eğitim adına hiç layık olmayan bir şeydir. Eğitim, sadece bireyi ya da toplumda sadece bir kesimi erdemli yapmaya çalışmaz. Eğitim hem yöneticilerin, hem de yönetilenlerin iyi olmasını amaçlamaktadır. Bu amaç dışında başka amaçlarla yapılan bilgilendirmeye ise eğitim denilemez. Eğitimin amaçlarından birisi de devletin bütünlüğünü güçlendirmektir.

"Biz kuruculara düşen iş, en seçkin yaratılışları en yüce saydığımız bilime dönmeye, iyiyi görüp ona yükselmeye zorlamaktır. Eğitimle yaşamış tek bir yurttaş sınıfına olağanüstü bir mutluluk sağlamayı değil, bütün sitenin mutluluğunu sağlamayı amaç bilir. Yasa, sitede böyle adamlar yetiştirirken, canlarının çektiği yere gitsinler diye değil, devletin birliğini güçlendirmeye yardım etsinler diye yetiştirir."[431]

İlk olarak yaptığı işte başarılı olmak isteyen biri, çocukluğundan itibaren eğilim duyduğu konuda oyun oynarken dahi çalışmalıdır. Çünkü:

"…eğitimin özü oyun çağındaki çocuğun ruhunu yetişkinliğinde mükemmel bir insan olması için işinin erdemini gerektiren şeye karşı özellikle heveslendiren, doğru yönlendirmedir.. bence bizim bu temellendirmemiz bu yetiştirme biçimini ayrı tutarak yalnızca buna eğitim denmesini uygun görmektedir; paraya, beden gücüne ya da ustan ve haktan uzak başka bir bilgiye yönelik olan eğitim ise bayağı, özgür insana yakışmayan, eğitim adına hiç layık olmayan bir şeydir."[432]

Aslında bu son derece yenilikçi ve hatta devrim denebilecek denli orijinal bir yaklaşımdır. Çünkü o döneme değin ve neredeyse 19. yy'ın sonlarına kadar kabul görmüş anlayışa göre, ebeveynler çocuklarına sahip oldukları sınıf ya da meslek grubuna ait eğitim verilmesi gerektiğini düşünürlerdi. Fakat neredeyse iki bin yıl

[431] Platon, a.g.e., s. 263-264
[432] Platon, **Yasalar**, 643 d , 644 b

sonra çocukların ya da gençlerin doğuştan sahip oldukları kimi yeteneklerin geliştirilerek, bu yeteneklerine uygun eğitim verilmesi gereğinin farkına varılmıştır. *Perennialist* ya da *paideia* da denilen bu eğitim kuramı Platon, Aristoteles gibi Antik Yunan filozofları ile John S. Mill gibi çağdaş düşünürlerin eserlerindeki ortak nüvelerden hareketle oluşturulmuştur.[433] Bu eğitim kuramı da Platon'un eserinde belirttiği gibi çocuk ya da gençteki psikolojik ve zihinsel potansiyellerin tarih, dil, mantık, edebiyat, insan bilimleri ve fen bilimlerine dayalı müfredatın uygulanmasına dayanır.

Platon'a göre, eğitim sırf bilgilendirme işlemi değildir. Kör gözlere görüş vermeye kalkışmak gibi, ruha bilgi vermeye çalışmak boşuna bir çabadır. Oysa herkeste bir öğrenme gücü ve bu işe yarayan bir araç vardır. Nasıl karanlıktan ışığa dönmek isteyince göz ancak buna bütün vücutla dönebilirse, onun gibi bu araç da oluş dünyasından varlık dünyasına bütün ruhla birlikte dönmelidir. Öyle ki, insan sonunda öze ve varlığın en ışıklı yanına bakmaya dayanabilir hale gelmelidir. Bu öze de iyilik (*agathosune*) denilir.[434] Buradan hareketle Platon eğitiminin amacının, kişiyi iyiye yöneltmek, insanda doğuştan var olan potansiyeli iyi tarafa çekmek olduğu söylenebilir. Platon, idealist eğitimle ilgili düşüncelerini ünlü mağara istiaresinde anlatmaktadır. Ona göre bu dünyada gördüğümüz şeyler gerçeklerin gölgeleridirler. Zinciri kırıp dışarı çıkan kimse asıl gerçeği, ışığı görecektir.[435] Burada gözü ışığa alışan kimse mağaraya dönüp gördüğü şeylerin aslında gölgeler olduğunu mağaradakilere anlatacaktır. Platon'a göre madde âlemi daha güzel olan âlemin (idealların) bir yansıması, bir kopyasıdır. Bu yüzden de mükemmel değildir. Eğitim de işte bu mükemmel olan mutlak iyi'nin bilgisini hedeflemektedir. Platon'un eğitim anlayışı bilgi felsefesiyle iç içedir ve bu, ahlâk felsefesiyle desteklenmiştir. Erdem de bunu kuvvetlendirmektedir: "iyinin bilgisi kişiyi selamete götürür." Eğitimde de öncelikle bu öğretilmelidir. Her şeyi bilip iyinin bilgisini bilmeyen kimse fırtınalara maruz kalmış, dümencisi olmayan bir gemiye benzemektedir.[436] Uygulanacak eğitimin temel ilkelerine baktığımızda:

---

[433] Gerald l. Gutek, **Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar**, Çev. Nesrin Kale, Ankara, Eylül 2006, s. 306
[434] Platon, **Devlet**, 1962, s. 262
[435] A.e, s. 257-259
[436] Platon, **İkinci Alkibiades**, Çev: Suat Baydur, M.E.B., İstanbul 1997, s. 31

"…çocukluktan başlayarak erdem yolunda mükemmel bir yurttaş olma tutkusu ve hevesi uyandıran, hakça yönetmeyi ve yönetilmeyi bilen kişi olmayı sağlayan bir eğitim olmalı…"[437]

O halde eğitimin devlet eliyle düzenlenmesinin ilk nedeni ve amacı iyi yurttaşlar yetiştirmek olmalıdır. Platon'un yerinde ve nitelikli bir eğitim almış herkesin 'iyi bir insan' olacağına ilişkin inancı tamdır. Fakat ola ki bir insan iyi bir eğitim almamışsa, bu, yerilecek ya da geri dönüşü olmayan bir durum değildir. Platon'un eğitim felsefesinin temelindeki bir başka ilke de her bir insanın kendine özgü karakterlere, eğilimlere sahip olduğunun bir ön kabul olarak alınmış olmasıdır. Bu, demokrasinin insanın yozlaşmasına neden olabilecek etkiye yönelik ihmâli önlemeye çalışmasına dayalıdır. Bu durumda Platon'un amacının da, ideal devlet'inde tek tip insan ya da yurttaş yetiştirmek olmadığı ortaya çıkar.[438] İlerleyen kısımlarda da görüleceği gibi Platon'un ideal devlet kuramı'nda tasvir edilen toplum modeli, toplumun karşılıklı olarak kendi ihtiyaçlarını gidermek üzere eyleme geçen kişilerin bir arada yaşama zorunluluğu kabulüne dayanır.[439] Fakat amaç, sadece hayatta kalmak değil, zaman içinde temel ihtiyacı karşılama arzusu üzerine kurulan daha iyi yaşama arzusudur.[440] İyi yaşam ise ancak iyiyi kötüden ayırt edebilecek denli gelişmiş bir akla ve sağduyuya sahip, erdemli kimselerin bu amaçla örgütlenmeleriyle gerçekleşebilir ki, bu da ancak 'iyi bir devlet' çatısı altında olabilir.[441]

Doğru eğitim aynı zamanda bedeni ve ruhu olabildiğince güzel ve iyi kılacak güçte ve düzenlilikte olmalıdır. Bir insanda haz, acı gibi iki karşıt ve akıldışı dürtü yanında, gelecekteki şeylere ilişkin olduklarından ortak adları beklenti olan sanılar vardır. Bunlardan acı beklentisi, korku; olumlu yönde olanı ise güvendir. Bütün bunların üstünde neyin daha kötü olduğuna karar veren 'uslamlama' vardır. Bu, bir

---

[437] Platon, **Yasalar**, 644 a
[438] Müge Kaya, "Platon'un Siyaset Felsefesinde Öznellik Elemanının Yeri", Y. Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Tülin Bumin, İzmir, 1987, s. 8
[439] A.e., a.g.e., s. 7
[440] Sabine, a.g.e., s. 16
[441] Kaya, a.g.e., s. 6

kentin ortak kararı haline gelince 'yasa' adını alır.[442] **Yasalar** diyaloğunun konuşmacılarından olan, Atinalı tam bu noktada Homerik *ethos'*a uygun bir düşünüşle duyguların, bizlere Tanrılar tarafından esinlendiği ve davranışlarımızın altında yatan temel motifin Tanrılar ve onların ruhlarımıza esinledikleri olduğu fikrine yönelik bir yorum yapar. Erdemli olan, güzel ya da soylu olan ile erdemsiz olan arasındaki ayrım, birincisinin aklın gerekleriyle, diğerininse duyguların esinlemesiyle ortaya çıkmasıdır. Eğitim, kişinin en başta kendisini yönetmesi için gerekli güven ve uslamlama gücünü kazandıracaktır. Platon'un deyimiyle "kendini yenmiş, galip gelmiş biri;" yani bedensel haz, tutku ve eğilimleri ile duygusal itkilerinin onu yönlendirmelerine karşı koyabilen bir kimsedir. Bu karakterdeki kişiler, tanrısal yasayı içselleştirmiş, kavramış ve erdeme ulaşmış sayılırlar ve bu gibi kimselerin öncelikli görevi, kötülüğün erdeme galip gelmemesi için çalışmak olmalıdır. Kendine yenilmiş olanlarınsa böyle bir kentte (ideal devlette) yaşamak istediklerinde diğerlerinin erdemi karşısında eğilmeleri, aklın ve yasanın bir gereği olmalıdır. Platon bu bahsin ardından yukarıda aktarılan şarap ve şölenin faydaları meselesine dönüş yaptıktan sonra siyaset sanatını şöyle tanımlar: "Siyaset sanatı, insanların ruhlarının yapısını ve huylarını anlamak sanatıdır."[443] Ancak bu sanat *paideia*'yı da etkileyerek Atina demokrasisinde olumsuz bir anlam kazanmıştır.

Platon, döneminin demokrasi öncesi eski Atina eğitiminden beri gelen Homeros ve Hesiodos'un eserlerinin eğitim-öğretim materyali olarak kullanılmasına karşı çıkar. Bu anlamda O, Homeros ve Hesiodos'un şiirlerine kitaplarında (**Devlet**, **Yasalar**) yer vermesine rağmen onların anlattığı hikâyelerin çoğunun asılsız olduğunu söyler. Ona göre, bu gibi ozanlar önlerindeki resmi yanlış çizen ressamlar gibilerdir ve onların hikâyelerinin eğitimde kullanılması yasaklanmalıdır. Bu bakımdan çocuklara anlatılacak hikâye ve masalların özenle seçilmesi gerekir.[444] Bu sebepten söz konusu ozanların masalları anlatılmamalıdır ki yetiştirilen gençlerde kötülüğe büyük bir kolaylıkla atılma hevesi doğmasın. Aynı şekilde çocuklara şairlerin ve nesircilerin insanlardan bahsederken, 'eğri' adamların 'bahtlı', 'iyi

---

[442] Platon, a.g.e., 644 d. Burada *logos* ile *nomos* arasında köken bakımından bir benzerliğe işaret edilmektedir.
[443] A.e., 650 b
[444]E.İ.J. Rosenthal; **Averroes'Commentary on Platos Republic,** Cambridge, 1956, s. 130. Bkz. Platon, **Devlet**, 378 c, d,e

doğumların' ise ' bahtsız' olduklarını, haksızlığın gizli kalırsa faydalı bir şey olduğunu, doğruluğun ise başkalarına fayda, kendisine zarar verdiğini anlatan eserleri anlatılmamalıdır.[445]

Platon, eğitimin ethik yönüne vurgu yapmıştır. Bilgi ve eğitim bu anlamda sadece başarıyı değil, iyi kullanmayı da öğretir. Çünkü akıl ve bilgi sayesinde faydalı olan şeyler ayırt edilebilir. En faydalı şeyler bile nasıl kullanılacağı öğretilmezse fayda yerine zarar getiririler:[446] "bu dünyada iyi veya kötü hiçbir şey yoktur; yalnız iki şey müstesna; iyi bir şey olan bilgelik ve kötü şey olan bilgisizlik…"[447] Platon bir çocuğun eğitilmesi için ona anlatılacak olan şeyin çok dikkatli seçilmesi gereğini söyleyerek, çocuğu adeta dış dünyanın bütün kötülüklerinden ve kötü örneklerinden soyutlamak isteyen ideal bir düşünceye sahip olmakla birlikte, gerçeğin böyle olmadığını kendisi de kabul etmektedir.[448]Amaç, iyiliğin elde edilmesi olup iyi bir yurttaş ve erdemli bir insan yetiştirmektir. Platon, eğitimle insanı mükemmelleştirmeyi hedefler. Bu da Tanrı'ya benzemekle olur.[449] Bu yüzden insan iyinin bilgisini elde etmeye çalışmalıdır. Platon'un eğitimde hedeflediği amaç budur. Platon'un diyalektik yönteminde örnek olma, yaparak, yaşayarak öğrenme gibi metotları bulunur. Eğitim sonucunda insanlar, toplum ve devlet erdeme kavuşacaktır. Bunun sonucunda ise her kesim mutlu olacaktır. Ahlâk eğitimi verilecek kişi önce bu eğitime ihtiyaç duymalı, ihtiyaç duyacak hale getirilmelidir. Bu aşamada kişi önce kusurlu ve iyi yönlerini görebilecek durumda olmalıdır. Bunun için öncelikle bakışlarını kendine döndürmeli, ruhunu tanımalıdır. Kendini yanlış tanımlayan kişiler, içlerinde bütün kötülükleri barındırdıkları halde kendilerini hatadan uzak, hatta iyi ve kötüyü tanımada ölçü olarak görebilirler. Bu giderilmeden kişinin eğitim almaya gönüllü olması imkânsızdır. Kişi kendini tanımalı ki, değerleri aklın ilkelerine göre tanımlamalıdır ki eğitim alabilecek duruma gelebilsin. Buradaki

---

[445] Platon, **Devlet,** 550 a, b. Platon **Devlet**'te böylesine bir tavır içerisindeyken **Yasalar** adlı eserinde ozanları polisten kovmaz, ilgili ozanların uygun destanlarını eğitim için kabul eder. Karş. Platon, **Yasalar,** 811 c, d, e

[446] Küken, **İlkçağ'da Eğitim Felsefesi**, s. 464

[447] Platon, **Euthydemos,** Çev. Prof. Dr. Halil Vehbi Eralp, 1.bs, Sosyal Yayınları, 2000, 281 e

[448] Palton, a.g.e., 377 b

[449] İyiyi elde ediş insanın çaba sarf etmesiyle mümkünken, kötülük kolay elde edilendir:
"Kötülüğe akın akın giden insanlar,
Rahattır, yakındır kötülüğün yolu,
Erdeminse alın teri koymuş önüne Tanrılar:" Hesiosos, **İşler ve Günler ve Kaynakları,** Çev. Sebahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, TTKB, 1977, 287-289. Karş. Platon, **Devlet,** 364 d

kendini tanıma, ölçülü olma anlamını taşır.[450] Platon, kötülüğün sebepleri arasında birinci olarak bilgisizlik, ikinci olarak da kendini fazla sevmeyi söyler.[451] Bunlar eğitimle düzeltebilecek kötülüklerdir. Doğuştan gelen kötülük ise eğitimle sınırlanır. Kötünün daha kötü olması engellenir. Eğitimle düzelmeyenler ise ceza ile düzeleceklerdir.[452] Kötülük düzensizlik, karışıklık sadelikten ve uyumdan uzak olmadır. Bir insana doğru diyebilmek için onda şu üç özellik bulunmalıdır: Bilgelik, ölçülülük, iradeli olmak veya cesaret. Bunlar, Platon'a göre ilahi özelliklerdir. Bu özellikler yerli yerinde olmalıdır. İnsan aklı, öfkesini ve hazlarını kontrol etmelidir. Bunları tam kontrol eden insan artık doğru, adaletli, mükemmel insan haline gelir.

Aklı önyargılardan ve alt tabakaların (arzulardan) etkisinden kurtarıp yönetici hale getirmek gerekir. Doğru insanda aklı, öfkeler ve istekler değil bilgelik yönetir. Ancak bu şekilde mutlu olunabilir. Kendini kontrol etme çocukluk döneminde öğretilmeli, çocuk doğar doğmaz başlanan bu eğitimde, çocukların istekleri ölçülü bir şekilde karşılanmalı, çocuk her türlü zorluklara göğüs gerebilecek şekilde yetiştirilmelidir. Ölçülü olma, çocukluktan itibaren çocuklara ar duygusu verilerek oluşturulacaktır ve hikâyelerin içeriği, oyunların oynanması ve beden eğitimi idmanlarıyla ölçülü yaşama tarzının oluşumu söz konusu olacaktır.[453] Platon ölçülü bir toplum oluşturmak ve insanları her yönden erdemli bir hayata yönlendirmek için eğitimi tamamıyla devlet koruması altına alır. İyi bir eğitim vermek, devletin öncelikli görevleri arasındadır. Burada devletin eğitime önem vermesinin nedeni, eğitimin devletin yönetim biçimini ve yönetimin iyi olup olmadığına ilişkin kaderi belirler nitelikte olmasıdır.[454] Nitelikli bir eğitim verilmesi için Platon, bu eğitime uygun kapasiteli öğrenci oluşturmayı hedefler bu da doğru evliliklerin olmasıyla mümkündür. Doğru kişilerin doğru zamanlar da evlendirilmesi sonucu doğan çocuklar, nitelikli vatandaş yetiştirmiş olmanın ilk adımı olacaklardır. Nitelikli eğitimin sağlanmasında devlet, öğretmenin seçimini en önemli görevleri arasında sayacaktır. Bu öğretmen, öğrencileri yeteneklerinin ulaştırdığı en üst noktaya kadar ulaştıracak yetenekte olmalıdır. Bu da çocuğun eğitim almaya başladığı ilk anlardan

---

[450] Palton, **Devlet**, 431 b, 430 e
[451] Platon, **Euthydemos**, 281 e, 282 a, b
[452] Platon, **Yasalar**, 729 b, c, d
[453] A.e., 779 b, 839 e
[454] Platon, **Devlet,** 445 e

itibaren doğru bir eğitim verilmesiyle olur. Devlet, rastgele, insanların belli bir kurala bağlı kalmaksızın eğitim verilemesine ya da eğitim faaliyetlerinde bulunmasına izin vermeyecektir. Bu da nitelikli eğitimin ancak devlet eliyle mümkün olduğunun bir ispatıdır. Nitelikli eğitim yozlaşmış eğitimden (demokratik eğitimden) oldukça uzak, çocuğun doğumundan yaşamının sonlanacağı ana kadar yapılacak işler konusunda gerçekleşecek olan şeylerin, sonuçların önceden belirlendiği totaliter bir yapıda olmaktadır.[455]

Platon'a göre ideal devlet kurulmadan mükemmel bir eğitim gerçekleşmez; ancak böyle bir ideal devlet kurulduktan sonradır ki "… bugünde daha iyisini yapmamamızın mümkün olamayacağı kadar olur ve böylece mükemmel düzenlenmiş bir toplum ortaya çıkar."[456] Demokratik yönetim ve eğitimde bu düzen bulunmaz. Demokrasilerde tüm halkın iyi eğitimli olamaması durumunda, halkın idaresinin de istenilen ve gereken özellikte olamayacağı açıktır. Eğitilmemiş insanları özgür olmayan kölelere benzeten Platon bu konuda şöyle bir ifadede bulunur:

"Nitekim efendi ile köle hiçbir zaman dost olmazlar; erdemli kişiyle erdemsiz kişi de eşdeğer tutulamaz- çünkü eşit olmayanlar için eşitlik doğru ölçü olmazsa eşitsizlik demektir- nitekim bu yüzden devletler (demokrasiler) ayaklanmalardan bir türlü kurtulamaz… eşitlikten dostluk doğar… siyaset adalettir."[457]

---

[455]Platon karakter ve yeteneğe göre düzenlenmiş eğitim anlayışı sunmaktadır ki, bu demokratik yönetimin 'rastgele' anlayışında yer almamaktadır. Bkz. Platon, **Devlet,** 424 b. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Platon bu eğitimi **Devlet**'te koruyucular ve bu sınıftan seçilecek olan yöneticiler sınıfına bağlı kılar. **Devlet**'te ölçülülük erdemine sahip olan öznenin kim olduğu bağlamında taviz verir. Bkz. A.e., 430 c. Yine Platon, daha önce **Devlet**'te bahsettiği, koruyucularla sınırlı tuttuğu eğitimi, **Yasalar'**da tüm vatandaşlara uygular. Bu, onun *demos*'u ehlileştirme yolunda olan deneyimidir.

[456] John Dewey, **Democracy And Education, Peensylvania,** The Pennsylvania State University Press., 2001, s. 105

[457] Platon, **Yasalar,** 757 a

SONUÇ

Bu tez ile ilgili olarak yaptığımız çalışmanın neticesinde Platon'un *demokratia* anlayışını belirten bir açıklamayı ortaya koyduk. Platon'un *demokratia* kavramını açıklamaya girişimi onun devlet-siyaset ve ahlâk felsefesini anlamamızda ve yorumlamamızda anahtar görevi üstlenecektir. Çalışma boyunca Platon'un temel eserleri başta olmak üzere çalışmamız esnasında kullandığımız diğer yan diyaloglarında da gördüğümüz üzere onun *demokratia* anlayışı yeryüzünde yönetim biçimlerinin değişime uğraması dolayısıyla toplumu yozlaşmaya götüren bir yönetim biçimi olmaktadır. Platon diğer yönetim biçimlerinin de – timokrasi yada timarşi, patriarşi, oligarşi, tiranlık- yeryüzünde yetkin olmadığını görmüş, bu nedenle ideal devlette yetkin olan bir yönetimi tasarlayarak bozulmaya yön veren değişimi **Devlet**'te durdurmuştur. Bu anlamda onun siyaset felsefesinin ontolojisiyle kurduğu ilişki dikkat çekicidir. Burada çıkış noktası idealar kuramıdır. İdealar kuramı Platon'un **Devlet**'te uygulamaya çalıştığı bir kuram olarak, bilgelik ve siyaseti uzlaştırmada önem taşımaktadır. Platon değişmeyen, yetkin devlet inancını şeyler alanına yayarak her çeşit çürüyen şeye karşılık, çürümeyen yetkin bir şey bulunduğuna inanmaktadır. Platon'un *demokratia*'yı ideal devlet şeklinin dışında tutup, onu kötü bir yönetim biçimi saymasının nedeni kendi döneminin Atina demokrasisinde *ekklesia'*ya *demagogos*ların hâkimiyeti ile durmadan değişen kanaatlerden Atina'nın zarar görmesidir.

Platon *demos'*tan çok *demagogos*lara karşı tavır almıştır. Bu tavrın nedeni Yunan sitelerinde bir yasa düşüncesinin egemen olması dolayısıyla, yasa yapıcısının kendisini yasaların üstünde saymasıdır. Böylece egemen yurttaşın istediğini yapabilme yetkisi bir ölçüde sınırsız sayılmıştır. Bu duruma karşı gelecek başka bir güç bulunduğundan, yapılan yasaların üstünde başka bir güce itaat söz konusu olmuştur. *Demagogos*lar bu işi kendi çıkarları doğrultusunda kullanabileceğinden özgürlük düşüncesinin aksine, bu durum zorbalığa dönüşebilmeyi kolaylaştırır.

Kişinin yaşamı, polisin denetimi altında tutulduğundan Atina'da demokrasi içindeki özgürlük fikri siyasi bir mahiyet taşımaktadır. Vatandaşların site idaresine katılarak bu idare içinde bulunan *ergon*ları seçme özgürlüğü demokrasinin en

belirgin özelliği olmaktadır. *Demokratia* çok yönlülüğü ile ideal bir yapı olarak görülse de bir müddet sonra özgürlükleri olabildiğince başıboş bırakması sebebiyle belli bir yasaya sahip olmayan, düzenden uzak bir kaos ortamına dönüşecektir. Ancak *demokratia* bu kaosu kendinde barındırsa da oligarşinin sonunu getirmesi açısından önemlidir. Platon, *ekklesia*'da ciddi bilgi birikimi gerektiren devlet işleri hakkında *demos*'un tavrını şöyle belirtir:

"…halk kurulu toplantılarında söz konusu bir inşaatsa mimarlara, gemi yapımıysa gemi yapıcılarına başvurduklarını, öğretilir ve öğrenilir her şey için de aynı şekilde davrandıklarını görüyorum… sitenin yönetimiyle ilgili bir konu açıldı mı, ister dülger olsun, ister demirci, ayakkabıcı, tüccar, gemi sahibi; ister zengin olsun ister yoksul, ister soylu, herkesin düşüncesini söylemek için ayağa kalktığı görülür, bu konuda hiçbir yerde öğrenim görmedikleri, hiçbir öğretmenden ders almadıkları halde, kimse öncekilere yapıldığı gibi öğüt vermeye kalkıştıkları için suçlamaz onları. Siyasetin öğretilebilir bir şey olmadığının canlı kanıtı bu."[458]

Platon'un demokratik yaşamdaki eleştirileri sıradan insanlara değildir. Onun eleştirileri, demokratik Atina vatandaşları arasında en iyiyi kendilerinin bildiğini, gençleri yararlı bir şekilde nasıl eğittiklerini ve Atinalılara öncülük edeceklerini çok iyi bildiklerini zanneden kişileredir. Bu anlamda o, ünlü gemi benzetmesiyle *demos'*u ve sofistleri kastederek bir bağlantı kurar. Gemi sahibi (*navkleron*) ile halk arasında, geminin dümenine sahip olmaya çalışanlarla ise sofistler arasında benzerlik kurar. Bu analojiye göre *demos* da gemi sahibi gibi bütünlük içinde yaşayan insanlar topluluğundan (kalabalıktan- çoğunluktan), toplumda azınlığa göre daha güçlü; fakat kulağı ağır işiten, hakikati görmeyi engelleyen *doksa*lar içinde yaşayan ve bilime sahip olmayanlardan oluşur. Böylesine bir çoğunluğun yönetiminde söz sahibi olmayı isteyen kalabalık içerisindekilerden her biri, siyaset sanatından anlamayan, bu sanatı kimden, ne zaman öğrendiği sorulsa yanıt alınamayan bir tavır içerisinde olup, devlet sanatının, öğrenmekle elde edilen bir sanat olmadığını ileri sürer. Bu kişilerin elindeki bir yönetim, doğru, mutlu bir yönetim olamayacaktır. Çünkü böylesine kişilerden kurulu bir yönetimin bulunduğu devlette yöneticiler (*demos*) gerçek

[458] Platon, **Protagoras**, 319 c,d,

yöneticiler olmayıp, bulutlarda dolaşan, şaşkın, boş, geveze, işe yaramaz adamlardan oluşur. Bu devlette filozofun en akıllıları bile *demos* için yararsızdır. Ancak şu da belirtilmelidir ki felsefenin *demos* açısından olumsuz tavrı, felsefeye yöneltilen en ciddi suçlama filozof geçinen adamlar dolayısıyladır. Halk kalabalığı kendilerine sofist denilen bu filozofların gençleri yoldan çıkardığına inanmaktadır. Sofistler halk kalabalığını sözlerle ikna etmekte, kandırmaktadır. Öte yandan filozof diye geçinen bu kişilerin tüm öğrettikleri, kalabalığın kendi kurullarında ortaya atıp durduğu, onların bilgelik dediği sanılardan başka bir şey değildir.

Platon'un diyalogları dikkate alındığında ilk başta onun *demokratia* karşıtı olduğu sonucu çıkarılsa da yine de onun *demokratia* yada *demos* karşıtı değil de *demagogos* karşıtı olduğunu söyleyebiliriz. Başka türlü söylemek gerekirse, onun *demokratia* eleştirisi, döneminin politik gücünün geleneksel uygulama biçimine yönelik eleştirisinin bir parçasıdır. Devletin temel sorunu olan adaletin güçlünün işine gelip gelmeyeceği sorunu bu anlamda önemlidir. Onun, adaletin güçlünün işine yarayan olduğuna ilişkin görüşü Atina demokratik anlayışının bir versiyonudur. Platon diyaloglarında belirttiği yönetim biçimlerinden en çok demokratik yönetimi bilmektedir. Bunun nedeni kendisinin Atina vatandaşı olarak böylesine bir yönetimle yönetilmesidir. Ancak o, suçladığı *demagogos*ların ahlaksızlıklarına tanık olsa da onun temel diyaloglarında tartıştığı politika sanatı, Atina demokrasisinin ahlaksızlıklarını, yozlaşmasını aşmıştır. Artık devletin, adaletin, siyasetin, ahlakın ne olduğu ve nasıl olması gerektiği ve neler olabileceği sorunu pratik bilgiyle olan işleyişten öte *teoria*'ya yükselen felsefi bir sorun olarak belirmektedir. Öte yandan o, yetkin devlete yakınlık ölçüsünde *demokratia'yı* diğer yönetim biçimlerinden - tiranlıktan, oligarşiden- daha üstün tutmaktadır.

Platon, yaşamı boyunca erdemin bir sanatı olarak politika sanatı hakkında diyaloglar yazmıştır. Onun politika sanatı hakkındaki düşüncesi ethik ve siyaset arasında bir ilişki kurmaktır. Bu anlamda onun kuracağı ideal *demokratia,* ethik ve *demokratia* arasında kurulacak bir yönetim biçimi olacaktır.

Platon politika-ethik ile eleştirel düşünme ve pratik eylem arasında bir ilişki kurarak, *logos* ve *ergon'*u birleştirmeye çalışır. *Logos* aklın önderliğinde teorik alanda, azınlık tarafından onların eylemlerinin sürdürülmesinde önemliyken, *ergon*

çoğunluğun önderliğinde pratik alanda kalabalık tarafından kullanılıp, onların eylemlerinin sürdürülmesinde önem arz etmektedir. Platonik sanat sadece ironi otoritesine sahip değildir. Platon için *logos*'un eğitici gücü olan politik bir sanat olarak kullanılması zorunludur. Platon yaşadığı dönemin demokratik Atina hükümetine tanık olmuş, demokrasinin *ergon*'unu, *logos*'la birleştirip ahlâkı bertaraf ettiğini anlamıştır. Öte yandan demokratik sistemin egemen olduğu toplumlarda erdemli ve bilgili olmayan kişilerin başa gelmeleri, aralarında fırsat kollayanlardan birinin tiranlık kurmasına ortam hazırlayacaktır. Her yurttaşın kendi fikri ile hareket etmesi, partilerin çekişmeleri, bir türlü bir araya gelip de uzlaşılamayan fikirler, özgürlük isteği, demokrasinin değişmesine ve zorbalık yolunu tutmasına neden olur.

İnsanların yaşamıyla teorik yaşam arasındaki mesafenin artmasıyla Platon, sosyal politik problemleri çözmek için liderin yetisini *logos'*la birleştirerek politik reformunu, felsefeyi kullanarak gerçekleştirir. Böyle kurulan bir devletin sürekliliği ancak filozof-kralla ya da filozof- krallarla söz konusu olacaktır.

Platon'un *demokratia* anlayışından ve *demokratia*'ya yönelik eleştirilerinden çıkaracağımız bir diğer sonuç ise *demokratia'*nın çok yönlülüğünün bilgideki çok yönlülüğü oluşturmasıdır. Düşünceyi yönlendiren, tayin eden kavramların sayısının çok fazla olması eylemi gerçekleştirir ve eylemin sonucunun değerini belirler. Bireylerin gerek sözde gerekse eylemde birlik sağlamaları, kullandıkları kavramların içeriğinin açık ve anlaşılır olmaları bakımından birlik sağlanmasına bağlıdır. Hâlbuki Atina demokrasisinde -diğer demokratik yönetimlerde olduğu gibi- çok seslilik, insanların kullandıkları kavramların içerikleri üzerinde bireyler arasında birlik sağlanamamasına yol açmıştır. Bu devlette çokluk hâkimdir. Konuşulan konularda farklılığın bulunması hem insanın doğasından hem de konunun doğasından kaynaklanır. Demokratik yönetim ise *isonomia* ve *eleutheria* ilkesi gereği farklılığın ortaya çıkmasına neden olan kaynakların açığa çıkmasını kolaylaştırmaktadır. Hâlbuki kamusal bir yaşamda toplumun bütününü ilgilendiren eylemlerde, eylemi yönlendiren kavramların birbirinden farklı oluşu insanların birbirleriyle uzlaşı sağlayamamalarına neden olacak, toplumda anarşi ve düzensizlik baş gösterecektir. Antikitede bilgide göreceliği oluşturan ve demokratik bilginin bu anlamda yayılımını sağlayan sofistler önemlidir.

Bu bağlamda Platon, ideal bir devletin yönetim biçimini (erdemli devlet) meşrulaştıracak bir şekilde ilkelerini ortaya koymaya çalışmasıyla, ideal devletin ideal insanlarının toplumdaki görevleri nasıl üstleneceğini göstermesiyle siyaset felsefesinin önemli sorunlarını tartışmış ve yanıt denemelerine girişmiştir. Böylesine bir girişim de onun adalet, özgürlük, eşitlik, otorite ve demokrasi kavramlarının ne olduğunu tartışmasına yol açmıştır. İdeal devlet ya da en iyi ikinci devlet olarak Magnesia kenti, demokrasinin açmazlarına bir çözüm olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR:

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali: **Kent Devletinden İmparatorluğa**, 5.bs, İstanbul, İmge Kitabevi, 2006.

AKBAY, Muvaffak: **Umumi Amme Hukuku Dersleri**, C.I, 3.bs, Ankara, AÜHFY, 1958.

AKIN, İlhan F.: **Devlet Doktrinleri**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1962.

ARİSTOPHANES: **Eşek Arıları**, Çev. Sebahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, 1.bs, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları; Hasan Ali Yücel Dizisi, 2006.

ARİSTOTELES: **Atinalıların Devleti**, Çev. Furkan Akderin, 1.bs, İstanbul, Alfa Basım Ayayım Dağıtım, Mayıs 2005.

ARİSTOTELES: **Metafizik**, Çev. Prof. Dr.Ahmet Arslan, 2.bs, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1996.

ARİSTOTELES: **Poetika**, Çev. Yılmaz Onay, 1.bs, İstanbul, Mitos- Boyut Tiyatro Yayınları, 2008.

ARİSTOTELES: **Politika** ,Çev. Niyazi Berkes, İstanbul, Maarif Matbaası, 1944.

ARİSTOTELES: **Politika**, Çev. Mete Tuncay, 6.bs, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2002.

ARNHART, Larry: **Siyasi Düşünce Tarihi**, 2.bs, Plato'dan Rawls'a, Çev. Ahmet Kemal Bayram, Adres Yayınları, Ekim 2005.

ASTER, Ernst Von: **Hukuk Felsefesi Dersleri**, Çev. Orhan Münir Çağıl, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Yayınları, 1943.

AYFERİ, Göze: **Siyasal Düşünce Tarihi**, İstanbul, İÜHFY, 1982.

AYNİ, Mehmet Ali: **Demokrasi Nedir? Tarihi Ve Felsefesi**, İstanbul, Gazetecilik Ve Matbaacılık TAŞ, 1934.

AYTAÇ Kemal: **Avrupa Eğitim Tarihi**, 1.bs, Ankara, Doğu-Batı Yayınları, Ocak 2009.

CASSİRER, Ernst. **Devlet Efsanesi**, Çev. Necla Arat, 1. bs, İstanbul, Say Yayınları, Kasım 2005.

CONFORA , Luciano: **Demokratik Retoriğin Eleştirisi**, 1.bs, Ankara, Dost Kitabevi, Mayıs, 2003.

ÇIVGIN, İzzet, Remzi Yardımcı: **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2008.

DAHL, Robert A.: **Demokrasi Eleştirileri**, Çev. Levent Köker, Ankara, Türk Demokrasi Vakfı, Yetkin Basımevi, 1993.

DAVİDSON, Thomas: **Greklerde Eğitim Düşüncesi,** Çev; Ahmet Aydoğan, 1.bs, İstanbul, Say Yayınları, 2008.

DİOGENES Laertios: **Ünlü Filozofların Yaşamları Ve Öğretileri**, Çev. Candan Şentuna, 3.bs, İstanbul, YKY, 2007.

EFLATUN: **Birinci Alkibiades**, Çev.İrfan Şahinbaş, 4.bs, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1997.

EFLATUN: **Devlet**, Çev. Sebahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcöz, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1962.

EFLATUN: **İkinci Alkibiades**, Çev. Dr. Suat Baydur, 3.bs, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1997.

EFLATUN: **Timaios**, Çev. Erol Güney, Lütfi Ay, 3. bs, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1997.

ERALP, Vehbi:, **Platon I: Yaşamı Eserleri,** İstanbul, İÜEFY, 1953.

FROMM, Erich: **Sahip Olmak Ya Da Olmak**, Çev. Aydın Arıtan, 2.bs, İstanbul, Nisan 1997.

GEORGE, Sabine: **Siyasal Düşünceler Tarihi I**, Çev. Mete Tuncay, Ankara, Sevinç Matbaası, 1969.

GÖKBERK, Macit, **Felsefe Tarihi,** 16.bs, İstanbul, Remzi Kitabevi, Ekim 2005.

GUTEK, Gerald L.: **Eğitime Felsefi Ve İdeolojik Yaklaşımlar**, Çev. Nesrin Kale, Ankara, Eylül 2006.

HERODOTOS: **Herodot Tarihi**, Çev. Müntekim Ökmen; Yunanca Aslıyla Karşılaştıran Ve Sunan, Azra Erhat, 2.bs, İstanbul Remzi Kitabevi, 1983.

HESİODOS: **İşler Ve Günler Ve Kaynakları,** Çev. Sebahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, TTK Basımevi, 1977.

HOMEROS: **İlyada**, Çev. Azra Erhat- A. Kadir, 20.bs, İstanbul, Can Sanat Yayınları, Ekim 2005.

HOMEROS: **Odysseia**, Çev. Azra Erhat, A. Kadir, 21.bs, İstanbul, Can Sanat Yayınları,Ekim 2008.

KARASAN, Mehmet: **Eflatun'un Devlet Görüşü**, 1.bs, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1947.

KRANZ, Walter: **Antik Felsefe; Metinler Ve Açıklamalar**, Çev. Suad Y. Baydur, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2008.

KÜKEN, Gülnihal: **Felsefe Açısından Eğitim: Platon**, J.J. Rousseau, B. Russell, 1.bs, Alfa Yayınları, İstanbul, Mayıs 1996.

KÜKEN, Gülnihal: **İlkçağda Eğitim Felsefesi,** 1.bs, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, Şubat 2003.

LONGİNOS: **Siyaset Ve Retorik**, Yayına Hazırlayan; Ahmet Aydoğan, İstanbul, 2003.

MANFRED, G. Schmidt: **Demokrasi Kuramına Giriş**, Çev. Emin Köktaş, Vadi Yayınları, Ankara, 2001.

MANSEL, A. Müfid: **Ege Ve Yunan Tarihi**, 8.bs, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2004.

MEYER, Michel: **Retorik,** 1.bs, Ankara, Dost Kitabevi, Temmuz, 2009.

MOSCA, Gaetano: **Siyasi Doktrinler Ve Tarihi**, Çev. Samih Tiryakioğlu, İstanbul, Varlık Yayınları,1963.

PLATON: **Yasalar**, Çev. Candan Şentuna, Saffet Babür, 3. bs, Kabalcı Yayınları, Nisan 2007.

PLATON: **Devlet**, Çev. Hüseyin Demirhan, İstanbul, Sosyal Yayınlar, Ekim 2002.

PLATON: **Euthydemos**, Çev. Prof. Dr. Halil Vehbi Eralp, 1.bs, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2000.

PLATON: **Devlet Adamı**, Çev. Dr. Behice Boran, Mehmet Karasan, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1992.

PLATON: **Euthyphron**, Çev. Pertev Naili Baratov, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2000.

PLATON: **Gorgias,** Çev. Melih Cevdet Anday, 5. bs, İstanbul, Remzi Kitabevi, Eylül 2009.

PLATON: **Kratylos**, Çev. Teoman Aktürel, 5.bs, İstanbul, Remzi Kitabevi, Eylül 2009.

PLATON: **Kriton**,Çev. Tanju Gökçöl, 1.bs, İstanbul, Remzi Kitabevi, Eylül 2009.

PLATON: **Lysis**, Çev. Sebahattin Eyüboğlu, N. Şazi Kösemihal, 1.bs, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2001

PLATON: **Meneksenos**, Çev. İrfan Şahinbaş, İstanbul Sosyal Yayınlar, 2001

PLATON: **Menon**, Çev.Adnan Cemgil, 5.bs, İstanbul, Remzi Kitabevi, Eylül 2009.

PLATON: **Parmenides**, Çev. Saffet Babür, 3.bs, İstanbul, İmge Kitabevi,Eylül 2001.

PLATON: **Phaidon,** Çev. Hamdi Ragıp Atademir, Kemal Yetkin, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2001.

PLATON: **Phaidros**, Çev. Hamdi Akverdi, İstanbul, Maarif Vekâleti Yunan Klasikleri, 1943.

PLATON: **Protagoras**, Çev. Nurettin Şazi Kösemihal, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2001.

PLATON: **Sokrates'in Savunması**, Çev. Niyazi Berkes, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2001.

PLATON: **Symposion,** Çev. Cenap Karakaya, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2000.

PLATON: **Theaitetos**, Çev. Macit Gökberk, 5.bs, İstanbul,Remzi Kitabevi, Eylül 2009.

PLATON: **Mektuplar,** Çev. Furkan Akderin, 1.bs, İstanbul, Say Yayınları, 2010.

PLATON: **Sofist**, Çev. Cenap Karakaya, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2000.

PLUTARKHOS: **Yaşamlar 2;** Perikles, Çev. Meriç Mete, 1.bs, İstanbul, İdea Yayınevi, Mayıs 2005.

POPPER, Carl R.: **Açık Toplum Ve Düşmanları**, Çev. Mete Tuncay, 1.bs, Ankara, Sevinç Matbaası, 1967.

POPPER, Carl R.: **Açık Toplum Ve Düşmanları**, Çev. Mete Tuncay, 1.bs, Ankara, Liberte Yayınları, 2010.

SARTORİ, Giovanni: **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, Çev. Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan, Türk Demokrasi Vakfı, Ankara,Yetkin Basımevi, 1993.

ŞENEL, Alaeddin: **Eski Yunanda Siyasal Düşünüş**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1968.

ŞENEL, Alâeddin: **Eski Yunan'da Eşitlik Ve Eşitsizlik Üstüne**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1970.

ŞENEL, Alâeddin: **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara, SBF Yayınları, 1982.

ŞENEL, Alaeddin: **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara, Bilim Ve Sanat Yayınları, 2008.

TEKİN, Oğuz: **Eski Yunan Ve Roma Tarihine Giriş**, 1.bs, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.

THEODORAKUPULOS, Vas.Th.: **Attika Retoriğine Giriş**, Çev.Sema Sandalcı, 1.bs, İstanbul, Arkeoloji Ve Sanat Yayınları, 2004.

THOMSON, George: **İlk Filozoflar**, Çev. Mehmet H. Doğan, 2.bs, İstanbul Payel Yayınevi, Kasım 1997.

THOMSON, George: **Tragedianın Kökeni**; **Aiskhylos Ve Atina,** Çev. Mehmet H. Doğan, 2.bs, İstanbul, Payel Yayınevi, Ocak 2004.

THUKYDİDES: **Peloponnessos Savaşları**, Çev. Furkan Akderin, 1.bs, İstanbul, Belge Yayınları, Kasım, 2010.

TUNCAY, Mete: **Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara, SBF Yayınları, 1969.

UYGUN, Oktay: **Demokrasinin Tarihsel Felsefi Ve Ahlaki Boyutları**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2003.

V. Diakov, S. Kovalev: **İlkçağ Tarihi**, Çev, Özdemir İnce, 1.bs, Ankara, V Yayınları, Mayıs 1987.

VACCHİO, Giorgio Del: **Hukuk Felsefesi Dersleri**, Çev. Şahir Erman, İstanbul, İÜHFY, 1952.

İNGİLİZCE KAYNAKLAR:

ANNAS, Julia: **An İntroduction To Plato's Republic**, New York, Oxford University Press, 1981.

ASBORNE, Robin, Simon Hornblower: **Athenian Democratic Accounts; Ritual, Finance, Politics,** New York, Oxford Unıversity Press, 2000.

BARKER, Ernest: **Greek Political Theory; Plato And His Prodecessors**, 8.Edition, New York, University Paperbacks, 1960.

BARKER, Ernest: **The Political Thought Of Plato And Aristotle Political Thought**,1.Edition, New York, Dover Publications, August, 1906.

COULANGEN, Fustel De (Edward Gorey): **The Ancient City**, New York, Doubleday, t.y.

DEWEY, John: **Democracy And Education, Peensylvania,** The Pennsylvania State University Press., 2001.

FİELD,G.C.: **Plato And His Contemporarity**, Methuen And Company Limited, 1930.

HOMBLOWER, Simon And Antony Spawforth:**The Oxford Classical Dictionary**, 3. Edition, London, Oxford University Press, 1996.

MONOSON, S. Sara: **Plato's Democratic Entanglements,** Athenian Politics And The Practice of Philosophy, New Jersey, Princeton University Press, 2000.

NORMAN, O. Dahl: "**Plato's Defence Of Justice", Plato 2 Ethics, Politics, Religion, And The Soul,** Ed. By Gail Fine, Oxford University Press, New York, 1999.

PLATO: **Laws**, Trans. By Taylor, The Collected Dialogues Of Plato Ed. By. Edith Hamilton And Huntington Caırns, 4. Edition, New Jersey Princeton Universıty Press, , 1961.

PLATO**:** **Republic**, Trans. PaulShorey, Ed. Jeffrey Henderson, London, Loeb Classical, Library, Harvard University Press, 2006.

PLATO: **The Statesmen, Philebus**, Trans. Harold N. Fowler, 5.Edition, London, Loeb Classical, Library, Harvard University Press, 1962.

PLATO: **Laws,** Trans. R.G. Bury, Volume II, London, Loeb Classical, Library, Harvard University Press, 2006.

ROSENTHAL, E.İ.J.: **Averroes'Commentary on Platos Republic,** Cambridge Universty Press, 1956.

STRAUSS, Leo: **The City And Man**, Chicago, The University Of Chicago Press, 1984.

SCHOFİELD, Malcolm: **Founders Of Modern Political And Social Thought; Plato**, New York, Oxford University Press, 2006.

WALLACH, John R.: **A Study Of Critical Reason And Democracy, Political Art**, 4.bs, Pennsylvania, The Pennsylvania State University Press, 2001

WİNTON, Richard: **Herodotos, Thukydides And The Sophistes** The Cambridge History Of Grek And Roman Political Thought, Ed. By., Christopher Rowe And Malcolm Schofielld, Cambridge University Press, 2005

WOLF, Jonathan: **An Introduction To Political Philosophy**, New York, Oxford Üniversity Press, 1996

MAKALELER:

CEYLAN, Tuncay: "Siyaset Felsefesinin Temel Problemlerinden Biri ve Birlikte Yaşamanın Koşulu Olan Adalet," No:14, Erzurum,**KKEFD/JOKKF**, 2006, s. 159-174

KIŞLALI, Ahmet Taner: "Eski Yunan'da Demokrasi ve Demokratik Düşünce," **Amme İdaresi Dergisi**, No.1, 1984, s.63-77

MOSCA, Gaetano: "Eski Yunanistan'da Siyasi Müessese Ve Siyasi Doktrinler," Çev. Mukbil Özyörük, C.2, No:4, **AÜHF DERGİSİ**, 1945, s.234-256

OKANDAN, Recai G.: "İlkçağda Demokratik Ve Antidemokratik Görüşler," C:XIV, S.3-4, **İÜHFM**, 1948, s.501-520

ŞİMŞEK, Ufuk: "Demokrasi Üzerine," **KKEFD/JOKKEF**, 2006, s.259-269

TAKİROĞLU, Bülent: "Platon'un Hukuk Anlayışı," C.XXXVI No:1-4, **İÜHFM**, 1971, s.349-370

YÖRÜK, Kemal, Abdülhak: "Sofistler Ve Hukuk Görüşleri," C. XIV, No: 1-2, İstanbul, **İÜHFM**, 1948 s.850-870

TEZLER:

ANAR, İhsan Oktay: "Antik Yunan Felsefesinde Zaman Kavramı," **Doktora Tezi**, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs 1994

ARSLAN, Ayten: "Devlet ve Utopia'da Eğitim," **Y. Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

KAYA, Müge: "Platon'un Siyaset Felsefesinde Öznellik Elemanının Yeri," **Y. Lisans Tezi**, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987.

SÖNÜKSÜN, Ömer: "Platon Ve Farabi'nin Siyaset Felsefelerinde Erdemli Olmayan Yönetim Biçimleri Ve Demokrasi Karşılaştırması," **Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 1999.

SÖZLÜKLER:

BOİSACQ, Emile: **Langue Grecque, Dictionnaire Etymologique**, Librairie C. Klincksieck, Paris, 1938.

CEVİZCİ, Ahmet: **Felsefe Sözlüğü,** 'Demokrasi Paradoksu', 6.bs, İstanbul, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, Kasım 2005.

ERHAT, Azra: **Mitoloji Sözlü**ğü, 7.bs, İstanbul, Remzi Kitabevi, Mayıs 1997.

HORNBLOWER Simon, Antony Spawforth: **The Oxford Classical Dictionary**, Third Edition, New York, Oxford University, Press, 1996.

LİDDLLE And Scott: **Greek-English Lexicon,** 5. Edition, New York, Oxford At The Clarendon Press, 2003.

PARLATIR İsmail, V.d.: **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Basımevi, 9. bs, Ankara, TTK Basımevi, 1998.

SİNANOĞLU, Suat: **Yunanca-Türkçe Sözlük**, Ankara, TTK Basımevi, 1953.